

**PĒTĪJUMS PAR VIDES NOZIEGUMU REGULĒJUMU
ĀRVALSTU KRIMINĀLTIESĪBĀS: AUSTRIJA, BULGĀRIJA,
LIETUVA, POLIJA, SOMIJA**

IZPILDĪTĀJS SIA JURIDISKĀ KOLEDŽA

SATURA RĀDĪTĀJS

1.	EIROPAS SAVIENĪBAS TIESISKAIS REGULĒJUMS	4
2.	AUSTRIJA.....	8
3.	BULGĀRIJA	36
4.	LIETUVA	67
5.	POLIJA	89
6.	SOMIJA	118

Valsts vides dienests saskaras ar “būtiska kaitējuma” kā atvērta tiesību jēdziena interpretācijas problēmām, proti, ne jau vienmēr ir skaidri identificējams, kas būtu uzskatāms par būtisku kaitējumu videi vai citām ar likumu aizsargātām interesēm. Savukārt videi nodarītā kaitējuma novērtēšana naudas izteiksmē ir sarežģīta, jo tā ietver dabas resursa ekoloģiskās vērtības un sabiedrībai sniegtā pakalpojuma kvalitātes pasliktināšanos. *Euro* var noteikt tikai dabas resursa ekonomisko (tirgus) vērtību.

Pētījuma mērķis ir iegūt informāciju par Eiropas Savienības valstu pieredzi vides noziegumu (nelegāla zveja, vides piesārņojums, pārkāpumi atkritumu apsaimniekošanā, derīgo izrakteņu ieguve) kvalifikācijā Austrijā, Bulgārijā, Lietuvā, Polijā un Somijā.

Pētījumā tiek aprakstīts, kā minētie noziedzīgie nodarījumi ir regulēti Austrijas, Bulgārijas, Lietuvas, Polijas un Somijas spēkā esošajos krimināllikumos, atsaucoties arī uz attiecīgajiem likuma komentāriem, vadošo pētnieku publikācijām un tiesu praksi. Pētījums ietver secinājumus par ārvalstu krimināltiesību institūtiem, kuru adaptācija Latvijas tiesību sistēmā varētu nodrošināt precīzāku būtiska kaitējuma novērtējumu Krimināllikuma IX nodaļas kontekstā, kā arī identificē krimināltiesiskos elementus, kuru ieviešana Krimināllikumā būtu pamatota.

1. EIROPAS SAVIENĪBAS TIESISKAIS REGULĒJUMS

Eiropas Savienības Pamattiesību harta¹ (turpmāk – Harta), tās 37. pants “Vides aizsardzība” nosaka: “Augstam vides aizsardzības līmenim un vides kvalitātei jābūt integrētai Savienības politikā un jābūt nodrošinātai saskaņā ar ilgtspējīgas attīstības principu.”

Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (Orhūsas konvencija).² Izejot no Orhūsas konvencijas pieņemšanas gaitas, var teikt, ka procesuālās vides tiesības ir tas tiesību uz vidi saturs elements, par kuru valstis ir spējušas starptautiski vienoties.³

Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra direktīva 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību⁴ (turpmāk – Direktīva 2008/99/EK). Attiecībā uz atkritumu apsaimniekošanu Direktīvas 2008/99/EK 3. panta “Noziedzīgi nodarījumi” b) un c) apakšpunktos noteikts, ka “dalībvalstis nodrošina, ka par noziedzīgu nodarījumu tiek atzīta šāda rīcība, ja tā ir nelikumīga un izdarīta ar nodomu vai vismaz rupjas nolaidības dēļ:

- b) atkritumu vākšana, transportēšana, reģenerācija vai apglabāšana, tostarp šādu darbību pārraudzība, apglabāšanas vietu aprūpe pēc slēgšanas, kā arī darbības, kuras veic (atkritumu apsaimniekošanas) komercaģenti vai mākleri un kuras izraisa vai var izraisīt cilvēku nāvi vai smagus miesas bojājumus vai būtisku kaitējumu gaisa kvalitātei, augsnes kvalitātei, ūdens kvalitātei vai dzīvniekiem vai augiem;
- c) atkritumu sūtīšana, ja uz šo darbību attiecas Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (EK) Nr. 1013/2006 par atkritumu sūtījumiem 2. panta 35. punkts un ja to veic ievērojamā daudzumā neatkarīgi no tā, vai to veic kā vienu sūtījumu vai kā vairākus sūtījumus, kas šķiet savstarpēji saistīti”.

Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 21. aprīļa Direktīvas 2004/35/EK par atbildību vides jomā attiecībā uz videi nodarītā kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu⁵ (turpmāk – Vides atbildības direktīva) mērķis ir novērst un atlīdzināt būtisku kaitējumu videi. Direktīva ietver kaitējuma definīcijas trim aizsargājamiem objektiem:

¹ Eiropas Savienības Pamattiesību harta// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 07.06.2016., C 202, 389.–405. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>

² Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. Apvienoto Nāciju Organizācija. Pieņemta 1998. gada 25. jūnijā Orhūsā, Dānijā. Stājusies spēkā 2002. gada 12. septembrī// Latvijas Vēstnesis, Nr. 64 (26.04.2002.).

³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības/ Aut. kolektīvs prof. R. Baloža zin. vad.– Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 736. lpp.

⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra direktīva 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 6.12.2008., L 328, 28.–37. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj/?locale=LV>

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 21. aprīļa Direktīva 2004/35/EK par atbildību vides jomā attiecībā uz videi nodarītā kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu// OV L 143 30.04.2004., 56.-75.lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj/?locale=LV>; <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02004L0035-20190626>

- 1) ūdenstilpēm;
- 2) aizsargājamām zemēm;
- 3) sugām un dabiskajām dzīvotnēm (šo aizsargājamo objektu bieži dēvē arī par bioloģisko daudzveidību).⁶

Vides atbildības direktīva neparedz civiltiesisko atbildību, bet ir veidota kā publiski tiesiska atbildība, kas koncentrējas uz vides atjaunošanu. Saskaņā ar principu – “piesārņotājs maksā” – uzņēmējs, kas izraisījis kaitējumu videi vai radījis tiešus šāda kaitējuma draudus, principā sedz vajadzīgo aizsargpasākumu vai stāvokļa izlabošanas pasākumu izmaksas.⁷ Kaitējumu videi (aizsargājamiem biotopiem, ūdeņiem un zemei) novērš un atjauno operators par saviem līdzekļiem, un šo procesu uzrauga valsts iestāde: Latvijā tas ir Valsts vides dienests, Zviedrijā – Dabas aizsardzības aģentūra (*Naturvårdsverket*), Somijā – Centrālā vides iestāde (*Umweltbundesamt*), Igaunijā – Valsts iestāde vides/meteoroloģijas un datu jomā (*Keskkonnaagentuur*).

Vides atbildības direktīvā tiek lietots termins “būtiska nelabvēlīga ietekme”. Direktīvas 1. pielikumā “Kritēriji, kas minēti 2. panta 1. punkta a) apakšpunktā” noteikts: “Kaitējums ar pierādītu nelabvēlīgu ietekmi uz cilvēku veselību klasificējams kā būtisks kaitējums”. Tāpat minētās direktīvas 1. pielikumā ir noteikts, kas nav klasificējams kā būtisks kaitējums:

- negatīvas izmaiņas, kas ir mazākas nekā dabiskās svārstības, ko uzskata par normālām konkrētajām sugām vai biotopam;
- negatīvas izmaiņas dabisku iemeslu dēļ vai tādas, kas izriet no iejaukšanās dabiskā teritoriju apsaimniekošanā, kā definēts biotopu uzskaitē vai mērķa dokumentos vai kā to iepriekš veikuši īpašnieki vai uzņēmēji,
- kaitējums sugām vai biotopiem, attiecībā uz kuriem noteikts, ka tie atjaunosies (īsā laikā un bez iejaukšanās) vai nu līdz pamatstāvoklim, vai līdz stāvoklim, kādu – tikai, pateicoties sugu vai biotopa dinamikai, – uzskata par līdzvērtīgu vai labāku par pamatstāvokli.

Vides atbildības direktīvas 2. pielikumā “Videi nodarītā kaitējuma atlīdzināšana” noteikta kopējā sistēma, kas jāievēro, lai izvēlētos vispiemērotākos pasākumus videi nodarītā kaitējuma atlīdzināšanai, piemēram, piesārņotās augsnes izņemšana un droša utilizācija; piesārņojuma izolēšana/ierobežošana, t.sk., pārklājums, barjeras, norobežojums; gruntsūdeņu aizsardzības pasākumi, ja nepieciešams, lai novērstu iedarbību uz cilvēkiem u.c.

⁶ Federal Environmental Liability Act.– <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

⁷ Federal Environmental Liability Act.– <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

Pamatnostādņu, kas sniedz vienotu izpratni par jēdzienu “kaitējums videi”, kā tas definēts Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas 2004/35/EK par atbildību vides jomā attiecībā uz vides kaitējuma novēršanu un seku likvidēšanu 2. panta (2021/C 118/01),⁸ 108. punktā norādīts: “Kaitējums ar pierādītu ietekmi uz cilvēku veselību jāklasificē kā būtisks kaitējums”. Tāpat 108. punktā tiek norādīts, ka “par būtisku kaitējumu nav jāklasificē šādi bojājumi:

- negatīvas izmaiņas, kas ir mazākas par dabiskajām svārstībām, kuras attiecīgajai sugai vai dzīvotnei tiek uzskatītas par normālām;
- negatīvas izmaiņas, kas radušās dabisku iemeslu dēļ vai radušās iejaukšanās rezultātā, kas saistīta ar teritoriju normālu apsaimniekošanu;
- kā definēts dzīvotņu reģistros vai mērķa dokumentos vai ko iepriekš veikuši īpašnieki vai apsaimniekotāji;
- kaitējums sugām vai dzīvotnēm, par kurām ir noteikts, ka tās īsā laikā un bez iejaukšanās atjaunosies vai nu līdz sākotnējam stāvoklim, vai līdz stāvoklim, kas, pateicoties tikai sugas vai dzīvotnes dinamikai, noved pie stāvokļa, kas tiek uzskatīts par līdzvērtīgu vai labāku par sākotnējo stāvokli”.

Savukārt pamatnostādņu 123. punktā tiek atzīmēts: “I pielikuma otrajā daļā ir noteikts, ka kaitējums ar pierādītu ietekmi uz cilvēku veselību ir jāklasificē kā būtisks kaitējums. Iespējams, ka nelabvēlīgas izmaiņas aizsargājamās sugās vai dabiskajā dzīvotnē varētu ietvert ietekmi, kas iesaistīto kaitējuma faktoru dēļ ir līdzīgi nozīmīga arī cilvēku veselībai. Piemēram, dabiskās dzīvotnes piesārņojums ar toksiskām vielām varētu vienlaikus nelabvēlīgi ietekmēt cilvēku veselību.”

Eiropas Savienībā pārrobežu atkritumu pārvietošanu regulē Regula (EK) Nr. 1013/2006 par atkritumu sūtījumiem. Tajā pilnībā ieviesti divi galvenie globālās tiesiskās sistēmas instrumenti atkritumu pārvietošanas jomā: 1989. gada 22. marta Bāzeles konvencija par bīstamo atkritumu pārrobežu pārvadājumu un to apglabāšanas kontroli un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Padomes lēmums C(2001)107 par atkritumu pārrobežu pārvadājumu kontroli reģenerācijas nolūkos. Regula nosaka procedūras un kontroles režīmus vadoties pēc sekojošiem kritērijiem: nosūtītājvalsts, atkritumu veids (zaļā saraksta atkritumi, dzeltenā saraksta atkritumi, sarakstos neiekļautie atkritumi), galamērķa valsts un plānotās apsaimniekošanas veids (reģenerācija ar “R” kodu vai apglabāšana ar “D” kodu).

Atzīstot valstu interpretācijas izaicinājumus attiecībā uz vides kaitējuma “būtiskumu”, Eiropas Parlaments un Padome 2019. gadā pieņēma regulu, ar kuru grozīja Vides aizsardzības

⁸ Guidelines providing a common understanding of the term ‘environmental damage’ as defined in Article 2 of Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage (2021/C 118/01)// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 07.04.2021.– [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XC0407\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XC0407(01))

direktīvas (turpmāk – ELD) 18.3. pantu, pilnvarojot Eiropas Komisiju izstrādāt vadlīnijas, lai precizētu kaitējuma “būtiskuma” jeb “nozīmīguma” interpretāciju. Komisijas interpretācijas vadlīnijas, kas publicētas 2021. gadā, uzsver ELD “būtiskuma” novērtējuma savdabīgu (“*sui generis*”) raksturu, ko nevar tieši salīdzināt, piemēram, ar robežvērtībām, kas nosaka citu Eiropas Savienības (turpmāk – ES) dabas aizsardzības instrumentu aktivizēšanu, nemaz nerunājot par tradicionālajām valsts (privāto tiesību) atbildības par kaitējumu robežvērtībām. Saskaņā ar interpretācijas vadlīnijām profesionālo darbību nelabvēlīgā ietekme var būt “nozīmīga” tādā veidā, kas ir fundamentāls atbildības par kaitējumu dabai noteikšanai, ja tās rezultātā tiek izpildīts viens no ELD I pielikumā uzskaitītajiem dabaszinātniskajiem kritērijiem, piemēram, izmērāms pastāvīgs vai īslaicīgs populāciju vai īpatņu zudums vai izmērāma pastāvīga vai īslaicīga pasliktināšanās.⁹

Aplūkotais ES regulējums veido vienotu sistēmu, kurā vides aizsardzības mērķis ir nostiprināts pamattiesību līmenī, kā to nosaka Eiropas Savienības Pamattiesību harta, procesuālās garantijas nodrošina Orhūsas konvencija (informācija, līdzdalība, pieeja tiesai), bet atbildības mehānisms darbojas divos līmeņos:

- (1)publiski tiesiska vides kaitējuma novēršana un atlīdzināšana/atjaunošana saskaņā ar Vides atbildības direktīvu (ELD) un principu “piesārņotājs maksā”;
- (2)krimināltiesiska aizsardzība saskaņā ar Direktīvu 2008/99/EK, īpaši attiecībā uz nelikumīgu atkritumu apsaimniekošanu un sūtījumiem. Pārrobežu atkritumu aprītē galvenā nozīme ir Regulai (EK) Nr. 1013/2006, kas nosaka kontroles režīmus un procedūras, savukārt 2021. gada Komisijas vadlīnijas kalpo, lai mazinātu atšķirīgas dalībvalstu pieejas “būtiskuma” interpretācijai.

Vides atbildības direktīvas piemērošanas praksē būtiskākās problēmas saistītas ar “būtiska kaitējuma” jeb “nozīmīgas nelabvēlīgas ietekmes” sliekšņa interpretāciju un pierādīšanu, (jo ELD novērtējums ir “*sui generis*” un nav reducējams tikai uz robežvērtībām), kā arī ar pārrobežu dimensiju atkritumu aprītē, kur koordinācija starp iestādēm un pierādījumu apmaiņa var būt izšķiroša. Turklāt paralēli pastāvošie regulatīvie instrumenti – ELD ietvaros paredzētie atjaunošanas pasākumi, Direktīvā 2008/99/EK paredzētā kriminālatbildība, kā arī Regulas (EK) Nr. 1013/2006 kontroles mehānismi – var radīt neskaidrības attiecībā uz piemērojamo tiesisko režīmu, kā arī jautājumus par to, kā nodrošināt šo instrumentu savstarpēji saskaņotu un efektīvu piemērošanu.

⁹ Suuntaviivat yhteisen tulkinnan antamisesta ympäristövastuusta ympäristövahinkojen ehkäisemisen ja korjaamisen osalta annetun European parlamentin ja neuvoston direktiivin 2004/35/EY 2 artiklassa määritetylle ilmaisulle ”ympäristövahinko”. (Komissio 2021a) – Ohjeasiakirja luontodirektiivin mukaisesta yhteisön tärkeinä pitämien eläinlajien tiukasta suojelusta C (2021) 7301 lopull. (Komissio 2021b).

2. AUSTRIJA

Ar jēdzienu “**būtisks kaitējums**” (angļu – “*significant damage*”/“*major harmful*”; vācu – “*erheblicher schäden*”/“*erhebliche schädigung*”) vides jomā tiek definēti ļoti nopietni ūdens piesārņojuma, zemes piesārņojuma un bioloģiskās daudzveidības bojājuma gadījumi, kas tiek klasificēti kā vides kaitējums un tiek risināti saskaņā ar vides atbildības noteikumiem.¹⁰

Federālā Konstitucionālā likuma (*Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG, BGBl. Nr.1/1930*)¹¹ (turpmāk – Austrijas Konstitūcija) 11. panta pirmās daļas 7. punktā noteikts, ka videi nodarītu kaitējumu jautājumos likumdošana ir federālā (Federācijas) kompetencē, bet izpilde – federālo zemju/provinču kompetencē: projektu, no kuriem sagaidāma ievērojama ietekme uz vidi, ietekmes uz vidi novērtējums un, ciktāl tiek uzskatīts par nepieciešamību pieņemt vienotu regulējumu (izdot vienotus noteikumus), šādu projektu apstiprināšana.

Federālā Konstitucionālā likuma par ilgtspējību (*Nachhaltigkeit, Tierschutz, umfassender Umweltschutz, Sicherstellung der Wasser- und Lebensmittelversorgung und Forschung*)¹² §1 nosaka, ka “Austrijas Republika (federālā valdība, federālās zemes un pašvaldības) ir apņēmusies ievērot ilgtspējības principu dabas resursu izmantošanā, lai nodrošinātu, ka arī nākamās paaudzes gūs labumu no optimālas dzīves kvalitātes.”

Federālais likums par ietekmes uz vidi novērtējumu (Ietekmes uz vidi novērtējuma likums – UVP-G 2000. gads) (*Bundesgesetz über die Prüfung der Umweltverträglichkeit (Umweltverträglichkeitsprüfungsgesetz 2000 – UVP-G 2000)*)¹³ īsteno Direktīvu 2011/92/ES par dažu sabiedrisku un privātu projektu ietekmes uz vidi novērtējumu, kurā grozījumi izdarīti ar Direktīvu 2014/52/ES, un pieņem papildu noteikumus par Regulu (ES) Nr. 347/2013 par Eiropas energoinfrastruktūras vadlīnijām un atkārtoto Lēmumu Nr. 1364/2006/EK, kā arī groza Regulu (EK) Nr. 713/2009, Regulu (EK) Nr. 714/2009 un Regulu (EK) Nr. 715/2009 (OV L 115, 25.04.2013., 39. lpp.).

Federālajā likumā par ietekmes uz vidi novērtējumu vairākkārt tiek lietots jēdziens “būtisks kaitējums” (“*erheblicher schädlicher*”), kur §3 otrā daļa nosaka: “Ja 1. pielikumā minētie projekti, kas ir zemāki par robežvērtībām vai neatbilst tajā noteiktajiem kritērijiem, sasniedz attiecīgo robežvērtību vai kopā ar tiem atbilst kritērijam, iestāde katrā gadījumā atsevišķi

¹⁰ What is environmental damage? – <https://www.netregs.org.uk/environmental-topics/emergency-response/environmental-damage/what-is-environmental-damage/>

¹¹ Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG, BGBl. Nr. 1/1930. – https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Erv&Dokumentnummer=ERV_1930_1

¹² Nachhaltigkeit, Tierschutz, umfassender Umweltschutz, Sicherstellung der Wasser- und Lebensmittelversorgung und Forschung. – <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20008504>.

¹³ Bundesgesetz über die Prüfung der Umweltverträglichkeit (Umweltverträglichkeitsprüfungsgesetz 2000 – UVP-G 2000). StF: BGBl. Nr. 697/1993 (NR: GP XVIII RV 269 AB 1179 S. 131. BR: 4639 AB 4624 S. 574.) [CELEX-Nr.: 385L0337]. – https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1993_697/ERV_1993_697.pdf

pārbauda, vai ietekmes kumulācijas dēļ ir sagaidāma būtiska kaitīga, traucējoša vai negatīva ietekme uz vidi un vai rezultātā plānotajam projektam ir jāveic ietekmes uz vidi novērtējums [..].” Savukārt §10 ceturtā daļa paredz: “Lēmums par attīstības piekrišanas pieteikumu un tā galvenie iemesli, informācija par sabiedrības līdzdalības procesu un galveno pasākumu apraksts, lai novērstu, samazinātu vai kompensētu būtisku kaitīgu, traucējošu vai nelabvēlīgu ietekmi uz vidi, ir jāpaziņo attiecīgajai valstij.” Minētā likuma §17 otrās daļas 2. punkta b) apakšpunkts paredz, ka “ja vien tas jau nav iekļauts piemērojamajos administratīvajos noteikumos, attiecībā uz efektīviem piesardzības pasākumiem vides aizsardzībai jāievēro šādas papildu prasības: aizsargājamo aktīvu slodze, ko rada piesārņotāju koncentrācija apkārtējā vidē, ir jāuztur pēc iespējas zemāka; šāda iedarbība ir jānovērš jebkurā gadījumā, ja tā rada ievērojamu slodzi videi ilgstošas ietekmes dēļ, t.i., jebkurā gadījumā tādas ietekmes, kas spēj izraisīt neatgriezenisku kaitējumu augnei, gaisam, augu vai dzīvnieku populācijām vai ūdeņu stāvoklim”.

Austrijas tiesību sistēmā jēdziens “būtisks kaitējums videi” ir skaidri definēts un praktiski piemērojams kā ļoti nopietna ūdens, zemes vai bioloģiskās daudzveidības bojājuma forma, kam ir būtiska nozīme atbildības regulējuma piemērošanā, gan ietekmes uz vidi novērtēšanas procesos. Tas tiek izmantots, lai noteiktu, kad projektam nepieciešams ietekmes uz vidi novērtējums (arī ja tas individuāli nesasniedz sliekšņus, bet kopā ar citiem rada kumulatīvu ietekmi), kā arī kā pamats preventīviem un kompensācijas pasākumiem. Regulējums ir balstīts konstitucionālajā ilgtspējības principā un piesardzības pieejā, kas nosaka pienākumu nepieļaut ilgstošu vai neatgriezenisku kaitējumu videi, tādējādi padarot “būtiska kaitējuma” jēdzienu par centrālo instrumentu vides aizsardzības nodrošināšanā. Arī Latvijā ir liekams lielāks akcents ilgtspējības principa izcelšanai kā augsta līmeņa tiesiski orientējošai normai, kas ietekmē “būtiska kaitējuma” robežu interpretāciju, jo minētais jēdziens normatīvajos aktos nav definēts precīzi un konkretizēts tas tiek interpretācijas ceļā. Ilgtspējības princips šādā situācijā nodrošina metodoloģisku ietvaru, kas ļauj vērtēt būtiskumu, ņemot vērā ilgtermiņa, kumulatīvās un potenciāli neatgriezeniskās sekas, tādējādi nodrošinot Satversmes 115. pantā nostiprināto tiesību uz labvēlīgu vidi efektīvu īstenošanu.

Federālā likuma par atbildību vides jomā par vides kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu (Federālais likums par atbildību vides jomā – B-UHG) (*Bundesgesetz über Umwelthaftung zur Vermeidung und Sanierung von Umweltschäden (BundesUmwelthaftungsgesetz – B-UHG)*)¹⁴ §4 1. punkts nosaka: “Šajā federālajā likumā piemēro definīcijas: Vides kaitējums ir definēts kā:

- a) jebkurš būtisks kaitējums ūdenstilpēm, proti, jebkurš kaitējums, kam ir būtiska negatīva ietekme uz attiecīgo ūdenstilpju ekoloģisko, ķīmisko vai kvantitatīvo stāvokli

¹⁴ Bundesgesetz über Umwelthaftung zur Vermeidung und Sanierung von Umweltschäden (BundesUmwelthaftungsgesetz – B-UHG). – [https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung/ Bundesnormen/20006304/ BUHG%2c%20Fassung %20vom%2015.12.2025.pdf](https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung/Bundesnormen/20006304/BUHG%2c%20Fassung%20vom%2015.12.2025.pdf)

vai ekoloģisko potenciālu 1959. gada Ūdens tiesību likuma (WRG 1959), Federālā likumu vēstneša Nr. 215/1959, izpratnē, izņemot negatīvo ietekmi, kas atļauta saskaņā ar WRG 1959 104. a pantu;

- b) jebkurš kaitējums augsnei, proti, jebkurš augsnes piesārņojums, kas rada būtisku risku cilvēku veselībai vielu, preparātu, organismu vai mikroorganismu tiešas vai netiešas ievadīšanas dēļ augsnē, uz tās vai zem tās.”

Austrijā vides pārkāpumi noteiktos apstākļos var pāraugt kriminālnoziedzumos, jo īpaši, ja darbības liecina par rupju nolaidību vai tīšu kaitējumu videi. Šo noziegumu regulējums ir balstīts uz dažādiem normatīvajiem aktiem, tostarp Vides aizsardzības likumu un konkrētiem Federālā likuma par kriminālpārkāpumiem, kas ir sodāmi ar tiesas spriedumu (Kriminālkodekss – StGB) (*Bundesgesetz vom 23. Januar 1974 über die mit einer gerichtlichen Strafe bedrohten Straftaten (Strafgesetzbuch – StGB)*)¹⁵ (turpmāk – Kriminālkodekss), noteikumiem. Kriminālapsūdzības var izrietēt no smagiem piesārņojuma gadījumiem, dabisko dzīvotņu iznīcināšanas vai atkritumu apsaimniekošanas, ķīmiskās drošības un savvaļas dzīvnieku aizsardzības noteikumu pārkāpumiem.

Saskaņā ar Austrijas kompetenču sadalījumu Federālā vides atbildības likuma darbības joma attiecas tikai uz kaitējumu ūdenstilpēm un augsnei. Tomēr kaitējums bioloģiskajai daudzveidībai un augsnes bojājumi, kāš radušies no konkrētām darbībām, ietilpst federālo zemju jurisdikcijā. Federālais vides atbildības likums paredz stingru atbildību, ka ikvienam, kurš kā operators, veicot konkrētas, izsmēloši uzskaitītas bīstamas darbības (1. pielikums), rada būtisku apdraudējumu vai kaitējumu ūdenstilpēm vai augsnei, neatkarīgi no vainas, attiecīgā gadījumā ir jāinformē iestādes un jāveic nepieciešamie preventīvie vai koriģējošie pasākumi. Tas gan attiecas tikai uz operatoru profesionālo darbību, nevis uz privātpersonu rīcību. Operators ir jebkura fiziska vai juridiska persona, kas veic vai nosaka kādu no uzskaitītajām profesionālajām darbībām, tostarp atļaujas vai apstiprinājuma turētājs.¹⁶ Uzskaitītās profesionālās darbības ir saistītas, piemēram, ar atļaujai pakļautu iekārtu ekspluatāciju (rūpnīcas, lielas ražotnes u.tml.), atkritumu apsaimniekošanu (savākšana, apstrāde, uzglabāšana, apglabāšana, darbības ar bīstamajiem atkritumiem), notekūdeņu novadīšanu/ūdens ieguvī un apsaimniekošanu (darbības ar atļaujām), bīstamo vielu, pesticīdu, biocīdu aprīti (ražošana, glabāšana, izmantošana) u.c. Savukārt operators var būt, piemēram, atkritumu apsaimniekotājs, rūpnīcas operators, ūdenssaimniecības iekārtas operators, loģistikas uzņēmums, kas pārvadā bīstamās kravas u.c.

¹⁵ Federal Law of January 23, 1974 concerning criminal offenses punishable by court sentence (Criminal Code – StGB). – <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>

¹⁶ Federal Environmental Liability Act. – <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

Kriminālbildības piemērošanai par vides noziegumiem nepieciešams, lai pierādījumi apliecinātu attiecīgo darbību tīšu raksturu, kas izpaužas kā tiesību aktos noteikto prasību pārkāpšana vai būtiska kaitējuma radīšana sabiedrības veselībai vai videi. Prokuroram ir pienākums noskaidrot un ar tiesiski pieļaujamiem pierādījumiem pierādīt gan noziedzīga nodarījuma sastāva esība, gan apsūdzētā vainas formu – nodomu vai neuzmanība, kas ir priekšnoteikums kriminālbildības piemērošanai par attiecīgo nodarījumu. Ja notiek bīstamo atkritumu nelikumīga izmešana vai neatļauta piesārņojošo vielu emisija, – šie gadījumi tiek pakļauti stingrai uzraudzībai, ko īsteno kompetentās iestādes. Sankcijas par šāda veida noziedzīgiem nodarījumiem mēdz būt bargas un, atkarībā no nodarījuma smaguma, var ietvert soda naudu (*Tagessätze*) līdz 720 dienas likmēm (vienas dienas likmes apmērs tiek noteikts, ņemot vērā notiesātās personas ienākumus, mantisko stāvokli un apgādājamo skaitu), restitūcijas rīkojumus, kā arī brīvības atņemšanu uz laiku līdz 20 gadiem (Austrijas Kriminālkodeksa §169 3. punkts). Juridiskajām personām papildus var tikt piemērota korporatīvā atbildība, tostarp darbības atļauju vai licenču anulēšana.

Austrijā vides tiesību jomas normatīvo aktu īstenošana ir viens no būtiskiem priekšnoteikumiem dabas resursu aizsardzībā un ekoloģiskā līdzsvara saglabāšanā. Par atbilstības uzraudzību un vides normatīvo aktu ievērošanas nodrošināšanu atbild vairākas iestādes, kas darbojas dažādos valdības līmeņos, veidojot vienotu vides aizsardzības sistēmu.

Austrijas tiesību sistēmu raksturo skaidri definēts vides kaitējuma jēdziens, stingrs operatora atbildības regulējums un efektīvu krimināltiesisko instrumentu piemērošana smagākajos gadījumos. Šādas pieejas kombinācijas izvērtēšana būtu racionāla arī Latvijas normatīvā regulējuma pilnveidē, lai nodrošinātu, ka noziegumi pret vidi ir ne vien formāli tipizēti, bet arī efektīvi atklājami un sodāmi.

Federālā lauksaimniecības, reģionu un tūrisma ministrija (BMLRT) ir viena no galvenajām izpildvaras iestādēm Austrijā, kuras kompetencē ir vides, dabas aizsardzības un ilgtspējīgas resursu izmantošanas politikas izstrāde, kā arī attiecīgā normatīvā regulējuma īstenošanas uzraudzība. Reģionālajā līmenī vides tiesību normu izpildes nodrošināšanā nozīmīga loma ir reģionu (provinču) valdībām (*Landesregierungen*). Katrā no tām ir sava vides aģentūra, kas atbild par federālo noteikumu īstenošanu un reģionālo problēmu risināšanu. Šīs aģentūras uzrauga atbilstību, veicot pārbaudes un novērtējumus atkritumu apsaimniekošanas, gaisa kvalitātes noteikšanas un piesārņojuma kontroles jomās.

Austrijas Vides aģentūrai (*Umweltbundesamt*) ir svarīgu vietu vides tiesību normu īstenošanā un uzraudzībā, nodrošinot zinātniski pamatotu ekspertīzi, veicot pētījumus un atbalstot kompetentās iestādes normatīvā regulējuma piemērošanas procesos. Aģentūras kompetencē ietilpst arī ietekmes uz vidi novērtēšana un atbilstības normatīvajām prasībām izvērtēšana.

Savukārt tiesu sistēmā būtiska loma vides tiesību pārkāpumu izmeklēšanā un kriminālvajāšanas īstenošanā ir prokuratūrai. Pamatojoties uz informāciju, kas saņemta no uzraudzības un izpildvaras iestādēm, prokurori ir pilnvaroti uzsākt kriminālprocesu un celt apsūdzību pret iespējamajiem pārkāpējiem. Institucionālā sadarbība starp uzraudzības iestādēm un prokuratūru nodrošina efektīvu vides aizsardzības mehānismu piemērošanu Austrijā.

Secināms, ka vides tiesību aktu īstenošana Austrijā ir komplekss un daudzslāņains process. Tajā ir iesaistītas vairākas kompetentās iestādes, kuru savstarpējā sadarbība nodrošina tiesību normu ievērošanu, pārkāpumu savlaicīgu atklāšanu un efektīvu novēršanu. Šāda koordinēta pieeja ir būtiska ilgtspējīgas attīstības veicināšanai un apkārtējās vides aizsardzībai, tostarp tās saglabāšanai nākamajām paaudzēm.¹⁷

Pēdējos gados Austrijā ir veiktas ievērojamas aktivitātes vides aizsardzības pasākumu nodrošināšanā, kas rāda apņemšanos sekmēt ilgtspējību un veicināt ekoloģisko struktūru saglabāšanu. Pārmaiņu pamatā ir stingrāka Eiropas Savienības direktīvu un iekšzemes noteikumu ievērošana, kuru mērķis ir mazināt pārkāpumus. Izpratnes pieaugums sabiedrībā par vides jautājumiem ir veicinājis nepieciešamību pēc caurskatāmākiem vides tiesību aktu īstenošanas mehānismiem un stingrākas atbildības par neatbilstību normatīvajam regulējumam. Viena no būtiskākajām tendencēm ir pastiprināta un regulāra kontrole nozarēs, kuras tradicionāli saistītas ar paaugstināta riska ietekmi uz vidi, tostarp būvniecībā, atkritumu apsaimniekošanā un lauksaimniecībā.

Īpaša uzmanība Austrijā pēdējos gados tiek pievērsta atkritumu reģenerācijas un apglabāšanas jomai, kas ir izraisījusi plašu rezonansi sabiedrībā un rezultējusies administratīvo un krimināltiesisko sankciju piemērošanā vairākiem uzņēmumiem par nelikumīgu atkritumu apglabāšanu. Piemēram, 2024. gada decembrī reģionālās kompetentās iestādes slēdza atkritumu poligonu Sanktpeltenē (*St. Pölten*), konstatējot būtiskus normatīvā regulējuma pārkāpumus atkritumu apsaimniekošanas jomā. 2025. gada martā vides aizsardzības organizācija *Greenpeace* iesniedza kriminālsūdzību pret poligona operatoru – uzņēmumu “*Zöchling Abfallverwertung GmbH*”, saskaņā ar Kriminālkodeksa §181b, kas paredz atbildību par tīšu videi bīstamu atkritumu apstrādes vai pārvietošanas noteikumu neievērošanu.¹⁸

Viena no Austrijas tiesu sistēmas īpatnībām ir tiesnešu specializācija vides tiesību jomā. Šāda pieeja ir veicinājusi nolēmumu konsekveni un padziļinājusi izpratni par sankciju piemērošanu. Vienlaikus Austrijā nepastāv atsevišķa vides tiesa ar pilnībā nodalītu jurisdikciju.

¹⁷ Overview of Environmental Violations and Penalties in Austria.–

<https://generisonline.com/overview-of-environmental-violations-and-penalties-in-austria/>

¹⁸ Greenpeace erstattet Strafanzeige gegen Betreiber von St. Pöltener Deponie.– https://www.derstandard.at/story/3000000261384/n214-deponie-greenpeace-erstattet-strafanzeige-gegen-betreiber?utm_source

Te vides aizsardzībā “būtiskums” darbojas kā sliekšņa jēdziens sasaistot trīs reakcijas līmeņus: (1) ietekmes uz vidi novērtējuma nepieciešamību (UVP-G), (2) operatora stingro atbildību un sanācijas pienākumus par kaitējumu nodarīšanu ūdenim/augšņei (B-UHG), (3) kriminālatbildību smagos tīšos vai nolaidīgos gadījumos (StGB). Šai jomā darbojas vairākas iestādes federālā un vietējā līmenī, un efektivitāte lielā mērā atkarīga no koordinācijas un pierādījumu kvalitātes.

No aplūkotās Austrijas pieredzes izriet, ka vides tiesību aktu izpilde tiek organizēta kā funkcionāli vienota, daudzlīmeņu sistēma, kurā skaidri nodalītas un savstarpēji koordinētas federālā līmeņa institūciju, zemju valdību, specializēto vides aģentūru, prokuratūras un tiesu kompetences, savukārt jēdziens “būtisks kaitējums” darbojas kā materiāltiesisks sliekšņa kritērijs, kas sasaista ietekmes uz vidi novērtējuma nepieciešamību, operatora stingro atbildību un sanācijas pienākumus, kā arī kriminālatbildību smagos tīšos vai rupjas neuzmanības gadījumos. Līdz ar pastiprinātu kontroli augsta vides riska nozarēs, tiesnešu un prokuroru specializāciju vides lietās un sabiedrības līdzdalības mehānismu attīstību tiek nodrošināta salīdzinoši konsekventa, caurskatāma un atturoša reakcija uz pārkāpumiem. Līdzīga pieeja būtu lietderīgi attīstāma arī Latvijā, proti, normatīvi un institucionāli skaidrāk strukturējot vides aizsardzības izpildinstitūciju sadarbību, nostiprinot “būtiska kaitējuma” jēdzienu kā vienotu sliekšņa kategoriju administratīvajā, civiltiesiskajā un krimināltiesiskajā atbildībā, stiprinot specializāciju un riska balstītu uzraudzību augsta riska nozarēs, kā arī nodrošinot efektīvākus un konsekventāk piemērotus sankciju un sanācijas instrumentus.

NELEGĀLA ZVEJA

2007. gada Tirgus organizācijas likums veido nelegālo, neregistrēto un neregulēto zvejas noteikumu (turpmāk – NNN zvejas noteikumi) valsts juridisko pamatu. Saskaņā ar Federālā lauksaimniecības, mežsaimniecības, vides un ūdens apsaimniekošanas ministra rīkojumu par īstenošanas pasākumiem nelegālas, neregistrētas un neregulētas zvejas apkarošanai¹⁹ pārtikas nekaitīguma birojs (BAES) ir atbildīgs par Rīkojuma (EK) Nr. 1005/2008 un Regulas (EK) Nr. 1010/2009 īstenošanu.

Kriminālkodekss Austrijā paredz atbildību par medību un makšķerēšanas tiesību pārkāpšanu, kur §137 “Cita medību vai makšķerēšanas tiesību pārkāpšana” ir noteikts: “Ikviens, kurš, pārkāpjot cita medību vai makšķerēšanas tiesības, medī, makšķerē, nogalina, ievaino vai piesavinās medījamo dzīvnieku vai zivis sev vai trešajai personai, vai citādi iznīcina, bojā vai piesavinās sev vai trešajai personai priekšmetu, uz kuru attiecas cita medību vai makšķerēšanas

¹⁹ Verordnung des Bundesministers für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft mit Umsetzungsmaßnahmen zur Bekämpfung der illegalen, nicht gemeldeten und unregulierten Fischerei// Bundesgesetzblatt II Nr. 382, 2009.

tiesības, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem vai ar naudas sodu līdz 360 dienu likmēm.”

Savukārt Kriminālkodeksa § 138 “Nopietna iejaukšanās citas personas medību vai makšķerēšanas tiesībās” paredz: “Ikvienu, kas izdara nodarījumu

- 1) pret medījumu, zivīm vai citu īpašumu, uz kuru attiecas citas personas medību vai zvejas tiesības, un kura vērtība pārsniedz 5 000 *euro*,
- 2) medību lieguma laikā vai izmantojot dzelzi, indīgu ēsmu, elektrisko slazdu vai sprāgstvielas tādā veidā, kas apdraud medījumu vai zivju populācijas, vai pret medījumu, izmantojot cilpas,
- 3) līdzdalībnieka sabiedrībā (§12) un vai nu pats nēsā šaujamieroci, vai zina, ka līdzdalībnieks nēsā šaujamieroci, vai
- 4) izdara nodarījumu komerciālā nolūkā,

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem.”

Kriminālkodeksa § 139 “Kriminālvajāšanas priekšnosacījumi” paredz: “Ja pārkāpējs izdara citas personas medību tiesību pārkāpumu vietā, kur viņam vai viņai ir atļauts medīt, vai citas personas makšķerēšanas tiesību pārkāpumu vietā, kur viņam vai viņai ir atļauts makšķerēt ierobežotā apjomā, viņu var saukt pie atbildības par §137 un §138 paredzētajiem pārkāpumiem tikai ar tās personas atļauju, kurai ir atļauts te medīt vai makšķerēt.”

Kriminālkodeksa §140 “Spēka pielietošana no malumednieka puses” paredz: “Ikvienu, kas, iejaucoties cita medību vai makšķerēšanas tiesībās, pielieto spēku pret personu vai draud šai personai ar tiešām dzīvības vai veselības apdraudējumu (§89), lai iegūtu medījumu sev vai trešajai personai, soda ar brīvības atņemšanu no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem. Tomēr, ja spēka pielietošanas rezultātā nodarīts miesas bojājums ar smagām neatgriezeniskām sekām (§85) vai iestājas personas nāve, sods ir brīvības atņemšana no pieciem līdz piecpadsmit gadiem.”

Lielākā daļa ar zveju saistīto pārkāpumu Austrijā ir administratīvi pārkāpumi (ko izskata federālo zemju iestādes, piemērojot naudas sodus), nevis kriminālpārkāpumi, ja vien nav vainu pastiprinošu apstākļu (piemēram, būtisks kaitējums videi, atkārtoti pārkāpumi).

Vīnē, Forarlbergā, Augšaustrijā, Lejasaustrijā, Burgenlandē, Karintijā par nelikumīgām zvejas darbībām, tostarp zveju bez attiecīgas licences, aizliegtu zvejas rīku izmantošanu, noteikto sezonas vai nozvejas izmēra ierobežojumu pārkāpšanu, tiek piemēroti naudas sodi. Sankcijas parasti ir noteiktas attiecīgo federālo zemju normatīvajos aktos.²⁰

Reģionālajās tiesās, piemēram, Klāgenfurtes apgabaltiesā (*Landesgericht Klagenfurt*) ir izskatītas krimināllietas par nelikumīgām zvejas darbībām, tostarp zveju aizlieguma periodos vai

²⁰Fischen in Vorarlberg – Verbote und Strafen.– https://www.oesterreich.gv.at/de/themen/reisen_und_freizeit/freizeit-in-der-natur/fischen/8/Seite.3170068

aizsargājamo sugu nelikumīgu ieguvu. Šādās lietās tiesa, ievērojot samērīguma principu, var piemērot alternatīvus kriminālprocesuālus risinājumus, tostarp atbrīvošanu no kriminālatbildības ar nosacījumu (*Diversion*),²¹ paredzot naudas sodu vai sabiedrisko darbu, pat ja likumā noteiktais maksimālais sods paredz brīvības atņemšanu līdz trim gadiem. Konkrētajā gadījumā Klāgenfurtes apgabaltiesā tika saukts pie atbildības 43 gadus vecs Rumānijas pilsonis, kurš lieguma laikā Ferlahas ūdenskrātuvē nelikumīgi noķēra divas zivis, par ko likums paredz brīvības atņemšanu līdz trim gadiem. Ņemot vērā viņa nesodāmību un lietas apstākļus, tiesa atbrīvoja Rumānijas pilsoni²² no kriminālatbildības ar nosacījumu, piemērojot naudas sodu 750 euro apmērā.²³

Austrijas krimināltiesībās atbrīvošana no kriminālatbildības ar nosacījumu ir alternatīvs kriminālprocesuāls risinājums, kas pēc savas būtības ir salīdzināms ar nosacītu atbrīvošanu no kriminālatbildības un tiek piemērots mazāk smagu noziedzīgu nodarījumu gadījumos, ja apsūdzētais piekrīt noteiktu nosacījumu izpildei, tostarp naudas soda samaksai. Ilustratīvs piemērs – situācija, kas 2012. gadā Austrijas tiesību praksē un mediju diskursā kļuva zināma kā “saldēto foreļu lieta”,²⁴ kur tika aktualizēts zvejas tiesību formālais raksturs vides aizsardzības kontekstā. Persona tika saukta pie atbildības par makšķerēšanu konkrētā ūdenstilpē bez attiecīgās atļaujas,²⁵ lai gan apgalvoja, ka makšķerēšanas procesā izmantotās zivis bija iepriekš iegādātas veikalā un netika iegūtas no dabiskās vides. Tiesībsargājošās iestādes uzsvēra, ka pārkāpuma objektīvo pusi veido pati makšķerēšanas darbība, t.i., makšķeres ievietošana ūdenī bez tiesiska pamata, nevis faktiskā zivju nozveja vai videi nodarītā kaitējuma iestāšanās. Par šo nodarījumu ir paredzēts sods līdz 360 dienu likmēm (*Tagessätze*)²⁶, kur naudas sods tiek aprēķināts dienu skaitu reizinot ar vienas dienas likmes vērtību (ņemto vērā personas faktiskos ienākumus un mantisko stāvokli), vai brīvības atņemšana uz laiku līdz 6 mēnešiem.

Minētais gadījums ilustrē vides un dabas resursu aizsardzībā piemēroto preventīvo un formālo atbildības modeli, kurā normu ievērošana tiek nodrošināta neatkarīgi no nodarījuma faktiskajām sekām, tādējādi stiprinot tiesisko noteiktību un resursu ilgtspējīgas izmantošanas principu.

²¹ Austrijas tiesībās “*Diversion*” ir procesuāls institūts, ar kuru kriminālprocess tiek izbeigts bez notiesājoša sprieduma, ja apsūdzētais izpilda noteiktus nosacījumus: atlīdzina kaitējumu, samaksā noteiktu naudas summu, piedalās programmā utt. Šādā gadījumā netiek piespriests brīvības atņemšanas sods, un persona netiek oficiāli atzīta par vainīgu – tāpat tiek izvēlēta diversija kā alternatīva klasiskai kriminālsoda piemērošanai (t.sk., brīvības atņemšanai). Tā nav nosacīta brīvības atņemšana vai alternatīvais sods jau pēc sprieduma, tas ir mehānisms pirms sprieduma, ar kuru valsts atsakās no pilna kriminālprocesa un soda, ja ar mīkstāku, uz uzvedības maiņu vērstu reakciju pietiek, lai sasniegtu krimināltiesību mērķus.

²² Spriedums nav publiski pieejams.

²³ *Diversion für illegales Fischen.* – <https://kaernten.orf.at/v2/news/stories/2838886/index.html>

²⁴ *Dad faces poaching charge for fake fishing.* – <https://www.thelocal.de/20120529/42823>

²⁵ Spriedums nav publiski pieejams.

²⁶ *Geldstrafe.* – https://www.oesterreich.gv.at/de/themen/gesetze_und_recht/strafrecht/8/2/Seite.2460702

Attiecībā uz tiesu praksi papildus jāmin gadījums, kad 29 gadus vecs vīrietis tika notiesāts par nelegālu strauta foreles nozvejošanu Zalcahas upē, t.i., pārkāpjot Kriminālkodeksa § 137 “Iejaukšanās citas personas medību vai zvejas tiesībās” (*Eingriff in fremdes Jagd-oder Fischereirecht*). Tā kā ūdenstilpes piederēja privātam zvejas tiesību īpašniekam un apsūdzētais zivis nozvejoja bez atļaujas un lieguma sezonā, tiesa piesprieda nosacītu viena mēneša sodu. Par šādu pārkāpumu vainīgā persona var tikt sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem vai ar naudas sodu līdz 360 dienu likmēm.²⁷

Šie piemēri ilustrē vides un dabas resursu aizsardzībā piemēroto preventīvo un formālo atbildības modeli, kurā normu ievērošana tiek nodrošināta neatkarīgi no nodarījuma faktiskajām sekām, tādējādi stiprinot tiesisko noteiktību un resursu ilgtspējīgas izmantošanas principu. Latvijā līdzīgs mehānisms (paplašinot diversijai līdzīgas iespējas vides pārkāpumos vai precizējot administratīvo un kriminālo sankciju robežšķirtnes) varētu uzlabot tiesu prakses konsekvenci, resursu ekonomiju un dabas aizsardzības normu faktisko izpildi.

Austrijā nelegālas, neregistrētas un neregulētas zvejas apkarošana balstās uz skaidru federālo juridisko pamatu un centralizētu ES noteikumu īstenošanu (Reg. (EK) Nr. 1005/2008 un 1010/2009). Lielākā daļa ikdienā konstatēto zvejas noteikumu pārkāpumu tiek kvalificēti kā administratīvie pārkāpumi un izskatīti federālo zemju kompetentajās iestādēs, piemērojot galvenokārt naudas sodus. Praksē tiesas var izmantot šos alternatīvus risinājumus (piemēram, *Diversion*), īpaši mazāk smagos gadījumos.

No aplūkotās Austrijas prakses attiecībā uz nelegālu zveju izriet, ka zvejas tiesību pārkāpumu regulējums ir veidots kā daudzslāņu un diferencēta sistēma, kurā ES nelegālas, neregistrētas un neregulētas zvejas regulējums tiek īstenots ar federāla līmeņa instrumentiem, savukārt ikdienas pārkāpumi pārsvarā tiek risināti administratīvā kārtībā federālo zemju līmenī, kamēr kriminālatbildība tiek piemērota smagākiem gadījumiem – būtiskam kaitējumam, komerciāliem nolūkiem, bīstamām metodēm vai kvalificētiem iejaukšanās veidiem medību un zvejas tiesībās. Vienlaikus tiesu praksē tiek izmantoti arī elastīgi procesuālie instrumenti, piemēram, atbrīvošana no kriminālatbildības ar nosacījumu (*Diversion*), kas maznozīmīgos pārkāpumos ļauj sasniegt krimināltiesību mērķus bez pilna mēroga soda piemērošanas, saglabājot atturošu efektu. Tā sauktā “saldēto foreļu lieta” ilustrē formāli preventīvu pieeju, kur pārkāpuma objektīvā puse tiek saistīta ar pašu neatļautās zvejas rīcību, nevis faktiski nodarīto kaitējumu, tādējādi uzsverot normu ievērošanas nozīmi un dabas resursu ilgtspējīgas izmantošanas principu. Šāda kombinēta – materiāli diferencēta, procesuālos instrumentos elastīga un preventīvi orientēta pieeja, ar skaidru robežšķirtni starp administratīvo un krimināltiesisko reakciju, var kalpot kā

²⁷ Forelle illegal gefischt – bedingte Haft.– <https://salzburg.orf.at/v2/news/stories/2704416/>

salīdzināms paraugs arī Latvijas regulējuma pilnveidei vides piesārņojuma un resursu izmantošanas jomā.

VIDES PIESĀRŅOJUMS

Federālais likums par atbildību vides jomā par vides kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu (*Bundesgesetz über Umwelthaftung zur Vermeidung und Sanierung von Umweltschäden (Bundes-Umwelthaftungsgesetz – B-UHG)*),²⁸ (turpmāk – Federālais vides atbildības likums) regulē pasākumus, lai novērstu un atlīdzinātu kaitējumu videi, pamatojoties uz principu “piesārņotājs maksā”, kā tas ir noteikts likuma 1. pantā “Mērķi”.

Videi bīstamo darbību loks, uz kurām attiecas atbildības regulējums, ietver iekārtu ekspluatāciju, kam ir nepieciešama atļauja saskaņā ar Padomes Direktīvu 96/61/EK par piesārņojuma integrētu novēršanu un kontroli, darbības, kurām nepieciešama atļauja atkritumu un ūdens apsaimniekošanas jomā, kā arī bīstamo vielu, pesticīdu un biocīdu produktu apstrādi, bīstamo kravu pārvadāšanu un ģenētiski modificētu organismu apzinātu izplatīšanu vidē. Gadījumos, kad ir piemērojams Federālais vides atbildības likums, citu attiecīgo tiesību aktu normas tiek piemērotas tiktāl, ciktāl tās nav pretrunā minētajam likumam.²⁹

Ja operatori nerīkojas, rīkojas novēloti vai neveic nepieciešamos pasākumus, iestādei ir pienākums iejaukties, nosakot vai nekavējoties uzdodot veikt vajadzīgās darbības, kā arī pieprasot operatoriem atlīdzināt radušās izmaksas. Federālā vides atbildības likuma piemērošanas jomā izņēmumi pastāv gan pēc būtības, t.i., gadījumos, ja ir bruņoti konflikti vai ārkārtas dabas notikumi, gan pēc laika kritērija. Federālais vides atbildības likums nav attiecināms uz zaudējumiem, kas radušies pirms tā stāšanās spēkā 2009. gada 20. jūnijā, tam nav atpakaļejoša spēka. Federālais vides atbildības likums arī neattiecas uz kaitējumu dzīvībai, veselībai vai īpašumam.³⁰

Augsnes bojājumi Federālā vides atbildības likuma izpratnē rodas, ja piesārņojums rada būtisku risku cilvēku veselībai, kas konstatējams pamatojoties uz medicīnas eksperta atzinumu. Ūdens bojājumi Federālā vides atbildības likuma izpratnē pastāv, ja ir būtiska negatīva ietekme uz ūdenstilpes stāvokli, izņemot gadījumus, kuros šāda ietekme ir tiesiski pieļauta vai apstiprināta saskaņā ar 1959. gada Ūdens resursu likuma §104a. Gadījumos, kad normatīvajā regulējumā nav

²⁸ Bundesgesetz über Umwelthaftung zur Vermeidung und Sanierung von Umweltschäden (Bundes-Umwelthaftungsgesetz – B-UHG)// StF: BGBl. I Nr. 55/2009 (NR: GP XXIV IA 464/A AB 96 S. 16. BR: 8071 AB 8081 S. 768.) [CELEX-Nr.: 32004L0035, 32006L0021]. – <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>;

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20006304>

²⁹ Federal Environmental Liability Act. – <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

³⁰ Federal Environmental Liability Act. – <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

noteikts precīzs bojājuma būtiskuma sliekšnis, šis vērtējums veicams katrā konkrētajā gadījumā individuāli, ņemot vērā lietas faktiskos apstākļus. Kritēriji bojājumu būtiskuma novērtēšanai var atrast Vides atbildības direktīvas I un II pielikumā un tajos ietvertajos sanācijas noteikumos.³¹

Ja Federālais vides atbildības likums nav piemērojams, piemēram, izņēmuma dēļ, ūdens vai augsnes bojājumu gadījumā parasti piemēro attiecīgos 1959. gada Ūdens tiesību likuma vai 2002. gada Atkritumu apsaimniekošanas likuma noteikumus. Personas, kuru tiesības var tikt pārkāptas ar vides kaitējumu, kuras tas skar konkrētā veidā vai kurām ir pietiekama interese par vides kaitējuma sanācijas procesu, kā arī nevalstiskās organizācijas (NVO) un vides tiesību juristi var iesniegt iestādē tā saukto “vides sūdzību” un pieprasīt rīcību. Šīm personām un organizācijām var piešķirt arī puses statusu vides kaitējuma sanācijas procesā. Tas dod tām tiesības iesniegt apelāciju Valsts administratīvajā tiesā.³²

Praktiskie ieguvumi, stājoties spēkā Federālajam vides atbildības likumam:

- 1) pirmo reizi ir paredzēti atbildības noteikumi par bojājumu nodarīšanu augsnei;
- 2) Vides atbildības direktīvas un Federālā vides atbildības likuma pamatideja ir princips “piesārņotājs maksā”, kas nozīmē, ka ikvienam, kas rada kaitējumu videi, ir jāsedz arī ar to saistītās izmaksas (pilnā apmērā). Vides bojājumu sanācija nav jāsedz nodokļu maksātājam. Attiecīgi operatoram ir jāatlīdzina ne tikai novēršanas vai sanācijas izmaksas, bet arī administratīvās izmaksas. Tas ir nozīmīgs solis salīdzinājumā ar pašreizējo tiesisko situāciju;
- 3) turklāt izmaksu sloga mērķis ir atturēt un motivēt operatorus veikt pasākumus un izstrādāt praksi, lai samazinātu vides bojājumu risku (preventīvā ietekme);
- 4) jaunums ir arī tiesiskās aizsardzības līdzekļi vides sūdzību gadījumā.³³

Kriminālkodekss paredz atbildību gan par noziegumiem pret vidi, gan arī par atkritumu apsaimniekošanas prasību pārkāpšanu. Kriminālkodeksa §169 “Ļaunprātīga dedzināšana” pirmajā daļā ir noteikts: “Ikvienu, kurš bez īpašnieka piekrišanas izraisa ugunsgrēku citai personai piederošā īpašumā, soda ar brīvības atņemšanu no viena līdz desmit gadiem.” Šī paragrāfa otrā daļa paredz: “Sodāms ir arī ikviens, kas izraisa ugunsgrēku savā īpašumā vai cita īpašumā ar pēdējā piekrišanu un tādējādi apdraud citas personas vai trešās personas dzīvību vai veselību (§89), vai trešās personas mantu lielā apmērā.” Šī paragrāfa trešā daļa paredz: “Ja darbības rezultātā iestājusies cilvēka nāve vai nodarīti smagi miesas bojājumi (§84 pirmā daļa) lielam cilvēku skaitam, vai ja darbības rezultātā ciešanas radušās daudziem cilvēkiem, vainīgais sodāms ar

³¹ Federal Environmental Liability Act.– <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

³² Federal Environmental Liability Act.– <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

³³ Federal Environmental Liability Act.– <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>

brīvības atņemšanu no pieciem līdz piecpadsmit gadiem; bet, ja tās rezultātā iestājusies lielāka cilvēku skaita nāve, vainīgais sodāms ar brīvības atņemšanu no desmit līdz divdesmit gadiem.”

Kriminālkodeksa §180 “Tīša kaitējuma nodarīšana videi” pirmā daļa paredz: “Ikvienu, kurš pretēji tiesību normai vai oficiālam rīkojumam piesārņo vai citādi bojā ūdenstilpi, augsni vai gaisu tādā veidā, ka tas:

- 1) rada briesmas citas personas dzīvībai vai smagus miesas bojājumus (§84 pirmā daļa) vai citādi apdraud liela cilvēku skaita veselību vai fizisko drošību,
- 2) rada ievērojamas briesmas dzīvnieku vai augu populācijām,
- 3) var rasties ilgstoša ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvokļa pasliktināšanās vai
- 4) var rasties demontāžas izmaksas vai citi zaudējumi citas personas īpašumam, aizsargājamam objektam vai dabas piemineklim, kas pārsniedz 50 000 *euro*,

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem.”

Savukārt §180 otrā daļa paredz: “Ja darbība rada būtisku kaitējumu florai vai faunai, ilgstoši pasliktina ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvokli vai rada demontāžas izmaksas vai citus zaudējumus svešai mantai, aizsargājamam objektam vai dabas piemineklim, kas pārsniedz 50 000 *euro*, vainīgais tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem. Ja darbības rezultātā rodas kāda no §169 trešajā daļā noteiktajām sekām, tiek piemēroti tajā paredzētie sodi.”

Kriminālkodeksa §181 “Vides stāvokļa pasliktināšana nolaidības dēļ” pirmā daļa paredz: “Ikviens, kas nolaidības dēļ izdara kādu no §180 paredzētajām darbībām, pārkāpjot tiesību normu vai oficiālu rīkojumu, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar naudas sodu līdz 720 dienas likmēm.” Šī paragrāfa otrā daļa paredz: “Ja darbība nodara būtisku kaitējumu dzīvnieku vai augu populācijai, izraisa ilgstošu ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvokļa pasliktināšanos vai rada demontāžas izmaksas vai citus zaudējumus citas personas īpašumam, aizsargājamam objektam vai dabas piemineklim, kas pārsniedz 50 000 *euro*, vainīgais tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem. Ja darbībai ir kāda no §170 otrajā daļā noteiktajām sekām, tiek piemēroti tajā paredzētie sodi.”

Kriminālkodeksa §181d “Apzināta videi bīstama objektu ekspluatācija” pirmā daļa paredz: “Ikviens, kurš pretēji tiesību normai vai oficiālam rīkojumam ekspluatē objektu, kurā tiek veikta bīstama darbība tādā veidā, ka

- 1) rodas briesmas citas personas dzīvībai vai smagi miesas bojājumi (§84 pirmā daļa) vai citādi liela skaita cilvēku veselībai vai fiziskajai drošībai,
- 2) rodas ievērojamas briesmas dzīvnieku vai augu populācijām,
- 3) var rasties ilgstoša ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvokļa pasliktināšanās vai
- 4) sanācības izmaksas pārsniedz 50 000 *euro*,

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem.”

Šī paragrāfa otrā daļa paredz: “Ja darbība rada būtisku kaitējumu dzīvnieku vai augu populācijai, ilgstošu ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvokļa pasliktināšanos vai sanācijas izmaksas pārsniedz 50 000 *euro*, vainīgais tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem. Ja darbībai ir kāda no §169 trešajā daļā uzskaitītajām sekām, piemērojami tajā paredzētie sodi.”

Kriminālkodeksa §181e “Rupja neuzmanība, kas apdraud vidi” pirmā daļa paredz: “Ikviens, kurš izdara §181d pirmajā daļā paredzēto sodu ar rupju neuzmanību (§6 trešā daļa), pārkāpjot tiesību normu vai oficiālu rīkojumu, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem vai ar naudas sodu līdz 360 dienas likmēm.³⁴ Šī paragrāfa otrā daļa paredz: “Ja darbības rezultātā tiek nodarīts būtisks kaitējums dzīvnieku vai augu populācijai, ilgstoši pasliktinās ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvoklis vai sanācijas izmaksas pārsniedz 5 000 *euro*, vainīgais tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar naudas sodu līdz 720 dienu likmēm. Ja darbībai ir kāda no §170 otrajā daļā uzskaitītajām sekām, tiek piemēroti tajā paredzētie sodi.”

Federālais vides atbildības likums nodrošina, ka vides kaitējums tiek novērsts un sanēts par piesārņotāja līdzekļiem, bet Kriminālkodekss paredz bargāku – krimināltiesisku – reakciju smagos, apdraudējumu vai būtiska kaitējuma gadījumos. Austrijā vides aizsardzība nav tikai valsts funkcija, arī sabiedrība var aktīvi iesaistīties tiesību īstenošanā, ziņojot par iespējamu vides pārkāpumu, pieprasot iestāžu rīcību, piemēram, inspekciju, piespiedu pasākumu piemērošanu, novēršanas pasākumus. Piemēram, notekūdeņu piesārņotājs ir atbildīgs par zaudējumiem (neatkarīgi no vainas) par uzņēmuma iekšējās notekūdeņu sistēmas defektiem, kuru dēļ toksiskas vielas nonāk straumē pa lietus ūdens drenāžas sistēmu, nevis vietējo kanalizācijas sistēmu.

Kā redzams no Lietas Nr. OGH 1 Ob 204/13a³⁵ materiāliem, atbildētāja uzņēmums pārvalda veļas mazgātavu tiešā strauta tuvumā, radot ķīmiski aktīvus notekūdeņus. Uzņēmumam bija izsniegta atļauja novadīt šos notekūdeņus pilsētas sadzīves notekūdeņu kanalizācijas sistēmā, ar nosacījumu, ka visi uzņēmuma iekšējie notekūdeņu novadīšanas elementi (cauruļvadi, šahtas un tvertnes) ir hermētiski un nepieļauj noplūdes apkārtējā vidē. Uzņēmuma (bīstamie) notekūdeņi tiek savākti tā telpās un ieplūst cauruļvadu sistēmā blakus esošajā īpašumā, kas ir savienota ar pilsētas kanalizācijas sistēmu. Blakus esošā īpašuma notekūdeņu cauruļvads vēlāk tika aizstāts ar plastmasas cauruli, kas paredzēta lietus ūdens novadīšanai, ļaujot lietus ūdenim spēcīgu lietusgāzu laikā ieplūst kanalizācijas sistēmā caur šahtu. Spēcīgu lietusgāzu laikā pilsētas kanalizācijas sistēmā radās būtiska pretplūsma (atpakaļplūsma), kā rezultātā piesārņotie notekūdeņi no sadzīves

³⁴ Austrijā vienas dienas likmes (*Tagessatz*) apmērs krimināltiesībās tiek noteikts pēc personas reālajiem ienākumiem un mantiskā stāvokļa.

³⁵ Augstākā tiesa, Lieta Nr. OGH 1 Ob 204/13a (19.12.2013.).

notekūdeņu kanalizācijas sistēmas caur savienojošo cauruļvadu ieplūda lietus ūdens kanalizācijā, bet no tās – tieši strautā. Rezultātā gāja bojā zivis, un prasītājiem, kuriem ir zvejas tiesības, tika nodarīti zaudējumi, kas pārsniedz 10 000 *euro*.

Prasītāji³⁶ cēla prasību pret uzņēmumu, pieprasot zaudējumu atlīdzību, pamatojoties uz stingrās atbildības (atbildību neatkarīgi no vainas) principu, kā to paredz Ūdens resursu likums. Atbildētājs apgalvoja, ka amatpersonas nebija informētas par blakus esošajā īpašumā nomainīto savienojošo plastmasas cauruli. Turklāt uzņēmums norādīja, ka stingrā atbildība ir piemērojama tikai tad, ja sistēma tiek ekspluatēta saskaņā ar izsniegto atļauju, kas šajā gadījumā nebija noticis cauruļvadu sistēmas vēlākās modifikācijas dēļ.

Visas instances apmierināja prasītāju prasību. Augstākā tiesa savā nolēmumā atsaucoties uz 2013. gadā izveidoto judikatūru, norādīja, ka stingrās atbildības piemērošana ūdens tiesību regulējumā nav atkarīga no objekta pilnīgas atbilstības visām normatīvajām prasībām. Izšķirošais kritērijs ir objekta darbības fundamentālā likumība. Šī principa piemērošana attiecas ne tikai uz ūdens lietošanas objektu operatoriem, bet arī uz tā dēvētajiem netiešajiem notekūdeņu novadītājiem – personām, kas bīstamos notekūdeņus novada kanalizācijas sistēmā, ko pārvalda pilnvarots uzņēmums, un kurām šādai darbībai nepieciešama atļauja. Šāda interpretācija nodrošina, ka atbildība tiek noteikta ņemot vērā darbības būtību un ar to saistītus riskus videi, nevis aprobežojoties tikai ar formālu normatīvo prasību ievērošanu. Augstākā tiesa noraidīja atbildētāja argumentu, ka konkrētais gadījums būtu pielīdzināms nejaušam negadījumam vai tehniskai avārijai, piemēram, plīsušam ūdensvadam. Tiesas ieskatā konstatētā noplūde radusies operatora pārvaldītajā iekšējā notekūdeņu sistēmā, pārkāpjot atļaujā noteiktos nosacījumus, un tādējādi par sekām ir atbildīgs operators. Izšķiroša nozīme ir apstāklim, ka operatora atbildība aptver visu notekūdeņu sistēmu līdz pieslēguma punktam publiskajam kanalizācijas tīklam, neatkarīgi no tā, ka bojājumus izraisījušās izmaiņas faktiski tikušas veiktas blakus esošajā īpašumā.

Savukārt lietā pret Dr. Barbaru G.³⁷ tika konstatēts, ka laikā no 2004. gada līdz 2011. gada rudenim viņa, būdama G***** GmbH rīkotājdirektore un G***** AG valdes locekle, sistemātiski pārkāpusi vides aizsardzības un komercietības normas, kā arī oficiāli noteiktos uzglabāšanas noteikumus, nepareizi un neatļauti uzglabājot lielu daudzumu bīstamu ķīmisko vielu, kas bija paredzētas augu aizsardzības līdzekļu ražošanai. Vienas glabājās daudzumos, kas ievērojami pārsniedza pieļaujamo robežu, kā arī tika novietotas ārpus telpām un zonās, kur tas ir aizliegts. Šīs rīcības dēļ pesticīdi un citas toksiskas vielas, tostarp videi ļoti bīstami, kancerogēni, mutagēni un reproduktīvajai veselībai kaitīgi savienojumi, nonāca augsnē un gruntsūdeņos, radot smagu, ilgstošu piesārņojumu gruntsūdeņu aizsargzonā, kas nodrošina dzeramo ūdeni vairākām

³⁶ Personas ar zvejas tiesībām, kam pēc notikuma radās zaudējumi.

³⁷ Augstāka tiesa, Lieta Nr. OGH 15 Os 62/13a (21.08.2013.).

pašvaldībām. Rezultātā tika apdraudēta daudzu cilvēku veselība un īpašums, kā arī dzīvnieku un augu populācijas, turklāt nodarīti ievērojami materiāli zaudējumi, vairāk kā 50 000 *euro* apmērā.

Dr. Barbara G. tika atzīta par vainīgu divos noziedzīgos nodarījumos, kas izdarīti aiz neuzmanības: sabiedrības apdraudējums saskaņā ar Kriminālkodeksa §177 pirmo daļu un vides piesārņošana saskaņā ar Kriminālkodeksa §181 pirmo un otro daļu. Konstatētā nolaidība bija būtiska, radot konkrētas briesmas cilvēku veselībai, videi un īpašumam, kā arī izraisot ilgstošu vides kvalitātes pasliktināšanos.

Aprakstītā judikatūra skaidri parāda, ka vides aizsardzības jomā operatoram ir pastiprināta atbildība, kas attiecas gan uz tiešu, gan netiešu piesārņojumu. Piesārņotājs ir atbildīgs par zaudējumiem (neatkarīgi no vainas) par uzņēmuma iekšējās notekūdeņu sistēmas defektiem, kuru dēļ toksiskas vielas nonāk vidē caur lietotus ūdens drenāžas sistēmu, nevis tiek novadītas uz vietējo kanalizācijas sistēmu.

Austrija vides aizsardzība balstās uz stingru “piesārņotājs maksā” atbildību un obligātu sanāciju (*B-UHG/WRG*), ko smagākos gadījumos papildina krimināltiesiska atbildība par tīšu vai nolaidīgu vides apdraudējumu/piesārņošanu (Kriminālkodekss, ES direktīvas 2008/99/EK īstenošana), vienlaikus nodrošinot arī sabiedrības/NVO procesuālās tiesības ierosināt iestāžu rīcību.

ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA

Izplatītākās jomas noziedzīgiem nodarījumiem pret vidi ir kaitīgo vielu nelikumīga emisija vai novadīšana ūdenī, gaisā, augsnē, savvaļas dzīvnieku nelikumīga tirdzniecība, ozona slāni noārdošo vielu nelikumīga izplatīšana, atkritumu nelikumīga pārvadāšana vai izgāšana. Vides noziegumi nodrošina vainīgajiem ievērojamu finansiālu labumu, vienlaikus raksturojoties ar relatīvi zemu atklāšanas risku. Bieži vien tādiem noziedzīgiem nodarījumiem pret vidi ir arī pārrobežu raksturs.³⁸

Kriminālkodeksa §181b “Apzināta videi bīstama atkritumu apstrāde un apglabāšana” pirmā daļa paredz: “Ikviens, kurš pretēji tiesību aktam vai oficiālam rīkojumam savāc, transportē, pārstrādā, apglabā atkritumus, operatīvi uzrauga vai kontrolē šīs darbības, un ja tādā veidā

- 1) rodas briesmas citai personai dzīvībai vai smagi miesas bojājumi (§84 pirmā daļa) vai citādi liela skaita cilvēku veselībai vai fiziskajai drošībai,
- 2) rodas ievērojamas briesmas dzīvnieku vai augu populācijām,
- 3) var rasties ilgstoša ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvokļa pasliktināšanās vai

³⁸ Strengthening the security and integrity of the precious metals supply chain. Technical Report// United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), p. 36.–
<https://www.mineralscouncil.org.za/downloads?task=download.send&id=342&catid=25&m=>

4) apglabāšanas izmaksas pārsniedz 50 000 *euro*,
personu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem.”

Minētā paragrāfa otrā daļa paredz: “Ja darbība rada būtisku kaitējumu dzīvnieku vai augu populācijām, ilgstošu ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvokļa pasliktināšanos vai sanācijas izmaksas pārsniedz 50 000 *euro*, vainīgais tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem. Ja darbībai ir kāda no §169 trešajā daļā uzskaitītajām sekām, piemēro tajā paredzētos sodus.” Savukārt paragrāfa trešā daļa paredz: “Ikviens persona, kas, izņemot otrajā daļā minēto gadījumu, pārvadā liela apjoma atkritumus, pārkāpjot Regulas 1013/2006/EK par atkritumu sūtījumiem 2. panta 35. punktu, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai naudas sodu līdz 720 dienas likmēm.”

Kriminālkodeksa §181c “Nolaidīga videi bīstama atkritumu apstrāde un apglabāšana” pirmā daļa paredz: “Ikviens, kurš nolaidības dēļ izdara kādu no §181b paredzētajām darbībām, pārkāpjot tiesību normu vai oficiālu rīkojumu, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem vai ar naudas sodu līdz 360 dienas likmēm.” Šī paragrāfa otrā daļa paredz: “Ja darbības rezultātā tiek nodarīts būtisks kaitējums florai vai faunai, ilgstoši pasliktinās ūdenstilpes, augsnes vai gaisa stāvoklis vai sanācijas izmaksas pārsniedz 50 000 *euro*, vainīgais tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar naudas sodu līdz 720 dienas likmēm. Ja darbībai ir kāda no §170 otrajā daļā noteiktajām sekām, tiek piemēroti tajā paredzētie sodi.” Bet paragrāfa trešā daļa paredz: “Ikviens persona, kas, izņemot pirmajā un otrajā daļā minētos gadījumus, rupjas neuzmanības dēļ (§6 trešā daļa) pārvadā atkritumus ievērojamā daudzumā, pārkāpjot Regulas 1013/2006/EK par atkritumu sūtījumiem 2. panta 35. punktu, ir sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem vai ar naudas sodu līdz 360 dienas likmēm.”

Austrijā vides noziegumi nereti ir finansiāli ienesīgi un tiem var būt arī pārrobežu raksturs, tādēļ nelikumīga atkritumu apsaimniekošana un pārvadāšana tiek īpaši uzraudzīta. Likums paredz, ka tīša rīcība, kas apdraud cilvēku veselību, vidi, vai izraisa ilgstošu stāvokļa pasliktināšanos vai būtisku kaitējumu, var tikt sodīta ne tikai ar naudas sodu un sanācijas izmaksām, bet arī ar brīvības atņemšanu. Par neuzmanīgu rīcību piemēro zemākus sodus, vienlaikus saglabājot atsevišķu atbildību par nelikumīgiem liela apjoma atkritumu sūtījumiem.

Šo principu aplicina, piemēram, Austrijas Republikas Augstākās tiesas 2013. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr. 13Os32/13z.³⁹ Mg. (FH) Andreas S***** tika atzīts par vainīgu nodarījumos par atkritumu tīšu apstrādi un apglabāšanu videi bīstamā veidā saskaņā ar Austrijas

³⁹ Austrijas Republikas Augstākās tiesas 2013. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr.13Os32/13z // EvBl 2013/143, 978. lpp. - EvBl 2013,978 = AnwBl 2014,159 = Jus-Extra OGH-St 4793 = JSt-LS 2014/12, 71. lpp.; JSt-LS 2014,71 = RZ 2014,122 EU117 - RZ 2014 EU117 = SSSt 2013/29. Eiropas judikatūras identifikators: ECLI:AT:OGH0002:2013:0130OS00032.13Z.0702.000.-
https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?ResultFunctionToken=JJT_20180509_OGH0002_0130OS00029_18S0000_000

Kriminālkodeksa §181b 1. punktu (ceturtā daļa) un 2. punktu (trešā daļa) (1) pierādījumu viltošanā saskaņā ar Austrijas Kriminālkodeksa §293 1. punktu (2) un pastiprinātā krāpšanā saskaņā ar Austrijas Kriminālkodeksa §146 un §147 3. punktu (3/a līdz f). Par vainīgu atzītā persona 2008. gada septembrī:

- 1) pārvadāja vai mēģināja pārvadāt atkritumus, pārkāpjot tiesību aktus, proti, attiecīgos 2002. gada Atkritumu apsaimniekošanas likuma (*AWG*) noteikumus un Regulu (EK) Nr. 1013/2006 par atkritumu sūtījumiem,⁴⁰ radot apglabāšanas izmaksas, kas pārsniedz 50 000 *euro*, dodot norādījumus vai mēģinot dot norādījumus spriedumā minētajām personām pārvadāt kopumā 379,5 tonnas atkritumu, par kuriem jāpaziņo saskaņā ar *AWG* 66. un turpmākajiem pantiem (plastmasas frakcija), bez nepieciešamā paziņojuma uz novietni Čehijas Republikā, kas agrāk tika izmantota kā urāna pārstrādes rūpnīca, un mēģinājums pārvadāt atlikušo daudzumu vismaz 150 tonnu apmērā palika tikai mēģinājums, jo pārvadājumi tika atklāti Čehijas iestāžu veiktās pārbaudes laikā;
- 2) 2008. gada 9. oktobrī lietā W***** iesniedza nepatiesus pierādījumus, proti, nepareizas CMR pavadzīmes par 1. punktā uzskaitītajiem atkritumu sūtījumiem vairākos aspektos (spriedumā uzskaitīti atsevišķi), rīkojoties ar nolūku, lai pierādījumi tiktu izmantoti administratīvajā procesā, proti, iesniegšanai Vides ministrijas un Lincas pilsētas domes amatpersonu oficiālās pārskatīšanas laikā;
- 3) No 2008. gada augusta līdz 2009. gada 1. jūnijam atbildētājs apzināti maldināja transporta pakalpojumu sniedzējus un uzglabāšanas vietu īpašniekus, nepatiesi apgalvojot, ka samaksās par pakalpojumiem. Šādā veidā izmantojot transporta pakalpojumus un noliktavas, viņš varēja izvest, pārvietot un uzglabāt atkritumus, kas notika, pārkāpjot atkritumu apsaimniekošanas noteikumus. Ar šo krāpniecisko rīcību tika nodarīts materiāls kaitējums vairāk nekā 50 000 *euro* apmērā.

Augstākās tiesas lieta parāda, ka nelikumīga atkritumu pārrobežu pārvadāšana lielā apjomā (ar līdz 50 000 *euro* apglabāšanas izmaksu risku) var radīt kriminālatbildību ne tikai par vides noziegumu, bet arī par saistītiem noziegumiem (pierādījumu viltošanu un krāpšanu), īpaši, ja pārkāpums tiek dokumentāli slēpts un vērsts uz nelikumīgu iedzīvošanos.

Austrijas Republikas Augstākās tiesas 2018. gada 9. maija spriedums lietā Nr. 13Os29/18s,⁴¹ uzskatāmi parāda, ka Verners S***** tika atzīts par vainīgu finanšu noziedzīgā

⁴⁰ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1013/2006 (2006. gada 14. jūnijs) par atkritumu sūtījumiem// OV L 190, 2006. gada 12. jūlijs, 1. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1013/oj/?locale=LV>

⁴¹ Austrijas Republikas Augstākās tiesas 2018. gada 9. maija spriedums lietā Nr.13Os29/18s.– Jus-Extra OGH-St 5277 = RZ 2018,289 EÜ240 - RZ 2018 EÜ240 = JSt-LS OGH 2018/90 S 508 - JSt-LS OGH 2018,508. //ECLI:AT:OGH0002:2018:0130S00029.18S.0509.000;

nodarījumā – par izvairīšanos no nodokļu samaksas – saskaņā ar Finanšu sodu kodeksa (I) §33 pirmo daļu un §38 pirmo daļu, kā arī noziegumā – atkritumu tīšā apstrādē un utilizēšanā videi bīstamā veidā saskaņā ar Kriminālkodeksa §181b pirmās daļas 3. un 4. punktu.

Par vainīgu atzītā persona, būdama D***** rīkotājdirektors:

- 1) Vīnes lidostas Eizenšates muitas iestādes jurisdikcijā tīši (US 11) izvairījās no nodokļu samaksas 1 050 317,65 *euro* apmērā laika posmā no 2009. gada trešā ceturkšņa līdz 2012. gada otrajam ceturksnim, pārkāpjot nodokļu deklarēšanas, informācijas atklāšanas vai patiesuma sniegšanas pienākumus, proti, neregistrējoties, neveicot pašnovērtējumu, nemaksājot vides nodevu laika posmā no 2009. gada trešā ceturkšņa līdz 2012. gada otrajam ceturksnim, “kurā viņa nolūks bija iegūt sev ne tikai nenožīmīgu pastāvīgu nodokļu priekšrocību, atkārtoti izdarot šo darbību, un viņš jau ir izdarījis divas šādas darbības (summa 3 150 952,95 *euro*)”;
- 2) No 2009. gada 13. augusta līdz 2011. gada 26. maijam S*****, pretēji Federālā lauksaimniecības, mežsaimniecības, vides un ūdens apsaimniekošanas ministra noteikumiem par atkritumu komposta kvalitātes prasībām (Komposta noteikumi) un komerclicencei kompostēšanas iekārtas darbībai un būvatļaujai būvniecībai *****, abas izdevusi rajona pārvalde ***** 2009. gada 30. jūlijā ar lietas numuriem ***** un *****, atkritumi, proti, sadzīves notekūdeņu dūņas, kā arī zaļie atkritumi, krūmu un koku atgriezumī, tika pieņemti, savākti un uzglabāti īpašumā ***** tādā veidā, ka pastāvēja risks, ka augsti organiski un barības vielām piesātināti filtrāti nokļūs zemes dziļēs un ilgstoši pasliktināsies ūdenstilpes vai augsnes stāvoklis, kā arī radīsies utilizācijas izmaksas, kas pārsniedz 50 000 *euro*.

Persona tika atzīta par vainīgu finanšu noziegumā – komercnodokļu nemaksāšanā – saskaņā ar Finanšu sodu kodeksa (I) §33 pirmo daļu un §38 pirmo daļu, kā arī noziegumā – atkritumu tīšā apstrādē un utilizēšanā videi bīstamā veidā saskaņā ar Kriminālkodeksa §181.b pirmās daļas 3. un 4. punktu.

No iepriekšaplūkotās un līdzīgām lietām var secināt, ka atkritumu apsaimniekošanas noziegumi Austrijā nereti ir pārrobežu rakstura, saistīti ar tīšu nelikumīgu atkritumu pārvadāšanu vai apstrādi, rezultātā radot smagas sekas vai ievērojamas izmaksas (līdz 50 000 *euro*). Turklāt šādi pārkāpumi bieži vien ir vienlaikus saistīti ar dokumentu viltošanu, krāpšanu un citiem finanšu noziegumiem, kas liecina par to, ka vides un komerciāla rakstura pārkāpumi nereti iet roku rokā.

DERĪGO IZRAKTEŅU IEГУVE

Ar derīgajiem izrakteņiem saistīto noziegumu sarežģītību pastiprina bieži vien šo nodarījumu starptautiskais raksturs, piegādes ķēžu sarežģītība un neskaitāmu nelikumīgu darbību veidu un iesaistīto personu savstarpēja saistība. Tā rezultātā vainīgo noskaidrošana ir īpaši sarežģīta, un izmeklēšanas, kas sākas ar vienu iekšzemes noziegumu, bieži atklāj plašākus noziedzīgus tīklus, kuru apkarošanai nepieciešama tiesībsargājošo iestāžu sadarbība vairākās jurisdikcijās.⁴²

Nelikumīga metālu un minerālu ieguve un tirdzniecība ietilpst noziegumu konceptuālajā klāstā, kas ietekmē vidi. Lai gan nav vispārpieņemtas nelikumīgas ieguves definīcijas un precīzu nozieguma apmēru ir grūti novērtēt, šis termins attiecas uz ieguves darbību, ko: (a) veic fiziskas vai juridiskas personas vai cilvēku grupas, neievērojot piemērojamo likumu vai administratīvo noteikumu prasības, kas regulē šīs darbības; vai (b) kas tiek veikta apgabalos, kur šādu darbību veikšana ir aizliegta, vai izmantojot aizliegtu aprīkojumu, ierīces vai ķīmiskas vielas.⁴³ Nelikumīga ieguve notiek gan virszemē, gan zem zemes, slēgtās un pamestās raktuvēs, dažreiz tāpat notiek arī raktuvēs, kas darbojas. Tā ir savstarpēji saistīta ar nelikumīgu iekļūšanu aktīvās vai slēgtās ieguves vietās, tā var notikt aizsargājamās teritorijās, dabas parkos, vēsturiskās vietās un apdzīvotās teritorijās. Dažās valstīs, nelikumīgi iekļūstot raktuvēs, kur notiek ražošanas process, nelegālie kalnrači bieži ir bruņoti un izveido slazdus darbiniekiem, apsardzes personālam un arī konkurējošām organizētām noziedzīgām nelegālo kalnraču grupām.⁴⁴

Austrijas derīgo izrakteņu normatīvā regulējuma pamatā ir Likums par derīgajiem izrakteņiem (*Mineralrohstoffgesetz (MinroG)*, 1999. g.),⁴⁵ kas regulē derīgo izrakteņu atradņu izpēti, izrakteņu ieguvi un pārstrādi. Izrakteņu klasifikācija: federāli, brīvi iegūstami, privātīpašumā esoši. Derīgo izrakteņu izpēte un ieguve ir pakļauta stingram publisko tiesību regulējumam, šī nozare ir saistīta ar valsts stratēģiskajām un ekonomiskajām interesēm, kā arī ar

⁴² Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals. United Nations publication, 2025, p.50.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf

⁴³ Responding to Illegal Mining and Trafficking in Metals and Minerals: A Guide to Good Legislative Practices. United Nations, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2023, p.3.– https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/Final_version_Illegal_Mining_and_Trafficking_in_Metals_and_Minerals_200123.pdf

⁴⁴ Illegal Mining.– <https://www.mineralscouncil.org.za/work/illegal-mining>; Citēts pēc: Responding to Illegal Mining and Trafficking in Metals and Minerals: A Guide to Good Legislative Practices. United Nations, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2023, p.3.– https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/Final_version_Illegal_Mining_and_Trafficking_in_Metals_and_Minerals_200123.pdf

⁴⁵ Mineralrohstoffgesetz (MinroG).– <https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Kundmachungsorgan=&Index=&Titel=MinroG&Gesetzesnummer=&VonArtikel=&BisArtikel=&VonParagraf=&BisParagraf=&VonAnlage=&BisAnlage=&Typ=&Kundmachungsnummer=&Unterzeichnungsdatum=&FassungVom=15.02.2018&VonInkrafttreatedatum=&BisInkrafttreatedatum=&VonAusserkrafttreatedatum=&BisAusserkrafttreatedatum=&NormabschnittnummerKombination=Und&ImRisSeitVonDatum=&ImRisSeitBisDatum=&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=100&Suchworte=Mineralrohstoffgesetz&Position=1>

paaugstinātu risku videi un sabiedriskajai drošībai. Līdz ar to jebkura darbība, kas tiek veikta bez likumā noteiktā tiesiskā pamata, var tikt kvalificēta kā administratīvs pārkāpums vai noziedzīgs nodarījums.

Par prettiesisku rīcību uzskatāma zemes īpašniekam nepiederošu vai federālajai valstij piederošu derīgo izrakteņu meklēšana, izpēte, ieguve vai piesavināšanās bez attiecīga paziņojuma, izpētes vai ieguves atļaujas, kā arī bez kompetentās kalnrūpniecības iestādes apstiprināta ieguves plāna. Īpaši smags tiesību pārkāpums ir federālo derīgo izrakteņu (piemēram, akmeņsāls vai ogļūdeņražu) nelikumīga izmantošana, jo tiesības uz tiem ir ekskluzīvi rezervētas valstij.

Tāpat noziedzīga nodarījuma pazīmes var iestāties gadījumos, kad ieguves tiesību turētājs apzināti pārkāpj ieguves tiesību izmantošanas nosacījumus, neievēro darba drošības, vides aizsardzības vai raktuvju slēgšanas prasības, kā arī turpina ieguves darbību pēc atļaujas termiņa beigām vai bez apstiprināta slēgšanas plāna. Šādi pārkāpumi var radīt būtisku kaitējumu videi, cilvēku veselībai un valsts mantiskajām interesēm, kas pamato krimināltiesisku iejaukšanos un atbildības piemērošanu.

Ja ieguves darbības rezultātā iestājas personas nāve, miesas bojājumi vai būtiski īpašuma bojājumi, šādi nodarījumi kvalificējami kā ieguves zaudējumi, kas var veidot pamatu krimināltiesiskajai atbildībai. Šādos gadījumos atbildība balstās uz stingras atbildības principu, tomēr ieguves tiesību īpašnieks var tikt atbrīvots no kriminālatbildības, ja viņš pierāda, ka ieguves zaudējumi nav radušies viņa darbības vai bezdarbības rezultātā.

Ja normatīvajos aktos nav noteikts citādi, par kompetento iestādi privātīpašumā esošo derīgo izrakteņu ieguvei un pārstrādei virszemē ir noteikta rajona administratīvā iestāde. Savukārt visas pārējās darbības, uz kurām attiecas Likums par derīgajiem izrakteņiem, ir federālā finanšu ministra un Kalnrūpniecības pārvaldes kompetencē. Šo iestāžu funkcijās ietilpst drošības pasākumu noteikšana gadījumos, kad kalnrūpniecības darbības rada apdraudējumu personām, mantai vai videi, tādējādi nodrošinot, ka derīgo izrakteņu ieguve un ar to saistītās darbības tiek veiktas tiesiski, droši un kontrolēti, vienlaikus mazinot iespējamos riskus sabiedrības interesēm, videi un valsts mantai.⁴⁶

Likums par derīgajiem izrakteņiem neattiecas uz tādu darbību, kas tiek definēta kā derīgo izrakteņu, minerālu maisījumu un iežu ieguve ar rokām ņemtu paraugu veidā mineraloģiski – konkrēti petrogrāfiskām kolekcijām. Tomēr arī šādā gadījumā ir jāievēro prasības par derīgo izrakteņu ieguves atļaujām. Papildus – derīgo izrakteņu ieguvi reglamentē normatīvie akti, jo īpaši dabas aizsardzības jomā, kas aizliedz apzinātu derīgo izrakteņu iznīcināšanu un noteiktu tehnisko palīg līdzekļu izmantošanu to meklēšanā.

⁴⁶ Mineralrohstoffgesetz.– <https://www.bmf.gv.at/themen/bergbau/rechtsangelegenheiten-im-bergbau/mineralrohstoffgesetz.html>

Austrijai raksturīga augsta vides aizsardzības veikspēja, ieguves rūpniecībai ir ierobežota nozīme valsts ekonomikā, kas samazina strukturālos riskus plaša mēroga noziedzīgai rīcībai šajā nozarē. Lai gan atsevišķos gadījumos ir konstatēta zelta kontrabanda un jēlnaftas imports no Nigērijas, kur pastāv nelegālais tirgus, nav konstatēti pierādījumi par Austrijas organizētās noziedzības sistemātisku iesaisti neatjaunojamo resursu tirgū. Līdz ar to neatjaunojamo resursu aprīte kopumā neuzrāda tādu kriminogēno potenciālu, kas varētu radīt būtisku apdraudējumu sabiedrībai vai veidot nozīmīgu krimināltiesiski aizsargājamu vērtību.⁴⁷

Biežāk sastopamie pārkāpumi:

- ieguves rūpniecība aizsargājamās vai rezervētās teritorijās;
- darbība bez derīgas atļaujas vai licences;
- dokumentu viltošana (t.sk., ieguves licence, ražošanas pārskati);
- aizliegtu vai bīstamu vielu izmantošana vai izmešana;
- darba tiesību pārkāpumi, tostarp nepilngadīgo nodarbināšana, piespiedu darbs, nedroši darba apstākļi;
- pamatiedzīvotāju un vietējo kopienu konsultāciju un piekrišanas prasību neievērošana (piemēram, brīva, iepriekšēja un informēta piekrišana);
- nelikumīga teritorijas iegūšana vai izmantošana;
- ietekmes uz vidi novērtējums, seku mazināšanas pasākumu neievērošana;
- nepietiekama informācija par ražošanu;
- personu krimināla – nelikumīga piekļuve ieguvei vai tās kontrole.⁴⁸

Skatoties nākotnē, ja šī brīža trūkumi loģistikā netiks novērsti, pastāv risks, ka rodas priekšnosacījumi nelikumīgu darbību veikšanai, tostarp negodīgas konkurences izkropļošanai tirgū, publisko resursu novirzīšanai privātu interešu labā un vardarbības veicināšanai.⁴⁹ Tāpēc noziegumu apkarošanai, uzraudzības stiprināšanai un korporatīvās atbildības veicināšanai derīgo izrakteņu ieguves jomā vajadzētu būt globālās derīgo izrakteņu pārvaldības galvenajiem pīlāriem, ne tikai kā slogam ražotājvalstīm, bet arī kolektīvai atbildībai pārstrādes centriem, patērētāju un galalietotāju nozarēm, kas ir iesaistīti šai procesā.⁵⁰

⁴⁷ Global Organized Crime Index. Austria. 2023.–

https://ocindex.net/assets/downloads/2023/english/ocindex_profile_austria_2023.pdf

⁴⁸ Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals. United Nations publication, 2025, p. 32.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf

⁴⁹ Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals. United Nations publication, 2025, p. 54.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf

⁵⁰ Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals. United Nations publication, 2025, p. 54.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf

Austrijas Kriminālkodeksā nav atsevišķas nodaļas, kas tieši un ekskluzīvi regulētu derīgo izrakteņu ieguves pārkāpumus; šī joma primāri tiek regulēta ar speciālajiem publisko tiesību aktiem (piemēram, Derīgo izrakteņu likumu, ūdens un vides aizsardzības likumiem), savukārt krimināltiesiskā reakcija iestājas tad, ja šo īpašo normu pārkāpums vienlaikus izpilda vispārējo Kriminālkodeksa sastāvu pazīmes (piemēram, vides piesārņojums, kaitējums veselībai vai dzīvībai, mantas bojāšana, dokumentu viltošana, krāpšana u.c.). Tādējādi noziegumi derīgo izrakteņu ieguves jomā Austrijā tiek kriminalizēti kombinētā veidā – caur speciālo regulējumu, kas nosaka prettiesiskumu, un vispārīgajiem krimināltiesību pantiem, kas nodrošina kriminālatbildības piemērošanu būtisku seku vai apdraudējuma gadījumā.

No iepriekš minētā secināms, ka Austrijas tiesībās jēdziens “būtisks kaitējums” vides jomā tiek konkretizēts normatīvajos aktos atkarībā no aizsargājamā labuma un ietekmes intensitātes. Federālajā vides atbildības regulējumā “vides kaitējums” ietver, pirmkārt, kaitējumu ūdens resursiem, t.i., kam ir būtiska negatīva ietekme uz attiecīgā ūdensobjekta ekoloģisko, ķīmisko vai kvantitatīvo stāvokli (vai ekoloģisko potenciālu), un, otrkārt, kaitējumu augsnei, t.i., piesārņojumu, kas rada risku cilvēka veselībai. Savukārt krimināltiesiskajā regulējumā būtiskuma kritērijs parādās kā kvalificējoša pazīme, tostarp ievērojams kaitējums florai vai faunai un/vai ilgstoša ūdens, augsnes vai gaisa stāvokļa pasliktināšanās, kā arī nopietns apdraudējums cilvēku dzīvībai, veselībai vai dzīvnieku un augu populācijām. Līdz ar to “būtiskums” praksē kalpo kā materiāltiesisks sliekšnis, kas, ievērojot konkrētā sastāva pazīmes, ļauj norobežot administratīvi sodāmu atļauju vai tehnisko prasību pārkāpumu gadījumus no krimināltiesiskas iejaukšanās situācijās, kad prettiesiskai rīcībai pievienojas kvalificējoši apstākļi (piemēram, būtiskas sekas vai apdraudējums, ilgstošuma/neatgriezeniskuma risks, ievērojamas sanācijas vai apglabāšanas izmaksas, kā arī tīšums vai rupja neuzmanība). Praktiskajā piemērošanā krimināltiesiskās kvalifikācijas izvēli var pastiprināt arī apstākļi, kas norāda uz paaugstinātu sabiedrisko bīstamību, piemēram, komerciāls nolūks, bīstamu metožu izmantošana, pārrobežu shēmu elementi vai pārkāpuma slēpšana ar dokumentu viltošanu vai citiem maldināšanas paņēmieniem.

Balstoties uz pētījuma gaitā iegūtajiem datiem un to analīzi, tiek secināts, ka:

1. Nelegālas zvejas (zveja bez licences, ar neatbilstošiem rīkiem, neatbilstoši zivju izmēri u.c.) pārkāpumi vairumā gadījumu ir administratīvi sodāmi, piemērojot naudas sodus. Kriminālatbildība iestājas, ja pārkāpums tiek kvalificēts, piemēram, kā būtisks apdraudējums populācijai, tam ir komerciāls nolūks, pielietotas bīstamas metodes, noziedzīgs nodarījums izdarīts organizētā grupā u.c.
2. Vides piesārņojuma gadījumos tiek piemērots pamatprincips “piesārņotājs maksā”.

3. Atkritumu apsaimniekošanas jomā krimināltiesības tiek izmantotas kā instruments pret organizētām, uz peļņas gūšanu balstītām un slēptām shēmām.
4. Derīgo izrakstu ieguves jomā normatīvajos aktos vides kaitējums ir skaidri konkretizēts, nosakot gan kvalitatīvos, gan kvantitatīvos būtiskā kaitējuma un vides aizsardzības kritērijus, ietverot būtisku negatīvu ietekmi uz vides ekoloģisko, ķīmisko vai kvantitatīvo stāvokli, kā arī piesārņojumu, kas rada būtisku risku cilvēku veselībai.
5. Austrijā, neraugoties uz atsevišķu vides tiesu neesību, specializēta vides lietu izskatīšanas sistēma nodrošina vienveidīgu tiesu praksi, precīzu sankciju normu interpretāciju un konsekventu vides aizsardzības standartu piemērošanu.
6. Austrijas modelis Latvijai piedāvā paraugu, kā saskaņot civiltiesisko/administratīvo “piesārņotājs maksā” režīmu ar krimināltiesisko aizsardzību un sabiedrības līdzdalību, padarot vides kaitējuma novēršanu gan finansiāli taisnīgu, gan efektīvi atturošu.
7. Latvijā, izvērtējot Austrijas krimināltiesību pieredzi, būtu apsverama naudas soda noteikšanas modeļa pilnveide, paredzot naudas soda noteikšanu dienas likmēs, proti, nosakot kopējo sodu kā tiesas noteiktu dienu skaitu atbilstoši nodarījuma smagumam un citām nozīmīgām krimināltiesiskām pazīmēm, un vienas dienas likmes vērtību, kas atvasināma no notiesātās personas ekonomiskās spējas (ienākumiem un mantiskā stāvokļa), ņemot vērā arī apgādājamo skaitu un citus būtiskus apstākļus. Austrijas praksē šāds modelis ļauj nodrošināt individualizētu un samērīgu sankciju piemērošanu, jo sods tiek diferencēts pēc notiesātā finansiālajām iespējām, vienlaikus normatīvi nosakot vienas dienas likmes minimālās un maksimālās robežas, lai garantētu gan samērīgumu, gan atturošu efektu.

Pētījumā iegūtā informācija ļauj piedāvāt sekojošu priekšlikumu.

Latvijā administratīvā pārkāpuma procesā naudas sods tiek noteikts naudas soda vienībās, kur vienas naudas soda vienības vērtība ir pieci *euro*. Vienlaikus šāds soda noteikšanas mehānisms nav sasaistīts ar sodāmās personas ienākumu līmeni. Savukārt krimināltiesībās naudas soda apmērs ir sasaistīts ar minimālās mēnešalgas apmēru sprieduma taisīšanas dienā, kas nodrošina noteiktu vienveidību aprēķinā, taču tas ne vienmēr ļauj pietiekami precīzi atspoguļot konkrētās personas maksātspēju, kā arī nodrošināt atturošā efekta sasniegšanu.

Dienas likmju modeļa ieviešana Latvijā, sākotnēji vides tiesību pārkāpumu un kvalificētu nelegālās zvejas gadījumu krimināltiesiskajā regulējumā, varētu stiprināt sankciju taisnīgumu un efektivitāti, jo īpaši ekonomiski motivētu pārkāpumu gadījumos, vienlaikus paredzot skaidru procesuālu kārtību personas materiālā stāvokļa

noskaidrošanai un saglabājot alternatīvus soda izpildes mehānismus situācijām, kad naudas sods objektīvi nav piedzenams. Vienlaikus, apsverot dienas likmju modeli, jāņem vērā, ka naudas soda noteikšanas mehānisms ir Krimināllikuma vispārīgās daļas jautājums, kas veido vienotu kriminālsoda jēdzienu un piemērošanas ietvaru. Tādēļ dienas likmju ieviešana nevar tikt paredzēta tikai atsevišķu noziedzīgu nodarījumu veidu krimināltiesiskajā regulējumā (piemēram, vides pārkāpumiem vai kvalificētai nelegālai zvejai), jo tas radītu nevienlīdzīgu pieeju vienam un tam pašam soda veidam un sistēmisku nesaskaņotību. Ja naudas soda definīcija un aprēķina kārtība tiek mainīta, tai jābūt piemērojamai visos Krimināllikuma pantos, kuros sankcijā paredzēts naudas sods, vienlaikus paredzot skaidru procesuālu kārtību maksāspējas noskaidrošanai un soda izpildes risinājumus gadījumiem, kad piedziņa objektīvi nav iespējama.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. Eiropas Savienības Pamattiesību harta// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 07.06.2016., C 202, 389.–405. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>
2. Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 21. aprīļa Direktīva 2004/35/EK par atbildību vides jomā attiecībā uz videi nodarītā kaitējuma novēršanu un atļūdzināšanu// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 30.04.2004., L 143, 56.–75. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj/?locale=LV>; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02004L0035-20190626>
3. Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 14. jūnija Regula (EK) Nr. 1013/2006 par atkritumu sūtījumiem// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 190, 12.07.2006., 1.–98. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1013>; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02006R1013-20250101>
4. Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra direktīva 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 6.12.2008., L 328, 28.–37. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj/?locale=LV>
5. Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 17. maija Regula (ES) 2017/821, ar ko paredz piegādes ķēdes pienācīgas pārbaudes pienākumus Savienības importētājiem, kuri importē konfliktu skartu un augsta riska teritoriju izcelsmes alvu, tantalu un volframu, to rūdas un zeltu// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 19.05.2017.,

OV L 130, 1.–20. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/ALL/?uri=CELEX%3A32017R0821>

6. Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 11. aprīļa direktīva (ES) 2024/1203, kas paredz noteikumus par vides krimināltiesisko aizsardzību un aizstāj Direktīvas 2008/99/EK un 2009/123/EK// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 30.04.2024.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj?locale=lv>
7. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB) StF: BGBl. Nr. 60/1974 (NR: GP XIII RV 30 AB 959 S. 84. BR: S. 326. NR: Einspr. d. BR: 1000 AB 1011 S. 98.): Federal Law of January 23, 1974 concerning criminal offenses punishable by court sentence (Criminal Code – StGB) Official Publication// Federal Law Gazette No. 60/1974 (National Council: 13th Parliamentary Term, Report No. 30, Agenda Item 959, p. 84; Federal Council: p. 326; National Council: Objection by the Federal Council: 1000, Agenda Item 1011, p. 98).–
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>
8. Basic Law of 21 December 1867 on the General Rights of Nationals in the Kingdoms and Länder represented in the Council of the Realm: Austrijas pamatlikums.–
<https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/08/Basic-Law-on-the-General-Rights-of-Nationals-Austria-1867.pdf?x18231>
9. Bundes-Verfassungsgesetz – B-VG, BGBl. Nr.1/1930/ Federal Constitutional Law: Austrijas Republikas Federālais Konstitucionālais Likums.–
https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Erv&Dokumentnummer=ERV_1930_1
10. Nachhaltigkeit, Tierschutz, umfassender Umweltschutz, Sicherstellung der Wasser- und Lebensmittelversorgung und Forschung, BGBl. I Nr.111/2013/ Federal Constitutional Act on sustainability, animal protection, comprehensive environmental protection, on water and food security as well as research/: Federālais konstitucionālais likums par ilgtspējību, dzīvnieku aizsardzību, visaptverošu vides aizsardzību, ūdens un pārtikas nodrošinājumu, kā arī pētniecību.– <https://fra.europa.eu/en/law-reference/federal-constitutional-act-sustainability-animal-protection-comprehensive>
11. Bundesgesetz über Umwelthaftung zur Vermeidung und Sanierung von Umweltschäden (Bundes-Umwelthaftungsgesetz – B-UHG): Federal

Environmental Liability Act// StF: BGBl. I Nr. 55/2009 (NR: GP XXIV IA 464/A AB 96 S. 16. BR: 8071 AB 8081 S. 768.) [CELEX-Nr.: 32004L0035, 32006L0021]: Federālais likums par atbildību vides jomā par vides kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu.– <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>;
<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20006304>

12. Federal Act on Environmental Impact Assessment (Environmental Impact Assessment Act 2000 – UVP-G 2000) (Bundesgesetz über die Prüfung der Umweltverträglichkeit (Umweltverträglichkeitsprüfungsgesetz 2000 – UVP-G 2000)// StF: BGBl. Nr. 697/1993 (NR: GP XVIII RV 269 AB 1179 S. 131. BR: 4639 AB 4624 S. 574.) [CELEX-Nr.: 385L0337]: Federālais likums par ietekmes uz vidi novērtējumu (2000.gada Ietekmes uz vidi novērtējuma likums – UVP-G 2000.–
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1993_697/ERV_1993_697.pdf
13. Mineralrohstoffgesetz (MinroG), 1999: Likums par derīgajiem izrakteniem.–
<https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Kundmachungsortan=&Index=&Titel=MinroG&Gesetzesnummer=&VonArtikel=&BisArtikel=&VonParagraf=&BisParagraf=&VonAnlage=&BisAnlage=&Typ=&Kundmachungsnummer=&Unterzeichnungsdatum=&FassungVom=15.02.2018&VonInkrafttredatum=&BisInkrafttredatum=&VonAusserkrafttredatum=&BisAusserkrafttredatum=&NormabschnittnummerKombination=Und&ImRisSeitVonDatum=&ImRisSeitBisDatum=&ImRisSeit=Undefined&ResultPageSize=100&Suchworte=Mineralrohstoffgesetz&Position=1>
14. CCCA (2025): Klimastatusbericht Österreich 2024. Stangl M., Formayer H., Orlik A., Rohrböck A., Müller P., Ressler H., Tilg A. M., Wien: CCCA.–
https://www.burgenland.at/fileadmin/user_upload/Bilder/Umwelt/Nachhaltigkeit/PDF_Klima_Nachhaltigkeit/Klimastatusbericht_OEsterreich_2024.pdf
15. Responding to Illegal Mining and Trafficking in Metals and Minerals: A Guide to Good Legislative Practices. United Nations, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2023, 125 p.–https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/Final_version_Illegal_Mining_and_Trafficking_in_Metals_and_Minerals_200123.pdf

16. Strengthening the security and integrity of the precious metals supply chain. Technical Report// United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), 122 p.–
<https://www.mineralscouncil.org.za/downloads?task=download.send&id=342&catid=25&m=>
17. Austrian Damage Compensation Law: An Important Part of Every Legal Practice – Your Attorneys in Austria.– <https://www.law-experts.at/en/compensation-damages-tort-austrian-law>
18. Austrian Damage Compensation Law / Tort, Calculation of Demands of Compensation for Pain and Suffering; Filing of Damage Compensation Claims in Court, Austrian Damage Compensation Law: Research Examples of Other Aspects of Austrian Damage Compensation Law Below.–<https://www.law-experts.at/en/compensation-damages-tort-austrian-law>
19. Austrian Federal Office for Food Safety.– <https://www.baes.gv.at/en/>
20. Austrian Laws.– <https://www.ris.bka.gv.at/Ergebnis.wxe?Abfrage=Erv>
21. Austrian Mineral Resources Plan.–
<https://www.bmf.gv.at/en/topics/mining/mineral-resources-policy/mineral-resource-plan.html>
22. Federal Ministry of Agriculture and Forestry, Climate and Environmental Protection, Regions and Water Management.– www.bmluk.gv.at/en
23. Oberster Gerichtshof, Rechtssache Nr. OGH 15 Os 62/13a (21.08.2013).
24. Oberster Gerichtshof, Rechtssache Nr. OGH 1 Ob 204/13a (19.12.2013).
25. Class and Group Actions Laws and Regulations Austria 2025.–
<https://iclg.com/practice-areas/class-and-group-actions-laws-and-regulations/austria>
26. Federal Environmental Liability Act.– <https://www.bmluk.gv.at/en/topics/climate-environment/waste-and-circular-economy/law/federal-environmental-liability-act.html>
27. Global Organized Crime Index. Austria. 2023.– https://ocindex.net/assets/downloads/2023/english/ocindex_profile_austria_2023.pdf
28. Goldsuche und Sammeln von Mineralien in Österreich.–
<https://www.bmf.gv.at/themen/bergbau/rechtsangelegenheiten-im-bergbau/goldsuche-und-sammeln-von-mineralien-in-oesterreich.html>
29. Illegal Fishing.– <https://www.baes.gv.at/en/inspection/marketing-standards/illegal-fishing>
30. Illegal Mining.– <https://www.mineralscouncil.org.za/work/illegal-mining>

31. JUSLINE Gesetzesbibliotheken.– <https://www.jusline.at/gesetz/stgb>
32. List of Austrian laws in English.– <https://www.ris.bka.gv.at/RisInfo/LawList.pdf>
33. Mineral Resources. <https://www.geosphere.at/en/topics/natural-resources/mineral-resources>
34. Mineralrohstoffgesetz (MinroG).–
<https://www.bmf.gv.at/themen/bergbau/rechtsangelegenheiten-im-bergbau/mineralrohstoffgesetz.html>
35. Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals. United Nations publication, 2025.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf
36. Obersten Gerichtshof der Republik Österreich.– <https://www.ogh.gv.at/>
37. The Austrian Fisheries Policy.–
<https://www.bmluk.gv.at/en/topics/agriculture/agriculture-in-austria/animal-production-in-austria/the-austrian-fisheries-policy.html>
38. The EU Conflict Minerals Regulation. Implementation at the EU Member State level// Review Paper. June 2021, p. 10.– <https://ipisresearch.be/wp-content/uploads/2021/06/Review-paper-on-EU-Conflict-Minerals-Regulation-1-1.pdf>
39. The Parliament of Austria.– <https://www.parlament.gv.at/en>

3. BULGĀRIJA

Pētījumā sniegts pārskats par krimināltiesisko regulējumu vides aizsardzības jomā Bulgārijā, īpašu uzmanību pievēršot robežai starp administratīvajiem pārkāpumiem un noziedzīgiem nodarījumiem pret vidi, kas tiek noteikta, balstoties uz sociālās bīstamības pakāpi un videi nodarītā kaitējuma nozīmīgumu. Tiek analizētas četras galvenās Kriminālkodeksā (*Наказателен кодекс*)⁵¹ paredzētās vides noziegumu kategorijas, tostarp nelikumīga zveja (238.–240. pants), kur detalizēti noteiktas aizliegtās metodes, vietas un sugas, noziegumi vides piesārņošanas un atkritumu apsaimniekošanas jomā (352.–353d. pants), kas aptver dažādu vides elementu piesārņošanu, neatbilstošu atkritumu apsaimniekošanu un nelikumīgu pārrobežu atkritumu pārvadāšanu, kā arī noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar derīgo izrakteņu ieguvu (240a. pants), paredzot kriminālatbildību par darbībām bez atbilstošas koncesijas. Vienlaikus tiek uzsvērts, ka Bulgārijas tiesībās jēdziens “būtisks kaitējums” vides noziegumu kontekstā nav formulēts kā patstāvīgs juridisks jēdziens, bet tiek atvasināts no Kriminālkodeksā ietvertajiem smagu seku un pastiprinošo apstākļu aprakstiem, un ka kriminālatbildības iestāšanās sliekšnis ir tieši saistīts ar nodarījuma seku smagumu, īpaši vērtējot kaitējumu cilvēka dzīvībai, bioloģiskajai daudzveidībai un ekosistēmu atjaunošanās iespējām, bieži balstoties uz ES direktīvām un speciālajiem Bulgārijas normatīvajiem aktiem, tostarp Vides aizsardzības likumu.

Noziegumu sociālā bīstamība Bulgārijas krimināltiesībā tiek uzskatīta par vienu no sastāva pazīmēm, kas nodrošina vides aizsardzību Kriminālkodeksā. Noziegumi ir tikai tādas darbības, kurām ir augsts sociālās bīstamības pakāpes līmenis. Sociālās bīstamības raksturu nosaka noziedzīgā nodarījuma priekšmeta veids (ietekmēto tiesisko attiecību veids).

Sociālās bīstamības pakāpi nosaka nodarījuma radītā kaitējuma apmērs, nodarījuma izdarīšanas veids un citi apstākļi, subjekta personiskās īpašības un citi viņa uzvedības subjektīvie elementi. Atkarībā no tiesisko seku iestāšanās kritēriji sociālās bīstamības pakāpes novērtēšanai atšķiras. Gadījumos, kad darbību rezultātā nodarīti vides bojājumi, vides bojājumu pazīmes ir vadošais faktors vides kaitējuma pakāpes noteikšanā.

Vides noziegumu sabiedriskā bīstamība tiek noteikta atkarībā no vides bojājumu pazīmēm un noziedzīgās darbības rakstura. Gadījumos, kad konstitutīvās sekas ir vides bojājumi, to pazīmes ir izšķirošais kritērijs bīstamības novērtēšanai; ja konstitutīvais rezultāts ir vides risks, bīstamība tiek vērtēta pēc iespējamā kaitējuma pazīmēm un tā iestāšanās varbūtības pakāpes; savukārt formālu nodarījumu vai tādu nodarījumu gadījumā, kuru rezultāts nav konkrēti vides riski vai bojājumi, izšķiroša nozīme ir paša nodarījuma raksturam. Vides noziegumu kvalifikācijā

⁵¹ Наказателен кодекс.— <https://lex.bg/laws/ldoc/1589654529>; Criminal code.— <https://exportcontrol.mi.government.bg/docs/Criminal%20Code.pdf>

centrāla nozīme ir jēdzieniem “nozīmīgi gadījumi” un “nozīmīgi kaitējumi”, nevis “būtisks kaitējums”, kuru likumdevējs nav skaidri definējis, tādējādi radot interpretācijas problēmas. Bulgārijas tiesu praksē⁵² jēdzieni “nozīmīgi gadījumi” (“*немаловажни случаи*”) un “nozīmīgi kaitējumi” (“*немаловажни вреди*”) kalpo kā galvenais kritērijs administratīvo pārkāpumu nošķiršanai no noziedzīgiem nodarījumiem vides tiesību jomā, balstoties uz nodarījuma radītās sabiedriskās bīstamības pakāpi (*степен на обществена опасност*).

Lai darbība tiktu atzīta par noziegumu, jāfiksē “nozīmīgi kaitējumi”, ko kvalificētu kā “nozīmīgu gadījumu”. Ja nodarījums tiek atzīts par “nenozīmīgu gadījumu” (“*маловажен случай*”) zemākas sabiedriskās bīstamības pakāpes dēļ, to vajadzētu kvalificēt kā administratīvu pārkāpumu un sodīt saskaņā ar speciālo administratīvo likumu. Kriminālkodeksa 93. panta devītajā daļā noteikts, ka “nenozīmīgs gadījums” (“*minor case*”) ir nodarītais noziedzīgais nodarījums, kas, ņemot vērā kaitīgo seku neesamību vai neno�īmīgumu vai arī citus atvieglojošos apstākļus, raksturojas ar zemāku sabiedriskās bīstamības pakāpi salīdzinājumā ar parastajiem attiecīgā veida nozieguma gadījumiem. Tātad nodarījums klasificējams kā maznozīmīgs/nebūtisks.

Vides kaitējuma novērtējumu nedrīkst balstīt tikai uz naudas izteiksmē noteiktu vērtību. Jāņem vērā arī citi faktori: iznīcināto vai bojāto augu skaits, stādījumu vērtība, to izplatība vai nepieciešamība pēc īpašas aizsardzības, kā arī nodarījuma veikšanas veids, līdzekļi un laiks. Šie aspekti norāda uz to, ka kaitējuma izpratne ir izsecināma, nevis likumā tieši definēta.

Bulgārijas Augstākās kasācijas tiesas Krimināllietu kolēģijas Vispārējā asambleja atzīst, ka vides noziegumu kvalifikācijā izšķiroša nozīme ir kaitīgo seku būtiskumam, jo tas nosaka nodarījuma sabiedriskās bīstamības pakāpi. Kriminālkodeksa 93. panta 9. punktā ietvertais regulējums ļauj nošķirt gadījumus ar neno�īmīgām vai nebūtiskām kaitīgajām sekām no gadījumiem, kur konstatējams nozīmīgs kaitējums, un tieši šis nošķīrums ir būtisks, lai diferencētu administratīvos pārkāpumus no noziedzīgiem nodarījumiem. Tiesu praksē tiek uzsvērts, ka kaitīgo seku jēdziens ir interpretēts plaši un aptver ne tikai mantisku kaitējumu, bet arī citas sabiedrībai kaitīgas sekas, tostarp apdraudējumu tiesiskajai kārtībai, sabiedrības interesēm un aizsargājamām vērtībām, kas kopumā ļauj vērtēt, vai konkrētajā gadījumā ir iestājies “nozīmīgs kaitējums” vides noziegumu izpratnē.

Bulgārijā krimināltiesībās robeža starp administratīvo pārkāpumu un noziegumu nav pats aizlieguma fakts, bet gan nodarījuma sabiedriskās bīstamības pakāpe, ko praksē izšķiroši nosaka

⁵² Interpretative decision No. 62 of 26.05.1978 by N. D No. 61/1977, OSNK of The Supreme Court// Collection of decrees and interpretative decisions of the Supreme Court of the Republic of Bulgaria on criminal cases 1953–1990, ref. No. 91.— https://justicedevelopment.org/finprestupnost/wordpress/wp-content/uploads/2013/07/%D0%A2%D0%A0-62_1978.pdf

kaitīgo seku būtiskums, t.i., “nozīmīgi kaitējumi” vai “nozīmīgs gadījums”. Līdz ar to kriminālatbildība iestājas tad, kad tiek konstatētas pietiekami nozīmīgas kaitīgās sekas (vai augsta riska pakāpe), bet gadījumos, kad nodarījums ir ar nenozīmīgām vai nebūtiskām sekām, tas kvalificējams kā administratīvs pārkāpums. Tā kā “būtisks kaitējums” te normatīvajos aktos nav skaidri definēts kā patstāvīgs jēdziens, tā piemērošana lielā mērā balstās uz tiesībsargājošo institūciju interpretāciju un ārējiem kritērijiem (ES direktīvas, speciālie likumi), kas savukārt rada interpretācijas atšķirību un vienveidīgas piemērošanas risku.

Vides aizsardzības jomā, analizējot krimināltiesiskās aizsardzības apjomu, saistošas ir vairākas Kriminālkodeksa normas.

Vispārēja vides piesārņošana, kā to nosaka 352. un 352a. pants:

- augsnes, gaisa, ūdensobjektu, gruntsūdeņu un jūras ūdeņu piesārņošana;
- kriminālatbildība gan par tiešu piesārņošanu, gan piesārņošanas pieļaušanu;
- īpašas normas par jūras piesārņošanu ar naftas produktiem.

Rūpnieciskie noziegumi pret vidi (noteikti 353. pantā):

- iekārtu ekspluatācija bez atbilstošām attīrīšanas sistēmām;
- attīrīšanas iekārtas nav vai to nelietošana;
- pārkāpumi drenāžas/apūdeņošanas sistēmu projektēšanā, būvniecībā, ekspluatācijā.

Informācijas atklāšanas noziegumi (353a. pants):

- informācijas par vides stāvokli slēpšana vai nepatiesas informācijas sniegšana;
- īpaši bīstami, ja tiek ietekmēta sabiedrības veselība un drošība.

Atkritumu apsaimniekošanas noziegumi (353b., 353c., 353d. pants)

- nelikumīga atkritumu savākšana, pārvadāšana, apglabāšana vai reģenerācija;
- paaugstinātas sankcijas par bīstamajiem atkritumiem;
- pārrobežu atkritumu pārvadājumu pārkāpumi.

Noziegumi bīstamo vielu aprites nodrošināšanā (353e., 353f. pants)

- nepareiza bīstamo vielu uzglabāšana vai iekārtu ekspluatācija;
- ozona slāni noārdošu vielu (CFC) pārkāpumi.

Ūdens resursu noziegumi (353g., 353h. pants)

- nelikumīga ūdens ieguves iekārtu izbūve;
- neatļauta minerālūdeņu izmantošana komerciāliem mērķiem.

Bulgārijas kriminālkodeksā vides noziegumi tiek sadalīti vairākās grupās (zveja, piesārņošana, atkritumi, derīgie izrakteņi, bīstamās vielas, ūdens resursi, informācijas slēpšana), bet galvenais, kas nosaka kriminālatbildību, ir seku un riska smaguma novērtējums, jo tas vienlaikus rada interpretācijas grūtības tieši neprecīzu formulējumu dēļ.

NELEGĀLA ZVEJA

Ar nelikumīgu zveju saistītās darbības ir noteiktas Bulgārijas Kriminālkodeksa 238., 239. un 240. pantā, kurus papildina speciālie normatīvie akti, piemēram, Zvejniecības un akvakultūras likums (*Закон за рибарството и аквакултурите*), Ūdens likums (*Закон за водите*) un Bioloģiskās daudzveidības likums (*Закон за биологичното разнообразие*).

Kriminālatbildības piemērošanai par nelikumīgu zveju nepieciešams, lai gadījums tiktu uzskatīts par “nozīmīgu” (*“немаловажни случаи”*), kas kalpo par robežlīniju starp noziegumu un administratīvu pārkāpumu.

Saskaņā ar Kriminālkodeksa 238. pantu:

- (1) Ikviens, kurš zvejo, lomā iegūst zivis un/vai citus ūdens organismus, izmantojot sprāgstvielas, indīgas vai apdullinošas vielas, sodāms ar brīvības atņemšanu līdz vienam gadam un naudas sodu no desmit tūkstošiem (5 112,92 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecpadsmit tūkstošiem BGN (7 669,38 *euro* uz 09.12.2025.) vai ar probācijas sodu.
- (2) Ikviens, kurš zvejo, lomā iegūst zivis un/vai citus ūdens organismus:
 - 1) ar tehniskām ierīcēm un aprīkojumu, lai zvejotu ar elektrisko strāvu bez derīgas atļaujas;
 - 2) ar zvejas tīkliem vietās, izņemot Melnās jūras akvatoriju, Donavas upi un vietas, par kurām personai ir reģistrācija saskaņā ar Zvejniecības un akvakultūras likuma 25. pantu, un pret kuru ir pieņemti divi vai vairāki spēkā stājušies administratīvo pārkāpumu lēmumi saskaņā ar Zvejniecības un akvakultūras likumu;
 - 3) aizliegtās vietās vai zemā ūdens līmeņa apstākļos;
 - 4) neindustriālos ūdeņos zivju nārsta laikā;
 - 5) sugas, kuru zveja ir aizliegta – sodāms ar brīvības atņemšanu līdz sešiem mēnešiem un naudas sodu no pieciem tūkstošiem (2 699,97 *euro* uz 09.12.2025.) līdz desmit tūkstošiem BGN (5 399,95 *euro* uz 09.12.2025.) vai ar probācijas sodu.
- (3) Par noziegumu saskaņā ar 1. un 2. daļu sods ir brīvības atņemšana no viena līdz trim gadiem un naudas sods no piecpadsmit tūkstošiem (7 669 *euro* uz 09.12.2025.) līdz divdesmit tūkstošiem BGN (10 226 *euro* uz 09.12.2025.), ja:
 - 1) tas izdarīts divu vai vairāku personu sastāvā, iepriekš vienojoties par izdarīšanu;
 - 2) tas izdarīts līdzdalībā ar Zvejniecības un akvakultūras izpilddirekcijas darbinieku, kurš izmantojis savu dienesta stāvokli;
 - 3) tas izdarīts atkārtoti;
 - 4) nozieguma priekšmets ir liela apjoma loms.

(4) Noziedzīgā nodarījuma rezultātā iegūtās zivis, citi ūdens organismi, kā arī aprīkojums un līdzekļi, ar kuriem noziegums izdarīts, konfiscējami valsts labā.

Saskaņā ar Bulgārijas Kriminālkodeksa 238. pantu kriminālatbildība par nelikumīgu zveju iestājas galvenokārt par likumā tieši norādītu aizliegtu paņēmienu izmantošanu, nevis primāri atkarībā no nodarītā kaitējuma apmēra. Ar šo normu aizsargātas gan zivju resursu un ūdens ekosistēmas, gan arī zvejniecības tiesiskā režīma (atļauju sistēma, aizliegumi, sezonālie un teritoriālie ierobežojumi) intereses. Nodarījuma objektīvā puse izpaužas, pirmkārt, kā zvejošana vai ūdens organismu iegūšana, izmantojot īpaši bīstamus līdzekļus (sprāgstvielas, indīgas vai apdullinošas vielas), un, otrkārt, kā zveja likumā noteiktos aizliegtos režīmos (piemēram, ar elektriskās strāvas izmantošanai paredzētām ierīcēm bez derīgas atļaujas; ar tīkliem ūdenstilpēs, kur tas nav atļauts, aizliegtās vietās vai zema ūdens līmeņa apstākļos; nārsta laikā neindustriālos ūdeņos; kā arī aizliegto sugu ieguve).

Īpaši izceļams 238. panta 2. daļas otrais punkts, kur kriminālatbildības iestāšanās ir kumulatīvi saistīta ar to, ka pret personu iepriekš ir stājušies spēkā vismaz divi administratīvās atbildības lēmumi par pārkāpumiem zvejniecības jomā, tādējādi norma paredz pastiprinātu atbildību par atkārtotu prettiesisku rīcību.

Noziedzīgā nodarījuma subjekts pārsvarā ir vispārējs (jebkura pieskaitāma persona), savukārt kvalificētajos sastāvos kā atbildību pastiprinošs apstāklis ir paredzēta arī līdzdalība ar kompetentās iestādes darbinieku, kurš izmantojis dienesta stāvokli. Subjektīvā puse parasti izpaužas nodoma formā, jo aizliegtā paņēmiena vai aizliegtu apstākļu izvēle pēc savas dabas ir apzināta rīcība. 238. panta 3. daļā noteikti kvalificējoši apstākļi (iepriekšēja vienošanās personu grupā, amatpersonas iesaiste, atkārtotība, liela apjoma loms), kas paredz bargāku sankciju. Savukārt 238. panta 4. daļa tieši paredz noziedzīgā nodarījuma rezultātā iegūtā loma, kā arī nodarījuma izdarīšanai izmantoto rīku un līdzekļu konfiskāciju valsts labā.

No minētā izriet, ka zvejošana tiek kriminalizēta, ja tā sasniedz paaugstinātu sabiedrisko bīstamību, taču nodarījuma sliekšnis ir formulēts atšķirīgi no Latvijas. Latvijā kriminālatbildība pamatā tiek saistīta ar "būtiska kaitējuma" iestāšanos (vai īpaši bīstamu paņēmienu izmantošanu), savukārt Bulgārijā kriminālatbildība balstās uz konkrēti uzskaitītiem aizliegtajiem paņēmieniem un apstākļiem (arī kvalificējošiem faktoriem, piemēram, atkārtotība, grupa, liels loms). Abos regulējumos loms un izmantotie rīki/līdzekļi var tikt konfiscēti valsts labā, Bulgārijā tas ir skaidri noteikts Kriminālkodeksa 238. pantā, savukārt Latvijā – izriet no Administratīvās atbildības likuma un Krimināllikuma normām.

Bulgārijas normatīvo regulējumu papildina Zvejniecības un akvakultūras likuma (*Закон за рибарството и аквакултурите*)⁵³ un atsevišķu Bioloģiskās daudzveidības likuma (*Закон за биологичното разнообразие*)⁵⁴ normu noteikumi. Nozieguma priekšmets ir zivis vai ūdens organismi, kuru jēdziens Zvejniecības un akvakultūras likuma Papildu noteikumu 15. punktā ietver dažādas zvejniecības objektu sugas, taču Kriminālkodeksa normas atsauce uz “nozveju” (*catches*) izslēdz aļģes no kriminālatbildības tvēruma. Zvejniecības objekti tiek iedalīti dabiskajos ūdeņos, mākslīgajās ūdenstilpēs un specializētajos akvakultūras objektos, kuri var piederēt valstij, pašvaldībām vai privātpersonām, un tiesības uz zvejas resursiem pieder īpašniekam vai tiesīgajam lietotājam. Tā kā mākslīgajās ūdenstilpēs un akvakultūras objektos zivis ir īpašuma objekts, nelikumīga zveja tajos kvalificējama kā noziegums pret īpašumu, savukārt Kriminālkodeksa 238. panta piemērošana neattiecas uz dabiskajiem ūdeņiem, kuros zivis un ūdens organismi tradicionāli tiek uzskatīti par bezsaimnieka lietām (*res nullius*).

Zvejniecības un akvakultūras likuma Papildu noteikumu 26. punktā noteikts, ka “zveja” ir atļauta zvejas rīku un aprīkojuma ievietošana ūdenī, lai iegūtu zivis un citus ūdens organismus, loma izcelšana no ūdens, tā transportēšana un pārvadāšana. Nodarījums ir (aktīvs) un uzskatāms par pabeigtu, kad zivs ir izņemta no sava dabiskā biotopa, tai atņemta iespēja brīvi pārvietoties un subjekts ir nodibinājis pār to faktisku varu. Kriminālkodekss nosaka vēl vienu priekšnoteikumu kriminālatbildībai – gadījumam jābūt nozīmīgam. Tas tiek vērtēts, ņemot vērā konkrētā gadījuma īpatnības. Mēģinājums zvejojot zivis ir sodāms administratīvi, ja ir pārkāptas Zvejniecības likumā noteiktās prasības.

Kriminālkodeksa 238. pants kriminālatbildību par zivju zveju saista ar pieciem papildu objektīviem nosacījumiem, kas konkretizēti tā a.–d. punktos, savukārt zvejas veidu nošķiršana – komerczveja un atpūtas zveja (*любителски*) – izriet no Zvejniecības un akvakultūras likuma, jo pats Kriminālkodekss zvejas veidu neprecizē. Līdz ar to 238. panta piemērošanā ir jāvadās no speciālā regulējuma loģikas.

Kriminālkodeksa 238. panta a. punkts attiecas uz zveju ar aizliegtu līdzekļu izmantošanu vai gadījumiem, kad loma apjoms būtiski pārsniedz atpūtas zvejai noteiktās normas; aizliegto līdzekļu izmantošana ir sodāma gan komerczvejā, gan atpūtas zvejā, savukārt loma apjoma pārsniegums attiecas tikai uz atpūtas zveju, bet kriminālatbildība iestājas vienīgi “nozīmīgos gadījumos”.

⁵³ Law on Fisheries and Aquaculture: Закон за рибарството и аквакултурите. – <https://www.ecolex.org/details/legislation/law-on-fisheries-and-aquaculture-lex-faoc151686/>; <https://lex.bg/laws/ldoc/2135184393>

⁵⁴ Biological Diversity Act: Закон за биологичното разнообразие. – https://eea.government.bg/bg/legislation/biodiversity/ZBR_en_26_07_2016.pdf; <https://lex.bg/laws/ldoc/2135456926>

Kriminālkodeksa 238. panta b. punkts, interpretējot to kopsakarā ar Zvejniecības un akvakultūras likuma normām par minimālo pieļaujamo ūdens noteci, piemērojams tikai atpūtas zvejai upēs, un arī šeit noziedzīgu nodarījumu no administratīvā pārkāpuma nošķir “nozīmīga gadījuma” kritērijs. Minētā panta c. punkts paredz atbildību par zveju nārsta laikā, kas saskaņā ar speciālo regulējumu ir aizliegta gan komerczvejā, gan atpūtas zvejā, tomēr kriminālatbildība ir ierobežota ar zveju dabiskajos ūdeņos un ūdenstilpēs, izslēdzot akvakultūras objektus. Savukārt d. punkts attiecas uz aizsargājamām sugām, kuru sagūstīšana un nogalināšana ir aizliegta neatkarīgi no zvejas veida, un arī šajā gadījumā nodarījumam jāatbilst “nozīmīga gadījuma” pazīmēm. Subjekts var būt gan komerczvejnieks, gan atpūtas zvejnieks, bet subjektīvā puse svārstās no tieša nodoma līdz iespējamam nodomam atkarībā no konkrētā pārkāpuma rakstura.

Lai ilustrētu aplūkojamo normu piemērošanas aktualitāti praksē, turpmāk analizējama Montanas rajona tiesas krimināllieta Nr. 16/2025, kur tika izskatīta krimināllieta pret P. S. T., kuru prokuratūra apsūdzēja par nelikumīgu komerciālo zveju pie Ogostas ūdenskrātuves 2023. gada 18. decembrī. Apsūdzība balstījās uz to, ka apsūdzētais:

- zvejojis ar trim zvejas tīkliem (*fish nets*);
- nozvejojis 141,8 kg zivju (vairākas sugas, kopējā vērtība – 1 867,24 BGN (954,70 *euro* uz 09.12.2025.));
- rīkojies atkārtoti pēc iepriekšēja notiesājoša sprieduma;
- rīkojies sadarbībā ar personu T.D.B.;
- ir persona, kurai ir vairāk nekā divi spēkā stājušies administratīvie sodi par Zvejniecības un akvakultūras likuma pārkāpumiem.

Apsūdzība bija kvalificēta pēc Kriminālkodeksa 238. panta trešās daļas 1. un 3. punkta kopsakarā ar otrās daļas 2. punktu (nelikumīga zveja ar kvalificējošiem apstākļiem – recidīvs, iepriekšēja vienošanās). Savukārt, tiesa atzina, ka kriminālatbildība nav piemērojama, jo :

- 1) noticis dubultās sodīšanas aizlieguma principa (*ne bis in idem*) pārkāpums – tiesa konstatēja, ka prokuratūra apsūdzības juridiskajā konstrukcijā balstījās uz tiem pašiem faktiem, kas jau bija izmantoti iepriekš administratīvajā spriedumā (Vracas rajona tiesas spriedums 18.01.2023.);
- 2) normas par “diviem vai vairākiem noziedzīgiem pārkāpumiem” interpretācija ir neskaidra.

Tiesa analizēja to, vai Kriminālkodeksa 238. panta otrās daļas 2. punktā minētie “iepriekšējie administratīvie sodi” attiecas tikai uz nelikumīgu zveju ar tīkliem, vai uz jebkuru pārkāpumu saskaņā ar Zvejniecības un akvakultūras likumu. Tā kā norma ir neskaidra, tiesa piemēroja privātpersonu tiesību ievērošanas principu (*in dubio pro reo*), proti, ja likums nav nepārprotams, interpretācija jāveic apsūdzētā labā, un secināja, ka kriminālatbildībai nav

pietiekama pamata. Bet ir pamats piemērot administratīvo atbildību. Proti, tiesa atzina par pierādītu, ka P.S.T. kopā ar T.D.B. divas nakts atrādās ūdenskrātuvē un otrajā vakarā guva lielu nozveju – dažādu sugu zivis. Tiesa uzlika pienākumu samaksāt 242,33 BGN (123,90 *euro* uz 09.12.2025.) par ekspertīzēm un samaksāt 5 BGN (2,56 *euro* uz 09.12.2025.) valsts nodevu par izpildu rakstu; viena gumijas laiva, divi koka airi, divu koka laivu pumpji, seši zvejas tīkli (dažāda izmēra) tika konfiscēti.

Konkrētā lieta rāda, ka neprecīzi formulēti kvalificējošie kritēriji un nepareizi veidota apsūdzība var ietekmēt kriminālprocesu, atstājot visu tikai administratīvā soda līmenī, lai gan konkrētajā lietā konfiskācija un maksimāls sods tomēr tika piemēroti.

Bulgārijas Kriminālkodeksa 239. pants nosaka,

(1) Uzņēmuma, sabiedrības, iestādes, organizācijas vadītājs vai cita amatpersona, kas pārkāpj vai pieļauj pārkāpumu attiecībā uz speciālajā likumā noteiktajiem noteikumiem par zivju un citu ūdens organismu saglabāšanu un pienācīgu zivsaimniecības attīstību valstī, sodāma ar brīvības atņemšanu līdz trim gadiem vai probācijas sodu, kā arī naudas sodu no simts (51,13 *euro* uz 09.12.2025.) līdz trīssimt BGN (153,39 *euro* uz 09.12.2025.).

(2) Ar tādu pašu sodu sodāma ikviena persona, kas ielaiž vai novada zvejas ūdeņos piesārņotus ūdeņus vai vielas, kas ar savu daudzumu vai īpašībām var kaitēt zivīm un citiem ūdens organismiem.

Kriminālkodeksa 239. panta pirmā daļā paredzēta kriminālatbildība par speciālā likuma noteikumu pārkāpšanu attiecībā uz zivju un citu ūdens organismu saglabāšanu un pienācīgu zivsaimniecības attīstību valstī. Izpildes darbība ir divējāda: “pārkāpj” vai “ļauj pārkāpt” speciālā likuma noteikumus. Tādējādi var runāt gan par tieši pašas personas izdarītām darbībām, kas neatbilst noteiktajām normām, gan par īpašu pieļaušanas formu, kad pārkāpumu izdara cita persona, bet subjekts to pieļauj, lai gan ir informēts par notiekošo un varētu to novērst vai apturēt. Noteikumi, kas tiek pārkāpti, ir noteikti speciālajā likumā, t.i., likumdevējs skaidri izslēdz no sodāmo pārkāpumu loka pakārtoto normatīvo aktu pārkāpumus. Attiecīgie normatīvie akti, ciktāl tie skar zivju un citu ūdens organismu saglabāšanu un zivsaimniecības attīstību valstī, ir Zvejniecības un akvakultūras likums, Bioloģiskās daudzveidības likums, Ūdens likums,⁵⁵ Bulgārijas Republikas jūras telpas, iekšējo ūdeņu un ostu likums (*Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България*).⁵⁶

⁵⁵ The act on Waters.— <https://www.mrrb.bg/en/act-on-waters/>
<https://lex.bg/laws/ldoc/2134673412>

⁵⁶ Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България.—
<https://lex.bg/laws/ldoc/2134907392>

Noteikumu pārkāpšanai nav obligāti jāizsauc konkrētas kaitīgas sekas. Sabiedriskā bīstamība izpaužas faktā, ka no pārkāpuma var izrietēt kaitīgas sekas. Līdztekus objektīvajai pusei likumdevējs konkretizē arī subjektu loku – par subjektu minēts uzņēmuma, iestādes u.c. vadītājs vai cita amatpersona. Proti, tā var būt persona, kam uzticēta vadības funkciju pildīšanai, un arī persona, kas pilda dienesta pienākumus valsts iestādē. Savukārt izpildes darbība saskaņā ar otro daļu izpaužas piesārņotu ūdeņu vai vielu ielaišanā vai novadīšanā zvejas ūdeņos, kas ar savu daudzumu vai īpašībām var kaitēt zivīm un citiem ūdens organismiem.

Jēdziens “zvejas ūdeņi” ir definēts Zvejniecības un akvakultūras likuma 3. pantā, savukārt “piesārņojums” Vides aizsardzības likuma⁵⁷ Papildu noteikumu 5. punktā tiek saprasts kā ūdens kvalitātes izmaiņas fizisku, ķīmisku vai bioloģisku faktoru ievadīšanas rezultātā neatkarīgi no normatīvo robežvērtību pārsniegšanas. Kriminālprocesā noskaidrojams piesārņojošo vielu veids un daudzums, to ietekme uz ūdens īpašībām un bīstamības pakāpe zivīm un citiem ūdens organismiem, kā arī iespējamais kaitējums cilvēku veselībai, ekosistēmām, mantiskajām interesēm vai vides izmantošanai (Papildu noteikumu 12. punkts). Nodarījums ir materiāls, tā sekas izpaužas kā kaitējuma risks ūdens organismiem; subjektīvā puse raksturojama ar iespējamu nodomu, savukārt subjekts var būt jebkura krimināli atbildīga persona, tostarp rīkojuma devējs vai izpildītājs.

No iepriekšminētā var secināt, ka jēdzienu “zvejas ūdeņi” un “piesārņojums” saturs krimināltiesiskajā kvalifikācijā tiek noteikts, balstoties speciālo likumu definīcijās, turklāt piesārņojums tiek saprasts plaši – kā ūdens kvalitātes izmaiņas arī tad, ja netiek pārsniegtas normatīvās robežvērtības. Līdz ar to kriminālprocesā nepietiek ar vispārīgu apgalvojumu par piesārņojumu: ir jākonstatē piesārņojošo vielu veids un daudzums, to ietekme uz ūdens īpašībām un bīstamības pakāpe, kā arī iespējamais kaitējums ne tikai ūdens organismiem, bet arī cilvēku veselībai, ekosistēmām un mantiskajām interesēm. Tā kā nodarījums ir materiāls, sekas izpaužas kā reāls kaitējuma risks, kas ir jāpierāda (parasti ar ekspertīzēm), bet subjektīvā puse var izpausties kā iespējams nodoms, un atbildība var attiekties uz jebkuru krimināli atbildīgu personu, tostarp rīkojuma devēju vai starpnieku.

Kriminālkodeksa 240. pants nosaka:

(1) Ārvalstu pilsonis, kas ar kuģi ienāk Bulgārijas Republikas Melnās jūras teritoriālajos ūdeņos un veic komerciālo zveju bez atbilstošo robežinstitūciju atļaujas, ja saskaņā ar citu likumu nav paredzēts smagāks sods, sodāms ar brīvības atņemšanu līdz trim gadiem, neatkarīgi no atbildības, kas paredzēta Zvejniecības un akvakultūras likumā.

⁵⁷ Environmental Protection Act.– <https://www.moew.government.bg/en/environmental-protection-act-7628/>;
Закон за опазване на околната среда.– <https://lex.bg/laws/ldoc/2135458102>

(2)Ja nodarījumu izdara bruņotu ārvalstu pilsoņu grupa, sods ir brīvības atņemšana līdz pieciem gadiem.

(3)Noziedzīgā nodarījuma rezultātā iegūtās zivis, citi ūdens organismi, kā arī aprīkojums un līdzekļi, ar kuriem noziegums izdarīts, konfiscējami valsts labā.

Šajā normā paredzēta kriminālatbildība ārvalstu pilsonim, kas veic komerczveju Bulgārijas Republikas teritoriālajā jūrā. Vispirms jāprecizē, ka likums kriminālatbildību saista ar zveju teritoriālajā jūrā, nevis iekšējos ūdeņos vai ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā. Attiecībā uz komerciālo zveju ar trešo valstu kuģiem Zvejniecības un akvakultūras likuma 17. panta trešajā daļā tiek norādīts, ka jāpiemēro Jūras telpas likuma normas. Lai zveja Melnajā jūrā tiktu uzskatīta par likumīgu, ir jāsaņem atļauja (Zvejniecības un akvakultūras likuma 17. pants). Saskaņā ar Zvejniecības un akvakultūras izpilddirekcijas⁵⁸ datiem pašlaik nav spēkā līgumu, kas ļautu ārvalstu kuģiem veikt zveju Melnajā jūrā Bulgārijas teritoriālajos ūdeņos. 240. panta norma aizliedz komerciālo zveju, ko ārvalstu pilsoņi veic teritoriālajos ūdeņos, paredzot kriminālsodu, no tā izriet, ka atpūtas zveja šādā situācijā būtu uzskatāma par administratīvu pārkāpumu.

“Komerciālās zvejas” jēdziens definēts Zvejniecības un akvakultūras likuma Papildu noteikumu 28. punktā kā zivju un citu ūdens organismu lomi, kas tiek iegūti attiecīgajās vietās ar atļautiem zvejas rīkiem un līdzekļiem, ar mērķi pārdot produkciju tirgū un gūt ienākumus, neatkarīgi no tā, vai darbība tiek veikta pastāvīgi, sezonāli vai īslaicīgi.

Piemēram, Tsarevo rajona tiesa izskatīja krimināllietu Nr. 88/2008 pret diviem Turcijas Republikā dzīvojošiem brāļiem E.E. un Z.E., zvejniekiem pēc profesijas. Abi tika apsūdzēti par zveju teritoriālajos ūdeņos lieguma laikā, bez atļaujas, pie tam izrādot pretošanos aizturēšanās laikā. Robežpolicija (*гранична полиция*), izmantojot radaru un veicot vizuālo novērošanu, konstatēja kuģa atrašanos Bulgārijas teritoriālajos ūdeņos. Pārkāpēji uz tā jau sāka izcelt paltusu zvejas tīklus. Robežpolicija tuvojās kuģim, taču kapteinis nepakļāvās tās prasībām, mēģinot taranēt robežpolicijas laivu. E.E. (kapteinis) tika atzīts par vainīgu divos noziedzīgos nodarījumos – huligānisms un pretošanās varas pārstāvim atbilstoši Kriminālkodeksa 325. panta otrajā daļā noteiktajam (agresīva nepakļaušanās, mēģinājumi taranēt policijas laivu, uzbrukumi policistam); nelikumīga rūpnieciskā zveja Bulgārijas teritoriālajos ūdeņos bez atļaujas (Kriminālkodeksa 240. panta pirmā daļa). Z.E. (zvejnieks) tika atzīts par vainīgu trīs nodarījumos – huligānisms un pretošanās varas pārstāvim, nelikumīga rūpnieciskā zveja Bulgārijas teritoriālajos ūdeņos lieguma laikā bez atļaujas, viegla miesas bojājuma nodarīšana policistam – Kriminālkodeksa 131. panta 1., 11. un 12. punkts kopsakarā ar Kriminālkodeksa 130. panta pirmo daļu.

⁵⁸ Executive Agency for Fisheries and Aquaculture.— <https://iara.government.bg/wps/portal/iara-site-en/home>

Attiecīgi E.E. saskaņā ar Kriminālkodeksa 23. pantu tika piemērots kopējais sods – brīvības atņemšana uz 1 gadu, jo pēc Kriminālkodeksa 325. panta 2. otrās daļas ir piemērojama brīvības atņemšana uz 1 gadu, bet par noziedzīgo nodarījumu pēc 240. panta 1. daļas – 6 mēnešu brīvības atņemšana. Savukārt, Z.E. saņēma sodu – brīvības atņemšanu uz 1 gadu (par huligānismu), t.i., 6 mēneši par nelegālo zveju un vēl 6 mēneši par miesas bojājumiem. Nozvejotās zivis un zvejas tīkli tika konfiscēti, kuģis gan nē, jo tas piederēja trešajai personai (kuģa īpašniekam Turcijā).

Tsarevo rajona tiesas krimināllieta Nr. 88/2008 liecina, ka Bulgārijas Kriminālkodeksa 240. pants praksē nodrošina krimināltiesisku aizsardzību pret ārvalstnieku veiktu komerczveju Bulgārijas teritoriālajos ūdeņos bez kompetento iestāžu atļaujas, tostarp zvejas lieguma laikā, aizsargājot gan teritoriālo jurisdikciju, gan atļauju režīma ievērošanu. Vienlaikus minētā lieta parāda, ka šādi pārkāpumi nereti kumulējas ar krimināliem nodarījumiem (piemēram, pretošanās varas pārstāvim, huligānisms, miesas bojājumu nodarīšana), kas ietekmē soda noteikšanu noziedzīgu nodarījumu kopībā, praksē kopējā soda smagumu var noteikt dominējošā epizode. Konfiskācija (atņemts loms un zvejas rīki) darbojas kā nozīmīgs papildu līdzeklis, tomēr tās efektivitāti var ierobežot trešās personas īpašumtiesības, ja, piemēram, noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai izmantotais kuģis pieder citam īpašniekam.

Salīdzinājumā ar Latviju, kur kriminālatbildība par nelikumīgu zveju biežāk tiek piesaistīta “būtiska kaitējuma” sliksnim vai īpaši bīstamiem paņēmieniem, Bulgārijas pieeja uzsver atļauju režīma un teritoriālās kontroles aizsardzību, konfiskāciju izmantojot kā atturošu instrumentu. Bulgārijā nelegālā zveja Melnajā jūrā tiek vērtēta atšķirīgi atkarībā no zvejas veida un vietas: kriminālatbildība visciešāk saistīta ar komerciālo zveju teritoriālajos ūdeņos bez atļaujas, īpaši lieguma laikā un ārvalstnieku gadījumos, bet mazāk bīstamas situācijas, t.sk., atpūtas zveja biežāk paliek administratīvo sodu līmenī. Tiesu prakse rāda, ka papildus nelikumīgai zvejai izšķiroši svarīga ir arī uzvedība aizturēšanas laikā – ar pretošanos varas pārstāvjiem var padarīt lietu par daudz smagāku kriminālprocesu ar reālu brīvības atņemšanu.

VIDES PIESĀRŅOJUMS

Vides piesārņošanas un atkritumu apsaimniekošanas noziegumi ir minēti Kriminālkodeksa XI nodaļas 3. sadaļā “Noziegumi pret sabiedrības veselību un pret vidi”. Bulgārijas tiesību aktos jēdziens “vide” definēts Vides aizsardzības likuma (*Закон за опазване на околната среда*)⁵⁹ Papildu noteikumu 1. punktā kā dabiski un antropogēni faktori un komponenti,

⁵⁹ Environmental Protection Act.– <https://www.moew.government.bg/en/environmental-protection-act-7628/>; Закон за опазване на околната среда.– <https://lex.bg/laws/ldoc/2135458102>

kas ir savstarpējā mijiedarbē un ietekmē ekoloģisko līdzsvaru, cilvēku veselību, dzīves kvalitāti, kultūras un vēsturisko mantojumu. “Vides bojājumi” saskaņā ar Vides aizsardzības likuma Papildu noteikumu §1 6. punktu ir jebkura vienas vai vairāku vidi veidojošo elementu izmaiņa, izraisot cilvēku dzīves kvalitātes pasliktināšanos, bioloģiskās daudzveidības samazinājumu vai apgrūtina dabisko ekosistēmu atjaunošanu.

Vides piesārņošana ir viens no vislabāk dokumentētajiem vides noziegumu veidiem. Bulgārijas Kriminālkodeksa 352. pantā lietots jēdziens “nozīmīgi vides bojājumi” un tas ir pamats smagākam sodam par vides piesārņošanu. Arī 353d. pants paredz kriminālatbildību par nelikumīgu bīstamo vielu uzglabāšanu, ja tā rada nozīmīgus vides bojājumus.

Kriminālkodeksa 352. pantā noteikts, ka:

- (1) Ikviens, kurš piesārņo vai pieļauj augsnes, gaisa, ūdensteces, ūdenskrātuves, gruntsūdeņu, teritoriālo/iekšējo jūras ūdeņu vai jūras ūdeņu piesārņojumu zonās, kuras noteiktas starptautiskā līgumā, kuras puse ir Bulgārijas Republika, un tādējādi padara tos bīstamus cilvēkiem, dzīvniekiem vai augiem vai nederīgus izmantošanai kultūras un sadzīves, veselības, lauksaimniecības un citiem saimnieciskiem mērķiem, sodāms ar brīvības atņemšanu no viena līdz pieciem gadiem un naudas sodu no pieciem tūkstošiem līdz trīsdesmit tūkstošiem BGN.
- (2) Ar tādu pašu sodu sodāma amatpersona, kas pieļāvusi, ka drenāžas vai apūdeņošanas sistēmu projektēšanas, būvniecības vai ekspluatācijas laikā netiek veikti nepieciešamie pasākumi, lai novērstu bīstamu piesārņojumu dzeramā ūdens ņemšanas vietās vai gruntsūdens līmeņa celšanos apdzīvotās vietās un kūrortos.
- (3) Ja 1. vai 2. daļā minēto nodarījumu rezultātā:
 - 1) iestājas viena vai vairāku personu nāve vai smagi miesas bojājumi, sods ir brīvības atņemšana no pieciem līdz divdesmit gadiem un naudas sods no desmit tūkstošiem (5 399,95 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (26 999,74 *euro* uz 09.12.2025.);
 - 2) nodarīti būtiski vides bojājumi, sods ir brīvības atņemšana no diviem līdz astoņiem gadiem un naudas sods no desmit tūkstošiem (5 399,95 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (26 999,74 *euro* uz 09.12.2025.).
- (4) Ja 1. vai 2. daļā minētais nodarījums izdarīts aiz neuzmanības, sods ir brīvības atņemšana līdz trim gadiem un naudas sods no diviem tūkstošiem (1 079,99 *euro* uz 09.12.2025.) līdz divdesmit tūkstošiem BGN (1 0799,90 *euro* uz 09.12.2025.).

Kriminālkodeksa 352. pants paredz kriminālatbildību par vides piesārņošanu kā materiāla sastāva noziedzīgu nodarījumu, kura obligāta pazīme ir likumā noteiktu seku iestāšanās: piesārņojums padara augsni, gaisu vai ūdeņus bīstamus cilvēkiem, dzīvniekiem vai augiem vai arī

tie kļūst nederīgi izmantošanai kultūras, sadzīves, veselības, lauksaimniecības vai citiem saimnieciskiem mērķiem, līdz ar to izšķiroša nozīme ir seku pierādīšanai un cēloņsakarības konstatēšanai starp rīcību (vai bezdarbību) un iestājušos rezultātu. Norma aptver gan aktīvu piesārņošanu, gan piesārņojuma pieļaušanu (bezdarbību), ja personai pastāvējis tiesisks pienākums veikt nepieciešamos novēršanas pasākumus un ir bijusi reāla iespēja to izdarīt. 352. panta 2. daļā noteikts speciāls subjekts – amatpersona, kuras kriminālatbildība iestājas par nepieciešamo preventīvo pasākumu neveikšanu drenāžas vai apūdeņošanas sistēmu projektēšanas, būvniecības vai ekspluatācijas laikā, lai nepieļautu bīstamu piesārņojumu dzeramā ūdens ņemšanas vietās vai gruntsūdeņu līmeņa celšanos apdzīvotās vietās un kūrortos. 352. panta 3. daļa paredz kvalificētus sastāvus ar būtiski bargākām sankcijām, ja nodarījuma rezultātā iestājas personu nāve vai smagi miesas bojājumi vai arī nodarīti būtiski vides bojājumi, savukārt 4. daļa nostiprina kriminālatbildību arī par šāda nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības.

Bulgārijas krimināltiesiskais regulējums vides piesārņošanas jomā ir vērsts uz plašu vides aizsardzību, paredzot atbildību gan par tiešu piesārņošanu, gan par situācijām, kad piesārņojums tiek pieļauts bez preventīvu pasākumu veikšanas. Vienlaikus neskaidrs ir “nozīmīgu/būtisku vides bojājumu” sliekšnis, pieļaujot atšķirīgu interpretāciju, kas, savukārt, var radīt šķēršļus vienveidīgai tiesu praksei.

Nozieguma priekšmets, pamatojoties uz Vides aizsardzības likuma 4. pantu, ietver:

- augsni (Zemes garozas augšējo slāni, kas satur minerālu daļiņas, organisko vielu, ūdeni, gaisu un dzīvus organismus – Vides aizsardzības likuma Papildu noteikumu §1 14. punkts);
- gaisu un atmosfēru;
- ūdeni, ūdenskrātuves un gruntsūdeņus (definēti Ūdens likuma Papildu noteikumu 23., 24., 28. un 60. punktos);
- teritoriālos vai iekšējos jūras ūdeņus;
- jūras ūdeņus starptautiski noteiktās zonās.

Izpildes darbībai ir divas alternatīvas formas: 1) “piesārņo” – tieši vai netieši ievadot fizikālos, bioloģiskos vai ķīmiskos faktorus, kas maina vides kvalitāti 2) vai pasīva rīcība – “pieļauj piesārņošanu” – bezdarbība, kuras rezultātā rodas piesārņojums. “Piesārņojuma” definīcija (Vides aizsardzības likuma Papildu noteikumu 5. punkts): “Vides kvalitātes izmaiņas, ko izraisa fizikālie, bioloģiskie vai ķīmiskie faktori no dabīgiem vai antropogēniem avotiem, neatkarīgi no tā, vai tiek pārsniegtas spēkā esošās normas”.

Ņemot vērā, ka “piesārņojuma” jēdziens normatīvi definēts plaši un nav sasaistīts ar robežvērtību pārsniegšanu, īpaši nozīmīga kļūst tā piemērošana praksē, ko ilustrē Slivenas rajona tiesas 2025. gada 3. jūnija nolēmums kriminālprocesā lietā Nr. 243/2025. Tiesa apstiprināja

vienošanos kriminālprocesā pret diviem apsūdzētajiem – E.I.P. un B.F.S., kur abi tika apsūdzēti par ūdens objekta piesārņošanu aiz neuzmanības. 2023. gada 11. janvārī B. ciemā lopkopības objektā abi apsūdzētie ierīkoja kanalizācijas cauruli uz dabisku ūdensteču posmu, novadīja kūtsmēslus un izraisīja Belenškas upes pietekas piesārņošanu ar paaugstinātu BSP (bioloģiskais skābekļa patēriņš) un ĶSP (ķīmiskais skābekļa patēriņš) koncentrāciju, padarot ūdeni bīstamu un nepiemērotu cilvēkiem, dzīvniekiem un sadzīves/saimnieciskai lietošanai. Nodarījums kvalificēts pēc Kriminālkodeksa 352. panta ceturtās daļas – “Vides piesārņošana aiz neuzmanības”.

No piemēra secināms, ka, lai gan “piesārņojuma” jēdziens normatīvi tiek interpretēts plaši, kriminālatbildības piemērošanā izšķiroša ir tieši piesārņojuma faktiskā ietekme uz ūdens kvalitāti un tā radītais apdraudējums, ko praksē pierāda ar objektīviem rādītājiem (piemēram, BSP un ĶSP līmeni) un ūdens neatbilstību drošai lietošanai. Vienlaikus lieta parāda, ka krimināltiesiska kvalifikācija ir iespējama arī neuzmanības gadījumā, ja personu rīcība (piemēram, notekūdeņu novadīšana un kūtsmēslu iepludināšana) rada reālu vides piesārņojumu un risku cilvēkiem, dzīvniekiem un ekosistēmai, pat ja nav runas par ilgstošu vai sarežģītu industriālu piesārņojumu.

Bulgārijas normatīvais regulējums par vides piesārņošanu nosaka ļoti plašu aizsargājamo objektu loku (augsnē, gaiss, ūdeņi, t.sk., jūras ūdeņi) un aptver gan aktīvu piesārņošanu, gan piesārņošanas pieļaušanu bezdarbības ceļā. “Piesārņojums” tiek saprasts plaši – kā vides kvalitātes izmaiņas neatkarīgi no normu pārsniegšanas, bet kriminālatbildības praktiskā piemērošana (kā Slivenas tiesas lietā Nr. 243/2025) rāda, ka arī aiz neuzmanības izdarīta rīcība, padarot ūdeni nepiemērotu lietošanai, var tikt kvalificēta pēc Kriminālkodeksa 352. panta un noslēgties ar kriminālprocesa rezultātu (vienošanos).

Savukārt, krimināllietā Nr. 132/2023 Asenovgradas rajona tiesa vērtēja kriminālatbildību par rūpniecisko notekūdeņu novadīšanu un piesārņojuma pieļaušanu, jo izmeklēšanā tika noskaidrots, ka uzņēmuma “*Lucky Invest-LOF*” darbības ietvaros piesārņojums radies ilgstoša kontroles trūkuma un bezdarbības rezultātā. Tiesa izskatīja gan uzņēmuma operatīvā vadītāja L.T.V., gan dūņu baseina atbildīgā darbinieka R.S.K. atbildību, kuri, būdami informēti par nelikumīgu notekūdeņu noplūdi, nav veikuši nepieciešamos pasākumus tās pārtraukšanai. Notekūdeņu paraugi uzrādīja cianīdu koncentrāciju, kas ievērojami pārsniedza robežvērtības. Tas jau ietekmēja ūdens ekosistēmu, radot apdraudējumu videi un cilvēku veselībai.

Uzņēmuma “*Lucky Invest-LOF*” vadītājs L.T.V. tika atzīts par vainīgu, jo viņam kā rūpnīcas operatīvajam vadītājam bija pienākums uzraudzīt tehnoloģiskos procesus un nodrošināt, ka dūņu baseina sistēma darbojas atbilstoši likuma prasībām. Tiesa konstatēja, ka L.T.V. zināja par nelegālajām drenāžas līnijām un to, ka piesārņotie ūdeņi tiek novadīti Belenškas upes pietekā, taču neveica nepieciešamās darbības, lai pārtrauktu piesārņojuma noplūdi, neziņoja arī atbildīgajām institūcijām. Arī dūņu baseina atbildīgais darbinieks R.S.K. tika atzīts par vainīgu, jo

viņš bija informēts par baseina pārplūdes risku un to, ka pa caurulēm nelegāli notiek notekūdeņu novadīšana upē. Tomēr viņš neveica nekādas darbības, lai apturētu piesārņojuma ieplūdi upē, kaut arī tehniski tas bija iespējams, piemēram, slēdzot drenāžas padevi un organizējot avārijas darbu veikšanu. Līdz ar to tika konstatēts, ka R.S.K. bezdarbība ir radījusi kaitējumu videi. Gan L.T.V., gan R.S.K. tika piespriesti identiski sodi – brīvības atņemšana uz pieciem mēnešiem ar izpildes atlikšanu uz trīs gadiem, kā arī uzliekot naudas sodu 2 500 BGN (1 278,23 *euro* uz 09.12.2025.) apmērā katram. Turklāt abiem uzlikts pienākums segt arī procesuālos izdevumus, t.i., vairāk nekā 1 400 BGN (715,81 *euro* uz 09.12.2025.).

Šis piemērs parāda, ka Bulgārijā kriminālatbildība par vides piesārņošanu var iestāties ne tikai par tiešu darbību, bet arī par apzinātu bezdarbību (“pieļaušanu”), ja personai amata pienākumu dēļ bija jānovērš piesārņojums un viņa zināja par pārkāpumu. Tiesa atzina par vainīgiem gan uzņēmuma vadītāju, gan atbildīgo darbinieku, kuri bija informēti par nelegāli ierīkotām drenāžas sistēmām, tātad tehniski varēja apturēt noplūdi, bet to nedarīja, tādējādi viņu bezdarbība tika atzīta par tieši saistītu ar videi nodarīto kaitējumu. No minētā piemēra izkristalizējas Bulgārijas problemātika, proti, pat būtiska piesārņojuma gadījumā praksē var tikt piemēroti salīdzinoši mēreni sodi (nosacīta brīvības atņemšana un naudas sods), uzsverot atbildības personalizēšanu un pienākumu neizpildi kā galveno vainas pamatu.

Turpmāk pētījumā tiks analizēts piesārņojums jūrā. Kriminālkodeksa 352a. pants paredz šādus sodus:

- (1) Persona, kas piesārņo vai pieļauj piesārņošanu ar naftas produktiem vai to atvasinājumiem teritoriālajos vai iekšējos jūras ūdeņos zonās, kas noteiktas starptautiskā līgumā, kuras puse ir Bulgārijas Republika, sodāma ar brīvības atņemšanu no viena līdz pieciem gadiem un naudas sodu līdz divdesmit tūkstošiem BGN (10 226 *euro* uz 09.12.2025.).
- (2) Par 1. daļā minētajām darbībām, kas izdarītas aiz neuzmanības, sods ir brīvības atņemšana līdz trim gadiem un naudas sods līdz piecsimt BGN (255,65 *euro* uz 09.12.2025.).
- (3) Ja 1. vai 2. punktā minētā darbība veikta aiz neuzmanības, sods ir brīvības atņemšana uz laiku līdz trim gadiem un naudas sods no diviem tūkstošiem (1 079,99 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecpadsmit tūkstošiem BGN (8 099,93 *euro* uz 09.12.2025.).
- (4) Kuģa vai citas peldošas vienības kapteinis, kas neinformē nekavējoties tuvāko ostu par naftas produktu vai to atvasinājumu vai citu cilvēkiem, dzīvniekiem vai augiem bīstamu vielu iemešanu 1. daļā minētajos ūdeņos, sodāms ar naudas sodu līdz piecsimt BGN (270,00 *euro* uz 09.12.2025.).

(5) Kuģa kapteinis vai cita kuģa vadības amatpersona, kas nepilda pienākumu kuģa dokumentos reģistrēt darbības ar cilvēkiem, dzīvniekiem vai augiem bīstamām vielām, vai ieraksta šajā dokumentācijā nepatiesu informāciju par šādām darbībām, vai atsakās uzrādīt šos dokumentus attiecīgajām amatpersonām, sodāma ar naudas sodu no simt līdz trīs simt BGN (162,00 *euro* uz 09.12.2025.), ko piemēro administratīvā kārtībā.

No minētā izriet secinājums, ka nozieguma objekts ir iekšējie jūras ūdeņi, teritoriālie ūdeņi (kā definēts Bulgārijas jūras telpas, iekšējo ūdeņu un ostu likuma 6. un 16. pantā) un starptautiskajos līgumos noteiktās zonas, kas Melnās jūras gadījumā nozīmē ekskluzīvo ekonomisko zonu (šā paša likuma 45. pants). Darbība – piesārņošana un piesārņojuma pieļaušana. Līdzekļi – naftas produkti vai to atvasinājumi. Veikto darbību vai bezdarbības rezultātā negatīvi mainās jūras ūdens kvalitāte. Subjekts var būt jebkura krimināli atbildīga persona, bet, paredzot papildu sankciju, likumdevējs īpaši izceļ iespēju, ka subjekts var būt kuģa kapteinis, t.i., amatpersona.

Atbildība paredzēta arī par piesārņošanu vai piesārņojuma pieļaušanu ar kaitīgām šķidrām vielām, kas definētas starptautiskajos līgumos, kuru līgumslēdzējuse ir Bulgārijas Republika.⁶⁰ Tās ir vielas, kas iekļautas Starptautiskās konvencijas par piesārņojuma no kuģiem novēršanu (MARPOL). Bezdarbība neizpaužas kā neziņošana tuvākajai ostai par minēto naftas produktu, to atvasinājumu vai cilvēkiem, dzīvniekiem vai augiem bīstamu vielu iepludināšanu.

Secināms, ka atbildība tiek paredzēta par aktīvu rīcību (piesārņošanu) vai piesārņojuma pieļaušanu ar kaitīgām šķidrām vielām, kas ietvertas MARPOL (un citos attiecīgajos starptautiskajos līgumos, kuru līgumslēdzēja ir Bulgārijas Republika), savukārt bezdarbība šī regulējuma izpratnē neietver neziņošana tuvākajai ostai par naftas produktu (to atvasinājumu) vai cilvēkiem, dzīvniekiem vai augiem bīstamu vielu noplūdi.

ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA

Galvenais tiesību akts, kas regulē atkritumu apsaimniekošanu Bulgārijā, ir Atkritumu apsaimniekošanas likums (*Закон за управление на отпадъците*) un attiecīgi citi – pakārtotie normatīvie akti. Atkritumu apsaimniekošanas likums paredz pasākumus vides un cilvēku veselības aizsardzībai, nosakot atkritumu rašanās samazinājumu, mazinot to negatīvo ietekmi un uzlabojot resursu izmantošanas efektivitāti. Atkritumu apsaimniekošanas likums nosaka prasības produktiem, kas ražošanas laikā vai pēc izmantošanas rada bīstamus (vai parastus) atkritumus, un nosaka paplašināto ražotāja atbildību, lai veicinātu atkārtotu izmantošanu, novēršanu, pārstrādi un

⁶⁰ Наредба за опазване на околната среда в морските води Приета с ПМС № 273 от 23.11.2010 г., обн., ДВ, бр. 94 от 30.11.2010 г. – https://www.bsbd.bg/NU/N_morskite_vodi.pdf

reģenerāciju. Specifiskas atkritumu kategorijas (piemēram, radioaktīvie atkritumi, gaisa vai sprādzienbīstami atkritumi) regulē atsevišķi normatīvie akti.

Kriminālbildību atkritumu apsaimniekošanas jomā piemēro arī tad, ja tiek pārkāptas vai nav izpildītas saistības nodrošināt atkritumu apglabāšanas vai reģenerācijas iekārtu pienācīgu darbību, kā rezultātā iestājas nāve, smagi miesas bojājumi vai “nozīmīgi vides bojājumi”. Nelikumīga atkritumu apsaimniekošana (Kriminālkodeksa 353b. pants) vai neatbilstoša bīstamo vielu uzglabāšana (Kriminālkodeksa 353d. pants) ir uzskatāma par noziedzīgu nodarījumu, ja tā rada cilvēku dzīvības vai veselības apdraudējumu vai izraisa “nozīmīgus vides bojājumus”. Ja nelikumīgas bīstamo atkritumu apsaimniekošanas radītais apdraudējums noved pie faktiskas nāves, smagiem miesas bojājumiem vienai vai vairākām personām vai “nozīmīgiem vides bojājumiem”, iestājas vēl smagāka kriminālbildība, proti, brīvības atņemšana līdz desmit gadiem.

Turpmāk pētījumā tiks analizēta kriminālkodeksā paredzētā atbildība par atkritumu apsaimniekošanas pārkāpumiem. Kriminālkodeksa 353b. pants nosaka:

- (1) Ikviens, kurš apsaimnieko atkritumus, neievērojot noteikto kārtību, un tādējādi rada apdraudējumu citas personas dzīvībai vai veselībai vai izraisa būtiskus vides bojājumus, sodāms ar brīvības atņemšanu no viena līdz pieciem gadiem un naudas sodu no pieciem tūkstošiem (2 556,50 *euro* uz 09.12.2025.) līdz trīsdesmit tūkstošiem BGN (15 399 *euro* uz 09.12.2025.).
- (2) Ja pirmajā daļā minētā nodarījuma rezultātā:
 - 1) iestājas viena vai vairāku personu nāve vai smagi miesas bojājumi, sods ir brīvības atņemšana no pieciem līdz divdesmit gadiem un naudas sods no desmit tūkstošiem (5 113 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (25 565 *euro* uz 09.12.2025.);
 - 2) nodarīti būtiski vides bojājumi, sods ir brīvības atņemšana no diviem līdz astoņiem gadiem un naudas sods no desmit tūkstošiem (5 113 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (25 565 *euro* uz 09.12.2025.).
- (3) Ikviens, kurš pārkāpj vai neizpilda savus pienākumus nodrošināt atkritumu apglabāšanas vai reģenerācijas iekārtas vai objekta darba kārtību un funkcionēšanu, tādējādi izraisot viena vai vairāku personu nāvi vai smagus miesas bojājumus, sodāms ar brīvības atņemšanu no pieciem līdz divdesmit gadiem un naudas sodu no desmit tūkstošiem (5 113 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (25 565 *euro* uz 09.12.2025.), un, ja nodarīti būtiski vides bojājumi, sods ir brīvības atņemšana no diviem līdz astoņiem gadiem un naudas sods no desmit tūkstošiem

(5 113 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (25 565 *euro* uz 09.12.2025.).

- (4) Ja 1.–3. daļā minētie nodarījumi izdarīti aiz neuzmanības, sods ir brīvības atņemšana līdz trim gadiem un naudas sods no diviem tūkstošiem (1 022,58 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecpadsmit tūkstošiem BGN (7 669 *euro* uz 09.12.2025.).

Kriminālkodeksa 353b. pants paredz kriminālatbildību par atkritumu apsaimniekošanas prasību pārkāpumiem kā materiāla sastāva noziedzīgu nodarījumu – ar atkritumu apsaimniekošanu “neievērojot noteikto kārtību” vien nepietiek. Ja ar šo rīcību tiek radīts apdraudējums citas personas dzīvībai vai veselībai vai nodarīti būtiski vides bojājumi, līdz ar to obligāti pierādāmas ir attiecīgās sekas (vai apdraudējums) un cēloņsakarība. Norma ir blanketnorma, tādēļ piemērošanai jānoskaidro konkrētā pārkāptā prasība, kas izriet no atkritumu apsaimniekošanas regulējuma, izsniegtajām atļaujām vai saistošām tehniskajām prasībām. 353b. panta 2. daļā noteikti kvalificēti sastāvi ar bargākām sankcijām, ja nodarījuma rezultātā iestājas vienas vai vairāku personu nāve vai smagi miesas bojājumi, vai arī nodarīti būtiski vides bojājumi. 3. daļa paredz kriminālatbildību personai, kurai ir pienākums nodrošināt atkritumu apglabāšanas vai reģenerācijas iekārtas/objekta drošu darbību un funkcionēšanu, ja pienākumu pārkāpums vai neizpilde izraisa minētās sekas. Savukārt 4. daļa nostiprina kriminālatbildību par 1.–3. daļā paredzēto nodarījumu izdarīšanu aiz neuzmanības. “Būtisku vides bojājumu” jēdziena saturs praksē konkretizējams, balstoties uz ekspertīzes atzinumiem un tiesu prakses izvērtējumu.

Atkritumu apsaimniekošana ietver to savākšanu, pārvadāšanu, apglabāšanu un reģenerāciju, tostarp jānodrošina kontrole pār šīm darbībām, remontdarbi pēc poligonu slēgšanas, kā arī tirgotāja un starpnieka darbības, kā to nosaka Atkritumu apsaimniekošanas likuma Papildu noteikumu §1 46. punkts.

Atšķirība starp administratīvajiem pārkāpumiem saskaņā ar Atkritumu apsaimniekošanas likumu un noziegumu 353b. panta izpratnē ir tā, ka izdarītās darbības ir izraisījušas konkrētu sociāli bīstamu rezultātu – apdraudējumu cilvēku dzīvībai un veselībai vai būtiskus vides bojājumus. Apzīmējuma “būtiski vides bojājumi” interpretāciju nepieciešams balstīt uz Vides aizsardzības likuma Papildu noteikumu 6. punktu – vides bojājumi ir tādas izmaiņas vienā vai vairākās vides komponentēs, kas izraisa cilvēku dzīves kvalitātes pasliktināšanos, bioloģiskās daudzveidības samazinājumu vai apgrūtina dabisko ekosistēmu atjaunošanu.

Kriminālkodeksa 353b. panta trešajā daļā izdalītas divas formas: 1) pienākumu pārkāpšana; 2) vai neizpilde, kas saistītas ar atkritumu apglabāšanas vai reģenerācijas iekārtu vai objektu darba kārtības un pienācīgas darbības nodrošināšanu. Tāda rīcība atbilst administratīvajam pārkāpumam saskaņā ar Atkritumu apsaimniekošanas likuma 151. panta trešās daļas 4. punktu. Izvērtējot minēto pantu, tiek secināts, ka kriminālatbildība iestājas tikai tad, ja nelikumīga

atkritumu apsaimniekošana vai pienākumu nepildīšana rada apdraudējumu cilvēku dzīvībai/veselībai vai būtisku kaitējumu videi (smagāk, ja ir nāve vai smagi miesas bojājumi).

Attiecīgi Kriminālkodeksa 353c. pants nosaka:

- (1) Ikviens, kurš apsaimnieko bīstamos atkritumus, neievērojot noteikto kārtību, sodāms ar brīvības atņemšanu līdz pieciem gadiem un naudas sodu no diviem tūkstošiem (1 079,99 *euro* uz 09.12.2025.) līdz divdesmit tūkstošiem BGN (5 113 *euro* uz 09.12.2025.) .
- (3) Ja pirmajā daļā minētais nodarījums rada apdraudējumu citas personas dzīvībai vai veselībai vai izraisa būtiskus vides bojājumus, sods ir brīvības atņemšana no viena līdz sešiem gadiem un naudas sods no desmit tūkstošiem (5 113 *euro* uz 09.12.2025.) līdz trīsdesmit tūkstošiem BGN (15 339 *euro* uz 09.12.2025.).
- (4) Ja pirmajā daļā minētais nodarījums izraisa viena vai vairāku personu nāvi vai smagus miesas bojājumus, sods ir brīvības atņemšana no desmit līdz divdesmit gadiem un naudas sods no piecpadsmit tūkstošiem (8 099,93 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (25 565 *euro* uz 09.12.2025.), un, ja nodarīti būtiski vides bojājumi, sods ir brīvības atņemšana no trim līdz desmit gadiem un naudas sods no divdesmit tūkstošiem (10 226 *euro* uz 09.12.2025.) līdz piecdesmit tūkstošiem BGN (25 565 *euro* uz 09.12.2025.).
- (5) Amatpersona, kas pārkāpj vai neizpilda savus pienākumus bīstamo atkritumu apsaimniekošanā, sodāma ar brīvības atņemšanu līdz trim gadiem.
- (6) Ja 1.–3. daļā minētie nodarījumi izdarīti aiz neuzmanības, sods ir brīvības atņemšana līdz trim gadiem un naudas sods no trim tūkstošiem (1 533,88 *euro* uz 09.12.2025.) līdz divdesmit tūkstošiem BGN (10 226 *euro* uz 09.12.2025.).

Kriminālkodeksa 353c. pantā viena no aktualitātēm salīdzinājumā ar iepriekšējo regulējumu ir nozieguma priekšmets – bīstamie atkritumi. Atkritumu apsaimniekošanas likuma Papildu noteikumu §1 12. punktā noteikts, ka bīstamie atkritumi ir tādi, kuriem piemīt viena vai vairākas bīstamās īpašības, kas izsmeloši uzskaitītas 3. pielikumā pie §1 13. punkta – tie ir uzliesmojoši, oksidējoši, sprādzienbīstami, kancerogēni, toksiski utt. Likuma 4. pants papildina, ka ārpus saraksta esošos atkritumus var uzskatīt par bīstamiem, ja tiem piemīt viena vai vairākas bīstamās īpašības.

Kriminālkodeksa 353c. pants nosaka kriminālatbildību par bīstamo atkritumu apsaimniekošanu, bet pārkāpjot šo kārtību, sods kļūst bargāks. Ja ir apdraudējums cilvēkiem, būtisks kaitējums videi vai nāve/smagas traumas, atbildību nes arī amatpersonas un tās tiek sodītas par neuzmanību.

Līdz ar to 353c. pants apliecina, ka Bulgārijas krimināltiesiskais regulējums bīstamo atkritumu apsaimniekošanas jomā ir veidots kā pakāpenisks atbildības modelis, kur pamatnodarījums ir noteiktās apsaimniekošanas kārtības pārkāpums, bet sankcijas tiek diferencētas atkarībā no apdraudējuma vai seku smaguma (no dzīvības vai veselības apdraudējuma un būtiskiem vides bojājumiem līdz personu nāvei vai smagiem miesas bojājumiem). Vienlaikus norma paredz īpašu atbildību amatpersonām par pienākumu pārkāpšanu vai neizpildi un nostiprina kriminālatbildību arī par neuzmanībā izdarītiem nodarījumiem, tādējādi stiprinot atturošu un preventīvu krimināltiesisko aizsardzību augsta vides riska jomā.

Kriminālkodeksa 353d. pants paredz:

- (1) Ikviens, kurš, pārkāpjot noteikto kārtību, veic atkritumu pārvadāšanu pāri valsts robežai, ja izdarītais nodarījums ir nozīmīgs gadījums, sodāms ar brīvības atņemšanu līdz četriem gadiem un naudas sodu no diviem tūkstošiem (1 079,99 *euro* uz 09.12.2025.) līdz pieciem tūkstošiem BGN (2 699,98 *euro* uz 09.12.2025.).
- (2) Ikviens, kurš, pārkāpjot starptautiskos līgumus, kuru puse ir Bulgārijas Republika, pārvadā pāri valsts robežai bīstamos atkritumus, toksiskas ķīmiskās vielas, bioloģiskos aģentus, toksīnus vai radioaktīvās vielas, sodāms ar brīvības atņemšanu no viena līdz pieciem gadiem un naudas sodu no pieciem tūkstošiem (2 699,98 *euro* uz 09.12.2025.) līdz divdesmit tūkstošiem BGN (10 799,90 *euro* uz 09.12.2025.).
- (3) Ja 1. vai 2. daļā minētie nodarījumi izdarīti aiz neuzmanības, sods ir brīvības atņemšana līdz diviem gadiem vai probācijas sods.

Nozieguma priekšmets ir atkritumi, un izpildes darbība “pārvadāšana pāri valsts robežai, pārkāpjot noteikto kārtību”. Likuma V nodaļas IV sadaļā regulēta pārrobežu atkritumu sūtījumu procedūra, kas aptver importu, eksportu un tranzītu ES ietvaros un starp ES un trešajām valstīm. Tas attiecas arī uz bīstamo vielu vai maisījumu nelikumīgu uzglabāšanu, kas, ja rada apdraudējumu cilvēku dzīvībai vai veselībai vai izraisa “nozīmīgus vides bojājumus”, ir noziedzīgs nodarījums. Tas uzsver, ka “nozīmīgi bojājumi” konkrētos kontekstos ir kriminālatbildības sliekšnis. No minētā izriet, ka kriminālatbildība par nelikumīgu pārrobežu atkritumu pārvadāšanu (pārkāpjot noteikto kārtību) un par bīstamu vielu/maisījumu nelikumīgu uzglabāšanu iestājas nevis jebkurā pārkāpuma gadījumā, bet tad, ja ar šo rīcību tiek sasniegts krimināltiesiskais sliekšnis – radīts apdraudējums cilvēku dzīvībai vai veselībai vai arī izraisīti “nozīmīgi vides bojājumi”; pretējā gadījumā rīcība parasti paliek administratīvās atbildības un piespiedu seku novēršanas (savākšana/izvešana, izmaksu piedziņa) laukā. Šo atšķirību starp “pārkāpumu” un “noziedzīgu nodarījumu” (īpaši pārrobežu pārvadājumu kontekstā) praksē ilustrē arī EST spriedums apvienotajās lietās C-21/19–C-23/19 (XN u.c.), kur kriminālprocesā tika vērtēts, vai pārvadātais materiāls (t.sk., dzīvnieku izcelsmes blakusprodukti/maisījumi)

kvalificējams kā “atkritumi” un līdz ar to pakļauts Regulas par atkritumu pārvaldījumiem prasībām. To praktiski atspoguļo arī aprakstītais gadījums, kur Krušovicas ciema mēra vietniece informēja policiju, pašvaldību un veterinārās iestādes par ceļa malā atrastiem konteineriem ar nelikumīgi izmestiem dzīvnieku blakusproduktu atkritumiem (vainīgā persona tiek meklēta), un pēc pārbaudes pašvaldība organizēja atkritumu savākšanu un izvešanu (ap ~9 tonnas) kā steidzamu seku novēršanu, kas pašvaldībai izmaksāja 10–12 tūkstoši BGN (5 113 *euro* – 6 135,50 *euro* uz 09.12.2025.).

Pamatojoties uz Kriminālkodeksa 353c. un 353d. pantu un praksē sastopamajām situācijām, secināms, ka Bulgārijas krimināltiesiskais regulējums vides jomā balstās “sliekšņu modelī”: kriminālatbildība par bīstamo atkritumu apsaimniekošanu vai nelikumīgu pārrobežu pārvadāšanu iestājas nevis par jebkuru formālu kārtības pārkāpumu, bet tad, ja gadījums sasniedz paaugstinātu sabiedrisko bīstamību (353d. pants – “nozīmīgs gadījums”; 353c. pants – apdraudējums cilvēka dzīvībai/veselībai vai būtiski/nozīmīgi vides bojājumi, arī smagas sekas), pārējie gadījumi, savukārt, pārsvarā paliek administratīvās atbildības un seku novēršanas (savākšana, izvešana, izmaksu piedziņa) laukā.

To praktiski ilustrē arī Krušovicas epizode, kur iestāžu tūlītēja rīcība bija vērsta uz 9 tonnu atkritumu izvešanu un apdraudējuma novēršanu, bet krimināltiesiska kvalifikācija ir atkarīga no tā, vai savlaicīgi un ar ekspertīzēm iespējams pierādīt bīstamo atkritumu statusu un tieši “sliekšņa” pazīmes. Tieši šeit atklājas galvenās nepilnības – jēdzienu “nozīmīgs gadījums”, “būtiski/nozīmīgi vides bojājumi” nepietiekama konkretizācija, augsta pierādīšanas slodze un risks, ka, seku novēršanu veicot nekavējoties, bez standartizētas pierādījumu fiksācijas, sabiedriski bīstams gadījums faktiski pāriet uz administratīvās atbildības līmeni, kamēr pašvaldības izmaksas kļūst par tiešu, bet ne vienmēr juridiski pilnvērtīgi izmantotu kaitējuma indikatoru.

DERĪGO IZRAKTEŅU IEГУVE

Galvenais normatīvais akts derīgo izrakteņu ieguves jomā ir 1999. gada Derīgo izrakteņu likums (*Закон за подземните богатства*)⁶¹. Likums vērsts uz derīgo izrakteņu aizsardzību, nodrošinot to racionālu izmantošanu izpētes, ieguves un primārās apstrādes laikā. Tas regulē arī šo darbību rezultātā kalnrūpniecībā radušos atkritumu apsaimniekošanu. Likums aizliedz derīgo izrakteņu ieguvi upju gultnēs, upēm un ūdenskrātuvēm piegulošajās teritorijās, kā arī piekrastes palienēs.

Noziegumi, kas saistīti ar derīgo izrakteņu ieguvi, regulēti Kriminālkodeksa VI nodaļas II sadaļā “Noziegumi specifiskās tautsaimniecības nozarēs”. Aizsargājamais objekts ir likumīga

⁶¹ Закон за подземните богатства. – <https://lex.bg/laws/ldoc/2134650880>;
<https://www.me.government.bg/en/library/underground-resources-act-321-c25-m258-1.html>

derīgo izrakteņu ieguve un ar to saistītās darbības, kā tas noteikts Derīgo izrakteņu likumā. Attiecīgi pirmajā divās panta daļās likumdevējs aizliedz vairākas saimnieciskās darbības, ja tās veido nelikumīgu ieguvu saskaņā ar Kriminālkodeksa 240a. panta pirmo daļu, vai citas sekundāras darbības ar nelikumīgi iegūtiem derīgajiem izrakteņiem (240a. panta otrā daļa). Kriminālkodeksa 240a. pants (SG Nr. 101/2017) nosaka, ka:

- (1) Ikviens, kurš veic derīgo izrakteņu ieguvu bez piešķirtas koncesijas⁶² vai laikā, kad piešķirtās ieguves koncesijas darbība ir apturēta saskaņā ar Derīgo izrakteņu likuma 68. pantā noteikto kārtību vai uz noslēgtā līguma pamata, sodāms ar brīvības atņemšanu līdz sešiem gadiem un naudas sodu no viena tūkstoša (511,30 *euro* uz 09.12.2025). līdz divdesmit tūkstošiem BGN (1 022,60 *euro* uz 09.12.2025).
- (2) Pirmajā daļā paredzēto sodu piemēro arī gadījumos, kad:
 - 1) nozieguma priekšmets ir liela apjoma;
 - 2) nodarījums izdarīts aizsargājamā teritorijā vai aizsargājamā zonā Bioloģiskās daudzveidības likuma izpratnē;
 - 3) nodarījuma izdarīšanai izmantota tehniska ierīce vai transportlīdzeklis;
 - 4) nodarījums izdarīts, izmantojot dokumentu ar nepatiesu saturu, viltotu vai sagrozītu dokumentu;
 - 5) nodarījumu izdarījušas divas vai vairākas iepriekš vienojušās personas;
 - 6) nodarījums izdarīts ar amatpersonas piedalīšanos, kas izmantojusi savu dienesta stāvokli;
 - 7) nodarījumu izdarījusi persona, kas sistemātiski nodarbojas ar šādu darbību;
 - 8) nodarījums izdarīts atkārtoti.
- (4) Sods ir brīvības atņemšana no trim līdz desmit gadiem un naudas sods no desmit tūkstošiem (5 113,00 *euro* uz 09.12.2025.) līdz simt tūkstošiem BGN (5 1130,00 *euro* uz 09.12.2025.), ja:
 - 1) nozieguma priekšmeta apjoms ir īpaši liels un gadījums ir sevišķi smags;
 - 2) nodarījumu izdarījusi persona, kas rīkojas organizētas noziedzīgas grupas vārdā vai izpildot tās lēmumu;
 - 3) nodarījums izdarīts bīstama recidīva apstākļos.
- (5) Nenožīmīgos gadījumos saskaņā ar pirmo un otro daļu sods ir brīvības atņemšana līdz vienam gadam vai probācijas sods, vai naudas sods no simt līdz trīssimt BGN.

⁶² Koncesija ir valsts vai pašvaldības piešķirtas tiesības privātpersonai/uzņēmumam noteiktu laiku un ar noteiktiem nosacījumiem izmantot kādu publisku resursu vai veikt darbību, kas parasti ir valsts kontrolē, apmaiņā pret maksu/nodēvām un pienākumu ievērot noteiktus noteikumus.

- (6) Nozieguma priekšmets konfiscējams valsts labā, bet, ja tas nav saglabājies vai ir atsavināts, piedzenams tā ekvivalents.
- (7) Transportlīdzeklis vai pārvadāšanas līdzeklis, kas izmantots nozieguma priekšmeta pārvadāšanai, konfiscējams valsts labā arī tad, ja tas nepieder izdarītājam, izņemot gadījumus, kad tā vērtība acīmredzami neatbilst nozieguma smagumam.
- (8) Ikviens, kurš sagatavo, iegūst, glabā vai slēpj priekšmetus, materiālus vai instrumentus, par kuriem viņš zina, ka tie paredzēti derīgo izrakteņu ieguvei bez koncesijas vai jau izmantoti šim nolūkam, sodāms ar brīvības atņemšanu līdz pieciem gadiem.

Derīgo izrakteņu nelikumīga ieguve un ar to saistītās darbības apdraud valsts īpašuma tiesisko režīmu un dabas resursu aizsardzību. Saskaņā ar Bulgārijas Republikas Konstitūcijas 18. pantu derīgie izrakteņi ir ekskluzīvs valsts īpašums, tādēļ jebkāda ieguve, kas notiek bez tiesiska pamata (piemēram, bez koncesijas vai pārkāpjot izsniegtās atļaujas nosacījumus, kvotas un tehniskās prasības), primāri ir uzskatāma par prettiesisku iejaukšanos valsts īpašumā un noteiktajā resursu apsaimniekošanas kārtībā. Šādās situācijās ir būtiski nošķirt atbildības veidus: administratīvā atbildība aptver atļauju režīma un uzraudzības prasību pārkāpumus (tostarp kvotu pārsniegšanu un noteikumu neievērošanu), savukārt kriminālatbildība ir pamatota tad, ja pārkāpums sasniedz tādu intensitāti vai bīstamību, kas norāda uz apzinātu, sistemātisku vai būtisku kaitējumu resursu aizsardzībai un sabiedrības interesēm. Līdz ar to krimināltiesiskais regulējums kalpo kā nepieciešams instruments, lai reaģētu uz smagākajiem gadījumiem attiecībās, kur ikdienas uzraudzība un sankcionēšana pārsvarā īstenojama administratīvā kārtībā.

Kriminālkodeksa 240a. pantā definēta derīgo izrakteņu ieguve un aizliegta nelikumīga ieguve – bez sekmīgi pabeigtas koncesijas procedūras vai alternatīvi – pēc procedūras, bet uz laiku apturot tās darbību. Apturēšana iespējama divos gadījumos: saskaņā ar speciālajā likumā paredzēto kārtību, t.i., Derīgo izrakteņu likuma 68. pants, vai saskaņā ar koncesijas līguma noteikumiem. Attiecīgi Kriminālkodeksa 240a. panta otrajā daļā ir aizliegtas arī citas papildu darbības, kas vienmēr ir atkarīgas un seko jau izdarītai nelikumīgai derīgo izrakteņu ieguvei. 240a. panta pirmajā daļā regulēts pamata noziegums, bet otrajā daļā – citi atvasināti noziegumi, kas ir nelikumīgas darbības ar nelikumīgi iegūtiem derīgajiem izrakteņiem.

Nozieguma priekšmets – “derīgie izrakteņi”: 1) metāliskie minerāli; 2) nemetāliskie minerāli jeb rūpnieciskie minerāli; 3) nafta un dabasgāze; 4) cietais kurināmais; 5) būvmateriāli; 6) apdares akmeņi; 7) kalnrūpniecības atkritumi.

Nelikumīga ieguve saskaņā ar 240a. panta pirmo daļu parasti notiek bez koncesijas vai ar noslēgtu koncesijas līgumu, kura darbība apturēta. No subjektīvā viedokļa konstitutīvā rīcība obligāti paredz tiešu nodomu. Tā ietver ne vien apziņu, ka notiek derīgo izrakteņu ieguve, bet arī

apziņu, ka šī ieguve tiek veikta sākotnēji bez koncesijas vai pēc tās darbības apturēšanas. Pašlaik judikatūra saskaņā ar Kriminālkodeksa 240a. pantu⁶³ ir ļoti ierobežota. Tomēr pat atsevišķi spriedumi ļauj identificēt būtisku piemērošanas kritēriju – iegūtā apjoma nozīmīgumu kā kriminālatbildības sliekšni. Vienā tiesu prakses piemērā par nelikumīgu balasta ieguvi tiesa atzina, ka pierādītais apjoms bija pavisam neliels un līdz ar to neizpildīja Kriminālkodeksa 240a. pantā paredzētā nozieguma ietekmes sliekšni, kas ļauj secināt, ka kriminālatbildība iestātos tikai “nozīmīga” iegūtā apjoma gadījumā. Ņemot vērā, ka ievērojama daļa inerto materiālu un apdares akmeņu tirgus nāk no pelēkā sektora, nelikumīga ieguve bez koncesijas vai atļaujām var pārsniegt administratīvās atbildības robežas un radīt kriminālatbildību, ja tās ietekme ir nozīmīga.

Savukārt cits piemērs liecina, ka 240a. pants praksē tiek piemērots pārvadāšanas gadījumos, vienlaikus tiek līdzsvarota kriminālatbildības iestāšanās ar samērīguma principu soda noteikšanā, piemēram, Koteļas rajona tiesa 2020. gada 22. jūlijā izskatīja vienošanās kārtībā krimināllietu (Nr. 136/2020) pret S.R.S., kurš apsūdzēts par nelikumīgu derīgo izrakteņu (akmens plākšņu) pārvadāšanu, t.i., par valsts īpašuma prettiesisku iegūšanu un pārvietošanu, izmantojot tam piederošu kravas automašīnu. Lieta tika risināta vienošanās procesa (*plea bargain*) ietvaros pēc Kriminālprocesa kodeksa 381.–384. panta, un tiesas uzdevums bija pārbaudīt vienošanās likumību un to apstiprināt. Tiesa konstatēja, ka S.R.S. pārvadāja 10 paletes ar apstrādātām akmens plāksnēm, kopskaitā 150m² un 1 800 BGN (920,33 *euro* uz 09.12.2025.) vērtībā. Akmens plāksnes ir valsts īpašums, iegūtas nelikumīgi. Ar savām darbībām apsūdzētais izdarījis Kriminālkodeksa 240a. panta trešās daļas 3. punktā (valsts derīgo izrakteņu nelikumīga iegūšana/pārvadāšana) minēto noziedzīgo nodarījumu. S.R.S. atzina savu vainu, viņam tika piespriests sods, nosakot brīvības atņemšanu uz 8 mēnešiem, ko aizstāja ar nosacītu sodu. Kravas automašīna netika konfiscēta, tās vērtība izrādījās nesamērīga ar nodarījumu. Tā jau būtu pārmērīga sankcija.

Šis piemērs rāda, ka nelikumīga valsts derīgo izrakteņu pārvadāšana Bulgārijā tiek kvalificēta kā kriminālnoziegums un praksē bieži tiek izskatīta vienošanās procesā, piemērojot nosacītu sodu, ja vien vainīgais atzīst vainu. Vienlaikus konfiskācija tiek vērtēta pēc samērīguma principa, t.i., transportlīdzekli var arī nekonfiscēt, ja tas būtu pārmērīgi daudz salīdzinājumā ar nodarījumu.

Latvijas praksē no Bulgārijas 240a. panta piemērošanas loģikas būtu lietderīgi pārņemt nevis atsevišķas sankcijas, bet pieeju atbildības nošķiršanai un praktiskai piemērošanai: metodiski

⁶³ Протокол. – <https://dela.bg/Acts/aa42e743-2f1b-48d1-be72-12142e93f738>;
<https://legalacts.justice.bg/Search/GetActContentByActId?actId=mesHwB%2FHhFA%3D>;
<https://legalacts.justice.bg/Search/GetActContentByActId?actId=QM71i17RqHg%3D>;
<https://legalacts.justice.bg/Search/GetActContentByActId?actId=NJFE6P6GqKhD2rOE9HLtgg%3D%3D>;
<https://legalacts.justice.bg/Search/GetActContentByActId?actId=hKUyoc6ia2JD2rOE9HLtgg%3D%3D>

konkretizēt robežšķirtni starp administratīvu pārkāpumu un kriminālnoziedzumu, nosakot pārbaudāmus “nozīmīguma” indikatorus (prettiesiski iegūtā apjoma un/vai vērtības sliekšnis, sistemātiskums, ietekme uz vidi un drošību), lai vienvērtīgi izlemtu, kad pārsniedzamas administratīvās atbildības robežas. Šodien Latvijā, izmeklējot noziedzīgus nodarījumus pret dabas vidi (Krimināllikuma 96. pants), tas jau tiek praktizēts, bet nav izstrādāta metodika, katrs gadījums tiek vērtēts individuāli, ņemot vērā nodarījuma apjomu, sistemātiskumu un ietekmi uz vidi.

Iepriekš veiktā analīze ļauj izdarīt secinājumus, ka:

1. Bulgārijas vides krimināltiesībās “būtisks kaitējums” nav nostiprināts kā vienots, normatīvi definēts kritērijs. Kriminālatbildības sliekšni nosaka Kriminālkodeksā lietotie vērtējuma jēdzieni (“nozīmīgs gadījums” (*немаловажен случай*), “nozīmīgi kaitējumi/bojājumi” (*немаловажни/значителни вреди*)) un tieši paredzētas smagas sekas (dzīvības/veselības apdraudējums, nāve, smagi miesas bojājumi u.c.). Administratīvā pārkāpuma un nozieguma norobežošanas pamatkritērijs ir nodarījuma sabiedriskās bīstamības pakāpe: ja tā ir paaugstināta, iestājas kriminālatbildība, pretējā gadījumā – administratīvā atbildība. Kvalificējošie apstākļi parasti ir seku smagums vai būtisks risks, īpaši bīstams izdarīšanas veids/līdzekļi/objekts, kā arī atkārtotība, izdarīšana grupā, amatpersonas iesaiste, sistemātiskums un dokumentu viltošana. Konfiskācija (priekšmets, rīki, loms vai tā ekvivalents) ir preventīvs tiesiskais līdzeklis, kuru ierobežo trešo personu īpašumtiesību aizsardzība un samērīguma princips.
2. Kriminālkodeksa 238.–240. panti nelikumīgas zvejas gadījumos kriminālatbildību galvenokārt piesaista normā izsmēloši uzskaitītiem aizliegtiem paņēmieniem un apstākļiem, kā arī kvalificējošām pazīmēm (t.sk., darbība grupā, amatpersonas iesaiste, atkārtotība, liels loms). Administratīvās un kriminālās atbildības nošķiršanai papildus tiek lietots “nozīmīga gadījuma” kritērijs. Loms un zvejas rīki parasti ir konfiscējami kā papildu sankcija. Tiesu praksē, nosakot sodu par noziedzīgu nodarījumu kopumu (īpaši 240. panta lietās par ārvalstnieku komerczveju teritoriālajos ūdeņos), soda mēru praksē pārsvarā nosaka sabiedriski bīstamākais vispārkriminālais nodarījums ar bargāku sankciju, bet nelikumīgas zvejas epizodei kopumā ir pakārtota nozīme soda individualizācijā.
3. Kriminālkodeksa normas par vides piesārņošanu paredz kriminālatbildību gan par aktīvu piesārņošanu, gan par piesārņojuma pieļaušanu bezdarbības ceļā. Sankcijas tiek diferencētas pēc seku smaguma (bīstams/nederīgs objekts, nodarīti smagi miesas bojājumi vai iestājusies nāve, nozīmīgi vides bojājumi). Atbildība var iestāties arī aiz

neuzmanības, ja ar pierādījumiem (parasti ekspertīzēm) konstatēta piesārņojuma ietekme un radītais apdraudējums. Jūras piesārņošanas regulējumā uzsvērtā starptautisko saistību (t.sk., MARPOL)⁶⁴ ievērošana un akcentēti kuģa kapteiņa pienākumi, daļu pārkāpumu kvalificējot krimināltiesiski, daļu – administratīvi.

4. Atkritumu apsaimniekošanas noziegumu regulējums balstās uz pakāpenisku atbildību: kriminālatbildība parasti iestājas tad, ja rīcība rada apdraudējumu dzīvībai vai veselībai vai izraisa būtiskus/nozīmīgus vides bojājumus, bet nāves vai smagu miesas bojājumu gadījumā piemērojami kvalificēti sastāvi ar bargākām sankcijām. Bīstamo atkritumu jomā atbildība tiek pastiprināta priekšmeta paaugstinātās bīstamības un seku/riska dēļ, ietverot arī amatpersonu atbildību un neuzmanības gadījumus. Pārrobežu pārvadājumos papildus tiek vērtēts “nozīmīga gadījuma” kritērijs, praksē izšķiroša ir atkritumu statusa un bīstamības pierādīšana.
5. Derīgo izrakteņu ieguve bez koncesijas (vai koncesijas darbības apturēšanas laikā), kā arī nelikumīgi iegūtu izrakteņu aprīte ir kriminalizēta. Atbildība tiek diferencēta pēc apjoma (liels/īpaši liels), atrašanās aizsargājamā teritorijā, izmantotajiem līdzekļiem (tehniskas ierīces, transportlīdzeklis), dokumentu viltošanas, grupas vai amatpersonas līdzdalības, sistemātiskuma/atkārtotības un sevišķi smagiem apstākļiem (t.sk., organizēta grupa, bīstams recidīvs), vienlaikus paredzot “nenozīmīgu gadījumu” ar mazāku sodu. Konfiskācija ir obligāts mantiskais tiesiskais līdzeklis, taču transportlīdzekļa konfiskāciju praksē ierobežo samērīguma princips un trešo personu īpašumtiesību aizsardzība.
6. Līdz ar to Bulgārijas tiesu praksē jēdzieni “nozīmīgi gadījumi” un “nozīmīgi bojājumi” ir izšķiroši, lai vides noziegumu jomā nodalītu administratīvos pārkāpumus no krimināli sodāmiem nodarījumiem. Šī nošķiršana balstās uz nodarījuma sabiedriskās bīstamības pakāpi (*степен на обществена опасност*), kuru nosaka vairāki vispārīgi kritēriji: nodarītā kaitējuma apmērs, nodarījuma izdarīšanas veids, skarto sabiedrisko attiecību un morālo vērtību nozīmīgums, kā arī seku raksturs – faktiskā kaitējuma apmērs vai kaitējuma riska esamība.

Pētījuma dati ļauj piedāvāt sekojošu priekšlikumu.

Bulgārijā un Latvijā pastāv gan administratīvā atbildība, gan kriminālatbildība un galvenā norobežojošā pazīme ir sekas – “būtiskais kaitējums”, kas starp abām valstīm atšķiras pēc nodarītā kaitējuma summām. Latvijai, pārņemot Bulgārijas praksi, – izstrādāt

⁶⁴ International Convention for the Prevention of Pollution from Ships.

starpinstitucionālās (ar Valsts vides dienesta, Valsts policijas, prokuratūras iesaisti) vadlīnijas ar skaidri un pārskatāmi noteiktiem kritērijiem “nenozīmīgam gadījumam” un “būtiskam kaitējumam”, nosakot kaitējuma vērtēšanu pēc mantiskā apmēra.

Vadlīnijās noteikt, ka vides pārkāpums atzīstams par būtisku ja, izvērtējot lietas apstākļu kopumu, ir objektīvs pamats secināt, ka nodarījums sasniedz paaugstinātu sabiedriskās bīstamības pakāpi, ko pamato vismaz viens no šiem kritērijiem:

1. nodarīts kaitējums bioloģiskajai daudzveidībai, t.sk., īpaši aizsargājamām sugām, biotopiem vai to dzīvotnēm;
2. kaitējums ir neatgriezenisks vai ekosistēmas atjaunošanās ir būtiski apgrūtināta, vai konstatējamās ilgtermiņa sekas;
3. nodarījums izdarīts ievērojamā apjomā, ilgstoši vai ar augstu intensitāti, tam ir sistemātisks/atkārtots raksturs, t.sk., tas izdarīts personu grupā vai pēc iepriekšējas vienošanās;
4. izmantots īpaši bīstams izdarīšanas veids vai līdzekļi;
5. nodarījums izdarīts aizsargājamā (t.sk., *Natura2000*) teritorijā;
6. radīts apdraudējums cilvēka dzīvībai vai veselībai, radīts reāls būtiska vides bojājuma risks, arī tad, ja kaitējuma ietekme vēl nav konstatējama uzreiz;
7. nodarījums radījis būtisku mantisku kaitējumu vai ievērojamas seku novēršanas izmaksas (šo kritēriju autori rekomendē vērtējot izmantot kā papildkritēriju, nevis vienīgo izšķirošo).

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. Ангелова Н. Някои ограничения за придобиване право на собственост върху язовири и микроязовири// Собственост и право, 2004, №1.
2. Atanasova D. Criminal-law Protection of Waters from Pollution under Article 352 of the Criminal Code// Law, Politics, Administration. South-West University “Neofit Rilski”. Vol. 9, No. 2, 2022.– <https://lpajournal.swu.bg/wp-content/uploads/2022/09/Daniela-Atanasova-br.9-2.pdf>
3. Атанасова Д. Наказателноправна защита на водите от замърсяване според чл. 352 от Наказателния кодекс// Право, Политика, Администрация. Югозападен университет “Неофит Рилски“. Т. 9, бр. 2.
4. Бобева К. Собственост и ползване на водите и водостопанските системи и съоръжения според новия Закон за водите// Търговско право, София, 2000, № 3.

5. Божанов С. Международноправни мерки за предотвратяване замърсяването на морската среда с нефт от кораби.– София: Българска асоциация по морско право, 1989.
6. Божанов С. Международноправни актове в областта на околната среда.– Русе: Русенски университет “Ангел Кънчев”, 2004.
7. Божанов С. Законодателна уредба в областта на околната среда.– София: Арго Пъблишинг, 2006.
8. Божанов С. Правна защита на българските морски пространства от замърсяване.– София: Деметра, 2009.
9. Божанов С. Екологичните престъпления по българското законодателство// Правна мисъл, бр. 4, 1995.
10. Голева П. За понятията “екологична отговорност“ и “екологична щета“//Правна мисъл, бр. 3, 2008.
11. Гунева М., Новиков Л. Престъпления против околната среда.– Асоциация на прокурорите.
12. Голева П. За понятията “екологична отговорност“ и “екологична щета“// Правна мисъл, бр. 3, 2008.
13. Кунева М. Екологичните ресурси като обект на държавна собственост// Съвременно право, София, № 6, 1996.
14. Наумова Ст. Основни въпроси на екологичното право.– София, 2007.
15. Наумова Ст. Емпирични характеристики на екологичното законодателство в контекста на европейските стандарти// Правна мисъл, София, № 1, 2002.
16. Орешков Т. Нормативна уредба по опазване на околната среда: екологични закони и норми.– Бургас: Университет “Проф. Асен Златаров”, 2001.
17. Пенев Й. Наказателноправна характеристика на екологичните престъпления// Годишник на Академията на МВР, т. 21, 2006.
18. Пенчев Г. Сближаване на българското законодателство с правото на Европейския съюз относно дейности, свързани с отпадъците.– София: Фенея, 2001.
19. Пенчев Г. Сближаване на българското с европейското право по опазване на околната среда в нейната цялост.– София: ИК “НИКЕ-НТ-89”, 2006.
20. Пенчев Г. Принципи на българското екологично право.– София: Фондация “Граждани на Новата епоха“, 2017.
21. Пенчев Г. Правното понятие “замърсяване на водите“// Проблеми на морското право, София, № 2, 1988.

22. Пенчев Г. Опазването на водите на Черно море от замърсяване// Проблеми на морското право, София, № 3, 1988.
23. Пенчев Г. Историческо развитие на законодателството на НР България за опазване на водите от замърсяване// Проблеми на морското право, София, № 2/ 3, 1989.
24. Пенчев Г. Разграничаване на административните нарушения от престъпленията в областта на опазване на околната среда в Република България// Юридически сборник, Бургас, Т. 1, 1993.
25. Пенчев Г. Контролът за опазване на водите от замърсяване// Съвременно право, София, № 6 1993.
26. Пенчев Г. Правен режим на опазване на Черно море от замърсяване// Юридически сборник, Бургас, Т. VI, 1996.
27. Пенчев Г. Относно усъвършенстването на административноправната защита на подземните природни богатства в Република България// Правна мисъл, София, № 3, 1996.
28. Пенчев Г. Право на собственост върху природните ресурси в Република България// Съвременно право, София, № 4, 1997.
29. Пенчев Г. Усъвършенстване на административнонаказателната отговорност за защита на ловното и рибното стопанство// Правна мисъл, София, № 3/4, 1997.
30. Пенчев Г. Правна защита от вредното въздействие на отпадъците върху околната среда// Български законник, № 4, София, 2002.
31. Пенчев Г. Система и обща характеристика на престъпленията против околната среда по Наказателния кодекс (субект, форма на вината, наказания)// Бюлетин на Асоциацията на прокурорите в България, София, № 4, 2010, с. 10–27.
32. Пенчев Г. Конституционни основи на опазването на околната среда в Република България// Правен преглед, № 1, 2001.
33. Пенчев Г. Правна защита на морската среда на Република България от замърсяване – история и съвременност, в 100 години от рождението на проф. Михаил Андреев. Сборник статии.– София: УИ “Св. Климент Охридски“, 2011.
34. Пенчев Г. Екологично право. Специална част.– София: Феня, 2012.
35. Пенчев Г. Правна защита на морската среда на Република България от замърсяване – история и съвременност, в 100 години от рождението на проф.

Михаил Андреев. Сборник статии.– София: УИ “Св. Климент Охридски“, 2011.

36. Penchev G. Правна защита на околната среда от вредното въздействие на отпадъците по вторичното право на Европейския съюз. Предизвикай правото. 2024: Legal Protection of the Environment from the Harmful Impact of Waste under Secondary EU Law. Challenging the Law. 2024.–
<https://www.challengingthelaw.com/ekologia/pravna-zashtita-na-okolnata-sreda-otpadyci/>
37. Penchev G. Правна защита на водите по вторичното право на Европейския съюз. Предизвикай правото. 2024: Legal Protection of Waters under Secondary EU Law. Challenging the Law. 2024.–
<https://www.challengingthelaw.com/ekologia/>
38. Penchev G. Правна защита на атмосферния въздух от замърсяване по вторичното право на Европейския съюз. Предизвикай правото. 2024: Legal Protection of Ambient Air from Pollution under Secondary EU Law. Challenging the Law. 2024.– <https://www.challengingthelaw.com/ekologia/pravna-zashtita-na-atmosferniya-vyzduh/>
39. Penchev G. Съдебна практика на Конституционния съд на Република България по опазване на околната среда. Предизвикай правото. 2021: Case Law of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria on Environmental Protection. Challenging the Law. 2021.–
<https://www.challengingthelaw.com/ekologia/sad-pr-ks-opazvane-okolna-sreda/>
40. Penchev G. Селективна съдебна практика на Република България по опазване на околната среда. Предизвикай правото. 2021: Selective Case Law of the Republic of Bulgaria on Environmental Protection. Challenging the Law. 2021.–
<https://www.challengingthelaw.com/bibliografii/selektivna-sadebna-praktika-okolna-sreda/>
41. Пушкарова И. Някои въпроси на наказателноправната защита на природата.– София: Асоциация на прокурорите, 2016.
42. Stavru S. Право на собственост и право на природоползване – разграничение и съотношение. Предизвикай правото. 2012: Ownership and the Right of Use of Natural Resources – Distinction and Interrelation. Challenging the Law. 2012.–
<https://www.challengingthelaw.com/veshtno-pravo/pravo-na-prirodopolzvane/>
43. Стайнов П. Защита на природата (правни изследвания).– София: БАН, 1970.

44. Стоянов С., Терлемезян Е. Българско и международно право за екологичен мениджмънт на пристанищни райони// Екологичен мениджмънт на пристанищни райони. Повишаване на квалификацията на пристанищните власти и всички заинтересовани представители на обществото в България. Б. Фламандско-български проект BUL/017/02, 2004Stoyanov S., Kozarev N., Ilieva N. Water Pollution and Waste Management in Port Areas// Environmental Management of Port Areas. Flemish-Bulgarian project BUL/017/02, 2004.
45. Стоянов С., Козарев Н., Илиева Н. Замърсяване на водите и мениджмънт на отпадъците в пристанищни райони, в Екологичен мениджмънт на пристанищни райони. Повишаване на квалификацията на пристанищните власти и всички заинтересовани представители на обществото в България// Фламандско-български проект BUL/017/02, 2004.
46. Krasteva N., Atanasova D. Characterisation of environmental damage in water crime.– [https://maritime.vfu.bg/files/Nadezhda%20Krasteva,%20Daniela%20Atanasova,%20CHARACTERISATION%20OF%20ENVIRONMENTAL%20DAMAGE%20IN%20WATER%20CRIME%20\(%D0%AE%D0%97%D0%A3\).pdf](https://maritime.vfu.bg/files/Nadezhda%20Krasteva,%20Daniela%20Atanasova,%20CHARACTERISATION%20OF%20ENVIRONMENTAL%20DAMAGE%20IN%20WATER%20CRIME%20(%D0%AE%D0%97%D0%A3).pdf)
47. Penchev G. Legal Protection of the Marine Environment in the Republic of Bulgaria: Current Problems. Revista Europea de Derecho de la Navegación Marítima y Aeronáutica.– <https://revistasdederecho.com/legal-protection-of-the-marine-environment-in-the-republic-of-bulgaria-current-problems-rednma/>

4. LIETUVA

Lietuvas vides aizsardzības regulējums balstās visaptverošā tiesību aktu sistēmā, kur pamatprincipus un institucionālo kompetenču sadalījumu nosaka Vides aizsardzības likums, bet atsevišķu vides elementu un piesārņojošo darbību pārvaldību konkretizē speciālie likumi, vienlaikus paredzot civiltiesiskās, administratīvās un krimināltiesiskās atbildības mehānismus par videi nodarītu kaitējumu.

Saskaņā ar Lietuvas Republikas Vides aizsardzības likumu (*Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas*),⁶⁵ valsts iestādes (īpaši Vides ministrija) un pašvaldības īsteno vides politiku, nodrošina uzraudzību un organizē vides datu monitoringu. Pašvaldībām ir pienākums izstrādāt vietējās vides programmas un nodrošināt normatīvo prasību izpildi savā teritorijā.

Lietuvas Republikas Vides ietekmes novērtējuma likums (*Lietuvos Respublikos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas*)⁶⁶ nosaka kārtību, kādā jāveic vides ietekmes novērtējums tiem attīstības projektiem, kas var būtiski ietekmēt vidi. Lietuvas Republikas Īpaši piesārņojošās darbības integrētās prevencijas un kontroles likums (*Lietuvos Respublikos taršos integruotos prevencijos ir kontrolės įstatymas*)⁶⁷ tiek piemērots, lai kontrolētu emisijas un piesārņojumu. Piesārņojošām iekārtām jāsaņem integrēta piesārņojuma novēršanas un kontroles atļauja (IPPC). Atkritumu apsaimniekošanu regulē Lietuvas Republikas Atkritumu apsaimniekošanas likums (*Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas*).⁶⁸

Dabas resursu izmantošanas ilgtspējīgu pārvaldību regulē vairāki speciālie likumi, tostarp:

- Lietuvas Republikas Ūdens apsaimniekošanas likums (*Lietuvos Respublikos vandens įstatymas*),
- Lietuvas Republikas Meža likums (*Lietuvos Respublikos miškų įstatymas*),
- Lietuvas Republikas Zemes likums (*Lietuvos Respublikos žemės įstatymas*),
- Lietuvas Republikas Aizsargājamo teritoriju likums (*Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas*),
- Lietuvas Republikas Dzīvās dabas resursu un bioloģiskās daudzveidības aizsardzības regulējums, tostarp Lietuvas Republikas Dzīvās dabas resursu izmantošanas likums (*Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas*).

⁶⁵ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2493/asr>.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas. – <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.30545/asr>

⁶⁷ Lietuvos Respublikos taršos integruotos prevencijos ir kontrolės įstatymas. – <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.453692>

⁶⁸ Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. – <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267/asr>

Konstatējot videi nodarītu kaitējumu, tiek piemērota civiltiesiskā, administratīvā vai kriminālatbildība. Šos jautājumus pamatos regulē Vides aizsardzības likums un tam pakārtotie tiesību akti par vides kaitējuma novēršanu un kompensāciju, kā arī Lietuvas Republikas Administratīvo pārkāpumu kodekss un Lietuvas Republikas Kriminālkodekss (*Lietuvos respublikos baudžiamasis kodeksas*),⁶⁹ (turpmāk – Kriminālkodekss).

Turklāt valsts rīcību nosaka Nacionālā vides aizsardzības stratēģija (*Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija*), kurā noteikti ilgtermiņa mērķi vides kvalitātes uzlabošanai, ilgtspējīgai resursu izmantošanai un klimata pārmaiņu mazināšanai periodam līdz 2030.–2050. gadam.

Lietuvā kriminālatbildība par nodarījumiem pret vidi ir noteikta Kriminālkodeksa nodaļā “Noziegumi pret vidi un dabas resursiem” un daļēji arī nodaļā, kas attiecas uz darbībām, kas apdraud sabiedrisko drošību, t.sk., bīstamu vielu apriti. Kriminālatbildība iestājas gadījumos, kad kaitējums videi vai apdraudējums ir tik būtisks, ka administratīvie sodi vairs nav pietiekami, un nepieciešama bargāka – krimināltiesiska – reakcija. Tas nozīmē, ka vainīgajai personai var piemērot ne tikai naudas sodus, bet arī brīvības atņemšanu, piespiedu darbus vai tiesību ierobežošanu turpināt attiecīgo profesionālo darbību.

Vides noziegumu izmeklēšanā iesaistās Vides aizsardzības departaments, policija, prokuratūra un muitas iestādes (ja pārkāpumi saistīti ar nelegālu tirdzniecību vai bīstamu vielu pārvietošanu). Lietuvā skaidri nodalīta administratīvā un kriminālā atbildība: administratīvi sodāmi maznozīmīgi pārkāpumi, bet smagākos gadījumos, kad kaitējums ir būtisks vai pastāv draudi videi un cilvēkam, tiek piemērota kriminālatbildība.

Kriminālatbildība iestājas ne tikai par tīšiem nodarījumiem, bet arī par rupjas neuzmanības izraisītiem kaitējumiem. Noziedzīga rīcība tiek konstatēta arī tad, ja persona darbojas bez nepieciešamās atļaujas, pārkāpj likumu atkārtoti vai nodara kaitējumu lielā apjomā. Recidīvi un organizētas grupas veikti nodarījumi tiek sodīti stingrāk.

Papildu kriminālsodiem likums paredz iespēju piemērot instrumentu, transportlīdzekļu un aprīkojuma konfiskāciju, kā arī aizliegumu nodarboties ar piesārņojošu vai dabas resursus izmantojošu komercdarbību. Tāpat vainīgajai personai ir pienākums atlīdzināt videi nodarīto kaitējumu civiltiesiskā kārtībā. Kriminālatbildība attiecas ne tikai uz fiziskām personām, bet arī uz juridiskām personām. Juridiskās personas Lietuvā var tikt sodītas ar lieliem naudas sodiem, līdz pat 7 miljoniem *euro*,⁷⁰ darbības ierobežošanu vai pat piespiedu likvidāciju saskaņā ar Kriminālkodeksa 20. pantu.

⁶⁹ Lietuvas respublikos baudžiamasis kodeksas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>

⁷⁰ Straipsnis.–

https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150&title=LR%20baud%FEiamasis%20kodeksa s.

Lietuva laikposmā no 2019. gada līdz 2024. gadam ir piedzīvojusi radikālas tiesiskas pārmaiņas:

- 1) Pirmsreformas periods (līdz 2018.–2020. gadam) balstījās uz stingrām kvantitatīvām metodēm, no kurām svarīgākā bija “Metodika vides kaitējuma kompensācijas apmēra aprēķināšanai” (turpmāk – metodika), ko izmantoja gan kā pamatu vides kaitējumu izraisošo darbību klasifikācijai (administratīvais vai kriminālais pārkāpums), gan pārkāpuma smaguma un attiecīgi atbildības novērtēšanai.⁷¹
- 2) Pēcreformas periodā (no 2021. gada) metodiku klāsts tika papildināts ar kvalitatīvām vides kaitējuma novērtēšanas metodēm, izstrādājot praksi to savietošanai ar kvantitatīvām metodēm.

Lietuvas krimināltiesībās jēdziens “**būtisks kaitējums**” (“*didelė žala*”) apzīmē ekoloģiski, ekonomiski vai sociāli videi nodarītu kaitējumu vai reālu tās apdraudējumu, kas, izvērtējot to, balstoties uz normatīvajos aktos, tiesu praksē un doktrīnā nostiprinātiem kvantitatīvajiem un kvalitatīvajiem kritērijiem, pārsniedz likumā noteiktos sliekšņus un līdz ar to veido pamatu, lai iestātos kriminālatbildība.

Lietuvas Augstākā tiesa krimināllietā Nr. 2K-376/2006⁷² precizēja būtiska kaitējuma pazīmes saturu un pierādīšanas pieeju Kriminālkodeksa 272. panta 1. punkta piemērošanā. Izskatot K.J., V.A. un S.M. kasācijas sūdzības, tiesa atzina par pierādītu, ka 2004. gada 16.–17. novembrī Nemunas upē veikta nelikumīga zveja ar aizliegtām elektriskām zvejas ierīcēm, un secināja, ka zemāko instanču nodarījuma kvalifikācija ir tiesiska. Tiesa uzsvēra, ka būtisks kaitējums ir vērtējams kritērijs, kuru nevar reducēt tikai uz nozvejas kvantitatīviem rādītājiem (piemēram, loma apjomu vai vērtību). Līdz ar to aizstāvības arguments, ka divu zivju vērtība, kas ir 602 LTL (174,34 *euro*), pati par sevi neapliecina būtisku kaitējumu, tika atzīts par pārlietu šauru. Kaitējuma esība vērtējama pēc nodarījuma nelabvēlīgās ietekmes uz ūdens ekosistēmu, tostarp ņemot vērā izmantotās metodes bīstamību: elektriskā zveja kā aizliegts paņēmieni ir saistīta ar paaugstinātu risku ūdens organismiem un dabisko bioloģisko procesu traucējumiem, tādēļ tāda kaitējuma pazīmi var pamatot arī tad, ja konkrētajā epizodē konstatētais loms ir neliels.

Vides aizsardzības likuma 32. panta 3. punkts nosaka, ka būtiskas nelabvēlīgas ietekmes uz vidi konstatēšana balstās uz detalizētu kvantitatīvo un kvalitatīvo kritēriju sistēmu, kas ļauj objektīvi novērtēt kaitējuma smagumu un tā atbilstību krimināltiesiskās atbildības sliekšnim. Attiecībā uz aizsargājamām sugām negatīva ietekme tiek noteikta, ņemot vērā populācijas

⁷¹ Metodika vides kaitējuma novērtēšanai un atbilstošās kompensācijas aprēķināšanai (angļu valodā). Vašingtona, DC: Pasaules Banka.– <http://documents.worldbank.org/curated/en/804831468331771041>; <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.186995>

⁷² Lietuvos Aukščiausiosis Teismas, Bylos Nr.2K-376/2006.–

<https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=99acffeb-2b37-45b0-9328-76ed5a38e1a2>

samazināšanos, skarto indivīdu vai teritoriju nozīmi un sugas retumu, reproduktīvās spējas un dzīvotspējas pasliktināšanos, kā arī spēju bez iejaukšanās atjaunoties līdz sākotnējam aizsardzības stāvoklim. Līdzīgi kritēriji tiek piemēroti sugu dzīvotnēm un dabiskajiem biotopiem, īpašu nozīmi piešķirot to platības samazinājumam, ekoloģiskajai nozīmei, dabiskās atjaunošanās potenciālam un bojājumu atgriezeniskumam.

Kriminālkodeksa 270. pants nosaka, ka tas, kurš pārkāpis tiesību aktos noteiktos vides aizsardzības vai dabas resursu izmantošanas, vai būvju, kurās tiek izmantotas vai glabātas bīstamas vielas, vai kurās ir potenciāli bīstamas iekārtas vai tiek veikta bīstama darbība, uzraudzības vai izmantošanas noteikumus, ja tas radījis apdraudējumu cilvēka dzīvībai vai veselībai, vai ja tādēļ varēja tikt nodarīts būtisks kaitējums gaisam, augsnei, zemei, ūdenim, dzīvniekiem, augiem, citiem dzīvajiem organismiem, organiskām un neorganiskām vielām vai antropogēnajiem komponentiem, vai rasties citas smagas sekas jebkuram no šiem vides elementiem, sodāms ar sabiedrisko darbu vai naudas sodu, vai brīvības ierobežošanu, vai arestu, vai brīvības atņemšanu līdz trim gadiem. Tas, kurš izdarījis 270. panta pirmajā daļā minēto darbību vai sistemātiski pārkāpis vides aizsardzības vai dabas resursu izmantošanas noteikumus vai bīstamu darbību objektu uzraudzības noteikumus, ja tādēļ nodarīts liels kaitējums videi vai tās elementiem, sodāms ar naudas sodu vai arestu, vai brīvības atņemšanu līdz sešiem gadiem. Par šajā pantā minētajām darbībām atbild arī juridiskā persona. Minētās darbības ir krimināli sodāmas arī tad, ja tās izdarītas aiz neuzmanības. Šis pants paredz divus atšķirīgus veidus, kā noteikt kaitējumu: kvantitatīvo un kvalitatīvo:

- 1) kvantitatīvais nozīmē “būtisku kaitējumu florai, faunai vai veselībai” – tāad kaitējumu augiem, dzīvniekiem vai cilvēku veselībai, kas tiek lietots metodoloģijā;
- 2) kvalitatīvais nozīmē neierobežotas “citas smagas sekas videi”, un to novērtē tiesa, pamatojoties uz lietas apstākļiem.

Lietuvas Augstākā tiesa, izbeidzot kriminālprocesu un atceļot iepriekšējo instanču spriedumus krimināllietā Nr. 2K-7-57-489/2020,⁷³ precizēja kriminālatbildības robežas vides aizsardzības lietās. Tiesa secināja, ka apelācijas instance nepareizi piemēroja Kriminālkodeksa 270. panta 2. punktu, neizvērtējot administratīvās atbildības piemērošanas iespēju.

Tiesas secinājumu pamatā bija atziņa, ka apelācijas instance būtisku kaitējumu faktiski identificēja ar aprēķināto mantisko zaudējumu apmēru, neizvērtējot nodarījuma bīstamības raksturu un pakāpi, kā arī reālo ietekmi uz konkrētiem vides elementiem. Tiesa akcentēja krimināltiesību kā “pēdējās problēmu risināšanas metodes” (“*ultima ratio*”) principa nozīmi.

⁷³ Lietuvas Aukščiausiasis Teismas, Bylos Nr. 2K-7-56-489/2020.–

<https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=651e0507-716e-445d-84f2-d84d9b5e05ae>

Savukārt Kriminālkodeksa 277¹. pants nosaka, ka šā kodeksa 270., 270¹. un 271⁴. pantos minētais kaitējums gaisam, zemei, augšnei, ūdenim, dzīvniekiem, augiem, citiem dzīvajiem organismiem, organiskām un neorganiskām vielām vai antropogēnajiem komponentiem ir liels, ja ir konstatēta noteikta vides elementa būtiska negatīva ietekme, kā tā definēta Vides aizsardzības likumā, vai ja kopējā nodarītā kaitējuma summa, novērtēta naudā, pārsniedz 400 MGL (20 000 *euro* 2025. gadā), kur MGL ir minimālais dzīves līmenis (*minimalus gyvenimo lygis*), t.i., normatīva vērtības vienība, ko izmanto, lai noteiktu sliekšņus naudā (piemēram, kaitējuma apmēru, sodu robežas), neatkarīgi no inflācijas vai konkrētā brīža algām. Ar 2018. gada 1. janvāri 1 MGL vērtība ir 50 *euro*.⁷⁴ Ja aprēķinātā kaitējuma summa ir pietiekami liela, tiek pieņemts, ka būtisks kaitējums, kas nosaka pārkāpuma kvalificēšanu kā kriminālu, videi ir nodarīts.

Citas nodarījuma sekas ir neatgriezenisks bioloģiskās daudzveidības zudums konkrētā teritorijā, unikālas ekosistēmas iznīcināšana, kas nav oficiāli aizsargāta, bet ir ekoloģiski vitāli svarīga, plaši izplatīta. Smagas sekas ir kaitīga, ilgstoša ietekme uz sabiedrības veselību, vietējo augu sugu iznīcināšana.

Kvantitatīvā pieeja visbiežāk tiek izmantota gadījumos, kad ir nodarīts kaitējums dabas resursiem, un tos var novērtēt, piemēram, zivju krājumu iznīcināšana (nelikumīga zveja) vai piesārņojums no noplūdēm, jo zemes vai ūdens objektu attīrīšanas un atjaunošanas izmaksas var pietiekami skaidri aprēķināt saskaņā ar noteiktām likmēm, ko nosaka vairāki normatīvie akti: Lietuvas Republikas Vides ministrijas informācija “Par kaitējuma videi atlīdzības summu indeksācijas koeficientiem”,⁷⁵ 2000. gada 28. aprīlā Lietuvas Republikas vides ministra rīkojums Nr. 179 “Par kaitējuma savvaļas augiem aprēķināšanas kārtības apstiprināšanu”,⁷⁶ 2002. gada 9. septembra Lietuvas Republikas vides ministra rīkojums Nr. 471 “Par kaitējuma videi atlīdzības apmēra aprēķināšanas metodikas apstiprināšanu”⁷⁷ u.c.

Par nopietnām sekām klasificējamas tās, kuras ir grūti vai neiespējami novērst īstermiņā. Tas var būt neatgriezenisks gruntsūdeņu piesārņojums, kas būs vēl desmitgadēm. Te redzams skaidrs pamats kvalitatīvās pieejas izvēlei, jo īpaši, ja attīrīšanas izmaksas vēl nav precīzi aprēķinātas. Ir nepieciešams ekspertu atzinums. Ekspertiem ir jānosaka sākotnējais stāvoklis, no kura būs atkarīgs atjaunošanas pasākumu apjoms. Šis nosacījums ir ļoti svarīgs pat gadījumos, kad

⁷⁴ Nutarimas dėl bazinio baudmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo.—

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6a7b6680923a11e7a3c4a5eb10f04386>

⁷⁵ Aplinkosauginių mokesčių ir aplinkai padarytos žalos dydžių indeksavimo koeficientai - Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija.— <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/aplinkos-apsauga/aplinkosauginiai-mokesčiai/aplinkosauginiu-mokesciu-ir-aplinkai-padarytos-zalos-dydziau-indeksavimo-koeficientai/>

⁷⁶ 179 Dėl Žalos, padarytos laukinei augalijai, apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo.— <https://www.e-tar.lt/portal/fr/legalAct/TAR.8E430100B2CA>

⁷⁷ 471 Dėl Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos patvirtinimo.— <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.876A916E73AB/asr>

atbildība tiek noteikta uz kvantitatīva pamata, jo finansiālie zaudējumi neatbrīvo no pienākuma atjaunot ekoloģisko funkciju, ja kaitējums tiek atzīts par būtisku.

Neatkarīgi no ietekmes veida jebkura negatīva ietekme uz aizsargājamām sugām, to dzīvotnēm vai dabiskajiem biotopiem tiek kvalificēta kā nozīmīga, ja vienlaikus ir konstatēts apdraudējums cilvēku veselībai, kas krimināltiesiskajā vērtējumā uzskatāms par augstāko kvalitatīvā apdraudējuma pakāpi. Savukārt ietekme uz vidi netiek atzīta par būtisku, ja tā nepārsniedz dabiskās svārstības, izriet no normālas teritorijas apsaimniekošanas, vai ja vide īsā laika posmā spēj dabiski atjaunoties līdz sākotnējam stāvoklim.

Attiecībā uz ūdens objektiem būtiska nelabvēlīga ietekme tiek konstatēta, ja pasliktinās virszemes vai pazemes ūdeņu ekoloģiskais, ķīmiskais vai kvantitatīvais stāvoklis, tiek pārsniegtas noteiktās ķīmisko vielu robežvērtības vai būtiski mainās hidromorfoloģiskie parametri, savukārt jūrā – ja tiek pārsniegtas noteiktās robežvērtības vai citādi manāmi pasliktinās vides stāvoklis. Negatīva ietekme uz zemi tiek atzīta par nozīmīgu, ja konstatēts piesārņojums virs normatīvajām robežām vai pastāv ievērojams risks cilvēku veselībai.

Drauds cilvēku veselībai ir augstākais apdraudējuma līmenis. Ja piesārņojums pārsniedz bīstamo sliekšni, tas automātiski kļūst par nopietnu pārkāpumu un var pamatot kriminālatbildību pat bez precīza finansiālo zaudējumu aprēķina. Attiecībā uz formulējumu “bīstamais sliekšnis” Lietuvas kontekstā nav viena universāla skaitļa, tas nozīmē attiecīgajā jomā noteikto normatīvo robežvērtību pārsniegumu (piemēram, dzeramajam ūdenim, pazemes/virszemes ūdeņiem vai augsnei), un tieši šīs robežvērtības tiek izmantotas, lai pamatotu secinājumu par apdraudējumu cilvēka veselībai. Praktiskākais piemērs te ir dzeramais ūdens, kam Lietuvā piemēro higiēnas standartu HN 24:2023,⁷⁸ un nacionālais regulējums atbilst ES Dzeramā ūdens direktīvas prasībām.⁷⁹ Minimālās noteikto parametru robežvērtības: nitrāti – 50 mg/l, nitrīti – 0,50 mg/l (turklāt 0,10 mg/l “*ex water treatment works*”), svins – 10 µg/l (līdz 2036. gada 12. janvārim un 5 µg/l pēc tam), arsēns – 10 µg/l, kadmījs – 5,0 µg/l, dzīvsudrabs – 1,0 µg/l, niķelis – 20 µg/l, pesticīdi – 0,10 µg/l katram individuālajam pesticīdam un pesticīdu kopsumma – 0,50 µg/l, kā arī hroms – 50 µg/l (līdz 2036. gadam un 25 µg/l pēc tam).

Galvenie kritēriji, kas atšķir Kriminālkodeksa 270. pantā noteiktos kriminālpārkāpumus no Administratīvo pārkāpumu kodeksa 51. panta 13. punktā noteiktiem administratīvajiem pārkāpumiem ir šādi: 1) nopietna kaitējuma nodarīšana (vai draudi nodarīt nopietnu kaitējumu) gaisam, zemei, ūdenim vai dzīvniekiem; 2) smaga kaitējuma nodarīšana (vai draudi nodarīt) videi.

⁷⁸ Lietuvas higiēnas norma hn 24:2023: Geriamojo vandens saugos ir kokybės reikalavimai.– <https://www.e-tar.lt/mobile/legalAct.html?actualEditionId=huuGQECaDQ&documentId=TAR.2099D15473C7&lang=lt>

⁷⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2020/2184 (2020. gada 16. decembris) par dzeramā ūdens kvalitāti (pārstrādāta redakcija).– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2020/2184/oj/?locale=LV>

Lietuvā sankciju aprēķina bāzes noteikšana kā normatīvi fiksēta vērtības vienība, kas nav automātiski indeksēta atbilstoši inflācijai vai darba samaksas izmaiņām, nodrošina tiesisko noteiktību un prognozējamību naudas sodu piemērošanā. Sankciju apmērs netiek palielināts ekonomisko svārstību rezultātā, tas tiek grozīts tikai caur normatīvo regulējumu, ļaujot mērķtiecīgi izvērtēt sankciju samērīgumu un atturošo efektu.

NELEGĀLA ZVEJA

Galvenie tiesību akti, kas nosaka zvejas kārtību un atbildību par pārkāpumiem, ir Lietuvas Republikas Savvaļas dzīvnieku likums⁸⁰ un Lietuvas Republikas Zvejniecības likums⁸¹ (turpmāk – Zvejniecības likums).

Lietuvā Zvejniecības likums detalizēti nosaka komerczvejas un amatierzvejas kārtību, zvejas rīku izmantošanas nosacījumus, aizliegumus nārsta periodos, kā arī prasību ievērot noteiktos lomu apjomus un aizsargājamo sugu sarakstus. Savukārt Ministru kabineta un vides ministrijas noteiktie iekšējo ūdeņu zvejas noteikumi paredz precīzu regulējumu par to, kad un kur drīkst zvejot, kāds aprīkojums ir atļauts, kāda rīcība ir aizliegta. Maznozīmīgi pārkāpumi, piemēram, zveja bez atļaujas vai nelielu ierobežojumu neievērošana, parasti tiek sodīti administratīvā kārtībā.

Kriminālkodeksa 272. pants paredz atbildību par nelikumīgu dabas resursu izmantošanu, t.sk., nelikumīgu zveju. Kriminālatbildība iestājas, ja:

- zveja notikusi lielā apjomā vai komerciālā mērogā;
- izmantoti aizliegti zvejas rīki, piemēram, tīkli, elektroierīces, sprāgstvielas, indīgas vielas;
- nozvejotas aizsargājamās vai īpaši aizsargājamās zivju sugas;
- zveja veikta aizsargājamās teritorijās vai nārsta periodā;
- nodarīts būtisks kaitējums videi vai ekosistēmai;
- pārkāpumi izdarīti atkārtoti vai personu grupas sastāvā.

Par minētajiem nodarījumiem var piemērot naudas sodu, arestu vai brīvības atņemšanu līdz 4 gadiem, kā arī zvejas rīku, laivu un transportlīdzekļu konfiskāciju. Nodarījumi ir krimināli sodāmi arī tad, ja tie izdarīti aiz neuzmanības. Ja nelikumīga zveja saistīta ar nopietnu ūdens ekosistēmu bojāšanu, piemēram, ūdens piesārņošanu vai masveida zivju bojāeju, var tikt piemērots arī Kriminālkodeksa 270. pants, kas paredz bargākus sodus – brīvības atņemšanu līdz pat 6 gadiem.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.46542/unfJsYBSrk>

⁸¹ Lietuvos Respublikos žuvininkystės įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.104591?jfwid>

Par nelikumīgu zveju var saukt pie atbildības ne tikai fiziskas personas, bet arī juridiskās personas, t.sk., uzņēmumus, kas nodarbojas ar komerczveju nelegāli, – saskaņā ar Kriminālkodeksa 20. pantu. Uzņēmumiem var piemērot darbības ierobežošanu vai naudas sodus, t.i., ja juridiskās personas gada ienākumi pārkāpuma izdarīšanas gadā pārsniedz 300 000 MGL (15 000 000 *euro* 2025. gadā), var tikt uzlikts naudas sods 2–15% apmērā no gada ienākumiem, kas gūti pārkāpuma izdarīšanas gadā. Šajā gadījumā juridiskajai personai uzliktā soda maksimālais apmērs nedrīkst būt mazāks par 100 000 MGL (5 000 000 *euro* 2025. gadā), kā arī tiek piemērota mantas konfiskācija vai pat uzņēmuma likvidācija.⁸²

Lietuvā zveja ir stingri reglamentēta ar speciālajiem likumiem un noteikumiem, bet par pārkāpumiem atbildība ir diferencēta: maznozīmīgi pārkāpumi parasti tiek sodīti administratīvi, savukārt smagāki gadījumi var radīt kriminālatbildību, tostarp brīvības atņemšanu un mantas konfiskāciju. Atbildība attiecas ne tikai uz fiziskām personām, bet arī uz uzņēmumiem, kuriem var tikt piemēroti ļoti lieli naudas sodi un pat likvidācija. Saskaņā ar Lietuvas Republikas Likumu par atpūtas zveju⁸³ aizliegta vai ierobežota zveja ir zivju nārsta vietās, migrācijas ceļos un aizsargājamu vai apdraudētu sugu dzīvotnēs, kā arī, ja tiek izmantota elektrība, indīgas vai sprādzienbīstamas vielas, šaujamieroči, pneimatiskie ieroči, akvalanga aprīkojums vai citas autonomās elpošanas ierīces. Aizliegta ir arī zemūdens medību šauteņu, dabisko ēsmu (mazās zivis, vēži) izmantošana citu sugu medībām, kā arī noteiktu sugu, piemēram, lašu, brūno foreļu un paledžu zveja ar dabīgu ēsmu vai neatļautiem rīkiem.

Par vides pārkāpumiem Lietuvā visbiežāk piemēro administratīvos sodus, bet kriminālatbildība iestājas retos, īpaši bīstamos gadījumos. Kriminālatbildība attiecas uz smagiem pārkāpumiem, piemēram, nelegālu zveju aizsargājamās teritorijās ar aizliegtiem rīkiem, kas būtiski kaitē videi un bioloģiskajai daudzveidībai. To labi ilustrē tiesu prakse, piemēram, Lietuvas Augstākā tiesa krimināllietā Nr. 2K-249-1073/2020A⁸⁴ izskatīja lietu pret V., kurš tika apsūdzēts par nelikumīgu zveju, sadarbojoties ar K.M. un V.V., pārkāpjot Lietuvas Republikas vides ministra 2013. gada 4. janvāra rīkojumā apstiprinātos Iekšzemes ūdeņu atpūtas zvejas noteikumus. Tiesa konstatēja, ka apsūdzētais, izmantojot aizliegtus un nemarķētus zvejas rīkus, ezerā izvietoja vismaz deviņus tīklus, ar kuriem nelikumīgi nozvejoja ievērojamu daudzumu dažādu zivju sugu.

Tiesa atzina, ka ar šīm darbībām V. iznīcināja savvaļas dzīvnieku resursus, nodarot vērā ņemamu kaitējumu šiem dzīvniekiem. Nodarījuma apmērs tika aprēķināts 25 526,25 *euro*. Līdz ar to tiesa secināja, ka te konstatējams Lietuvas Kriminālkodeksa 272. panta 1. punktā paredzētā

⁸² Lietuvas Republikas baudziamasis kodeksas, 47. Str.– <https://www.infolex.lt/ta/66150:str47>

⁸³ Lietuvas Republikas mēgēju zvejības iestatymas.– <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.11BAD851321B/asr>

⁸⁴ Lietuvas Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-249-1073/2020A

noziedzīgā nodarījuma sastāvs, un apsūdzētā rīcība jau pārsniedz administratīvā pārkāpuma robežas, sasniedzot kriminālatbildības sliekšni.

Lietuvā nelikumīgas zvejas gadījumos administratīvās atbildības robeža nav nostiprināta kā konkrēts sliekšnis, nošķirums no kriminālatbildības tiek veikts pēc tā, vai konkrētajā gadījumā iestājas Lietuvas Kriminālkodeksa 272. pantā paredzētā pazīme “liela/būtiska (*didelė*) kaitējuma nodarīšana dzīvniekiem (*gyvūnijai*)” un citas pazīmes, proti, kriminālprocess tiek pamatots ar kvalitatīvu vērtējuma kritēriju, kura saturu praksē konkretizē kaitējuma aprēķins pēc videi nodarītā kaitējuma metodikām (tarifiem) un tiesas vērtējums par kaitējuma nozīmīgumu. Ja aprēķinātais kaitējums šādu līmeni nesasniedz, rīcība parasti kvalificējama kā administratīvs pārkāpums.

Citā gadījumā reģionālās tiesas praksē (lieta Nr. 1A-299-307/2020⁸⁵) konstatēts, ka organizēta un atkārtota nelikumīga zveja aizsargājamā piekrastes zonā, izmantojot motorlaivas un lielus tīklus komerciālai nozvejai, kvalificējama kā kriminālpārkāpums. Tiesa atzina, ka nodarījums radīja būtisku ekonomisku un ekoloģisku kaitējumu (*didelė žala*), pie tam tas veikts vainu pastiprinošos apstākļos.

Kā trešais piemērs tiek analizēta situācija, kur prokuratūra ziņoja, ka 2020. gada rudenī, aizsegam izmantojot tumsas stundas, Šešuvies upē Tauragēs rajonā apsūdzētais zvejoja, lietojot aizliegtus rīkus – uztveramo tīkliņu (*graibštas*) un akumulatoru. Persona atradās reibuma stāvoklī un izrādīja pretošanos. Ņemot vērā to, ka šī upes daļa atrodas īpaši aizsargājamā teritorijā – rezervātā un apsūdzētais bija pārkāpis aizliegumu izmantot nelegālas zvejas metodes un liegumu zvejot lašus un taimiņus to nārsta periodā (16.09.–25.12.), par divu zivju nelikumīgu noķeršanu tika aprēķināti 600 *euro* zaudējumi dabai, kas kvalificē nodarījumu kā būtisku kaitējumu vides aizsardzības prasību pārkāpuma kontekstā.⁸⁶ Prokurors lūdza tiesu piemērot apsūdzētajam 10 mēnešu brīvības ierobežojumu, no tiem 6 mēnešus ar intensīvu uzraudzību (notiesātā atrašanās vietas kontrole), kā arī uzlikt pienākumu atlīdzināt dabai nodarītos zaudējumus.

Līdz ar to redzams, ka Lietuvā nelikumīga zveja kļūst par krimināli sodāmu nodarījumu, gadījumos, ja tiek izmantoti aizliegtie rīki vai zveja notiek aizsargājamās vietās un īpaši tad, ja darbības ir organizētas/atkārtotas vai rada būtisku kaitējumu videi un savvaļas resursiem.

Lietuvā kriminālatbildība iestājas, ja ir kvalificējoši apstākļi – liela apjoma/komerčiāls mērogs, aizliegtie rīki, aizsargājamās sugas, aizsargājamās teritorijas/nārsta periods, būtisks kaitējums, atkārtotība vai nodarījums veikts grupā.

⁸⁵ Byla 1A-299-307/2020.– <https://eteismai.lt/byla/109982691598588/1A-299-307/2020?utm>

⁸⁶ Baudžiamoji byla dėl galimai neteisėtos žvejybos ir pasipriešinimo aplinkosaugininkams perduota teismui.– <https://www.prokuraturos.lt/lt/baudziamoji-byla-del-galimai-neteisetos-zvejybos-ir-pasipriesinimo-aplinkosaugininkams-perduota-teismui/7583>

VIDES PIESĀRŅOJUMS

Integrētās piesārņojuma prevencijas un kontroles likums paredz pienākumu lielajiem piesārņojošajiem objektiem saņemt integrētās piesārņojuma prevencijas un kontroles (IPPC) atļaujas, ievērot emisiju robežvērtības, piemērot labākās pieejamās tehnoloģijas (*Best Available Technologies*, BAT) un nodrošināt regulāru piesārņojuma monitoringu.

Turpmāk pētījumā tiks analizēts Kriminālkodeksa 270. un 276. pants.

Kriminālkodeksa 270. pants nosaka atbildību par vides piesārņošanu. Sods tiek piemērots tad, ja persona piesārņo gaisu, ūdeni vai augsni ar ķīmiskām, bioloģiskām, radioaktīvām vai citām kaitīgām vielām, vai ja emisijas būtiski pārsniedz pieļaujamās robežvērtības, nodarot būtisku kaitējumu videi, cilvēku veselībai vai īpašumam. Par šādiem nodarījumiem var piemērot naudas sodu, brīvības ierobežošanu, arestu vai brīvības atņemšanu līdz sešiem gadiem, kā arī piesārņojuma veikšanai izmantoto līdzekļu konfiskāciju.

Kriminālkodeksa 276. pants paredz kriminālatbildību par cilvēka veselībai vai dzīvībai kaitīgu produktu ražošanu vai realizāciju. Saskaņā ar šā panta pirmo daļu krimināli sodāma ir tāda pārtikas produktu izgatavošana ar nolūku tos realizēt, ja tie ražoti no acīmredzami nepiemērotām, veselībai vai dzīvībai kaitīgām vielām vai satur kaitīgas piedevas, kā arī šādu produktu pārdošana vai cita veida realizācija. Par šādu nodarījumu paredzētas alternatīvas sankcijas, sākot no sabiedriskajiem darbiem un naudas soda līdz brīvības atņemšanai uz laiku līdz diviem gadiem. 276. panta otrā daļa paredz attiecīgi stingrāku kriminālatbildību gadījumos, kad kaitīgo produktu lietošanas rezultātā iestājusies cilvēka nāve vai nodarīts smags kaitējums veselībai, nosakot brīvības atņemšanu līdz astoņiem gadiem. Vienlaikus likumdevējs paplašina kriminālatbildības piemērošanas tvērumu, paredzot, ka panta pirmajā daļā minētā rīcība ir sodāma arī tad, ja tā izdarīta aiz neuzmanības, savukārt atbildība par smagākajām sekām iestājas tikai neuzmanības gadījumā.

Kontekstā ar vides un sabiedrības veselības aizsardzību kriminālatbildības iestāšanās priekšnoteikums ir piesārņojuma vai apdraudējuma konstatēšana, jo īpaši gadījumos, kad tiek izmantotas aizliegtas vai īpaši bīstamas vielas, pastāv reāls risks sabiedrības veselībai, pārkāpums izdarīts tīši vai rupjas neuzmanības dēļ, vai arī persona atkārtoti pārkāpj vides aizsardzības prasības. Atbildība pastiprinās situācijās, kad noziedzīgās darbības veiktas aizsargājamās teritorijās vai īpaši jutīgās ekosistēmās, tādējādi uzsverot sabiedrības veselības un vides aizsardzības prioritāti krimināltiesiskajā regulējumā.

Piesārņojuma pārkāpumus raksturo disjunktīva robežvērtība, saskaņā ar kuru kriminālatbildība iestājas, ja konstatēts vai nu izmērāms būtisks kaitējums, vai citas nopietnas sekas, piemēram, neatgriezenisks ekoloģiskais kaitējums, ilgtermiņa piesārņojums vai būtisks apdraudējums sabiedrības veselībai. Tiesu praksē izšķiroši tiek vērtēts piesārņojuma apjoms,

ilgums, atgriezeniskums un risks cilvēku veselībai, balstoties uz objektīviem pierādījumiem, tostarp monitoringa datiem, ietekmes uz vidi novērtējumiem un ekspertu atzinumiem, administratīvos kaitējuma aprēķinus vērtējot kopsakarā ar citiem pierādījumiem.

Kā piemērs minama tiesu prakse, kur 2021. gadā notika tiesvedība par kartona ražošanas uzņēmuma “*Grigeo Klaipėdos*” iespējamu nelikumīgu neattīrītu notekūdeņu novadīšanu Kuršu lagūnā.⁸⁷ Lietas būtība – notekūdeņi tika novadīti garām bioloģiskās attīrīšanas iekārtām un tieši izvadīti Kuršu lagūnā. Vārsti tika atvērti naktī, lai izvairītos no vizuālas atklāšanas, tādējādi tā bija apzināta uzņēmuma stratēģija. Uzņēmums ietaupīja aptuveni 1,5 miljonus *euro* gadā, kas citādi tiktu iztērēti notekūdeņu attīrīšanai.

Prokuratūra un Vides ministrija, ņemot par pamatu metodiku par kaitējumu videi aprēķināšanu,^{88;89} noteica šī nozieguma radīto kaitējumu videi aptuveni 48 miljoni *euro* apmērā. Savukārt pārkāpēja eksperti tiesas procesā izteica savu secinājumu: “Bioloģiskā ietekme uz zivju krājumiem un zooplanktonu bija nesalīdzināmi mazāka (zaudējumi mazāki par 1 miljonu *euro*)”.⁹⁰

Lietuvā zemes un ūdens objektu attīrīšanas un atjaunošanas izmaksas tiek aprēķinātas, kā jau minēts, saskaņā ar valdības apstiprinātām metodikām, kas paredz konkrētas likmes un koeficientus atkarībā no piesārņojuma veida, apjoma un teritorijas statusa. Papildus kaitējumam tiek pieprasītas arī faktiskās sanācijas izmaksas.

Kā piemērs minama arī sekojoša situācija – Klaipēdas apriņķa prokuratūrai, veicot pirmstiesas izmeklēšanu par iespējamu gaisa piesārņojumu, tika konstatēts neliels piesārņojošo vielu rādītāju pārsniegums, par ko atbildīga bija AB “*Grigeo Klaipėdos*“, tomēr piesārņojuma apjoms nebija pietiekams, lai iestātos kriminālatbildība. Lai noteiktu izmantoto vielu ietekmi uz vidi tika veikta uzņēmuma gaisa piesārņojuma avotu emitēto piesārņojošo vielu kontrole un izvērtēti arī Vides aizsardzības departamenta sniegtie dati par Vides aizsardzības aģentūras veikto gaisa piesārņojuma kontroli uzņēmumā. Tika secināts, ka uzņēmums palaidis atmosfērā lielākas piesārņojošo vielu koncentrācijas, kā arī emitējis vielas, kas nebija norādītas Integrētās piesārņojuma prevencijas un kontroles (IPPK) atļaujā, tomēr emitēto piesārņojošo vielu koncentrācija ir neliela un tikai nedaudz pārsniedz normas. Šāda apmēra pārkāpumi saskaņā ar

⁸⁷ Kuršių marių taršos byla: valstybinės kaltintojos teismo prašo kaltinamiesiems paskirti nuo 10 tūkstančių iki 5 milijonų eurų siekiančias pinigines baudas.– <https://www.teismai.lt/lt/kursiu-mariu-tarsos-byla-valstybines-kaltintojos-teismo-praso-kaltinamiesiems-paskirti-nuo-10-tukstanciu-iki-5-milijonu-euru-siekiancias-pinigines-baudas/13780>

⁸⁸ Teisės aktai, reglamentuojantys žalos aplinkai vertinimo reikalavimus.– https://aad.lrv.lt/lt/teisine-informacija/teisės-aktai/teisės-aktai-reglamentuojantys-žalos-aplinkai-vertinimo-reikalavimus/?utm_source=chatgpt.com

⁸⁹ Lietuvos respublikos aplinkos ministro, isakymas dėl aplinkai padarytos žalos atlyginimoddydžių apskaičiavimo metodikos patvirtinimo, 2002 m. rugsėjo 9 d. Nr. 471.– <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.876A916E73AB/asr>

⁹⁰ Monti C. Koks ira tikrasis “*Grigeo Klaipėdos*” nuoteku poveikis Kuršių marioms?–

<https://www.vz.lt/pramone/2021/02/18/koks-yra-tikrasis-grigeo-klaipedos-nuoteku-poveikis-kursiu-marioms>

Lietuvos Respublikos tiesību aktiem paredz administratīvo, nevis kriminālatbildību. Rezultātā tika lemts par administratīvās atbildības piemērošanu uzņēmumam.⁹¹

Zemes un ūdens objektu attīrīšanas un atjaunošanas izmaksas Lietuvā tiek aprēķinātas nevis pēc tirgus cenām, bet saskaņā ar normatīvi noteiktām metodikām un likmēm. Ūdens objektu piesārņojuma gadījumā kaitējums tiek aprēķināts par piesārņojošo vielu daudzumu, kas izteikts kilogramos, piemērojot paaugstinātas likmes bīstamām vielām un aizsargājamiem ūdensobjektiem.

Kā redzams, Lietuvā ir apstiprinātas metodikas ar bāzes tarifiem un koeficientiem, kas aptver ūdeni, zemi un gaisu. Pamatmetodika ir apstiprināta ar Lietuvos Respublikos vides ministra rīkojumu Nr. 471 (2002) un tā attiecas arī uz vienreizējiem negaidītiem piesārņojumiem.

ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA

Vides aizsardzības likuma 23. pants nosaka: “Personām jāievēro atkritumu apsaimniekošanas prasības, kas noteiktas Lietuvos Respublikos likumos un citos tiesību aktos. Atkritumu apsaimniekošanas izmaksas sedz piesārņotājs.” Šis likums regulē sabiedriskās attiecības vides aizsardzības jomā, nosaka juridisko un fizisko personu tiesības un pienākumus, lai saglabātu bioloģisko daudzveidību, ekosistēmas un ainavu, nodrošinātu tīru un veselīgu vidi un sekmētu racionālu resursu izmantošanu.

Saskaņā ar Atkritumu apsaimniekošanas likuma 41. pantu atkritumi ir jāapsaimnieko:

- 1) ievērojot normatīvajos aktos noteiktās prasības, nodrošinot, ka netiek pārsniegtas pieļaujamās ūdens, gaisa vai augsnes piesārņojuma robežvērtības, ka netiek radīts kaitējums sabiedrības veselībai, faunai vai florai;
- 2) nepārkāpjot noteiktās trokšņa un smaku normas;
- 3) saglabājot ainavu un teritorijas, kurām ir dabas, vides vai kultūras vērtība.

Bīstamo atkritumu apsaimniekošana ietver pareizu atkritumu (baterijas, ķīmikālijas, medicīniskie atkritumi u.c.) identificēšanu, šķirošanu, drošu transportēšanu, pārstrādi vai apglabāšanu specializētās iekārtās, lai aizsargātu cilvēkus un vidi no kaitīgas iedarbības.

Saskaņā ar Atkritumu apsaimniekošanas likuma 42. pantu, uzņēmumiem, kas nodarbojas ar bīstamo un/vai riepu atkritumu savākšanu, pārvadāšanu vai apstrādi (turpmāk – operators), ir jāapdrošina sava civiltiesiskā atbildība par iespējamiem zaudējumiem, kas var tikt nodarīti trešo personu dzīvībai, veselībai, īpašumam un/vai videi operatora nolaidības vai apzinātas rīcības dēļ. Ja kaitējums cilvēka dzīvībai vai veselībai ir radies operatora tīšas rīcības rezultātā,

⁹¹ Informācija apie užfiksuotą oro taršą perduota Aplinkos apsaugos departamentui.–

<https://prokuraturos.lt/lt/informacija-apie-uzfiksuota-oro-tarsa-perduota-aplinkos-apsaugos-departamentui/8314>

apdrošinātājam, kurš ir izmaksājis apdrošināšanas atlīdzību, ir tiesības pieprasīt no operatora izmaksātās summas atlīdzināšanu.

Kriminālatbildība par atkritumu apsaimniekošanu ir paredzēta Kriminālkodeksa 270⁴. pantā, nosakot, ka kriminālatbildība iestājas par vismaz 15m³ atkritumu vai 7m³ bīstamu atkritumu nelikumīgu izgāšanu vidē arī tad, ja nav konstatēts būtisks kaitējums videi. Šī norma atvieglo situāciju būtiska kaitējuma pierādīšanā, stiprina krimināltiesību preventīvo funkciju un skaidri nošķir kriminālatbildību no administratīvās atbildības, kas piemērojama mazāka nodarījuma gadījumos.

Galvenais elements, kas atšķir šos divus Kriminālkodeksa 270⁴. pantā noteiktos noziedzīgos nodarījumus, ir atkritumu bīstamība un apjoms. Kritēriji, pēc kuriem atkritumus klasificē kā bīstamus vai nebīstamus, izriet no Kriminālkodeksa 270². panta, bet būtiska kaitējuma nodarīšanas videi pazīmes minētas Kriminālkodeksa 270. pantā.

Kriminālkodeksa 270². pants “Nelegāla atkritumu pārvadāšana pāri Lietuvas Republikas valsts robežai” noteic, ka:

- 1) persona, kas bez atļaujas, vai pārkāpjot normatīvo aktu prasības, pāri valsts robežai pārvadāja 50 tonnas vai vairāk ne bīstamo atkritumu, kas paredzēti izmantošanai vai apstrādei, tiek sodīta ar sabiedrisko darbu, naudas sodu, brīvības ierobežošanu, arestu vai brīvības atņemšanu līdz vienam gadam;
- 2) persona, kas pretēji normatīvo aktu prasībām pāri robežai pārvadāja 50 tonnas vai vairāk bīstamo atkritumu, tiek sodīta ar naudas sodu, arestu vai brīvības atņemšanu līdz trim gadiem;
- 3) par šajā pantā noteiktajiem nodarījumiem atbild arī juridiskā persona.

Šā kriminālpārkāpuma objekts ir tiesiski noteiktā atkritumu pārrobežu pārvadāšanas kārtība, savukārt priekšmets – bīstamie un nebīstamie atkritumi. Nodarījums tiek izdarīts, ja pāri Lietuvas Republikas valsts robežai bez attiecīgas atļaujas vai pārkāpjot normatīvo aktu prasības tiek pārvadāts vairāk nekā 50 tonnu atkritumu apjoms.

Kriminālkodeksa 270⁴. pants ievieš skaidru kriminālatbildības sliekšni pēc atkritumu apjoma un bīstamības (15m³ nebīstamu vai 7m³ bīstami atkritumu)⁹², ļaujot saukt pie kriminālatbildības arī tad, ja vēl nav pierādīts būtisks kaitējums videi. Tas novērš pierādīšanas grūtības, vienveido praksi un skaidri nošķir kriminālatbildību no administratīvās atbildības, ko piemēro par mazākiem pārkāpumiem. Savukārt Kriminālkodeksa 270². pants atsevišķi kriminalizē

⁹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 270, 271-1, 277-1 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 270-4 straipsniu įstatymas, 2023 m. liepos 4 d. Nr. XIV-2152.– <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/9a8a55101fb611eeb233e8b04dc9bb3d>

nelikumīgu atkritumu pārrobežu pārvadāšanu, nosakot kvantitatīvu sliekšni (≥ 50 tonnas) un diferencējot atbildību pēc atkritumu bīstamības, kā arī paredzot juridisko personu atbildību. Kopumā Lietuvas modelis demonstrē mērķtiecīgu krimināltiesisko regulējumu, kas balstās objektīvos kritērijos (m^3/tonnas un bīstamība), stiprina atturēšanu un atvieglo tiesību piemērošanu praksē.

Kā praktisks piemērs ir minama krimināllieta Nr. 1A-172-478/2024,⁹³ kur juridiskā persona UAB “Akordas I”, šīs kompānijas direktors G.M. un viņa vietnieks M.K. saskaņā ar Kriminālkodeksa 270². pantu un 271¹. pantu tika notiesāti par 1 059,481 tonnu frēzēta asfalta atkritumu izgāšanu un izmešanu uz meža ceļiem. Šie nelikumīgi izgāztie būvgruži nodarīja kaitējumu zemei (tās virsmai) 4 602 385,46 *euro*⁹⁴ vērtībā, tika sabojāta augsne mežā, izpostīts zāles segums un daļa veģetācijas, iznīcinātas raksturīgās pļavas. Vienlaikus tur bija izveidota jauna antropogēna, tehnogēna līnija, kas izmaina ainavu, kontrastējot ar vidi krāsā un materiālā, kas sadala ainavu neparastās zonās, radot vizuālo piesārņojumu, rezultātā ir samazināta ainavas vizuālā kvalitāte, mainīts tips – kultivēta dabas ainava, t.i., šādā veidā iznīcinātas aizsargājamās teritorijas – nacionālais parks un dabas rezervāts.

Tiesa konstatēja, ka, pildot vietējā publiskā ceļa rekonstrukcijas līgumu Neringas pašvaldībā, amatpersonas, rīkojoties apzināti un koordinēti, pretēji tehniskā projekta prasībām un spēkā esošajiem vides tiesību aktiem organizēja un kontrolēja frēzēta asfalta materiāla izgāšanu un izklieidēšanu Kuršu kāpas nacionālā parka teritorijā, tostarp dabas rezervātos. Tehniskais projekts paredzēja būvgružu nodošanu atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumam, un tajā netika paredzēta frēzētā asfalta izmantošana uz vietas. Par izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem uzņēmuma direktoram tika uzlikts naudas sods 25 000 *euro* apmērā, viņa vietniekam – 20 000 *euro* apmērā, bet UAB “Akordas I” sodīja 50 000 *euro* apmērā. Turklāt uzņēmumam vēl tika piespriests samaksāt 5,23 miljonus *euro* kā kompensāciju par nodarīto kaitējumu valstij, ko pārstāvēja Vides aizsardzības departaments.

Aplūkotā krimināllieta ilustrē Lietuvas pieeju, kur nelikumīga liela apjoma atkritumu izvietošana īpaši aizsargājamā teritorijā tiek kvalificēta kā krimināli sodāma rīcība, vienlaikus paredzot atbildību gan juridiskajai personai, gan tās amatpersonām, ja konstatējama apzināta un koordinēta darbība. Pozitīvi vērtējams tas, ka tiesas motivācijā kaitējums videi tiek skatīts plaši, ietverot ne vien tiešu zemes un biotopu degradāciju, bet arī ainavas struktūras un vizuālās

⁹³ Lietuvas apeliacinis teismas: 5,2 mln. Eur žalā Kuršių nerijai padarę asmenys lieka nuteisti.– <https://www.teismai.lt/lt/lietuvos-apeliacinis-teismas-52-mln.-eur-zala-kursiu-nerijai-padare-asmenys-lieka-nuteisti/12756>

⁹⁴ Kaltiems už aplinkai Neringoje padarytą žalą ir saugomų teritorijų suniokojimą skirtos baudos.– <https://klat.teismai.lt/naujienos/kaltiems-uz-aplinkai-neringoje-padaryta-zala-ir-saugomu-teritoriju-suniokojima-skirtos-baudos/883>

kvalitātes pasliktināšanos, kas īpaši nozīmīgi aizsargājama teritoriju kontekstā. Vienlaikus praksē aktualizējas sankciju samērīguma jautājums, jo naudas sodi par noziedzīgo nodarījumu var šķist nesalīdzināmi ar aprēķināto kaitējumu, tādējādi atturošais efekts lielā mērā tiek balstīts uz civiltiesiskās kompensācijas piedziņu. Turklāt būtiska kaitējuma monetārā novērtējuma metodikas un ekspertu atzinumu kolīzija potenciāli palielina pierādīšanas sarežģītību un procesa ilgumu, kas var mazināt krimināltiesiskās reakcijas operativitāti.

Savukārt citā gadījumā, akcentējot pierādīšanas nozīmi vides noziegumos, 2008. gada 2. jūnijā persona ar kāpurķēžu traktoru pārvietoja un apraka atkritumus, kas pirms tam bija nelikumīgi transportēti un izgāzti uz zemes, un ko paveica personas, kurām nav atbilstošas atļaujas. Kopumā zemē izraktajās bedrēs tika izgāzti 54,5m³ augu atkritumu un koku celmu, 472,47m³ būvniecības atkritumu un 5m³ sadzīves atkritumu, kas varēja radīt nopietnas sekas videi. Krimināllietā Nr. 2K-96/2014⁹⁵ tiesa norādījusi, ka apdraudējumu videi un dabai un šāda kaitējuma apmēru var konstatēt tikai, pamatojoties uz kvalificēta speciālista secinājumiem, t.i., nepietiek ar pieņēmumu, ka apdraudējums videi ir radies, šis apdraudējums ir jāpierāda. Atkritumu veidu noteikšana nebija balstīta uz bīstamu vai nebīstamu novērtējumu, bet vienkārši uz to, ka dabīgā augsne nu ir sajaukta ar atkritumiem, kas ir piesārņojums, jo tika iznīcināta augsnes struktūra. Gruntsūdeņu piesārņojuma draudi arī tika konstatēti kriminālprocesa gaitā.

No minētā piemēra secināms, ka vides noziegumos izšķiroša ir pierādīšana ar kvalificēta speciālista atzinumu. Ar pieņēmumu, ka videi noteikti radies apdraudējums, vien nepietiek, šis apdraudējums un kaitējuma apmērs ir jāpierāda konkrēti. Tāpat redzams, ka pierādījumos svarīga ir precīza atkritumu rakstura un bīstamības izvērtēšana, nevis vispārīgs secinājums par “piesārņojumu” tikai tāpēc, ka augsne tikusi sajaukta ar atkritumiem. Vienlaikus gruntsūdeņu piesārņojuma draudu konstatēšana procesa gaitā parāda, ka iestādēm/tiesai ir jābalsta secinājumi uz pārbaudāmiem, dokumentētiem faktiem, nevis uz vispārēju risku aprakstu.

Atšķirot administratīvo un kriminālo atbildību par vides pārkāpumiem, izšķirošs ir nodarījuma intensitātes un potenciālā apdraudējuma videi novērtējums, ievērojot objektīvos un subjektīvos elementus, kā arī samērīguma un taisnīguma principus. Konkrētajā lietā, nepierādot būtisku apdraudējumu videi, kasācijas tiesa apstiprināja pirmās instances attaisnojošo spriedumu. Kriminālatbildību par aizsargājamo teritoriju vai dabas mantojuma objektu iznīcināšanu vai bojāšanu paredz Kriminālkodeksa 271¹. pants.⁹⁶ Šī noziedzīgā nodarījuma subjekts ir jebkura fiziska persona, kas sasniegusi 16 gadu vecumu, un arī juridiska persona. Augsnes piesārņojuma

⁹⁵ 2014 m. sausio 14 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96/2014.– <https://eteismai.lt/byla/752658710388/2K-96/2014>

⁹⁶ 2015 m. lapkričio 5 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-358-303/2015.– <https://eteismai.lt/byla/43067767274018/2K-7-358-303/2015>

gadījumā kaitējuma apmērs tiek aprēķināts, ņemot vērā piesārņotās teritorijas platību un piesārņotā slāņa biezumu.

DERĪGO IZRAKTEŅU IEГУVE

Derīgo izrakteņu izpēti un ieguvu Lietuvā reglamentē plaša un skaidri strukturēta tiesību aktu sistēma, kuru uzmanības lokā ir valsts īpašumā esošie zemes dzīļu resursi un tiek noteiktas stingras prasības to izmantošanai. Galvenais normatīvais akts šajā jomā ir Lietuvas Republikas Zemes dzīļu likums (*Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymas*),⁹⁷ kas nosaka, ka visi zemes dzīļu resursi – smiltis, grants, māls, dolomīts, kaļķakmens, kūdra, pazemes ūdeņi, ogļūdeņraži un citi minerāli – pieder valstij un to izmantošana ir pieļaujama tikai ar valsts piešķirtām atļaujām. Likums nosaka derīgo izrakteņu ģeoloģiskās izpētes un ieguves kārtību, licencēšanas procedūras, operatoru pienākumus, vides aizsardzības prasības un valsts uzraudzības mehānismus.

Jebkura lielāka mēroga derīgo izrakteņu ieguves darbība Lietuvā bieži prasa vides ietekmes novērtējumu saskaņā ar īpašu normatīvo aktu – Plānoto saimniecisko darbību ietekmes uz vidi novērtēšanas likumu (*Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas*).⁹⁸ Novērtējums ir obligāts, ja projektu raksturo būtiska ietekme uz vidi vai tas atrodas jutīgās teritorijās. Tikai pēc pozitīva lēmuma var tikt piešķirta ieguves licence.

Derīgo izrakteņu ieguve ir pieļaujama tikai teritorijās, kuras šim darbam noteiktas teritorijas plānošanas dokumentos, un ieguves vietām jābūt paredzētām pašvaldību un reģionālajos plānojumos. Aizsargājamās teritorijās, tostarp nacionālajos un reģionālajos parkos, rezervātos un *Natura2000* teritorijās, derīgo izrakteņu ieguve ir stingri ierobežota vai aizliegta saskaņā ar Aizsargājamo teritoriju likumu.

Ģeoloģiskās izpētes un derīgo izrakteņu ieguves licencēšanu, tehniskās un drošības prasības, kā arī uzskaites kārtību nosaka valdības apstiprināti normatīvie akti. Ieguves operators ir atbildīgs par ģeoloģiskās informācijas uzskaiti, regulāru atskaišu sniegšanu Lietuvas ģeoloģijas dienestam un vides prasību ievērošanu, tostarp emisiju, trokšņa un vibrāciju kontroli, kā arī par nepieciešamo vides atļauju saņemšanu.

Derīgo izrakteņu izmantošana ir apliekama ar valsts nodevām un nodokļiem saskaņā ar Dabas resursu nodokļa likumu. Par nelikumīgu derīgo izrakteņu ieguvu vai vides prasību pārkāpumiem var iestāties gan administratīvā, gan kriminālatbildība.

Saskaņā ar Kriminālkodeksa 270. pantu par nelikumīgu dabas resursu izmantošanu, tostarp derīgo izrakteņu ieguvu bez licences, ārpus atļautajām robežām vai aizsargājamās teritorijās, var tikt piemērota brīvības atņemšana uz laiku līdz 4 gadiem, naudas sods, brīvības

⁹⁷ Lietuvos Respublikos žemės gelmių įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19879/asr>

⁹⁸ Poveikio aplinkai vertinimo įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.30545/asr>

ierobežošana vai noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā izmantotās mantas konfiskācija. Taču, ja nelikumīgā ieguve izraisa būtisku vides piesārņojumu, apdraud cilvēku veselību vai rada smagas sekas videi, kriminālatbildība pastiprinās, un par vides piesārņošanu var tikt piemērota brīvības atņemšana līdz 6 gadiem, kā arī citi Kriminālkodeksā paredzētie sodi.

Gadījumos, kad tiek pārkāpti obligātie vides aizsardzības noteikumi, bet kaitējums nav tik būtisks, piemērojams 271. pants, kas paredz sodus ar brīvības atņemšanu līdz 4 gadiem. Pārkāpumi, kas saistīti ar izrakteņu ieguves laikā radīto atkritumu vai bīstamo vielu neatbilstošu apsaimniekošanu, var tikt kvalificēti saskaņā ar 270⁴. pantu – par atkritumu izmešanu dabā vai par bīstamo vielu nepareizu glabāšanu vai pārvadāšanu.

Kriminālatbildība par nelikumīgu derīgo izrakteņu ieguvi attiecas arī uz juridiskajām personām, saskaņā ar Kriminālkodeksa 20. pantu uzņēmumiem var piemērot naudas sodus, darbības ierobežošānu, mantas konfiskāciju vai likvidāciju, īpaši, ja nodarījums izdarīts komerciālos nolūkos, aizsargājamās teritorijās vai radījis būtisku kaitējumu videi, turklāt neatkarīgi no soda saglabājas pienākums atlīdzināt videi nodarīto kaitējumu. Lietuvā lielākā daļa lietu par derīgo izrakteņu ieguves pārkāpumiem tiek izskatītas administratīvās tiesvedības ietvaros.

Lietuvā un Latvijā derīgo izrakteņu ieguve balstās uz līdzīgiem principiem, vienīgi Lietuvā, kā jau iepriekš minēts visi zemes dziļu resursi pieder valstij, savukārt Latvijā likumā “Par zemes dzīlēm” ir noteikts, ka zemes dzīles un visi derīgie izrakteņi, kas tajās atrodas, pieder zemes īpašniekam, kurš var rīkoties ar zemes dzīlēm, ciktāl šis likums un citi normatīvie akti neierobežo viņa tiesības.

Balstoties uz pētījuma gaitā iegūtajiem datiem un to analīzi, tiek secināts, ka:

1. Lietuvas krimināltiesībās “būtisks kaitējums” (*didelē žala*) ir vērtējuma pazīme, ko konkretizē pēc kvantitatīviem un kvalitatīviem kritērijiem. Kvantitatīvi kaitējumu parasti nosaka naudas izteiksmē pēc normatīvajās metodikās paredzētiem tarifiem/koeficientiem, bet atsevišķos gadījumos piemēro likumā noteiktus objektīvos sliekšņus (piemēram, 277¹. panta prezumpcija, 270⁴. panta apjoma sliekšņi). Lietuvā kvalitatīvi vērtē faktisko ietekmi vai reālu apdraudējumu videi, kaitējuma atgriezeniskumu un ilgtermiņa seku risku, aizsargājamo teritoriju/biotopu skaršanu un apdraudējumu dzīvībai vai veselībai. Administratīvās un kriminālatbildības nošķirums praksē balstās uz to, vai ir pierādāmas Kriminālkodeksa sastāva pazīmes, kas norāda uz paaugstinātu bīstamību (t.sk., būtisks/liels kaitējums vai reāls apdraudējums, īpaši bīstams veids, aizsargājams objekts, atkārtotība, grupa/organizēta forma, komerciāls raksturs), ja šis pazīmes nekonstatē, nodarījums parasti kvalificējams administratīvi.

2. Lietuvas tiesiskajā regulējumā zveja krimināltiesiski sodāma tikai tad, ja ir konstatējamas Lietuvas Kriminālkodeksa 272. pantā paredzētās paaugstinātas bīstamības pazīmes – aizliegtu vai bīstamu zvejas paņēmieni lietošana, aizsargājamu teritoriju vai sugu skaršana, komerciāla vai ievērojama apjoma zveja, kā arī būtisks kaitējums dzīvnieku pasaulei. Minēto pazīmju neesamība parasti nosaka rīcības kvalifikāciju kā administratīvo pārkāpumu.
3. Kriminālatbildība par vides piesārņojumu parasti iestājas, ja nodarīts būtisks kaitējums vai radīts reāls apdraudējums vides elementiem un/vai cilvēka veselībai. Administratīvās un kriminālās atbildības nošķirumu praksē nosaka piesārņojuma intensitāte, ilgums un atgriezeniskums, piesārņojošo vielu bīstamība un riska pakāpe veselībai, ko pamato objektīvi pierādījumi (monitorings, laboratoriskie mērījumi, ekspertīzes). Kaitējuma aprēķins saskaņā ar metodiku var pamatot nodarījuma sliekšni, taču strīda gadījumā tiesa vērtē pierādījumus kopumā. Nelieli nodarījumi bez būtiska apdraudējuma parasti kvalificējami administratīvi.
4. Atkritumu apsaimniekošanas jomā piemērota kombinēta pieeja: līdzās vispārējiem nozieguma sastāviem, kuros kriminālatbildība tiek saistīta ar būtisku apdraudējumu vai kaitējumu videi, atsevišķās normās ir noteikti objektīvi atkritumu apjoma un bīstamības kritēriji, kas ļauj iestāties kriminālatbildībai arī bez pilnīgas “būtiska kaitējuma” pierādīšanas (t.sk., 270⁴. pants), savukārt pārrobežu pārvadājumos atbildība ir piesaistīta kvantitatīvajam kritērijam un diferenciacijai pēc atkritumu bīstamības (270². pants). Praksē izšķiroša nozīme ir pierādījumu savlaicīgai un standartizētai fiksācijai: apjoms, sastāvs, vieta (fotofiksācija), paraugi, pierādījumu aprites ķēde, jo seku operatīva novēršana var būtiski apgrūtināt vēlākās ekspertīzes.
5. Nelikumīgas derīgo izrakteņu ieguves gadījumos krimināltiesiska kvalifikācija parasti balstās uz ieguvī bez nepieciešamām atļaujām vai ārpus atļautā apjoma/robežām, īpaši aizsargājamās teritorijās, kā arī uz būtiska apdraudējuma vai kaitējuma videi un/vai cilvēka veselībai konstatēšanu. Mazākas intensitātes pārkāpumi pārsvarā tiek risināti administratīvā kārtībā. Nozīmīgs elements ir juridisko personu kriminālatbildība un mantiskās tiesiskās sekas (kaitējuma atlīdzināšana un mantas konfiskācija), kas praksē nodrošina atturošo efektu līdztekus pamatsodam.
6. Lietuva ir parādījusi efektīvu modeli, izveidojot piesārņojuma novēršanas centrus (PPC), kas ir attīstījušies par neatkarīgām rūpniecības konsultāciju uzņēmumiem, kuri specializējas piesārņojuma novēršanas praksē un tehnoloģiju pielietojumā.⁹⁹

⁹⁹ Taršos prevencija. – <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/tarsos-prevencija/>

7. Lietuvā ir izstrādāta metodika videi nodarītā kaitējuma kompensācijas aprēķinam gan ilgtermiņa saimnieciskās darbības, gan vienreizēja (akūta) piesārņojuma gadījumos. Tā paredzēta arī nākotnē prognozējamo seku novērtēšanai un ir piemērojama visām fiziskām un juridiskām personām, kas nodarījušas kaitējumu Lietuvas teritorijā, teritoriālajos ūdeņos vai ekskluzīvajā ekonomiskajā zonā.¹⁰⁰

Nemot par pamatu Lietuvas pieredzi, pētījuma autori uzskata par nepieciešamu:

1. Latvijā ieviest fiksētas un detalizētas likmes piesārņojuma aprēķināšanai “pēc vienības”, piemēram, kaitējuma apjomu kilogramos reizinot ar noteiktajām likmēm, ņemot vērā bīstamu vielu, aizsargājamu teritoriju vai citu īpašu apstākļu koeficientus, lai nodrošinātu būtiskā kaitējuma aprēķina vienvērtību un samazinātu strīdus. Šāda tabula var tikt iekļauta likuma “Par krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” pielikumā vai izstrādāta kā atsevišķas metodiskas vadlīnijas par būtiska kaitējuma noteikšanas kritērijiem.
2. Atkritumu apsaimniekošanas jomā, balstoties uz Lietuvas pieredzi, nodrošināt standartizētu pārkāpumu fiksāciju, tostarp apjomu (m³), sastāvu, atrašanās vietu, platību un dziļumu, fotofiksāciju, paraugus un pārkāpumu secību, lai tiesvedībā nodrošinātu pierādījumu izcelsmi un ticamību.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. Council of the European Union. Council Framework Decision 2003/80/JHA of 27 January 2003 on Protection of Environment Through Criminal Law// Official Journal of the European Union.
2. Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law.
3. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024L1203>
4. European Parliament and the Council of the EU. Decision No 1600/2002/EC laying down the Sixth Community Environment Action Programme.– <https://greenlab.novalaw.unl.pt/publications/analysis-of-environmental-crime-directive/>

¹⁰⁰ Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodika.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.186995>

5. European Parliament and the Council of the EU. Decision No 1386/2013/EU on a General Union Environment Action Programme to 2020.– <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013D1386>
6. European Parliament and Council of the EU. Proposal for a Directive on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC.
7. Council of Europe (1998). Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law.
8. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2493/asr>
9. Lietuvos Respublikos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.30545/asr>
10. Lietuvos Respublikos taršos integruotos prevencijos ir kontrolės įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.453692>
11. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267/asr>
12. Lietuvos Respublikos vandens įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.45987/asr>
13. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5627/asr>
14. Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.46542/asr>
15. Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.47236?jfwid=>
16. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>
17. Dėl aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodikos patvirtinimo.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.186995>
18. Lietuvos Respublikos žuvininkystės įstatymas.– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.104591?jfwid>
19. Methodology for calculating environmental damage assessment and relevant compensation (English). Washington, DC: World Bank.– <http://documents.worldbank.org/curated/en/804831468331771041>
20. Decision of the Lithuanian Court of Appeal in the civil case concerning AB Grigeo Klaipėdos and AB Klaipėdos vanduo, 13 November 2025.

21. Angola Transparency. What is benefit measurement model?–
<https://angolatransparency.blog/en/what-is-benefit-measurement-model/>
22. Central Project Management Agency, a public institution (2025). Methodology for assessing socio-economic impact (benefits/damage).
23. Ministry of the Environment of the Republic of Lithuania (2002). Methodology for calculating the amount of compensation for damage caused to the environment (Order No. 471).– <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.186995>
24. Methodology for calculating environmental damage assessment and relevant compensation (English). Washington, DC: World Bank.
25. Ministry of the Environment of the Republic of Lithuania (2025).– Indexation coefficients for environmental taxes and environmental damage. <https://am.lrv.lt/>
26. Department of Environmental Protection of the Republic of Lithuania (7 January 2020): *Grigeo* Klaipėda case: large-scale pollution found in the Curonian Lagoon.– <https://aad.lrv.lt/...>
27. Verslo žinios (18 February 2021). What is the real impact of Grigeo Klaipėda's wastewater on the Curonian Lagoon? <https://www.vz.lt/...>
28. Supreme Court of Lithuania. Ruling in civil case No. 3K-3-361/2012.– <https://www.lat.lt>
29. Centre for Legal Projects and Research (2019). Commentary on the Criminal Code. Special section (Articles 212–330). Vilnius.
30. Supreme Court of Lithuania (2015). Ruling in criminal case No. 2K-7-130/2015.– <https://www.lat.lt>
31. Žilinskienė L. Komunalinių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo problemos. Vilnius, 2022.
32. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 273 straipsnio pakeitimo... (2005). XP-920.
33. Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 271(1) ir 277(1) straipsnių pakeitimo... (2017). XIIIIP-479.
34. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 270, 271 ir 277(1) straipsnių pakeitimo... (2023). XIVP-2502.
35. Informatikos ir ryšių departamentas... Nusikalstamumo statistikos duomenys.– <https://ird.lt/...>
36. HELCOM map and data service. Detected spills of mineral oil and other substances.– <https://maps.helcom.fi/...>

37. Trumpas miškininkystės pagrindų kursas – Miško savininko ABC.–
<https://www.forest.lt/...>
38. Baudžiamojo kodekso 270 straipsnio pakeitimai – aplinkosaugos renovacija.–
<https://www.glimstedt.lt/...>

5. POLIJA

Polijas Republikas Konstitūcijas (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*)¹⁰¹ 86. pants nosaka: “Ikvienam ir jā rūpējas par vides kvalitāti un jāuzņemas atbildība par tās degradāciju. Šādas atbildības principi jānosaka likumā.”

Kriminālkodeksa (*Kodeks Karny*)¹⁰² 1. panta §1 ir noteikts, ka kriminālatbildība iestājas tikai tai personai, kas izdarījusi darbību, kas ir sodāma ar spēkā esošu likumu tās izdarīšanas brīdī. Savukārt Kriminālkodeksa 7. pants nosaka:

“§1 Nodarījums ir smags noziegums vai pārkāpums.

§2 Noziegums ir aizliegta darbība, par kuru paredzēts sods ar brīvības atņemšanu uz laiku, kas nav mazāks par 3 gadiem, vai bargāks sods.

§3 Pārkāpums ir aizliegta darbība, par kuru paredzēts naudas sods, kas pārsniedz 30 dienas likmes vai pārsniedz 5 000 PLN (1 183,32 *euro* uz 14.12.2025.), brīvības ierobežojums, kas pārsniedz vienu mēnesi, vai brīvības atņemšanas sods, kas pārsniedz vienu mēnesi.”

No minētā regulējuma izriet, ka Polijā vides aizsardzībai ir konstitucionāls pamats – ikvienam ir pienākums rūpēties par vidi un atbildība par tās degradāciju noteikta likumā, savukārt Kriminālkodekss nostiprina likumības principu un skaidru nodarījumu gradāciju (noziegums/pārkāpums) pēc sankciju smaguma, kas ļauj diferencēti un samērīgi piemērot kriminālatbildību arī vides aizsardzības jomā.

Kriminālkodeksa 115. panta §7 un §7a nosaka, ka §5 noteikumi attiecīgi piemērojami terminam “**būtisks kaitējums**” un terminam “vērtība vai kopējā vērtība ir ievērojama”, savukārt §7a nosaka, ka §6 noteikumi attiecīgi piemērojami terminam “liela apmēra kaitējums”. Tādējādi Kriminālkodeksa 115. pantā attiecībā uz nodarītā vai apdraudētā kaitējuma apmēru tiek lietoti termini “būtisks kaitējums”, “vērtība vai kopējā vērtība ir ievērojama” un “liela apmēra kaitējums”.

“Būtiska kaitējuma” kritēriji attiecībā uz noziegumiem pret vidi noteikti Kriminālkodeksa XXII nodaļā “Noziegumi pret vidi”, kur Kriminālkodeksa 181. pants nosaka:

“§1 Ikviens, kas izraisa būtisku augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšanu, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku no 6 mēnešiem līdz 8 gadiem.

§2 Ikviens, kas, pretēji aizsargājamajā teritorijā spēkā esošajiem noteikumiem, iznīcina vai bojā augus, dzīvniekus, sēnes, to dzīvotnes vai dabiskās dzīvotnes, nodarot būtisku

¹⁰¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.– <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

¹⁰² Kodeks karny: The Penal Code.–

[https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20\(Poland\).pdf](https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20(Poland).pdf);
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

kaitējumu, tiek sodīts ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības ierobežošanu uz laiku no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.

§3 Noteiktais sods (§2) attiecas arī uz ikvienu, kas neatkarīgi no nodarījuma vietas iznīcina vai bojā aizsargājamās sugas, dzīvniekus, sēnes vai to dzīvotnes, nodarot būtisku kaitējumu.

§4 Ja §1 noteiktās darbības izdarītājs rīkojas netīši, tad tiek sodīts ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz 2 gadiem.

§5 Ja §2 vai §3 noteiktās darbības izdarītājs rīkojas netīši, tiek sodīts ar naudas sodu vai brīvības ierobežošanu.”

Polijā pienākums nodrošināt vides aizsardzību ir nostiprināts Konstitūcijā, bet kriminālatbildība iestājas par darbību, kas ir sodāmas to izdarīšanas brīdī. Kriminālkodekss skaidri nodala noziegumu un pārkāpumu, un vides noziegumos “būtiska kaitējuma” sliekšnis ir juridiski nozīmīgs kvalifikācijas elements: par būtisku augu/dzīvnieku bojāeju vai ievērojamu kaitējumu aizsargātām sugām/biotopiem paredzēti bargi sodi (līdz 8 gadiem brīvības ierobežošana), ar atsevišķu atbildību arī par netīšu rīcību. Kā piemērs būtiska kaitējuma sliekšnim minama situācija, kad uzņēmums veicot meliorācijas/drenāžas darbus ar smago tehniku iznīcināja lielu platību ar niedrājiem un ligzdošanas vietām upes palienē, kur atradās aizsargājamas sugas un biotopi (*Natura2000* teritorija). Rezultātā gāja bojā liels skaits putnu ligzdu un abinieku, tika būtiski bojāts aizsargājams biotops. Atzīmējams, ka Kriminālkodeksā lietotais jēdziens “būtisks kaitējums” (*“istotna szkoda”*) nav izteikts kā fiksēts skaitlisks sliekšnis (piemēram, cik hektāru vai īpatņu). Tas ir vērtējams juridisks jēdziens, te saturs tiek izvērtēts katrā konkrētajā gadījumā, skatot lietas faktiskos apstākļus, seku raksturu un nodarījuma apmēru, tostarp balstoties uz ekspertu atzinumiem, un to galīgajā juridiskajā kvalifikācijā – uz tiesas spriedumu.

Uzmanība ir pievēršama Kriminālkodeksa 184. pantam, kurš nosaka:

“§1 Persona, kas ražo, apstrādā, transportē, importē no ārvalstīm, eksportē uz ārvalstīm, savāc, uzglabā, glabā, izmanto, apstrādā, iznīcina, pamet vai atstāj bez pienācīgas drošības kodolmateriālus vai citus jonizējošā starojuma avotus tādos apstākļos vai tādā veidā, ka tas varētu apdraudēt cilvēku dzīvību vai veselību vai izraisīt ievērojamu ūdens, gaisa vai augsnes kvalitātes pasliktināšanos vai ievērojamu augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšanu, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.

§2 Tāds pats sods tiek piemērots ikvienam, kurš, neskatoties uz savu pienākumu, pieļauj §1 minētās darbības izdarīšanu.

§3 Ja §1 vai §2 minētās darbības izdarītājs rīkojas neapzināti, viņam tiek piemērots naudas sods, brīvības ierobežojums vai brīvības atņemšana uz laiku līdz 2 gadiem.”

Kā izriet no iepriekš aprakstītā, Polijā vides aizsardzība ir konstitucionāls pienākums, un krimināltiesībās būtisks kaitējums ir sliekšnis, pie kura par vides un īpaši bīstamu (piemēram, kodolmateriālu) apdraudējumu iestājas bargi sodi, tostarp arī tad, ja rīcība bijusi neapzināta.

Kriminālkodeksa 185. pants paredz pastiprinātu kriminālatbildību par 182.–184. pantā noteikto nodarījumu sekām, ja tās izpaužas kā vērā ņemams vides kvalitātes pasliktinājums, ievērojama augu vai dzīvnieku bojāeja, smags miesas bojājums, cilvēka nāve vai smagu miesas bojājumu nodarīšana vairākām personām. Kriminālkodeksā par to noteikta brīvības atņemšana no 2 līdz 12 gadiem, bet sevišķi smagu seku gadījumā – no 3 līdz 20 gadiem. Minētā norma apliecina, ka vides noziegumi ar smagām sekām tiek kvalificēti kā smagi vai sevišķi smagi noziedzīgi nodarījumi, par kuriem piemērojami būtiski brīvības atņemšanas sodi.

Kriminālkodeksa 186. pants nosaka:

“§1 Ikviens, kas, nepildot savu pienākumu, neuztur pienācīgā stāvoklī vai nelieto ierīces, kas aizsargā ūdeni, gaisu vai augsni no piesārņojuma, vai ierīces, kas aizsargā pret radioaktīvo piesārņojumu vai jonizējošo starojumu, tiek sodīts ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.

§2 Tāds pats sods tiek piemērots ikvienam, kas, nepildot savu pienākumu, nodod vai ļauj lietot ēku vai ēku kompleksu, kurā nav §1 norādīto likumā noteikto ierīču.

§3 Ja §1 vai §2 norādītās darbības izdarītājs rīkojas neapzināti, viņam tiek piemērots naudas sods vai brīvības ierobežojums.”

Secināms, ka Polijā vides noziegumi ar smagām sekām ir normatīvi kvalificēti smagu un sevišķi smagu noziegumu līmenī ar ļoti bargiem brīvības atņemšanas sodiem, atsevišķi kriminalizēta arī pienākuma nepildīšana pienācīgi uzturēt un izmantot vides aizsardzības iekārtas.

Attiecīgi Kriminālkodeksa 187. pants nosaka:

“§1 Persona, kas iznīcina, nopietni bojā vai būtiski samazina ar likumu aizsargātas teritorijas vai objekta dabas vērtību, nodarot būtisku kaitējumu, tiek sodīta ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz 2 gadiem.

§2 Ja vainīgais rīkojas netīši, tiek sodīta ar naudas sodu vai brīvības ierobežošanu.”

Kriminālkodeksa 188. pants nosaka:

“182. panta §1 vai §3, 183. panta §1, §3, §5a vai §6 vai 184. panta §1 vai §2 minētā nodarījuma izdarītāja gadījumā, kurš ir labprātīgi pilnībā vai būtiski atlīdzinājis nodarīto kaitējumu, tiesa var piemērot ārkārtas soda mīkstināšanu vai pat atcelt tā piemērošanu.”

No minētā secināms, ka Polijā krimināltiesībās īpaši izcelta ar likumu aizsargāto teritoriju un objektu dabas vērtības aizsardzība, kriminalizējot būtisku kaitējumu šīm teritorijām (gan tīši,

gan aiz neuzmanības) un vienlaikus paredzot iespēju mīkstināt vai pat nepiemērot sodu, ja vainīgais labprātīgi pilnībā vai lielā mērā atlīdzina nodarīto kaitējumu.

Kriminālkodeksā ir minēti arī šādi termini: “ievērojams mantisks bojājums” (“*znaczna szkoda majątkowa*”, angļu – “*significant property damage*”), “ievērojams īpašuma bojājums” (“*znaczna szkoda w mieniu*”, angļu – “*significant damage to property*”).

Nereti kriminālatbildības risks ir atkarīgs no nozieguma vērtības vai nodarītā kaitējuma apmēra. Kriminālkodeksā ir ietverti noteikumi, kas nosaka attiecīgās robežas šiem pārkāpumiem, t.i., “būtiska” jeb virs 200 000 PLN (47 336 euro uz 16.12.2025.) un “liela” – virs 1 000 000 PLN (236 680 euro uz 16.12.2025.) vērtība. Tomēr problēma rodama apstākļi, ka šie standarti attiecas uz fiksētām summām, pie tam pēdējais grozījums tika veikts 2010. gadā. Naudas devalvācijas un cenu pieauguma laikā šāda veida stagnācija šķiet liela likumdevēja nolaidība.¹⁰³

Polijā vides noziegumu apkarošana joprojām nav kriminālpolitikas prioritāte. Sodū sistēma ir sarežģīta un fragmentēta, un praksē trūkst skaidra, konsekventa regulējuma par to, kādi sodi piemērojami konkrētiem vides noziegumu veidiem, kas apgrūtina vienveidīgu tiesību normu piemērošanu.¹⁰⁴

Juridiskā atbildība vides aizsardzības sistēmā var izpausties dažādos veidos: civilā, administratīvā un kriminālā. Kriminālatbildība jānosaka kā pēdējais līdzeklis. Kriminālatbildība Polijā ietver atbildību par noziegumiem (*przestępstwa*) un sīkiem pārkāpumiem (*wykroczenia*). Viena no atšķirībām starp šiem noziegumiem un sīkiem pārkāpumiem ir nodarījuma kaitīgums sabiedrībai, kas noziegumu gadījumā ir lielāks. Viena no Polijas vides tiesību īpatnībām ir tā, ka noteikumi ir jāmeklē dažādos tiesību aktos. Vides aizsardzību regulē desmitiem likumu, no kuriem ievērojams skaits ietver arī krimināltiesību normas.¹⁰⁵

Polijā “būtisks kaitējums” vides krimināltiesībās ir sliekšnis, kas paceļ rīcību no “parasta noteikumu pārkāpuma” uz Kriminālkodeksa XXII nodaļā paredzētu noziegumu (īpaši, ja ir būtiska vides kvalitātes pasliktināšanās/ievērojama iznīcināšana vai smagas sekas), savukārt administratīvā atbildība tipiski paliek zem šī sliekšņa vai attiecas uz formāliem/regulatīviem pārkāpumiem. Līdz ar to nošķirot administratīvo atbildību no kriminālatbildības, secināms, ka administratīvā atbildība tiek paredzēta par darbību, par kuru paredzēts arests, probācija, naudas sods vai rājiens, tātad darbībai ir jābūt arī sociāli kaitīgai. Savukārt kriminālatbildība tiek paredzēta

¹⁰³ Karasińska M., Karbowniczek R. Mienie znacznej i wielkiej wartości – co dalej w czasach galopującej inflacji? 02.05.2022. – <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mienie-znacznej-i-wielkiej-wartosci-w-prawie-karnym,514895.html>

¹⁰⁴ Mitsilegas M., Fitzmaurice M., Fasoli E. Fighting Environmental Crime in Poland: A Country Report. Study in the framework of the EFFACE research project, London: Queen Mary University of London, 2015, p. 7. – https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Poland/index.pdf

¹⁰⁵ Maćkowiak K. Environmental criminal law – current status and prospects. 29.05.2025. – <https://codozasady.pl/en/p/environmental-criminal-law-current-status-and-prospects>

par darbību, kas ir nelikumīga, vainu ietveroša un sabiedrībai kaitīgai vairāk nekā tikai nenozīmīgā mērā.

NELEGĀLA ZVEJA

Zvejniecības jomu regulējošie galvenie normatīvie akti Polijā ir “1985. gada 18. aprīļa Iekšzemes zvejniecības likums” (*Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym*) un “2014. gada 19. decembra Jūras zvejniecības likums” (*Ustawa z dnia 19 grudnia 2014 r. o rybolówestwie morskim*).

Nelegālas zvejas (*nielegalne połowy / klusownictwo wędkarskie*) gadījumos zvejniecības jomā tiek iesaistītas vairākas uzraudzības un tiesībsargājošās iestādes, kurām ir noteikts priekšmetiskās kompetences tvērums attiecībā uz konkrētām pārkāpumu un noziedzīgu nodarījumu kategorijām. Šo iestāžu tiesiskais pilnvarojums aptver dažādus kontroles un procesuālos pasākumus, tostarp pārbaudes, uzraudzību, izmeklēšanu, nozvejas un citu īpatņu/paraugu konfiskāciju, personu aizturēšanu, administratīvo sodu piemērošanu, kā arī materiālu un lietu nodošanu izskatīšanai kompetentajām institūcijām vai tiesai.

1. tabula

Tiesībsargājošās iestādes zvejniecības jomā¹⁰⁶

Iestāde	Noziegumi, attiecībā uz kuriem tai ir pilnvaras/priekšmetiskais jurisdikcijas jautājums	Pilnvarojuma veids
Valsts zivsaimniecības sardze (<i>Państwowa Straż Rybacka (PSR)</i>)	Zivju noziegumi (tostarp aizsargājamās zivis)	Inspekcija, izmeklēšana, paraugu konfiskācija, likumpārkāpēju arestēšana, lietu celšana tiesā noziegumu gadījumā, naudas sodu uzlikšana
Sabiedriskā (bīvprātīgo) sardze (<i>Spoleczna Straż Rybacka (SSR)</i>)	Zivju noziegumi (tostarp aizsargājamās zivis)	Pārbaude, paraugu konfiskācija

Secināms, ka abām iestādēm ir piešķirta kompetence un pilnvaras darboties zivju nozvejas (t.sk., aizsargājamo zivju) pārkāpumu izvērtēšanas jomā. Valsts zivsaimniecības sardzes (*Państwowa*

¹⁰⁶ Wildlife Crime in Poland Study on wildlife crime from 2015 to 2020. WWF Polska, 03.2020, p. 15.–
https://stopwildlifecrime.eu/wp-content/uploads/2022/10/SWIPE_Poland_National_report_EN.pdf

Straż Rybacka (PSR))¹⁰⁷ pilnvaras ir plašākas nekā Sabiedriskajai (brīvprātīgo) sardzei (*Spoleczna Straż Rybacka (SSR)*).¹⁰⁸

Uz nelegālu zveju ir attiecināmi vairāki Kriminālkodeksa panti.

Kriminālkodeksa 181. pants nosaka:

§1 Ikviens, kas izraisa būtisku augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšanu, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku no 6 mēnešiem līdz 8 gadiem.

§2 Ikviens, kas, pretēji aizsargājamajā teritorijā spēkā esošajiem noteikumiem, iznīcina vai bojā augus, dzīvniekus, sēnes, to dzīvotnes vai dabiskās dzīvotnes, nodarot būtisku kaitējumu, tiek sodīts ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.

§3 Sods, kas noteikts §2, attiecas arī uz ikvienu, kurš neatkarīgi no nodarījuma vietas iznīcina vai bojā aizsargājamus augus, dzīvniekus, sēnes vai to dzīvotnes, nodarot būtisku kaitējumu.

§4 Ja §1 noteiktās darbības izdarītājs rīkojas netīši, tas tiek sodīts ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz 2 gadiem.

§5 Ja §2 vai §3 noteiktās darbības izdarītājs rīkojas netīši, tas tiek sodīts ar naudas sodu vai brīvības ierobežošanu.”

Tādējādi Kriminālkodeksa 181. pantā minēts būtiskuma elements. Lai gan šai pantā būtiskuma elements kalpo kā centrālais kvalifikācijas kritērijs un par attiecīgajiem nodarījumiem paredzēts plašs sankciju spektrs (naudas sods, brīvības ierobežošana vai brīvības atņemšana), šo normu praktiskā iedarbība ir tieši atkarīga no efektīvas pārkāpumu atklāšanas, dokumentēšanas un procesuālās virzības. Līdz ar to īpaša nozīme ir zvejniecības jomas uzraudzības institucionālajam mehānismam un iestādei, kas nodrošina cīņu pret nelegālu zveju. Cīņa pret nelegālu zveju ir Valsts zivsaimniecības sardzes (*Państwowa Straż Rybacka (PSR)*) pienākums.¹⁰⁹

Kā liecina statistikas dati, laikposmā no 2015. gada līdz 2020. gadam par Iekšzemes zvejniecības likuma pārkāpumiem tika noformētas 109 lietas, no kurām 89% nodotas tiesai. Tomēr no 28 423 konstatētajiem gadījumiem tiesai nodoti tikai aptuveni 5%.¹¹⁰ Saskaņā ar Kriminālkodeksu pabeigtas 938 krimināllietas, no kurām 35% nodotas tiesai. No tām 11% lietu,

¹⁰⁷ Art. 22. [Państwowa Straż Rybacka] – Rybactwo śródlądowe.– <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/rybactwo-srodladowe-16791865/art-22?ut=>

¹⁰⁸ Art. 24. [Spoleczna Straż Rybacka].– <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/rybactwo-srodladowe-16791865>

¹⁰⁹ Mickiewicz M., Wolos W., Trella M. Characteristics of illegal inland fishing according to the opinions of Polish fisheries guards// Fish. Aquat. Life, 2020, Nr. 28, p. 126.–

<https://fal.infish.com.pl/index.php/FisheriesAndAquaticLife/article/view/739/742>

¹¹⁰ Wildlife Crime in Poland Study on wildlife crime from 2015 to 2020// WWF Polska, 03.2020, p. 23.– https://stopwildlifecrime.eu/wp-content/uploads/2022/10/SWIPE_Poland_National_report_EN.pdf

saistībā ar nelegālu zveju, bija tieši saistītas ar nodarījumiem pret aizsargājamām sugām (181. panta §3).¹¹¹

Secināms, ka Polijā nelegāla zveja un citi kaitējumi videi formāli ir ļoti nopietni kriminalizēti, t.i., būtisks kaitējums augiem, dzīvniekiem vai vides kvalitātei par Kriminālkodeksa 181. panta pārkāpumiem var novest pie brīvības atņemšanas, ietverot atbildību gan par tīšu, gan netīšu rīcību, taču praksē tikai neliela daļa no konstatētajiem pārkāpumiem nonāk līdz krimināllietai un vēl mazāka daļa – līdz tiesai, kas norāda uz ievērojamu atšķirību starp normu stingrību un to faktisko piemērošanu.

Kā piemērs minama poļu masu medijos atainotā situācija, kur Valsts zivsaimniecības sardzes darbinieki reida laikā pamanīja vīrieti, kurš meta tīklus Varnolu (*Warnołty*) ezera ūdeņos. Pēc īsas novērošanas un pārbaudes atklājās, ka 55 gadus vecais vīrietis zvejo nelegāli. Tika konstatēts, ka viņš bija nozvejojis 1,3 kilogramus zivju (t.sk., 1 kilogramu līdaku un 30 gramus sapalu), kuru kopējā vērtība bija 28 PLN (6,63 *euro* uz 14.12.2025.). Lai gan summa šķiet simboliska, par izdarīto nodarījumu ir paredzēts naudas sods, brīvības ierobežojums vai brīvības atņemšana līdz 2 gadiem. Apsūdzētais atzina savu vainu. Piespriests tika naudas sods 3 000 PLN (709,5 *euro* uz 09.12.2025.) apmērā, kā arī 500 PLN (118,26 *euro* uz 09.12.2025.) kompensācija cietušajam, proti, zvejnieku saimniecībai.¹¹²

Attiecīgais gadījums ilustrē, ka Polijā nelegāla zveja, izmantojot aizliegtus zvejas rīkus (tīklus), var tikt kvalificēta kā krimināli sodāms nodarījums arī tad, ja prettiesiski iegūtās nozvejas apjoms un tās mantiskā vērtība ir neliela. Šādos gadījumos praksē piemērotās krimināltiesiskās sekas pilda gan vispārējās un speciālās prevencijas (atturošo) funkciju, gan arī kompensējošu funkciju: līdztekus naudas sodam var tikt noteikta materiāla kompensācija cietušajam (*nawiazka*), kā arī piemēroti papildu tiesiskie līdzekļi, tostarp noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai izmantoto rīku (un citu pierādījumu) konfiskācija un, atsevišķos gadījumos, arī sprieduma publiskošana. Vienlaikus šis piemērs atspoguļo institucionālo sadarbību pārkāpumu atklāšanā un procesa virzībā: faktisko kontroli un pārkāpuma konstatēšanu nodrošina Valsts zivsaimniecības sardzes (*Państwowa Straż Rybacka*), savukārt procesuālās darbības tiek veiktas sadarbībā ar policiju.

Daudzu nelegālo makšķernieku iecienītākās zvejas vietas Polijā ir Zegrzes (*Zegrzyński*) ezers un Narevas (*Narew*) upe, kur ir spēcīgs pilnīgs makšķerēšanas aizliegums un teritoriju regulāri apseko policija. 2025. gada septembrī policisti atklāja makšķernieku, kurš Narevas upē aizsargājamajā zonā nodarbojās ar atpūtas zveju. Makšķerēšanas inventārs tika konfiscēts. Šis ir autoritatīvs nolēmums, uz kuru Polijā bieži atsaucas, pamatojot atziņu, ka noteiktas nelegālas

¹¹¹ Wildlife Crime in Poland Study on wildlife crime from 2015 to 2020// WWF Polska, 03.2020, p. 23.– https://stopwildlifecrime.eu/wp-content/uploads/2022/10/SWIPE_Poland_National_report_EN.pdf

¹¹² Na jeziorze nielegalnie złowił ryby warte 28 zł. A zapłaci za to kilka tysięcy.– <https://wspolczesna.pl/na-jeziorze-nielegalnie-zlowil-ryby-warte-28-zl-a-zaplaci-za-to-kilka-tysiecy/ar/c1p2-28144505>

zvejas darbības, it īpaši tādas, ar kurām tiek pārkāpti vides aizsardzības ierobežojumi, tostarp makšķerējot aizsargājamā teritorijā (*obręb ochronny*), saskaņā ar Polijas zivsaimniecības tiesisko regulējumu, ietilpst krimināltiesību darbības jomā. Augstākā tiesa (*Sąd Najwyższy*) ir atzinusi, ka nelegāla zveja aizsargātajā zonā nav pārkāpums, bet gan noziedzīgs nodarījums, par kuru var piespriest naudas sodu vai cietumsodu.¹¹³

Secināms, ka Polijā makšķerēšana aizsargājamā teritorijā (*obręb ochronny*), kur noteikts pilnīgs zvejas aizliegums, tiek kvalificēta kā krimināli sodāms nodarījums, nevis administratīvs pārkāpums. Līdz ar to atbildību primāri nosaka aizlieguma režīma pārkāpuma fakts un teritorijas statuss, nevis nozvejas apmērs. Praksē iespējama arī zvejas inventāra konfiskācija, naudas sods vai brīvības atņemšana.

Kā piemērs minams arī gadījums, kur krimināllietā Nr. II K 380/18 (PR 2 Ds 557.18)¹¹⁴ tika apsūdzētas trīs personas, kuras 2018. gada 2. martā, lieguma sezonā, kopīgi vienojoties, izmantojot zvejas tīklus, nelikumīgi noķēra zivis, t.sk., līdakas, par kopējo vērtību 260 PLN (61,81 *euro* uz 19.12.2025.), tādējādi kaitējot O. rajona Polijas Makšķerēšanas asociācijai. Ar tiesas spriedumu apsūdzētajam B.J. (1) piespriesta 6 mēnešu brīvības atņemšana un naudas sods 2 600 PLN (617,88 *euro* uz 19.12.2025.) apmērā, B.J. (2) – 4 mēnešu brīvības ierobežošana ar pienākumu veikt 20 stundas sabiedriskā darba mēnesī un naudas sods 1 300 PLN (308,94 *euro* uz 19.12.2025.) apmērā, savukārt D.Ļ. – 4 mēnešu brīvības ierobežošana ar pienākumu veikt 20 stundas sabiedriskā darba mēnesī un naudas sods 1 000 PLN (237,64 *euro* uz 19.12.2025.) apmērā.

Secināms, ka kriminālatbildības iestāšanās nav tieši atkarīga no nodarītā mantiskā kaitējuma apmēra, bet gan no aizskarto tiesisko interešu rakstura, proti, vides aizsardzības un sabiedrības interešu nodrošināšanas. Šāda judikatūra uzskatāmi parāda, ka vides aizsardzības jomā krimināltiesiskais regulējums tiek piemērots plašākā preventīvā kontekstā, kas saskan ar normatīvajā regulējumā noteikto atbildības diferenciāciju pēc nodarījuma smaguma un vainas formas.

Polijas Kriminālkodeksā vides kaitējums tiek kriminalizēts pēc “būtiskuma” sliekšņa un vainas formas: par būtisku augu/dzīvnieku iznīcināšanu un piesārņojumu, kas rada apdraudējumu cilvēkiem vai ievērojami pasliktina vides kvalitāti, paredzēti bargi brīvības atņemšanas sodi (līdz 8 gadiem), bet uzņēmumu atļaujai pakļautas darbības gadījumā – vēl stingrāki (līdz 10 gadiem), savukārt, par netīšu rīcību paredzēti vieglāki sodi. Vienlaikus statistika rāda, ka konstatēto pārkāpumu ir ļoti daudz, bet līdz tiesai nonāk vien neliela daļa. Tomēr, kā rāda prakse, pat neliela

¹¹³ Nielegalny połów ryb to przestępstwo, nie wykroczenie.– <https://ppr.pl/wiadomosci/aktualnosci/nielegalny-polow-ryb-to-przestepstwo-nie-wykroczenie-163150>

¹¹⁴ Sąd Rejonowy w Nysie, Wydział II Karny wyrok, dnia 26 czerwca 2018 roku, Nr. II K 380/18 (PR 2 Ds 557.18).– <https://www.saos.org.pl/judgments/368896>

apmēra nelikumīga zveja var novest pie reāla finansiāla soda un mantas (inventāra) konfiskācijas, īpaši aizliegtās vai aizsargātās teritorijās.

Secināms, ka Polijā nelegāla zveja tiek klasificēta kā sabiedrībai bīstams nodarījums ar skaidri diferencētu atbildību atkarībā no vietas, aizsardzības režīma un nodarījuma seku “būtiskuma”, tās apkarošanā galvenā loma ir Valsts zivsaimniecības sardzes (*Państwowa Straż Rybacka (PSR)*) un Sabiedriskās (brīvprātīgo) sardzes (*Spoleczna Straż Rybacka (SSR)*) kontroles pilnvarām. Vienlaikus empīriskie dati un prakses piemēri rāda, ka, neraugoties uz stingru krimināltiesisko ietvaru, līdz kriminālprocesam un tiesai nonāk vien neliela daļa no konstatētajiem gadījumiem, tomēr arī salīdzinoši neliela apmēra pārkāpumi (īpaši aizliegtās vai aizsargājamās zonās) var rezultēties reālā naudas sodā, kompensācijas maksājumā un zvejas inventāra konfiskācijā.

VIDES PIESĀRŅOJUMS

Vides aizsardzības likuma (*Prawo ochrony środowiska*)¹¹⁵ 3. panta 49. punkts noteic, ka piesārņojums (*pollution*) ir emisija, kas var kaitēt cilvēku veselībai vai videi, var nodarīt kaitējumu materiālajām vērtībām un var pasliktināt vides estētiskās īpašības vai traucēt citus likumīgus vides izmantošanas veidus. Zemes virsmas un ūdeņu kaitējuma gadījumā:

- kriminālatbildība aptver noziegumus pret vidi, kas noteikti Kriminālkodeksā un īpašos likumos, kā sīkāk aprakstīts turpmāk;
- administratīvā atbildība – cita starpā ietver naudas sodu piemērošanu, sastādot administratīvus lēmumus, ar kuriem tiek prasīts novērst pārkāpumus.¹¹⁶

Saskaņā ar Kriminālkodeksa 47. panta §2, ja persona tiek notiesāta par tīšu noziegumu pret vidi, tiesai ir pienākums pieņemt lēmumu par maksājuma piemērošanu par labu Valsts vides aizsardzības un ūdens resursu fondam. Savukārt, ja persona tiek notiesāta par netīšu noziegumu pret vidi, tiesai ir diskrecionāras tiesības noteikt maksājumu no 10 000 PLN (2 366,64 *euro* uz 14.12.2025.) līdz 10 000 000 PLN (2 366 643 *euro* uz 14.12.2025.) par labu minētajam fondam saskaņā ar Vides aizsardzības likuma 400. panta 1. punktu.

Ņemot vērā to, ka papildus pamatsodam Polijas tiesībās vides noziegumu gadījumos var tikt piemēroti arī īpaši finansiālie maksājumi par labu Valsts vides aizsardzības un ūdens resursu fondam, turpmāk aplūkojams konkrētais noziedzīgā nodarījuma sastāvs, kas regulē vides piesārņošanu, proti, Kriminālkodeksa 182. pants, kurš nosaka:

¹¹⁵ Act of 27 April 2001 Environmental Protection Law// Journal of Laws, 2001, No. 62, item 627.

¹¹⁶ Environment Protection Law – Regulatory and framework.– <https://www.dudkowiak.com/environmental-law-in-poland/>

“§1 Persona, kas piesārņo ūdeni, gaisu vai zemi ar vielu vai jonizējošo starojumu tādā apjomā vai formā, ka tas varētu apdraudēt cilvēku dzīvību vai veselību, vai izraisīt ievērojamu ūdens, gaisa vai zemes kvalitātes pasliktināšanos, vai būtisku augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšanu, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz laiku no 6 mēnešiem līdz 8 gadiem.

§2 Ja §1 noteiktās darbības izdarītājs rīkojas netīši, tiek sodīts ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku līdz 3 gadiem.

§3 Ja §1 noteiktā darbība izdarīta saistībā ar iekārtas darbību uzņēmumā vides izmantošanas jomā, kurai nepieciešama atļauja, izdarītājam tiek piespriesta brīvības atņemšana uz laiku no 1 līdz 10 gadiem.

§ Ja §3 noteiktās darbības izdarītājs rīkojas netīši, tiek piespriesta brīvības atņemšana uz laiku no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.”

Kā redzams, Polijas modelis vides piesārņojuma jomā apvieno skaidru “būtiska kaitējuma” sliekšni (kā robežu starp vieglākiem un smagākiem noziegumiem), diferencētu atbildību pēc vainas formas un finansiālu sasaisti ar vides atjaunošanu – par tīšiem vides noziegumiem obligāti, bet par neuzmanību pēc tiesas ieskata tiek noteikts maksājums Valsts vides un ūdens fondam.

Saistībā ar vides piesārņojumu ir minams piemērs, kur uzņēmuma (akumulatoru pārstrādes un svina ražošanas) atbildīgā amatpersona tika apsūdzēta, ka vairāku gadu laikā tika piesārņots gaiss, augsne un ūdeņi ar svinu tādā apjomā/formā, ka tas varēja apdraudēt cilvēku veselību un izraisīt būtisku kaitējumu ūdens videi (Spriedums II K 515/16 *Sąd Rejonowy w Kętrzynie*, 2019-01-17). Tiesa konstatēja apsūdzētā vainu un kvalificēja izdarīto kā piesārņošanu, kas veikta atļaujai pakļautas iekārtas ekspluatācijas ietvaros, saskaņā ar Kriminālkodeksa 182. panta §3, nosakot naudas sodu 300 dienas likmju apmērā (vienas dienas tiesas noteiktā likme 100 PLN (23,67 euro uz 14.12.2025.)) un 20 000 PLN (4 733,28 euro uz 14.12.2025.) par labu Nacionālajam vides fondam, kā arī segt tiesas izmaksas.

Līdz ar to Polijas tiesu praksē vides piesārņošana var tikt kvalificēta kā kriminālnoziegums arī gadījumos, kad ir radīts reāls apdraudējums vai risks, nevis tikai faktiskais kaitējums, turklāt atļaujai pakļautu iekārtu izmantošana kalpo par pastiprinošu apstākli krimināltiesiskajā kvalifikācijā un sankciju noteikšanā. Tādējādi Kriminālkodeksa 182. pantā paredzēta atbildība par ūdens, gaisa vai zemes piesārņošanu ar vielu vai jonizējošo starojumu tādā apjomā vai formā, ka tas varētu apdraudēt cilvēku dzīvību vai veselību, vai izraisīt ievērojamu ūdens, gaisa vai zemes kvalitātes pasliktināšanos, vai būtisku augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšanu.

Kriminālkodeksa 184. pants nosaka:

“§1 Persona, kas ražo, apstrādā, transportē, importē no ārvalstīm, eksportē uz ārvalstīm, savāc, uzglabā, glabā, izmanto, apstrādā, iznīcina, pamet vai atstāj bez pienācīgas drošības kodolmateriālus vai citus jonizējošā starojuma avotus tādos apstākļos vai tādā veidā, ka tas varētu apdraudēt cilvēku dzīvību vai veselību vai izraisīt ievērojamu ūdens, gaisa vai augsnes kvalitātes pasliktināšanos vai ievērojamu augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšanu, tiek sodīta ar brīvības atņemšanu no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.

§2 Tāds pats sods tiek piemērots ikvienam, kurš, neskatoties uz savu pienākumu, pieļauj §1 minētās darbības izdarīšanu.

§3 Ja §1 vai §2 minētās darbības izdarītājs rīkojas neapzināti, viņam tiek piemērots naudas sods, brīvības ierobežojums vai brīvības atņemšana uz laiku līdz 2 gadiem.”

Kriminālkodeksa 185. pants nosaka:

“§1 Ja 182. panta §1 vai §3, 183. panta §1 vai §3 vai 184. panta §1 vai §2 noteiktās darbības sekas ir augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšana ievērojamā apmērā vai ūdens, gaisa vai zemes virsmas kvalitātes būtiska samazināšanās, vainīgajam tiek piespriests brīvības atņemšanas sods uz laiku no 2 līdz 12 gadiem.

§2 Ja 182. panta §1 vai §3, 183. panta §1 vai §3 vai 184. panta §1 vai §2 noteiktās darbības sekas ir smags miesas bojājums cilvēka veselībai, vainīgajam tiek piespriests brīvības atņemšanas sods uz laiku no 2 līdz 12 gadiem.

§3 Ja 182. panta §1 vai §3, 183. panta §1 vai §3 vai 184. panta §1 vai §2 noteiktās darbības sekas ir cilvēka nāve vai smagu miesas bojājumu nodarīšana daudzām personām, vainīgajam piespriež brīvības atņemšanu uz laiku no 3 līdz 20 gadiem.”

Kriminālkodeksa 185. pantā paredzēta atbildība par augu vai dzīvnieku dzīvības iznīcināšanu ievērojamā apmērā vai ūdens, gaisa vai zemes virsmas kvalitātes būtisku samazināšanos, kā arī par kaitējumu cilvēka veselībai vai dzīvībai.

Secināms, ka Polijā vides piesārņojums un kodolmateriālu/jonizējošā starojuma bīstama aprīte tiek regulēta pakāpeniski: jau apdraudējuma radīšana ir krimināli sodāma, bet par būtiskām sekām videi vai cilvēkiem (liela apmēra augu/dzīvnieku iznīcināšana, būtiska ūdens/gaisa/zemes kvalitātes pasliktināšanās, smagi miesas bojājumi vai nāve) paredzēti ļoti bargi sodi – brīvības atņemšana līdz pat 20 gadiem. Latvija varētu pārņemt šo trīspakāpju struktūru – atsevišķi tipizēt apdraudējumu, būtisku vides kaitējumu un kaitējumu veselībai/dzīvībai, kā arī skaidrāk un detalizētāk regulēt kodolmateriālu un citu jonizējošā starojuma avotu radītus vides noziegumus ar augstāku sankciju smagākajos gadījumos.

Kriminālkodeksa 186. pants nosaka:

“§1 Ikviens, kas, nepildot savu pienākumu, neuztur pienācīgā stāvoklī vai nelieto ierīces, kas aizsargā ūdeni, gaisu vai augsni no piesārņojuma, vai ierīces, kas aizsargā pret radioaktīvo piesārņojumu vai jonizējošo starojumu, tiek sodīts ar naudas sodu, brīvības ierobežošanu vai brīvības atņemšanu uz laiku no 3 mēnešiem līdz 5 gadiem.

§2 Tāds pats sods tiek piemērots ikvienam, kas, nepildot savu pienākumu, nodod vai ļauj lietot ēku vai ēku kompleksu, kurā nav §1 norādīto likumā noteikto ierīču.

§3 Ja §1 vai §2 norādītās darbības izdarītājs rīkojas neapzināti, viņam tiek piemērots naudas sods vai brīvības ierobežojums.”

Kriminālkodeksa 188. pants nosaka:

“182. panta §1 vai §3, 183. panta §1, §3, §5a, §6 vai 184. panta §1 vai §2 minētā nodarījuma izdarītāja gadījumā, kurš ir labprātīgi pilnībā vai būtiski atlīdzinājis nodarīto kaitējumu, tiesa var piemērot ārkārtas soda mīkstināšanu vai pat atcelt tā piemērošanu.”

Kriminālkodeksā 2022. gadā tika ieviesta jauna nodaļa. Tā attiecas uz nodarījumiem pret vidi, kuri radušies saimnieciskās darbības rezultātā, tātad var iekļaut videi kaitīgu atkritumu, putekļu, gāzu, šķidrumu vai radioaktīvu vielu ražošanu.

Polijas tiesību sistēmā vides aizsardzības jomā krimināltiesību normas pilda pakārtotu funkciju attiecībā pret administratīvo regulējumu. Administratīvā atbildība iestājas par noteikto pienākumu formālu neievērošanu, savukārt kriminālatbildības sliekšnis tiek sasniegts gadījumos, kad šāds pārkāpums rada būtisku kaitējumu vai apdraudējumu videi, tādējādi pamatojot kriminālsankciju piemērošanu.¹¹⁷ Administratīvās atbildības un kriminālatbildības nošķiršanai jāmin, ka kriminālatbildība paredzēta tikai par ļoti nopietniem nelikumīgas emisijas pārkāpumu gadījumiem, proti, tādiem, kas rada apdraudējumus cilvēku veselībai vai būtisku kaitējumu videi.

Administratīvo sodu gadījumā iespējama sadarbība ar pārkāpēju (operatoru). Pārkāpējam (operatoram) ir iespēja novērst un kompensēt radīto kaitējumu. Administratīvais naudas sods, kas piemērots operatoram, noteiktos gadījumos var tikt aizstāts ar pienākumu veikt mērķtiecīgus ieguldījumus pārkāpuma skartajā objektā, ja šo ieguldījumu īstenošana nodrošina konstatētā pārkāpuma vai tā seku efektīvu novēršanu un atbilst vides aizsardzības normatīvo aktu prasībām. Kriminālvajāšana tiek piemērota tikai nopietnos nelikumīgu emisiju gadījumos, kas apdraud cilvēku veselību vai rada būtisku kaitējumu videi. Sods par maznozīmīgu noziegumu var būt vai nu īslaicīga brīvības atņemšana līdz 30 dienām, vai brīvības ierobežojums (izņemot brīvības

¹¹⁷ Mitsilegas M., Fitzmaurice M., Fasoli E. Fighting Environmental Crime in Poland: A Country Report. Study in the framework of the EFFACE research project, London: Queen Mary University of London, 2015.– https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Poland/index.pdf

atņemšanu) līdz vienam mēnesim. Var tikt piemērots naudas sods no 20 (4,73 *euro* uz 09.12.2025.) līdz 5 000 PLN (1 181,99 *euro* uz 09.12.2025.). Parasti šos sodus nevar piemērot kumulatīvi. Arī nopietnākos pārkāpumos var tikt uzdots pārtraukt objekta darbību.¹¹⁸

Ja jebkuras iekārtas (tostarp iekārtu, kas nav IPNK) darbības rada liela mēroga kaitējumu videi vai apdraud cilvēku dzīvību vai veselību, vides aizsardzības iestādei ir jāaizliedz šādu darbību turpināšana.¹¹⁹ Ja operatoram nav nepieciešamās atļaujas vai tas pārkāpj atļaujas nosacījumus, darbība var tikt pārtraukta, un operatoram var tikt piemērots naudas sods vai brīvības atņemšana. Operatoram, kuram, konstatēts, ka viņam nav nepieciešamās atļaujas, tiek piemērotas arī paaugstinātas vides nodevas.¹²⁰

Cilvēku, faunas un floras aizsardzības kontekstā vides piesārņošana ir viens no visbiežāk sastopamajiem krimināli sodāmajiem nodarījumiem, savukārt sankcijas par ūdens, gaisa un augsnes piesārņošanu galvenokārt ir vērstas uz kaitīgām vielām un jonizējošo starojumu, bet citi ar enerģiju saistīti nodarījumi ir iekļauti Kriminālkodeksā.¹²¹

Kā piemēru saistībā ar vides piesārņojumu var minēt situāciju, kad Gliwices (*Gliwice*) reģionālā tiesa Polijā apstiprināja, ka valsts ir atbildīga par Eiropas Savienības gaisa kvalitātes standartu neievērošanu, un piešķīra prasītājam zaudējumu atlīdzību 30 000 PLN (6 500 *euro*) apmērā. Spriedums tika pieņemts pēc tam, kad Ribņikas pilsētas (*Rybnik*) iedzīvotājs Olivers Palarzs (*Oliwer Palarz*), kurš dzīvo ārkārtīgi piesārņotā vidē, pēc gadiem ilgas cīņas ar vietējo pašvaldību sakarā radušos situāciju, iesūdzēja Polijas valsti tiesā par viņa pamattiesību pārkāpumu. Šis spriedums ir bezprecedenta gadījums, kad atbalstītas ir gaisa piesārņojuma skartu pilsoņu tiesības. Spriedums apliecina, ka gaisa kvalitātes robežvērtības ir noteiktas ar mērķi aizsargāt cilvēku veselību un dzīves kvalitāti un ka to ievērošana ir obligāta, nepieļaujot izņēmumus. Vienlaikus tas uzsver, ka iestādēm, kuras ir atbildīgas par šo robežvērtību pārkāpšanu, ir pienākums atlīdzināt visus gaisa piesārņojuma rezultātā nodarītos zaudējumus. Prasība tika iesniegta tiesā 2015. gadā. Ribņikas rajona tiesa 2018. gadā prasību noraidīja, taču prasītājs iesniedza apelāciju. Prasītāju atbalstīja Polijas Ombuds, kurš nolēma iesaistīties lietas izskatīšanā.

Polija ir viena no valstīm ar visaugstāko gaisa piesārņojuma līmeni ES. Daļiņu un kancerogēnā benzo(a)pirēna koncentrācija ir ārkārtīgi augsta, jo īpaši dienvidu reģionos, tostarp

¹¹⁸ Q&A on Environmental Law in Poland// Clifford Chance LLP, 2012, p. 8.–
<https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2012/12/qa-on-environmental-law-in-poland.pdf>

¹¹⁹ Q&A on Environmental Law in Poland// Clifford Chance LLP, 2012, p. 10.–
<https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2012/12/qa-on-environmental-law-in-poland.pdf>

¹²⁰ Q&A on Environmental Law in Poland// Clifford Chance LLP, 2012, p. 10–11.–
<https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2012/12/qa-on-environmental-law-in-poland.pdf>

¹²¹ Szejewska M., Żebek E. Environmental crimes listed in the Polish Penal Code since 1997// International and Comparative Law Review, 2013, Vol.13., No.2, p. 114.– DOI: 10.1515/iclr-2016-0074.

Ribņikā. EEA norāda, ka 2019. gadā gandrīz 40 000 priekšlaicīgas nāves gadījumi bija saistīti ar PM_{2,5} piesārņojumu Polijā.¹²² Galvenais gaisa piesārņojuma cēlonis visā valstī ir ogļu un biomasas sadedzināšana individuālās katlumājās un krāsnīs, ko izmanto mājāsaimniecību apsildei, tāpēc visaugstākais piesārņojuma līmenis ir ziemā. Daudzus gadus valsts iestādes šai problēmai pievērsa pārāk maz uzmanības. 2018. gada februārī Eiropas Savienības Tiesa nolēma, ka Polija ir pārkāpusi ES tiesību aktus par gaisa kvalitāti.¹²³ Ir veikti uzlabojumi, taču šie pasākumi nav pietiekami, un gaisa piesārņojuma līmenis joprojām ir ļoti augsts. Papildus PM₁₀ lietai Eiropas Komisija pašlaik uzsākusi vairākas pārkāpumu procedūras pret Poliju saistībā ar gaisa piesārņojumu, t.sk., par slāpekļa dioksīdu¹²⁴ un tiesu pieejamību.^{125;126}

Polijā vides aizsardzībā dominē administratīvā pieeja (sodi un rīkojumi pārkāpumu novēršanai), bet kriminālbildība tiek piemērota kā galējais līdzeklis tikai tad, ja piesārņojums vai rīcība sasniedz būtisku apdraudējumu/slieksni (apdraud cilvēku veselību vai izraisa ievērojamu vides kvalitātes pasliktināšanos/būtisku augu un dzīvnieku bojāeju), īpaši pastiprinot atbildību atļaujai pakļautu iekārtu darbības gadījumos un smagu seku iestāšanās brīdī; problemātika ir sliekšņu “būtisks/ievērojams” interpretācijas nevienmērība un pierādīšanas sarežģītība, regulējuma fragmentētība un izpildes/prioritāšu trūkums (lielā daļā pārkāpumu neuzsāk kriminālprocesu).

ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA

Atkritumu apsaimniekošanas noteikumi Polijā galvenokārt tiek balstīti uz ES tiesību aktiem. Galvenie tiesību akti atkritumu apsaimniekošanas jomā ir “2012. gada 14. decembra Likums par atkritumiem” (*The Act of December 14, 2012, on Waste, Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach*), ar kuru tiek īstenota Direktīva 2008/98/EK (turpmāk – Atkritumu likums), “2015. gada 11. septembra Likums par elektrisko un elektronisko iekārtu atkritumiem” (*The Act of September 11, 2015, on Waste Electrical and Electronic Equipment, Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zużycym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym*).¹²⁷

Atkritumu likuma X sadaļā ir regulēti jautājumi par juridisko atbildību no likuma izrietošo pienākumu ietvaros. Atkritumu apsaimniekošanas vajadzībām likumdevējs X sadaļā izmanto divus tiesību režīmus: a) kriminālbildību (1. nodaļas X sadaļa, 171.–193. pants) un

¹²² Health impacts of air pollution in Europe, 2021.–

<https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2021/health-impacts-of-air-pollution>

¹²³ The Court of Justice finds that Poland has infringed EU law on ambient air quality.– <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-02/cp180019en.pdf>

¹²⁴ Pārkāpums Nr. INFR(2016)2010

¹²⁵ Pārkāpums Nr. INFR(2020)2105

¹²⁶ Breakthrough court ruling in Poland –state must pay for air pollution to citizen.– <https://frankbold.pl/smogruling/>

¹²⁷ Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zużycym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym.– <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20150001688>

b) administratīvo atbildību ar finansiālām sankcijām (2. nodaļas X sadaļa, 194.–202. pants). Abos gadījumos režīmi ir balstīti uz saistītu normu koncepciju – sankcionētu normu un sankcionējošu normu. Abu režīmu gadījumā sankcionētās normas ir starp likuma primāro sadaļu noteikumiem. Šo normu hipotēzē ir definēti saistību adresāti un sankcijas, kas ir to dispozīcija. Savukārt X sadaļā tām ir pievienotas sankcionējošās normas. X sadaļas sankcionējošās normas hipotēze ir sankcionētās normas pārkāpuma fakts, savukārt tās dispozīcijā ir noteiktas sankcijas adresātam. Pastāv divu veidu sankcijas – kriminālsods un administratīvais finansiālais sods.¹²⁸

Kriminālatbildība vides aizsardzības jomā galvenokārt izpaužas kā represīvs un preventīvi izglītojošs līdzeklis, kas tiek piemērots par sabiedriski bīstamiem nodarījumiem, ievērojot vainas principu un formālu, laikietilpīgu kriminālprocesu. Savukārt administratīvā atbildība, ko īsteno administratīvās iestādes, galvenokārt kalpo vides aizsardzības nodrošināšanai, īstenojot aizsargājošo, kompensējošo un motivējošo funkciju, kā arī efektīvi nodrošinot profilakses, piesardzības un “piesārņotājs maksā” principu ievērošanu, galvenokārt piemērojot naudas sodus.¹²⁹

Ņemot vērā, ka kriminālatbildība vides aizsardzības jomā tiek piemērota kā galējais līdzeklis (*ultima ratio*) par sabiedriski bīstamākajiem nodarījumiem, turpmāk iztīrājams viens no pamata noziedzīgo nodarījumu sastāviem atkritumu aprites jomā, proti, Kriminālkodeksa 183. pants, kurš paredz:

“§1 Ikviens, kurš pretēji noteikumiem uzglabā, apglabā, pārstrādā, savāc, neitralizē, pārvadā atkritumus vai vielas vai pārstrādā atkritumus vai vielas tādos apstākļos vai tādā veidā, ka tas var apdraudēt cilvēku dzīvību vai veselību vai izraisīt ūdens, gaisa vai zemes virsmas kvalitātes pasliktināšanos vai augu vai dzīvnieku pasaules iznīcināšanu, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu no viena līdz desmit gadiem.

§2 Tāds pats sods tiek piemērots ikvienam, kurš pretēji noteikumiem ievēd no ārvalstīm vielas, kas rada draudus videi.

§3 §1 noteiktais sods tiek piemērots ikvienam, kurš pretēji savam pienākumam pieļauj §1, §2 un §4 noteiktās darbības izdarīšanu.

§4 §1 noteiktais sods tiek piemērots ikvienam, kurš pretēji noteikumiem ievēd atkritumus no ārvalstīm vai izved atkritumus uz ārvalstīm.

§5 Ikviens, kurš bez nepieciešamā paziņojuma vai atļaujas vai pretēji tās noteikumiem importē vai eksportē bīstamos atkritumus, tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku no 2 līdz 12 gadiem.

¹²⁸ Karpus K. The new Polish Act on Waste of 2012// Polish Yearbook of Environmental Law. Online. 30 December 2013, No. 3, p. 51.– <https://doi.org/10.12775/PYEL.2013.003>

¹²⁹ Karpus K. The new Polish Act on Waste of 2012// Polish Yearbook of Environmental Law. Online. 30 December 2013, No.3, p. 51–52.– <https://doi.org/10.12775/PYEL.2013.003>

§5a Noteiktais sods (§5) tiek piemērots ikvienam, kurš atstāj bīstamos atkritumus vietā, kas nav paredzēta to uzglabāšanai vai apglabāšanai.

§6 Ja §1–§5 noteiktās darbības izdarītājs rīkojas neapzināti, tam tiek piemērots naudas sods, brīvības ierobežojums vai brīvības atņemšana uz laiku līdz 5 gadiem.”

Kā redzams, Polijā atkritumu jomā ir skaidri nodalīti divi atbildības līmeņi: kriminālatbildība par bīstamu, dzīvību/veselību vai vides kvalitāti apdraudošu atkritumu apsaimniekošanu (ar ļoti bargiem sodiem, īpaši bīstamo atkritumu importa/eksporta un “izmešanas vidē” gadījumos) un administratīvā atbildība ar finansiālām sankcijām par mazāk smagiem, ikdienas pārkāpumiem, balstīta uz “piesārņotājs maksā” un prevencijas principu. Latvija varētu pārņemt šādu skaidri strukturētu sistēmu – ar caurspīdīgu sasaisti starp materiāltiesiskajiem pienākumiem Atkritumu apsaimniekošanas likumā un precīzi noteiktiem kritērijiem, pēc kuriem ir iespējams nošķirt gadījumus, kad pārkāpums kvalificējams kā krimināli sodāms nodarījums, un kad tas uzskatāms par administratīvu pārkāpumu. Konkrēti – likumā “Par krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” nepieciešams paredzēt jaunu pielikumu, līdzīgi kā tas jau ir 1. pielikumā “Kritēriji meža vides saglabāšanā”, t.i., tiktu noteikti skaidri, izmērāmi un vienveidīgi piemērojami kritēriji citu noziedzīgu nodarījumu pret dabas vidi kvalifikācijai.

Kriminālkodeksa 183. pants paredz sodu par visu atkritumu un sarakstā iekļauto vielu nelikumīgu apsaimniekošanu, importu un eksportu šādos jautājumos:

- 1) uzglabāšana – atkritumu izvietošana vietās, kas noteiktas kā ilgtermiņa atkritumu poligoni un citas civilās būves;
- 2) izvešana – atkritumu un vielu transportēšana no to izcelsmes vietas;
- 3) pārstrāde – pārstrādes un neitralizācijas procesi; t.sk., atkritumu sagatavošana, kam seko pārstrāde vai neitralizācija;
- 4) pārstrāde – ietver visus procesus, kuros atkritumi kalpo lietderīgi, aizstājot citus materiālus, un “kuri citādi tiktu izmantoti, lai veiktu noteikto funkciju, vai arī rezultātā atkritumi tiek sagatavoti šādas funkcijas veikšanai noteiktajā vietā un ekonomiska labuma gūšanai”;
- 5) neitralizācija – ietver visus procesus, kas nav vērsti uz pārstrādi. Tas ietver atkritumu un uzskaitīto vielu pakļaušanu bioloģiskai, fiziskai vai ķīmiskai pārveidošanai, lai tās būtu piemērotas cilvēku veselības nodrošināšanai un neradītu draudus videi;
- 6) transports – aptver visus atkritumu un uzskaitīto vielu pārvietošanas procesus, kas saistīti ar importu un eksportu.¹³⁰

¹³⁰ Szwejkowska M., Zębek E. Environmental crimes listed in the Polish Penal Code since 1997// International and Comparative Law Review, 2013, Vol. 13., No. 2, p. 115–116.– DOI: 10.1515/iclr-2016-0074

Kriminālkodeksa 183. pantā paredzētais sods par atkritumu apsaimniekošanas noteikumu pārkāpšanu ir noteikts kā naudas sods, brīvības ierobežojums vai brīvības atņemšana, t.sk., paredzēta atbildība, ja noteiktās darbības izdarītājs rīkojas neapzināti. Lai gan Kriminālkodeksa 183. pantā ir paredzēts plašs sankciju spektrs, tā praktiskā nozīme īpaši izpaužas gadījumos, kad atbildība var tikt attiecināta arī uz nekustamā īpašuma īpašnieku vai valdītāju, ja viņš, neveicot pienācīgu uzraudzību, pieļauj neatļautu atkritumu uzglabāšanu vai apsaimniekošanu viņa rīcībā esošajās telpās. Īpašniekiem jābūt modriem, lai novērstu nelikumīgu atkritumu uzglabāšanu savās telpās. Iznomājot īpašumu uzglabāšanas nolūkos, nomnieki ir jākontrolē, lai nodrošinātu, ka viņi uzglabā materiālus atbilstoši noteikumiem. Par neatļautu atkritumu glabāšanu var piemērot naudas sodus no 1 000 PLN (236,40 *euro* uz 09.12.2025.) līdz 1 000 000 PLN (236 397,68 *euro* uz 09.12.2025.).¹³¹

Atkritumu savākšana un/vai pārstrāde bez nepieciešamās atļaujas tiek pakļauta administratīvam naudas sodam no 1 000 PLN (236,40 *euro* uz 09.12.2025.) līdz 1 000 000 PLN (236 397,68 *euro* uz 09.12.2025.). Naudas soda apmērs ir atkarīgs no pārkāpuma veida, tā ietekmes uz cilvēku veselību un vidi, pārkāpuma ilguma un darbības apjoma.¹³²

Ja operatoram nav nepieciešamās atļaujas vai viņš pārkāpj atļaujas nosacījumus, darbība var tikt pārtraukta, un operatoram var tikt piemērots naudas sods vai brīvības atņemšana.¹³³ Polijas tiesību aktos nav nodefinēta skaidra robeža starp bīstamajiem un nebīstamajiem atkritumiem.¹³⁴ Bīstamie atkritumi, ņemot vērā to kaitīgumu, prasa īpašu rīcību. Tieši šis atkritumu veids tiek identificēts kā visbiežāk izmests vai noglabāts vietās, kas nav paredzētas šim nolūkam. Polijā ir 28 bīstamo atkritumu sadedzināšanas iekārtas, no tām 23 ir piemērotas medicīnisko atkritumu neitralizēšanai. Tomēr, ņemot vērā augstās izmaksas, kas saistītas ar atkritumu nogādāšanu specializētā apglabāšanas vietā, daudzi uzņēmumi izmanto atkritumu apglabāšanu, tos sadedzinot. Taču sadedzinot atkritumus, tiek radīts toksisks dūmu mākonis. Tas izvērsas par epidemioloģisku apdraudējumu, var būt gruntsūdeņu un virszemes ūdeņu piesārņojuma avots, kā arī var izraisīt augsnes piesārņojumu. Ugunsgrēka laikā poligona piesārņojums skar ne tikai gaisu. Degšanas laikā radušās putekļu tonnas nogulsņējas uz augsnes, to piesārņojot. Kaitīgās vielas nonāk augsnē, ar to radot gruntsūdeņu piesārņojuma draudus. Ietekme uz

¹³¹ Waste Regulation in Poland.— <https://www.dudkowiak.com/environmental-law-in-poland/waste-regulation-in-poland/>

¹³² Waste Regulation in Poland.— <https://www.dudkowiak.com/environmental-law-in-poland/waste-regulation-in-poland/>

¹³³ Q&A on Environmental Law in Poland. Clifford Chance LLP, 2012, p. 17.— <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2012/12/qa-on-environmental-law-in-poland.pdf>

¹³⁴ Mitsilegas M., Fitzmaurice M., Fasoli E. Fighting Environmental Crime in Poland: A Country Report. Study in the framework of the EFFACE research project, London: Queen Mary University of London, 2015, p. 40.— https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Poland/index.pdf

veselību ir dažāda, bet tā var būt īpaši bīstama riska grupām – veciem cilvēkiem, bērniem, cilvēkiem ar elpošanas un sirds un asinsvadu sistēmas slimībām.

Pēc Polijas Galvenās vides aizsardzības inspekcijas sniegtās informācijas, no 2018. gada janvāra līdz 2021. gada jūlijam Polijā konstatēti 327 atkritumu izgāztuvju ugunsgrēki. Visvairāk to bija 2018. gadā – 134.

Vienā no Polijas smagākajiem nelegālo atkritumu izgāztuvju ugunsgrēkiem Zgežā (*Zgierza*), kas bija 2018. gada maija beigās, liesmas skāra aptuveni 1,5 ha lielu teritoriju, un dzēšanas darbi ilga nedēļu. Uzņēmumam uzlika administratīvo naudas sodu 1 000 000 PLN (23 6397,68 *euro* uz 09.12.2025.).¹³⁵ No šī piemēra var izsecināt, ka Polijā pat ļoti smagos vides incidentos (piemēram, liela mēroga nelegālas izgāztuves ugunsgrēks ar ilgstošu seku novēršanu) valsts reakcija praksē nereti materializējas administratīvās atbildības formā – ar ievērojamu naudas sodu, konkrētajā gadījumā – 1 000 000 PLN (23 6397,68 *euro* uz 09.12.2025.), kā ātru un tiešu sankciju instrumentu. Vienlaikus tas parāda, ka administratīvie sodi var sasniegt ļoti augstu līmeni, tomēr tie ne vienmēr nozīmē automātisku kriminālprocesu (tas būtu atkarīgs no pierādāma apdraudējuma/sekām, vainas un kvalifikācijas).¹³⁶

No iepriekš aprakstītā secināms, ka Polijā atkritumu aprīte ir visaptveroši regulēta – nelikumīga uzglabāšana, pārstrāde, transports un imports/eksports ir gan krimināltiesiski sodāmi, gan pakļauti ļoti augstiem administratīviem sodiem un pat darbības apturēšanai, taču praksē problēmu rada neskaidro definēta robeža starp bīstamajiem un nebīstamajiem atkritumiem, kā arī plaši izplatīta nelegālā atkritumu sadedzināšana. Faktiski Latvijā Atkritumu apsaimniekošanas likuma ietvaros likumdevējs arī ir noteicis gan kārtību atkritumu apsaimniekošanā, gan atbildību. Valsts vides dienestā ir atkritumu pārvaldājumu uzskaites sistēma (APUS) u.c.

Latvijā nepieciešams nodefinēt īpašnieku/nomnieku pienākumu novērst nelikumīgu atkritumu uzglabāšanu, detalizētu nelikumīgas atkritumu aprītes kriminalizāciju un iespēju piemērot ļoti augstus administratīvos sodus, arī uzņēmumu darbības apturēšanu. Likumdošanas pilnveides nolūkā būtu lietderīgi noteikt, ka nekustamā īpašuma īpašniekam ir pienākums īstenot pienācīgu uzraudzību, lai nepieļautu nelikumīgu atkritumu uzglabāšanu, savukārt nomniekam – būtu pienākums uzrādīt atkritumu izcelsmi un apsaimniekošanai nepieciešamos dokumentus. Papildus būtu paredzams pienākums nekavējoties ziņot kompetentajai iestādei par konstatētu pārkāpumu un atbildība par tā pieļaušanu (bezdarbību).

¹³⁵ Waste Regulation in Poland.–<https://www.dudkowiak.com/environmental-law-in-poland/waste-regulation-in-poland/>

¹³⁶ Przestępczość środowiskowa – współczesne wyzwanie dla organów ścigania oraz Inspekcji Ochrony Środowiska.– https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2025/08/IWS_Przestecz-srodowisk_web.pdf

DERĪGO IZRAKTEŅU IEГУVE

Tiesībsargājošajām institūcijām ir izšķiroša loma ar derīgo izrakteņu ieguvī un aprīti saistītu noziedzīgu nodarījumu novēršanā un apkarošanā, jo šo nodarījumu sarežģītais, nereti pārrobežu raksturs, kā arī piegādes ķēžu daudzpakāpju struktūra prasa specifiskas zināšanas un ciešu, koordinētu sadarbību starp institūcijām dažādās jurisdikcijās.¹³⁷

Nelikumīga metālu un minerālu ieguve, kā arī to tirdzniecība ietilpst noziegumu konceptuālajā klāstā, kas ietekmē vidi. Lai gan nav vispārpieņemtas nelikumīgas ieguves definīcijas un precīzu nozieguma apmēru ir grūti novērtēt, šis termins attiecas uz ieguves darbību, ko:(a) veic fiziskas vai juridiskas personas vai cilvēku grupas, neievērojot piemērojamo likumu vai administratīvo noteikumu prasības, kas regulē šīs darbības; vai (b) kas tiek veikta apgabalos, kur šādu darbību veikšana ir aizliegta, vai izmantojot aizliegtu aprīkojumu, ierīces vai ķīmiskas vielas.¹³⁸

Nelikumīga ieguve notiek gan virszemē, gan zemes dzīlēs, slēgtās un pamestās raktuvēs, un dažreiz pat darbojošās raktuvēs. Tā ir savstarpēji saistīta ar nelikumīgu iekļūšanu aktīvās vai slēgtās ieguves vietās, tā var notikt aizsargājamās teritorijās, dabas parkos, vēsturiskās vietās un apdzīvotās vietās. Dažās valstīs, nelikumīgi iekļūstot darbojošos raktuvēs, nelegālie kalnrači bieži vien ir bruņoti, draud darbiniekiem, apsardzes personālam un konkurējošām organizētām noziedzīgām nelegālo kalnraču grupām.¹³⁹

Ģeoloģijas un kalnrūpniecības likums (*Prawo geologiczne i górnictwe*),¹⁴⁰ kas pieņemts 2011. gada 9. jūnijā paredz noteikumus un procedūras licenču saņemšanai derīgo izrakteņu likumīgai ieguvei.¹⁴¹ Likumā ir četrpadsmit panti (176.–189. pants), kuros aprakstīti sodi par pārkāpumiem, kas saistīti ar kalnrūpniecību un ģeoloģiju. Ģeoloģijas un kalnrūpniecības likuma 176. pants noteic: “Personu, kas bez atļaujas vai bez ieguves projekta veic ieguves darbus vai pārkāpj to noteikumus, veicot tādas darbības kā:

- derīgo izrakteņu atradņu meklēšana vai izpēte,
- derīgo izrakteņu ieguve no atradnēm,

¹³⁷ Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals. United Nations publication, 2025, p. 50.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf

¹³⁸ Responding to Illegal Mining and Trafficking in Metals and Minerals: A Guide to Good Legislative Practices// United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2023, p. 3.– https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/Final_version_Illegal_Mining_and_Trafficking_in_Metals_and_Minerals_200123.pdf

¹³⁹ Illegal Mining.– <https://www.mineralscouncil.org.za/work/illegal-mining> // Citēts pēc: Responding to Illegal Mining and Trafficking in Metals and Minerals: A Guide to Good Legislative Practices. United Nations, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2023, p.3.– https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/Final_version_Illegal_Mining_and_Trafficking_in_Metals_and_Minerals_200123.pdf

¹⁴⁰ Geological and Mining Law, 09.06.2011// Journal of Laws of 2011, No. 163, item 981.– <https://www.gov.pl/attachment/9043b183-a5c6-4461-8b24-71b50c0e240d>

¹⁴¹ Geological and mining law in Poland – everything you need to know about mining license.– <https://www.dudkowiak.com/regulatory-in-poland/mining-license-in-poland/>

- vielu pazemes uzglabāšana ārpus rezervuāra zemes dzīlēs un atkritumu uzglabāšana pazemē,
- ar to tiek nodarīts būtisks kaitējums mantai vai nopietns kaitējums videi,
- tiek sodīts ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz 3 gadiem.

Ja ar minēto prettiesisko darbību tiek radīts tiešs apdraudējums būtiska mantiska kaitējuma vai nopietna kaitējuma videi iestāšanās iespējai, personai var tikt piemērots naudas sods, brīvības ierobežošana vai brīvības atņemšana līdz diviem gadiem.

Biežāk sastopamie pārkāpumi ir:

- ieguves rūpniecība aizsargājamās vai rezervētās teritorijās;
- darbība bez derīgas atļaujas vai licences;
- dokumentācijas viltošana (piemēram, ieguves licence, ražošanas pārskati);
- aizliegtu vai bīstamu vielu izmantošana vai izgāšana;
- vietējo un pamatiedzīvotāju kopienu konsultāciju un piekrišanas prasību neievērošana (piemēram, brīva, iepriekšēja un informēta piekrišana);
- zemes nelikumīga iegūšana vai izmantošana;
- ietekmes uz vidi novērtējumu un mazināšanas pasākumu neievērošana;
- nepietiekama ražošanas ziņošana;
- noziedzīgu personu nelikumīga piekļuve ieguves darbībām vai to kontrole.¹⁴²

Tādējādi Ģeoloģijas un kalnrūpniecības likums paredz noteikumus un procedūras licenču saņemšanai, kas nepieciešamas likumīgai ieguves darbībai. Lietu izskatīšana 177.–188. pantā minētajos gadījumos notiek saskaņā ar Pārkāpumu lietu procesuālā kodeksa (*Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia*) noteiktajiem noteikumiem un kārtību.

Administratīvās atbildības un kriminālatbildības nošķiršanai jāmin, ka administratīvās sankcijas (piemēram, augstākas ieguves nodevas vai palielinātas nodevas) parasti tiek piemērotas par ieguves koncesijas noteikumu pārkāpšanu vai ieguvi ārpus atļautās zonas. Taču kriminālvajāšana notiek, ja:

- darbība notiek bez koncesijas vai apstiprināta ģeoloģijas projekta;
- darbība kvalificējas kā regulēta ieguves darbība un
- tā rada būtisku kaitējumu (*znaczna szkoda*) īpašumam vai videi.¹⁴³

Kā redzams, Polijā derīgo izrakteņu ieguves un aprites jomā ir skaidri nošķirta administratīvā un kriminālatbildība: par koncesijas noteikumu pārkāpumiem un ieguvi ārpus

¹⁴² Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals// United Nations publication, 2025, p. 32.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf

¹⁴³ Sąd Rejonowy w Grudziądzu – II Wydział Karny. Sygn. akt. II K 1113/24.– <https://www.saos.org.pl/judgments/531107>

atļautās zonas pārsvarā piemēro administratīvās sankcijas (paaugstinātas nodevas, naudas sodus), savukārt kriminālvajāšana iestājas tad, ja ieguve notiek bez koncesijas vai apstiprināta projekta un rada būtisku kaitējumu videi vai īpašumam.

Kā piemērs saistībā ar derīgo izrakteņu ieguvi ir minams Grudziņdzas (*Grudziadz*) rajona tiesas 2. krimināllietu palātas (*Sąd Rejonowy w Grudziądzu – II Wydział Karny*) 2025. gada 3. jūnija spriedums lietā Nr. II K 1113/24¹⁴⁴ par nelikumīgu kalnrūpniecības darbību (*poszukiwanie/rozpoznawanie złóż vai wydobywanie kopalin*), kas veikta bez nepieciešamās atļaujas, papildus nodarot būtisku kaitējumu īpašumam vai videi. Tiesas nolēmumā ir atsauce uz Ģeoloģijas un kalnrūpniecības likuma 176. pantu, kas paredz kriminālatbildību par izpēti, derīgo izrakteņu ieguvi bez nepieciešamās atļaujas vai atbilstoša apstiprināta ģeoloģiskā projekta, ja tā rada būtisku kaitējumu īpašumam vai nopietnu kaitējumu videi.

Šajā lietā tiesa atzina, ka nodarījuma apstākļi, apsūdzētā raksturojums un personiskie apstākļi attaisno Kriminālkodeksa 37a. panta pirmās daļas piemērošanu, kas ļauj piemērot brīvības ierobežošanas sodu vai naudas sodu. Tiesa apsūdzētajam piesprieda naudas sodu piemērojot 400 dienu likmes, pieņemot, ka vienas dienas likme ir 50 PLN (11,84 *euro* uz 16.12.2025.). Šis lēmums tika pieņemts, ņemot vērā atbildību pastiprinošus apstākļus, proti, vides kaitējumu vairākos zemes gabalos un dažādos veidos (zemes izlīdzināšana, augsnes mēslošana ar toksiskām vielām, koku ciršana un meža ekosistēmas iznīcināšana). Apsūdzētais nepievērsa uzmanību vides jautājumiem un bija ieinteresēts tikai peļņā, kas šajos apstākļos būtu jāuzskata par motīviem, kas pelna īpašu nosodījumu. Iepriekšējas kriminālas pagātnes neesamība tika iekļauta starp atbildību mīkstinošiem apstākļiem.

Saskaņā ar Kriminālkodeksa 47. panta otro daļu apsūdzētajam J.C. tika piespriests samaksāt 20 000 PLN (4 736,20 *euro* uz 16.12.2025.) Nacionālajam fondam kompensācijas veidā, jo nav iespējams precīzi novērtēt viņa rīcības rezultātā radušos zaudējumus, savukārt kompensācijas noteikšana attiecīgā nozieguma izdarīšanas gadījumā ir obligāta. Un tās apmērs noteikti nepārsniedz summu, kas izriet no zaudējumiem. Kopumā šo situāciju iespējams vērtēt pozitīvi, jo tiesa atzina nelikumīgo derīgo izrakteņu ieguvi ar būtiska kaitējuma nodarīšanu videi par kriminālnoziegumu, piemēroja dienas naudas sodu un obligātu maksājumu fondam, tā skaidri īstenojot principu “piesārņotājs maksā”.

Vienlaikus diskutabli vērtējams ir apstāklis, ka, ņemot vērā nodarījuma apmēru un seku smagumu, kā arī iespējamu mantkārtīgu motīvu, finansiālu sankciju (bez brīvības atņemšanas soda piemērošanas) var uzskatīt par nepietiekami stingru un līdz ar to maz atbilstošu tāda samērā smaga noziedzīga nodarījuma videi atturēšanas mērķiem.

¹⁴⁴ Sąd Rejonowy w Grudziądzu – II Wydział Karny. Nr. II K 1113/24. – <https://www.saos.org.pl/judgments/531107>

Derīgo izrakteņu jomā noziegumi (īpaši nelikumīga ieguve) ir cieši saistīti ar būtisku vides kaitējumu, bieži ir kā pārrobežu noziegumi un balstās sarežģītās piegādes ķēdēs, tāpēc efektīvai apkarošanai vajadzīga tiesībsargājošo institūciju iesaiste un cieša institucionāla sadarbība. Problemātika: kā novērtēt nodarījuma videi reālo apjomu, kā noteikt skaidru robežu starp administratīvu pārkāpumu un kriminālnoziegumu (jo kriminālatbildība iestājas, ja nav koncesijas/projekta un ir būtisks kaitējums vai tiešs apdraudējums videi/īpašumam), pierādīšanas sarežģītība (ekspertīzes, kaitējuma kvantificēšana), bet kā pārņemami risinājumi minami skaidrāki “būtiska kaitējuma” sliekšņi un metodika, paralēla administratīvā un kriminālā reakcija bez pretrunām, lielāka izsekojamība un kontrole dokumentiem/kravām, konfiskācijas un kompensāciju mehānismi (piemēram, maksājumi vides fondā), moderni uzraudzības rīki un proaktīva starptautiskā sadarbība (t.sk., ar Poliju).

Secināms, ka derīgo izrakteņu ieguves noziegumi ir videi īpaši bīstami, sarežģīti un bieži vien pārrobežu rakstura, tāpēc to apkarošanai jābalstās uz skaidriem “būtiska kaitējuma” sliekšņiem, labu robežšķirtni starp administratīvo un kriminālatbildību, efektīvu dokumentu/kravu izsekojamību, konfiskāciju un kompensācijas mehānismiem (t.sk., maksājumiem vides fondos), kā arī specializētām izmeklēšanas prasmēm un starptautisku sadarbību – risinājumiem.

Pētījumā iegūtā informācija ļauj secināt, ka:

1. Polijas vides krimināltiesībās jēdziens “būtisks kaitējums” (*istotna szkoda*) ir kvalificējoša sastāva pazīme, kas praksē kalpo kriminālās un administratīvās atbildības nošķiršanai. Tas nav noteikts kā fiksēts skaitlisks sliekšnis, bet ir nenoteikts juridisks jēdziens, ko katrā lietā konkretizē, vērtējot faktus un ekspertu atzinumus. “Būtiskumu” raksturo seku smagums un intensitāte (piemēram, masveida floras/faunas bojāeja, būtisks kaitējums aizsargājamiem biotopiem, būtiska vides kvalitātes pasliktināšanās īpaši aizsargājamās teritorijās). Atbildību ietekmē arī vainas forma, un atsevišķos sastāvos pietiek ar reāla apdraudējuma radīšanu šādu seku iestāšanās iespējamībai.
2. Atbildība par nelegālu zveju tiek nošķirta pēc teritorijas tiesiskā režīma un pārkāpuma rakstura: aizlieguma pārkāpums īpaši aizsargājamā zonā (*obręb ochronny*) var tikt kvalificēts krimināltiesiski arī pie nelielas nozvejas. Kvalifikācijā izšķirošs parasti ir aizlieguma režīma pārkāpuma fakts (t.sk., aizliegtu rīku izmantošana) un/vai “būtiska kaitējuma” sliekšņa sasniegšana, īpaši, ja kaitējums skar aizsargājamās sugas vai biotopus (Kriminālkodeksa 181. pants). Praksē bieži piemēro finansiāli jūtamus sodus un papildu līdzekļus (konfiskāciju, kompensējošus maksājumus), taču tikai neliela daļa konstatēto pārkāpumu nonāk līdz tiesas izskatīšanai, kas norāda uz plaisu starp regulējuma sankciju potenciālu un piemērošanas intensitāti.

3. Atkritumu apsaimniekošanas regulējums balstās uz divlīmeņu atbildību: kriminālatbildība iestājas par nelikumīgu atkritumu (t.sk., importa/eksporta) apsaimniekošanu, ja radīts apdraudējums dzīvībai, veselībai vai videi (Kriminālkodeksa 183. pants), bet par citiem pārkāpumiem piemēro administratīvos sodus (t.sk., būtiskus naudas sodus un atsevišķos gadījumos darbības apturēšanu). Praksē problemātiska ir bīstamo/nebīstamo atkritumu klasifikācijas un fakta pierādīšana, kā arī nesankcionēta dedzināšana. Atbildība var iestāties arī nekustamā īpašuma īpašniekam/valdītājam, ja tas, nepildot uzraudzības pienākumu, pieļauj nelikumīgu atkritumu uzglabāšanu vai apsaimniekošanu savā īpašumā.
4. Vides piesārņojuma jomā kriminālatbildība paredzēta arī par apdraudējuma radīšanu: ja vielu vai jonizējošā starojuma emisija apjomā vai formā var apdraudēt dzīvību/veselību vai izraisīt ievērojamu ūdens, gaisa vai zemes kvalitātes pasliktināšanos (Kriminālkodeksa 182., 184. pants). Atbildība ir diferencēta pēc vainas formas un pastiprināta, ja nodarījums saistīts ar atļaujai pakļautas iekārtas ekspluatāciju (Kriminālkodeksa 182. pants). Smagu seku iestāšanās gadījumā (būtiska vides degradācija, masveida floras/faunas bojāeja, smags kaitējums veselībai vai nāve) piemērojami kvalificēti sastāvi ar bargākām sankcijām (Kriminālkodeksa 185. pants). Papildus pamatsodam var tikt noteikts pienākums veikt maksājumu vides aizsardzības fondā, īstenojot principu “piesārņotājs maksā”.
5. Derīgo izrakteņu ieguvē administratīvā atbildība parasti tiek piemērota par koncesijas nosacījumu pārkāpumiem vai ieguvi ārpus atļautās teritorijas, savukārt kriminālatbildība iestājas, ja ieguve notikusi bez koncesijas vai apstiprināta ģeoloģiskā/ieguves projekta un nodarīts būtisks kaitējums īpašumam vai nopietns kaitējums videi (Ģeoloģijas un kalnrūpniecības likuma 176. pants). “Būtiskums” šeit kalpo kā kvalificējošs sliekšnis pārejai no administratīva pārkāpuma uz krimināltiesisku kvalifikāciju. Praksē iespējams piemērot finansiālu sodu un obligātu maksājumu vides fondam, taču to samērīgums var tikt apšaubīts, īpaši mantkārīga motīva un smagu seku gadījumā. Kvalifikācija un soda izvēle ir cieši atkarīga no kaitējuma apmēra pierādīšanas (parasti ar ekspertīzi) un robežas precīzas noteikšanas starp administratīvu un kriminālu atbildību.

Nemot par pamatu Polijas pieredzi, pētījuma autori sniedz sekojošu priekšlikumu.

Polijā krimināltiesiskais regulējums efektīvi nodrošina dabas aizsardzību, īpaši kriminalizējot ar normatīvajos aktos noteikto pienākumu neizpildi saistītu rīcību. Balstoties uz šo pieredzi, pētījuma autori norāda, ka Latvijā lietderīgi ieviest regulējumu,

kas paredz atsevišķu noziedzīga nodarījuma sastāvu par būtiska kaitējuma nodarīšanu dabas teritorijām vai objektiem, nosakot atbildību gan par tīšu, gan aiz neuzmanības izdarītu rīcību. Šāds regulējums ietvertu atbildību, t.sk., par objektu ekspluatāciju bez attīrīšanas būvēm, iekārtu nelikumīgu ekspluatāciju, pasākumu neveikšanu dabas piesārņojuma novēršanai vai seku likvidēšanai, kā arī par aizsargierīču neuzturēšanu, skaidri izdalot pastiprinātas atbildības gadījumus. Minētās normas kalpotu kā būtisks preventīvs instruments vides aizsardzības jomā.

Pētījuma autori uzsver, ka minētā normatīvā regulējuma ieviešana Latvijā nodrošinātu skaidrību atbildības noteikšanā, veicinātu preventīvu darbību un samazinātu tiesvedības strīdus par būtisku kaitējumu nodarīšanu dabai.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem (pieņemta 25.06.1998., Orhūsā, Dānijā). 12.09.2002.// Latvijas Vēstnesis, 26.04.2002., Nr. 64.
2. Eiropas Savienības Pamattiesību harta// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 07.06.2016., C 202, 389.–405. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>
3. Eiropas Parlamenta un Padomes 2004. gada 21. aprīļa Direktīva 2004/35/EK par atbildību vides jomā attiecībā uz videi nodarītā kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 30.04.2004., L 143, 56.–75. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj/?locale=LV>; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02004L0035-20190626>
4. Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 14. jūnija Regula (EK) Nr. 1013/2006 par atkritumu sūtījumiem// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 190, 12.07.2006., 1.–98. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1013>; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A02006R1013-20250101>
5. Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra direktīva 2008/98/EK par atkritumiem un par dažu direktīvu atcelšanu// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 22.11.2008., L 312, 3.–30. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0098>
6. Eiropas Parlamenta un Padomes 2008. gada 19. novembra direktīva 2008/99/EK par vides krimināltiesisko aizsardzību. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis,

06.12.2008., L 328, 28.–37. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj/?locale=LV>

7. Eiropas Parlamenta un Padomes 2013. gada 11. decembra Regula (ES) Nr. 1380/2013 par kopējo zivsaimniecības politiku un ar ko groza Padomes Regulas (EK) Nr. 1954/2003 un (EK) Nr. 1224/2009 un atceļ Padomes Regulas (EK) Nr. 2371/2002 un (EK) Nr. 639/2004 un Padomes Lēmumu 2004/585/EK// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, OV L 354, 28.12.2013., 22.–61. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1380/oj/?locale=LV>
8. Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 17. maija Regula (ES) 2017/821, ar ko paredz piegādes ķēdes pienācīgas pārbaudes pienākumus Savienības importētājiem, kuri importē konfliktu skartu un augsta riska teritoriju izcelsmes alvu, tantalu un volframu, to rūdas un zeltu// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 19.05.2017., OV L 130, 1.–20. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/ALL/?uri=CELEX%3A32017R0821>
9. Eiropas Parlamenta un Padomes 2024. gada 11. aprīļa direktīva (ES) 2024/1203, kas paredz noteikumus par vides krimināltiesisko aizsardzību un aizstāj Direktīvas 2008/99/EK un 2009/123/EK// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 30.04.2024.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj?locale=lv>
10. Padomes 2008. gada 29. septembra Regula (EK) Nr. 1005/2008, ar ko izveido Kopienas sistēmu, lai aizkavētu, novērstu un izskaustu nelegālu, neregistrētu un neregulētu zveju, un ar ko groza Regulas (EEK) Nr. 2847/93, (EK) Nr. 1936/2001 un (EK) Nr. 601/2004, un ar ko atceļ Regulas (EK) Nr. 1093/94 un (EK) Nr. 1447/1999// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, OV L 286, 29.10.2008., 1.–32. lpp.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/1005/oj/?locale=LV>
11. Guidelines providing a common understanding of the term ‘environmental damage’ as defined in Article 2 of Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage (2021/C 118/01)// Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 07.04.2021., 49 p.– [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XC0407\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021XC0407(01))
12. Poland Constitution 1992.– https://constitutionnet.org/sites/default/files/poland_small_constitution_1992-1997.pdf
13. Ustawa z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie: The Act of April 13, 2007, on Preventing Environmental Damage and its

Repair.–

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20070750493/U/D20070493Lj.pdf>.

14. Act of 8 December 2017 on the Supreme Court// Journal of Laws of 2023, item 1093.– https://www.sn.pl/en/about/SiteAssets/Lists/Status_prawny_EN/AllItems/Act%20on%20the%20Supreme%20Court%20-%20English%20version.pdf
15. The Civil Code.– <https://webfiles-scl.blackbaud.com/files/support/helpfiles/npoconnect/content/resources/attachments/poland-civil-code.pdf>
16. Geological and Mining Law// Journal of Laws of 2011, No.163, item 981.– <https://www.gov.pl/attachment/9043b183-a5c6-4461-8b24-71b50c0e240d>; <https://www.gov.pl/web/srodowisko/ustawa-prawo-geologiczne-i-gornicze-z-rozporzadzeniami-w-angielskiej-wersji-jezykowej>.
17. The Penal Code. 1997. gada 6. jūnija likums. Stājies spēkā 1998. gada 1. septembrī.– [https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20\(Poland\).pdf](https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20(Poland).pdf)
18. Polijas Republikas Augstākās tiesas 1987. gada 13. oktobra spriedums. IV CR 266/87. Legalis Nr. 26001.
19. Polijas Republikas Augstākās tiesas 2001. gada 27. aprīļa spriedums. III CZP 5/01. Legalis Nr. 49642.
20. Polijas Republikas Augstākās tiesas 2008. gada 24. septembra spriedums. II CSK 177/08. Legalis Nr. 114126.
21. Resolution of the Supreme Court concerning the right to live in a clean environment.– https://www.sn.pl/en/judicialdecisions/SitePages/Cases-currently-decided.aspx?ItemSID=13-ce190485-b2ec-4a76-b66c-3f5bb47db482&ListName=cases_currently_decided&rok=2021
22. Cole D. H. Instituting Environmental Protection: From Red to Green in Poland 90. 1998. Books & Book Chapters by Maurer Faculty. 153. – 313 p.– <https://www.repository.law.indiana.edu/facbooks/153>
23. Cole D. H. Poland's 1997 Constitution in Its Historical Context. 1998.– <https://constitutionnet.org/sites/default/files/Cole%20Poland%20Constitution.pdf>
24. Fogleman V. Landowners' liability for remediating contaminated land in the EU: EU or national law? Part I: EU law. Environmental Liability – Law, Policy and Practice. Lawtext Publishing Limited, 2015, 22 p.– <http://www.lawtext.co.uk/pdfs/sampleArticles/EL23-2FOGLEMANNpt1.pdf>

25. Karpus K. The new Polish Act on Waste of 2012// Polish Yearbook of Environmental Law. Online. 30 December 2013, No.3, pp.31–52.–
<https://doi.org/10.12775/PYEL.2013.003>
26. Lipiński A., Lipińska K. New Polish Geological and Mining Law. pp.57–84.
27. Mickiewicz M., Wołos W., Trella M. Characteristics of illegal inland fishing according to the opinions of Polish fisheries guards// Fish. Aquat. Life, 2020, 28, pp.125–132.–
<https://fal.infish.com.pl/index.php/FisheriesAndAquaticLife/article/view/739/742>
28. Mikosa Ž. Iespēja pasargāt vidi – katram no mums. 23.07.2020.–
<https://lvportals.lv/viedokli/213826-iespeja-pasargat-vidi-katram-no-mums-2010>
29. Paleczna A. The concept of rationalising damage and the scope of insurer's liability.–https://piu.org.pl/wp-content/uploads/2024/04/WU%202023-04_03_Paleczna.pdf
30. Szwejkowska M., Zębek E. Environmental crimes listed in the Polish Penal Code since 1997// International and Comparative Law Review, 2013, Vol. 13., No. 2, pp.111–119.– DOI: 10.1515/iclr-2016-0074.
31. Wagner W. J. The New Constitution of Poland (1953)// Articles by Maurer Faculty. 2323.– <https://www.repository.law.indiana.edu/facpub/2323>
32. Winter G., Jans J. H., Macrory R., Krämer L. Weighing up the EC Environmental Liability Directive// Journal of Environmental Law, Oxford University Press, 03.06.2008., 29 p.– <https://www.gerd-winter.jura.uni-bremen.de/envirliability.pdf>
33. Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2024 r. Warszawa, 2025.–https://www.pgi.gov.pl/images/surowce/2024/bilans_2024.pdf
34. Environmental Liability Directive Protecting Europe's Natural Resources. European Union, 2013.– <https://era.org.mt/wp-content/uploads/2021/03/ELD-brochure.pdf>
35. Mitsilegas M., Fitzmaurice M., Fasoli E. Fighting Environmental Crime in Poland: A Country Report. Study in the framework of the EFFACE research project, London: Queen Mary University of London, 2015.–
https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Poland/index.pdf
36. Paquel K. Wildlife Crime in Poland. European Parliament. Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy. 04.2016, 25 p.–

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578960/IPOL_IDA\(2016\)578960_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578960/IPOL_IDA(2016)578960_EN.pdf)

37. Q&A on Environmental Law in Poland. Clifford Chance LLP, 2012.–
<https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2012/12/qa-on-environmental-law-in-poland.pdf>
38. Responding to Illegal Mining and Trafficking in Metals and Minerals: A Guide to Good Legislative Practices. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 2023, 125 p.– https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/Final_version_Illegal_Mining_and_Trafficking_in_Metals_and_Minerals_200123.pdf
39. Sourcebook on EU Environmental Law. 03.2010, 389 p.–
https://www.eib.org/files/publications/strategies/sourcebook_on_eu_environmental_law_en.pdf
40. Strengthening the security and integrity of the precious metals supply chain. Technical Report. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), 122 p.–
<https://www.mineralscouncil.org.za/downloads?task=download.send&id=342&catid=25&m=>
41. The Polish Code for the Valuation of Mineral Assets. Kraków, Polish Association of Mineral Asset Valuers, 2021, 55 p.– <https://www.polval.org.pl/wp-content/uploads/2022/06/KODEKS-POLVAL-2021-angielski.pdf>
42. Wildlife Crime in Poland Study on wildlife crime from 2015 to 2020. WWF Polska, 03.2020, 29 p.– https://stopwildlifecrime.eu/wp-content/uploads/2022/10/SWIPE_Poland_National_report_EN.pdf
43. CMS Guide to Consequential Loss in Poland. 01.09.2025.–
<https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-guide-to-consequential-loss-clauses-in-the-energy-sector/poland>
44. Criminal Law in Poland & Penal Code in Poland.–
<https://www.dudkowiak.com/criminal-law-in-poland/>
45. Environment Protection Law – Regulatory and framework.–
<https://www.dudkowiak.com/environmental-law-in-poland/>
46. Geological and mining law in Poland – everything you need to know about mining license.–<https://www.dudkowiak.com/regulatory-in-poland/mining-license-in-poland/>
47. Illegal Mining.– <https://www.mineralscouncil.org.za/work/illegal-mining>

48. Karasińska M., Rafał Karbowniczek R. Mienie znacznej i wielkiej wartości – co dalej w czasach galopującej inflacji? 02.05.2022.– <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mienie-znacznej-i-wielkiej-wartosci-w-prawie-karnym,514895.html>
49. Kuraś B. New Waste Act. 24.01.2013.– <https://codozasady.pl/en/p/new-waste-act>
50. Kuraś B. More on the Waste Act. 16.05.2013.– <https://codozasady.pl/en/p/more-on-the-waste-act>
51. Limits of contractual liability for damage. 10.12.2024.– <https://www.kg-legal.eu/info/investment-law-and-processes-in-poland/limits-of-contractual-liability-for-damage/>
52. Maćkowiak K. Environmental criminal law – current status and prospects. 29.05.2025.– <https://codozasady.pl/en/p/environmental-criminal-law-current-status-and-prospects>
53. Maćkowiak K. EPR for textiles, and combatting food waste. 09.10.2025.– <https://codozasady.pl/en/p/epr-for-textiles-and-combatting-food-waste>
54. Maćkowiak K. Protecting the environment through criminal law: It is time for new provisions. 14.12.2023.– <https://codozasady.pl/en/p/protecting-the-environment-through-criminal-law-it-is-time-for-new-provisions>
55. Maćkowiak K. What’s new in environmental law? 09.10.2025.– <https://codozasady.pl/en/p/what-s-new-in-environmental-law->
56. Minerals Crime: Crimes in the supply chains of critical energy transition minerals. United Nations publication, 2025.– https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crimes%20on%20Environment/Minerals_Crime/Critical_minerals_2025.pdf
57. Ministry of Climate and Environment Republic of Poland.– <https://www.gov.pl/web/climate>
58. Prevention and remediation of environmental damage. 14.08.2023.– <https://www.nik.gov.pl/en/news/prevention-and-remediation-of-environmental-damages.html>
59. The EU Conflict Minerals Regulation. Implementation at the EU Member State level. Review paper. June 2021.– <https://ipisresearch.be/wp-content/uploads/2021/06/Review-paper-on-EU-Conflict-Minerals-Regulation-1-1.pdf>
60. Waste Regulation in Poland.– <https://www.dudkowiak.com/environmental-law-in-poland/waste-regulation-in-poland/>

6. SOMIJA

Somijas krimināltiesībās vides noziegumi (*ympäristörikokset*) veido atsevišķu, sistemātiski strukturētu krimināltiesību apakšsektoru, kam centrā atrodas Kriminālkodeksa (*Rikoslaki*)¹⁴⁵ 48. nodaļa “Vides noziegumi” un 48a. nodaļa “Dabas resursu noziegumi” (*luonnonvararikokset*). Šajās nodaļās ietvertie noziedzīgo nodarījumu sastāvi aptver gan piesārņojumu, atkritumu apsaimniekošanu un pārkāpumus darbā ar bīstamām ķīmiskām vielām, gan noziedzīgas darbības, kas saistītas ar dabas resursu izmantošanu (nelegālu zveju, medībām, bioloģiskās daudzveidības apdraudēšanu u.c.).

Somu valodā “**būtisks kaitējums**” nozīmē “ievērojams kaitējums” (*merkittävä ympäristövahinko*). Savukārt jēdziens “kaitējums videi” (*ympäristövahinko*) ir vispārīgs un aptver gan faktiskus, gan potenciālus vides apdraudējumus. Vides noziegumi Somijā attiecas uz darbībām, kas bojā vai apdraud vidi, dabas resursus, floru un faunu. Tie ir regulēti gan valsts, gan starptautiskajos tiesību aktos un vērsti uz sabiedrības tiesību aizsardzību pret piesārņojumu un kaitīgām vides izmaiņām. Tāpat “nozīmīguma” (somu zinātnieku lietotais termins *merkittävyys*) novērtējumam jāspēj ietvert ne vien plašu, labvēlīgu aizsardzības līmeņa perspektīvu, bet arī konkrētus, mērāmos kritērijus, kas attiecas uz ietekmes intensitāti, ilgumu, neatgriezeniskumu un teritoriju vai populāciju mērogu.

Atšķirībā no citām Eiropas valstīm Somija krimināltiesībās ir skaidri nošķīrusi vides kvalitātes aizsardzību un dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu, izdalot tam veltītas atsevišķas Kriminālkodeksa nodaļas. Vienlaikus vides noziegumu jēdziens tiek lietots arī plašākā nozīmē, aptverot speciālajos normatīvajos aktos noteiktos pārkāpumus, tostarp Vides aizsardzības likumā (*Ympäristönsuojelulaki*), Atkritumu likumā (*Jätelaki*), Ūdens likumā (*Vesilaki*), Dabas aizsardzības likumā (*Luonnonsuojelulaki*), Zvejniecības likumā (*Kalastuslaki*) un Kalnrūpniecības likumā (*Kaivoslaki*), kuri no vides aizsardzības skatupunkta kopumā ir uzskatāmi par noziegumiem pret vidi.

Vides pārkāpumiem un dabas resursu pārkāpumiem piemēro arī Kriminālkodeksa 10. nodaļā noteiktos konfiskācijas noteikumus, uzņēmumam var tikt arī prasīts kompensēt, piemēram, atkritumu apstrādes izmaksas, ko tas ir ietaupījis, veicot nelikumīgas darbības. Tiesas, izskatot noziegumus pret vidi Somijā, bieži izmanto administratīvo tiesību aktu pārkāpumu kā sākotnējo izvērtējuma punktu, un tikai pēc tam analizē, vai attiecīgais kaitējums vai risks sasniedz kriminālatbildības sliekšni. Kriminālatbildības sliekšnis vides noziegumos parasti nav kvantitatīvi noteikts (piemēram, kā robežvērtība), bet ir normatīvs. Kriminālatbildība iestājas, ja administratīvo pienākumu, aizliegumu vai atļaujas nosacījumu pārkāpums ir izdarīts tīši vai rupjas

¹⁴⁵ Rikoslaki 39/1889.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1889/39-001>

neuzmanības dēļ un pēc savas dabas un konkrētajos apstākļos rada Kriminālkodeksa 48. nodaļā¹⁴⁶ paredzēto kaitējumu vai apdraudējumu (t.sk., vides piesārņojumu, citu līdzvērtīgu kaitīgu vides izmaiņu vai apdraudējumu veselībai). Tas nodrošina konsekvenci starp administratīvo un krimināltiesisko praksi un ļauj noteikt pārkāpuma smagumu atbilstoši normatīvajiem kritērijiem.

Jēdziens “būtisks kaitējums videi” Somijas tiesībās lielā mērā ir pārņemts no Eiropas Savienības Vides atbildības Direktīvas 2004/35/EK¹⁴⁷ par atbildību vides jomā attiecībā uz vides kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu. Direktīva nosaka, ka vides kaitējums ir aizsargājamām sugām, dabiskām dzīvotnēm, ūdeņiem vai zemei nodarīts kaitējums, kam ir būtiska negatīva ietekme. Būtiskuma sliekšnis katram kaitējuma veidam ir augsts, piemēram, zemes piesārņojums ir uzskatāms par būtisku, ja tas rada risku cilvēku veselībai.

Saskaņā ar Direktīvas 2004/35/EK 2. panta 1. punkta a) apakšpunktu, ikviena kaitējuma nozīmīgums ir jānovērtē, balstoties uz: aizsardzības statusu kaitējuma brīdī, attiecīgo sugu vai biotopu sniegto ekosistēmu pakalpojumu apjomu, dabiski pastāvošo atjaunošanās kapacitāti. Nozīmīgas nelabvēlīgas izmaiņas salīdzinājumā ar sākotnējo stāvokli ir jānosaka, izmantojot objektīvus, izmērāmus kritērijus, piemēram, indivīdu skaitu, to blīvumu, izplatības areālu, konkrētās sugas vai biotopa lomu ekosistēmā un to saglabāšanas nozīmi, sugu vai biotopu sastopamību dažādos mērogos (lokālā, reģionālā un ES līmenī), sugu vairošanās un populācijas noturības kapacitāti, biotopa dabiskās reģenerācijas spēju. Tāpat būtiskuma izvērtējums ietver analīzi par to, vai suga, biotops spēj atjaunoties īsā laikā bez cilvēka iejaukšanās. Ja kaitējums rada pierādāmu nelabvēlīgu ietekmi uz cilvēku veselību, tas automātiski ir uzskatāms par būtisku.

Termins “nozīmīgs” apzīmē kaitējumu, kas ir lielāks par nenozīmīgu vai formālu pārkāpumu un parasti pamato administratīvās atbildības piemērošanu, taču tas vēl nav pietiekams, lai iestātos kriminālatbildība, kurai nepieciešams augstāks kaitējuma smaguma vai intensitātes sliekšnis.

Neradīt būtisku kaitējumu (*do no significant harm, DNSH*) – šī principa pamatideja ir tāda, ka saimnieciskā darbība, pat ja tā sniedz ieguldījumu kādā no būtiskā ieguldījuma kategorijām, netiek uzskatīta par ilgtspējīgu, ja tā vienlaikus nodara lielāku kaitējumu nekā labumu kādam citam vides mērķim.

Tāpat, būtisks kaitējums ūdens un jūras resursu ilgtspējīgai izmantošanai un aizsardzībai tiek nodarīts, ja darbība kaitē ūdenstilpju labam vides stāvoklim, savukārt neefektīva materiālo vai dabas resursu izmantošana un atkritumu rašanās pieaugums rada kaitējumu aprites ekonomikas mērķim. Visbeidzot, darbības, kas izraisa emisiju pieaugumu un kaitīgu ietekmi uz dabisko

¹⁴⁶ Rikoslaki.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1889/39-001>

¹⁴⁷ Directive 2004/35/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj/eng>

dzīvotņu un sugu noturību un aizsardzības statusu, var kaitēt attiecīgi piesārņojuma novēršanas un kontroles mērķim, kā arī bioloģiskās daudzveidības aizsardzības, atjaunošanas un ekosistēmas mērķim.

Kā piemēri ir minami divi konkrēti gadījumi, kur 2024. gada rudenī mežizstrādes mašīnas šķērsoja Kainu upi (*Kainuu*), kas ir aizsargāta teritorija apdraudēto saldūdens gliemeņu (*jokihelmisimpukas*) dēļ.¹⁴⁸ Šis gadījums tika izmeklēts kā smags dabas aizsardzības pārkāpums. Somijas Kriminālkodeksa 48. nodaļas 5a. pantā ir ietverta norma par smagiem dabas aizsardzības pārkāpumiem, piemēram, ja ir nopietns apdraudējums/kaitējums sugas saglabāšanai, īpaši, ja suga ir reta vai apdraudēta, vai ietekme ir ilgstoša/plaša, gūts ievērojams ekonomisks labums, vai izdarīta rīcība ar iepriekšēju nodomu, un kopumā nodarījums ir vērtējams kā smags.

Vēlāk tajā pašā rudenī Tampērē izcēlās ugunsgrēks atkritumu pārstrādes iekārtā, kas ilga vairākas dienas. Iekārtā izrādījās, ka bija iekrauts vairāk atkritumu nekā pieļaujams. Policija izmeklēja šos incidentus kā vides degradāciju veicinošus un smagus dabas aizsardzības pārkāpumus (YLE, 2024b). No iepriekšminētā izriet, ka pārkāpuma smagumu nosaka ne tikai faktiskās sekas, bet arī pierādāms apdraudējums un riska intensitāte.

Šie divi 2024. gada notikumi tiek analizēti pētījuma ietvaros, lai akcentētu galveno domu par “krimināltiesiskā sliekšņa” iestāšanos: ikdienas saimnieciska rīcība kļūst par kriminālizmeklēšanas objektu tad, kad tā rada būtisku risku vai kaitējumu videi (īpaši aizsargājamām sugām/biotopiem), vai kad ir saskatāmas pazīmes par atļauju režīma pārkāpumu ar nopietnām sekām.

Somijas policija ik gadu saņem informāciju par aptuveni 450 vides noziegumiem un 170 noziegumiem pret dabas resursiem.¹⁴⁹ Plašākā nozīmē vides noziegumi ietver nodarījumus, kas saistīti ar atkritumu apsaimniekošanu, augsnes ieguvī, dzīvnieku aizsardzību, medībām, zveju, mežiem un ūdens vidi.¹⁵⁰

Novērtējot vides noziegumu radītās sociālās izmaksas Somijā, parasti tiek ņemti vērā vairāki komponenti: tiešais kaitējums videi, kaitējuma novēršanas un vides atjaunošanas izmaksas (tostarp atjaunošanas izmaksu koeficienti/reizinātāji), tiesībaizsardzības un tiesvedības izmaksas (izmeklēšana, prokuratūras darbība un tiesas procesa nodrošināšana), kā arī brīvības atņemšanas soda izpildes izmaksas valstij un notiesātajai personai, ietverot arī ar notiesāšanu saistītās netiešās

¹⁴⁸ YLE (2024a). Uhanalaisia raakkuja kuoli, kun Stora Enson metsäkoneet jyristelivät joen yli – poliisi tutkii törkeänä luonnonsuojelukoksenä. 21.8.2024. <https://yle.fi/a/74-20106354> YLE (2024b). – Journal.fi. – https://kriminologia.journal.fi/article/view/Poliisi_tutkii_Tampereen_isoa_jatepaloa. 11.11.2024.; <https://yle.fi/a/74-20123834> YLE (2024c). Kotkalaisen yrityksen tiloista löytyi vuosia vanhaa lihaa – oli myynyt elintarvikkeita ravintoloille ympäri Etelä-Suomen. 15.11.2024.; <https://yle.fi/a/74-20124953>

¹⁴⁹ Environmental offences down from last year. – https://poliisi.fi/en/-/environmental-offences-down-from-last-year?languageid=en_us&utm_source

¹⁵⁰ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ympäristövahinkorahastosta ja siihen liittyviksi laeiksi. – <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2022/183>

izmaksas, piemēram, reputācijas zaudējumus. Vidēji sociālās izmaksas uz vienu vides noziegumu tiek lēstas aptuveni 42 600 *euro* un lielāko daļu no summas veido tieši kaitējuma novēršanas un vides atjaunošanas izmaksas. Šāds novērtējums tiesībpolitiskā aspektā pamato atziņu, ka ekonomiski racionālāk ir ievērot vides prasības, nekā tās pārkāpt.

Salīdzinot Somijas vides krimināltiesisko regulējumu ar Latvijas sistēmu, līdzās fundamentālajām līdzībām, ko nosaka kopīgā ES tiesiskā telpa, atklājas būtiskas atšķirības gan normatīvās struktūras, gan kriminālatbildības “slietšķņa” noteikšanas pieejā: Somijā kriminālkodeksā ir skaidri nošķirtas normas par vides kvalitātes/piesārņojuma aizskārumiem un normas par dabas resursu izmantošanas kārtības pārkāpumiem, kas veicina precīzāku nodarījumu kvalifikāciju un sistemātisku judikatūru, savukārt Latvijā Krimināllikuma XI nodaļā šie aspekti ir apvienoti, ar izteiktu orientāciju uz konkrētu aizsargājamo objektu aizsardzību, taču bez Somijai raksturīga vispārīga “vides degradācijas” ietvara, kas aptvertu būtisku kaitējumu neatkarīgi no tā konkrētās izpausmes. Somijas praksē kriminālatbildība tiek sasaistīta ar augstāku smaguma pakāpi nekā administratīvajā procesā un balstīta objektīvākos kritērijos (piemēram, ietekmē uz populācijām un to atjaunošanās spēju), turklāt administratīvais pārkāpums funkcionē kā “nulles punkts” kriminālā slietšķņa noteikšanai, kamēr Latvijā “būtiska kaitējuma” jēdziens, īpaši nemantiskā vides kaitējuma dimensijā, praksē ir interpretatīvi sarežģītāks, turklāt administratīvā un kriminālprocesa savstarpējā saikne vides jomā mēdz būt nepietiekami konsekventa. Papildu atšķirību veido principa “nenodarīt būtisku kaitējumu” (turpmāk – DNSH) lietojums: Somijā tas var tikt integrēts krimināltiesiskajā izvērtējumā, ļaujot konstatēt noziedzīgu rīcību arī tad, ja formāli pastāv atļauja, bet faktiskā ietekme izjauc pieļaujamo līdzsvaru, kamēr Latvijā DNSH pagaidām dominē galvenokārt administratīvajā un ES finansējuma pārvaldības kontekstā, un tā pārnese uz krimināltiesībām ir agrīnā attīstības stadijā. Ekonomiskās atturēšanas aspektā Somijas pieeja ir izteikti mērķēta uz prettiesiski gūtā labuma neitralizēšanu, tostarp konfiskācijā iekļaujot “ietaupītās izmaksas”, bet Latvijā, lai arī videi nodarītais kaitējums tiek aprēķināts pēc Valsts vides dienesta (turpmāk – VVD) taksēm un formulām, kriminālprocesos retāk tiek centrēta uzmanība uz pārkāpēja ietaupījumu kā noziedzīgi iegūtu mantu. Tādējādi Somijas modelis konsekventi nodrošina, ka sods un kompensācija pārsniedz nelegālo peļņu. Visbeidzot, Somijā vides noziegumu izvērtējumā tiek iekļautas arī sociālās izmaksas (tostarp tiesvedības un reputācijas komponentes), kamēr Latvijā valstiskā līmenī šāda visaptveroša pieeja publiski ir mazāk attīstīta un reakcija biežāk ir seku orientēta. Te nu Latvijai par pārņemamiem virzieniem būtu apsverama iekšēja vides noziegumu strukturēšana (resursu nelikumīga ieguve pret vides piesārņošanu), agrīnāka kriminālprocesuāla intervence apdraudējuma stadijā (nepieļaujot “redzamu seku” prasības dominanci) un ekonomiskā izdevīguma izskaušana, nostiprinot principu, ka vides normu pārkāpšana nekad nevar būt finansiāli izdevīga.

Somijas tiesu prakse apliecina, ka “būtiska kaitējuma” jēdziens ir vietējā līmeņa bioloģiskās daudzveidības aizsardzības mehānisms, kas nodrošina, ka kaitējums netiek ignorēts tikai tādēļ, ka tas nav ietekmējis sugas stāvokli nacionālā mērogā. Somijā ievērojama daļa vides pārkāpumu tiek risināta administratīvā pārkāpuma procesā. Vides inspekcijas iestādes ir atbildīgas par atļauju izsniegšanu, uzraudzības īstenošanu un pienākumu uzlikšanu pārkāpuma novēršanai un vides atjaunošanai. Savukārt gadījumos, kad pārkāpuma raksturs un nodarījuma sekas sasniedz kriminālatbildības sliekšni (izvērtēt kāds tas ir), tiek piemērotas Kriminālkodeksa 48. un 48a. nodaļās minētās normas, kas regulē vides un dabas resursu noziegumus. Šāda divu līmeņu sistēma – administratīvā un krimināltiesiskā – nodrošina efektīvu un diferencētu pieeju vides tiesību aizsardzībai Somijā.

Somijā izmeklēšanas ierosināšanai par pamatu visbiežāk ir:

- Dabas aizsardzības likuma iespējamie pārkāpumi (28%),
- Ūdens likuma prasību neievērošana (24%),
- Vides aizsardzības likuma pārkāpumi (22%),
- Atkritumu likuma pārkāpumi (18%).¹⁵¹

Vides pārkāpumu kontekstā ir arī jāmin Likums par izlīgumu krimināllietās un atsevišķās civillietās (1015/2005),¹⁵² kas nosaka, ka izlīgums ir bezmaksas pakalpojums, kurā par noziedzīgu nodarījumu aizdomās turētajai personai un noziedzīgā nodarījumā cietušajai personai tiek dota iespēja konfidenciali tikties ar neatkarīga izlīguma starpnieka palīdzību, apspriest cietušajai personai nodarīto garīgo un materiālo kaitējumu un tad pēc savas iniciatīvas vienoties par pasākumiem kaitējuma atlīdzināšanai. Samierināšanu var izmantot arī civillietās, kurās vismaz viena no pusēm ir fiziska persona. Šis princips uzskatāmi atainots Kriminālkodeksa 48a. nodaļā, kur minēti noziegumi pret dabas resursiem, t.sk., medību un makšķerēšanas noziegumi (48a. nodaļas 1. un 2. punkts). Šādos nodarījumos kaitējums videi vienlaikus nozīmē arī kaitējumu citu personu tiesiskajām interesēm, tādēļ tie ir cieši saistīti ar horizontālajām tiesiskajām attiecībām. Šo pieeju tālāk nostiprina arī 48a. nodaļas 5. punkts, kas papildus uzsver horizontālās atbildības nozīmi šīs kategorijas noziegumu regulējumā.

Atsevišķās situācijās prokurora tiesības uzsākt kriminālvajāšanu ir saistītas ar cietušās personas procesuālo līdzdalību. Prokurors nav tiesīgs celt apsūdzību par zvejas vai medību noteikumu pārkāpumiem, kā arī par nelikumīgu loma slēpšanu gadījumos, kad ar nodarījumu tiek aizskartas vienīgi privāttiesiskās intereses. Šādos apstākļos mediācijas piemērošana ir tiesiski

¹⁵¹ Environmental crime in Finland: Review 2024.– <https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Environmental-crime-report-2024.pdf/3967e657-f741-c932-af46-92e11f590179/Environmental-crime-report-2024.pdf?t=1762259086251>

¹⁵² Act on Conciliation in Criminal and Certain Civil Cases (1015/2005).– <https://www.finlex.fi/api/media/statute-foreign-language-translation/688348/mainPdf/main.pdf?timestamp=2005-12-08T22%3A00%3A00.000Z>

pieļaujama un pamatota, jo tiesiskās attiecības starp iesaistītajām pusēm ir privāttiesiska rakstura un tās var tikt izbeigtas, pusēm savstarpēji vienojoties.

Somijas krimināltiesības dod prokuroriem iespēju atteikties no apsūdzības, bet tiesām – no soda piemērošanas vai mīkstināt sodu, ja puses ir panākušas vienošanos vai izlīgumu lietā.¹⁵³ Lai gan izlīgums un ar to saistītās procesuālās iespējas (atteikšanās no apsūdzības, soda nepiemērošana vai soda mīkstināšana) var ietekmēt lietu iznākumu, kopējo vides noziedzības izplatību vispirms raksturo kriminālizmeklēšanas iestāžu reģistrēto nodarījumu dinamika, ko atspoguļo 2. tabulā apkopotie dati par Kriminālkodeksa 48. nodaļā paredzētajiem nodarījumiem 2019.–2023. gadā.

2. tabula

**Kriminālizmeklēšanas iestāžu 2019.–2023. gadā reģistrētie pārkāpumi
saskaņā ar Kriminālkodeksa 48. nodaļu**

Gads	2019	2020	2021	2022	2023
Vides bojājums (Kriminālkodeksa 48. nodaļas 1. pants)	188	210	182	179	225
Smagi vides bojājumi (Kriminālkodeksa 48. nodaļas 2. pants)	6	7	5	7	7
Nolaidīga vides piesārņošana (Kriminālkodeksa 48. nodaļas 4. pants)	0	2	4	4	3
Vides pārkāpums (Kriminālkodeksa 48. nodaļas, 3. pants)	222	269	212	179	166
Dabas aizsardzības pārkāpums (Kriminālkodeksa 48. nodaļas 5. pants)	63	56	37	62	55
Smags dabas aizsardzības pārkāpums (Kriminālkodeksa 48. nodaļas 5a. pants)	1	0	1	0	0
Ēku aizsardzības pārkāpums (Kriminālkodeksa 48. nodaļas 6. pants)	1	2	6	0	2
Kopā	481	546	447	431	458

Tabulā ietvertie dati atspoguļo situāciju, ka laikposmā no 2019. gada līdz 2023. gadam kriminālizmeklēšanas iestāžu reģistrēto vides pārkāpumu kopskaits sasniedz maksimumu 2020. gadā (546), pēc tam ievērojami samazinās 2021.–2022. gadā (447 un 431), bet 2023. gadā

¹⁵³ Past, Present and Future of Mediation in Nordic Countries.– https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-73019-6_12

atkal pieaug līdz 460, iezīmējot daļēju atkopšanos. Visā periodā statistiku pārsvarā veido divas kategorijas – “Vides pārkāpums” (48. nodaļas 3. pants) un “Vides bojājums” (48. nodaļas 1. pants), kas kopskaitā sastāda lielāko daļu no visiem gadījumiem un tādējādi nosaka kopējās izmaiņas. Vienlaikus redzama atšķirīga dinamika šajās kategorijās: 3. panta gadījumu skaits pēc 2020. gada konsekventi samazinās (269→166), savukārt 1. panta gadījumu skaits 2023. gadā strauji pieaug un sasniedz augstāko līmeni piecu gadu periodā (225). Pārējās kategorijas (smags vides bojājums, nolaidīga vides piesārņošana, smags dabas aizsardzības pārkāpums, ēku aizsardzības pārkāpums) kopumā ir mazskaitlīgas un ar ierobežotu ietekmi uz kopējo ainu, kas norāda, ka reģistrētie kriminālpārkāpumi pārsvarā ir koncentrēti uz biežāk sastopamajiem, nevis ļoti smagajiem nodarījumiem. Secināms, ka 2019.–2023. gadā kriminālprocesā reģistrēto noziedzīgo nodarījumu pret vidi statistiku pārsvarā veido Kriminālkodeksa 48. nodaļas 1. un 3. pantā noteiktie nodarījumi, līdz ar to kopējās svārstības parāda tieši šo sastāvu dinamika. Vienlaikus 2023. gadā iezīmējas kvalifikācijas struktūras maiņa: samazinoties 3. panta gadījumu skaitam, pieaug 1. panta gadījumu skaits, savukārt citi (tostarp kvalificētie “smagie”) sastāvi ir mazskaitlīgi, kas norāda uz smagāko vides noziegumu zemu īpatsvaru reģistrētajā kriminālprocesuālajā praksē.

Saistībā ar vides bojājumu ir minams piemērs, kur Varsinais-Suomi rajona tiesa 2023. gadā izskatīja krimināllietu Nr. R 23/186 par vides bojājumu saskaņā ar Kriminālkodeksa 48. nodaļas 1. pantu. Apsūdzētais sadarbojās ar uzņēmumu, kam bija anulēta atļauja (ar administratīvu lēmumu, kas stājās spēkā pēc Augstākās administratīvās tiesas nolēmuma). Lēmums paredzēja automašīnu demontāžas darbības nekavējoties pārtraukt un trīs mēnešu laikā izvākt no teritorijas visus atkritumus. Tiesa konstatēja, ka apsūdzētais šīs prasības nav izpildījis, tādējādi nodarot kaitējumu videi, un atzina viņu par vainīgu vides bojājumā.

Savukārt Rietumu Ūsimā (*Uusimaa*) rajona tiesa 2023. gadā lietā Nr. R 23/1908 vienošanās kārtībā (vainas atzīšanas procedūrā saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 5b. nodaļu) izskatīja krimināllietu par smagu vides bojājumu. Apsūdzētais bija uzņēmuma “X Oy” loģistikas koordinators un faktiskais operators, kurš organizēja un koordinēja atkritumu nelikumīgu eksportu uz Igauniju. Reāls risks, jo atkritumi tika izvesti no Somijas bez likumīga galamērķa. Saskaņā ar apsūdzību, ņemot vērā nekontrolētu liela atkritumu daudzuma apglabāšanu un no tā izrietošo piesārņojuma un augsnes piesārņojuma risku, kā arī acīmredzamo plaša un ilgtermiņa vides kaitējuma risku, kaitējums videi, cilvēku veselībai bija īpaši nopietns. Tiesa konstatēja, ka ar viltotu eksporta atļauju tika pārvadātas aptuveni 70 atkritumu kravas (kopējais apjoms 1 686,46 tonnas), radot būtisku un ilgtermiņa vides piesārņojuma risku. Apsūdzētais atzina savu vainu, tiesa viņam piesprieda trīs mēnešu nosacītu brīvības atņemšanas sodu, ņemot vērā vainas atzīšanu un procesa vienkāršoto norisi. Spriedums ir galīgs.

No šiem piemēriem var izsecināt, ka administratīvā atbildība piemērojama par režīma pārkāpumu, bet kriminālatbildība iestājas, kad pārkāpums sasniedz “būtiskuma” līmeni, t.i., rada (vai acīmredzami var radīt) nopietnu, plašu, ilgstošu vides kaitējumu/risku vai ir tīša, sistemātiska darbība lielā apjomā.

Atzīmējams, ka 2023. gadā Valsts ekonomiskās attīstības, transporta un vides centri (*Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, ELY*) (turpmāk – ELY centri) izdarīja 42 pieprasījumus sākt kriminālizmeklēšanu par iespējamām vides normatīvo aktu pārkāpumiem. Tas ir nedaudz vairāk nekā 2022. gadā, kad tika iesniegti 34 šādi pieprasījumi, un kopumā atbilst ierastajam ELY centru rādītājam – apmēram 40 pieprasījumiem gadā. ELY pilda būtisku valsts vides uzraudzības un administratīvās izpildes funkciju, tie konstatē iespējamās vides normatīvo aktu pārkāpumus nodrošinot to sākotnējo administratīvo izvērtējumu. ELY centru iesniegtie pieprasījumi uzsākt kriminālizmeklēšanu parasti attiecas uz situācijām, kurās konstatētajam pārkāpumam pēc tā rakstura, apjoma vai radītā riska varētu būt krimināltiesiska nozīme. Šo pieprasījumu skaits praksē raksturo gadījumu īpatsvaru, kuros administratīvā uzraudzība pāraug kriminālprocesuālā reaģēšanā.

Pamatojoties uz Somijas praksi un Latvijas tiesību sistēmas īpatnībām, identificējamas vairākas būtiskas atšķirības un sakritības vides krimināltiesiskajā aizsardzībā:

- 1) “Būtiska kaitējuma” sliekšnis un lokālais mērogs. Somijā šī jēdziena vērtējums bieži tiek balstīts lokālajā ietekmē, aizsargājot bioloģisko daudzveidību konkrētā teritorijā, negaidot ietekmi valsts mērogā. Latvijas tiesību piemērošanā “būtiska kaitējuma” jēdziens praksē nereti tiek sasaistīts ar mantisko izteiksmi vai augstu pierādīšanas sliekšni attiecībā uz neatgriezeniskumu, kas var apgrūtināt mazāka mēroga, bet ekoloģiski nozīmīgu kaitējumu krimināltiesisku kvalifikāciju. Somijas lokālā pieeja potenciāli veicina precīzāku un preventīvāku judikatūru.
- 2) Administratīvās un kriminālās atbildības divlīmeņu modelis. Somijā ir izteikta divlīmeņu sistēma: administratīvā reakcija (ar uzsvaru uz pienākumu atjaunot vidi) kalpo kā primārais instruments, savukārt kriminālatbildība tiek aktivizēta pie “būtiskuma” sliekšņa (piemēram, sistemātiskums, apjoms, ilgtermiņa risks). Latvijā institucionālā uzbūve formāli ir līdzīga (VVD administratīvais process un kriminālprocess prokuratūras/tiesas kompetencē), tomēr praksē smagi pārkāpumi nereti tiek “noturēti” administratīvajā līmenī, jo kriminālprocesa ierosināšana un pierādīšana ir resursietilpīga.
- 3) Izlīgums un procesa ekonomija vides lietās. Somijā izlīguma (mediācijas) mehānismi kriminālprocesā tiek izmantoti pragmatiski, īpaši resursu nelikumīgas izmantošanas lietās, ja kaitējums tiek atlīdzināts un ir panākta vienošanās, tādējādi sasniedzot gan

kompensācijas, gan procesa ekonomijas mērķi. Latvijā izlīgums vides lietās tiek piemērots retāk, jo vides aizskārums pārsvarā tiek traktēts kā sabiedrības/valsts interešu aizskārums. Praksē biežāk tiek izmantoti vienkāršotie procesa pabeigšanas instrumenti (piemēram, prokurora priekšraksts par sodu), nevis klasiskā mediācija.

4) Pārkāpumu struktūra un krimināltiesību pielietojuma fokuss. Somijas praksē kriminālprocess biežāk tiek izmantots pret vidēja smaguma, taču sistemātiskiem pārkāpumiem (piemēram, atkritumu aprites un pārrobežu pārvadājumu shēmām), nevis tikai “katastrofu” gadījumos. Latvijā dominē vieglāk pierādāmi un kvantitatīvi izmērāmi nodarījumi (piemēram, nelikumīga koku ciršana), kamēr sarežģītākas piesārņošanas un pārrobežu atkritumu aprites lietas kriminālprocesā parādās salīdzinoši retāk.

5) Soda piemērošanas prakse un vienkāršotie procesi. Somijas piemēri ilustrē, ka arī apjomīgos vides pārkāpumos var tikt piemēroti nosacīti brīvības atņemšanas sodi, ja persona sadarbojas un atzīst vainu, uzsverot procesa efektivitāti un atbildības ātru iestāšanos. Latvijā sodu politika vides lietās arī nereti ir mērena (naudas sods, piespiedu darbs), taču process mēdz būt ilgāks, ja nav panākta vienošanās, vai ja pierādījumu iegūšana ir komplicēta.

Lai precizētu, kā minētās atšķirības izpaužas praksē un kādi kritēriji visbiežāk nosaka lietas kvalifikāciju un pāreju no administratīvās reaģēšanas uz kriminālprocesu, ir apkopots Somijas un Latvijas salīdzinājums pēc būtiskākajiem aspektiem (sk. 3. tabulu).

3. tabula

Somijas un Latvijas salīdzinājums

Kritērijs	Somija	Latvija (tendence)
Būtisks kaitējums	Lokāla mēroga ietekme.	Bieži prasa ietekmi uz sugu kopumā. Mantisks zaudējums vai ievērojami apdraudētas citas ar likumu aizsargātās intereses
Iestāžu loma	ELY centri aktīvi iniciē kriminālprocesus (vidēji 40 gadā).	VVD dominē administratīvie sodi; kriminālprocesu biežāk par mežizstrādi.
Izlīgums	Plaši izmanto mediāciju, arī medību/zvejas lietās.	Izlīgums iespējams, bet vides lietās mazāk izplatīts nekā mantiskās lietās.

Sodu mērķis	Vides atjaunošana un procesa ātrums (vienošanās).	Sods par likuma pārkāpumu; zaudējumu piedziņa civilprocesuālā kārtībā.
-------------	---	--

Somijas modelis izceļas ar lokāli orientētu “būtiskuma” vērtējumu, funkcionālu administratīvā un kriminālā procesa sasaisti un izteiktu procesa ekonomiju, savukārt Latvijā izaicinājumi biežāk saistīti ar “būtiska kaitējuma” pierādīšanas problemātiku un sarežģītāko lietu “pārcelšanu” no administratīvās atbildības uz kriminālprocesu.

NELEGĀLA ZVEJA

Nelegāla zveja Somijā pēdējos gados vairs netiek uzskatīta par maznozīmīgu pārkāpumu. Saskaņā ar Likumu par administratīvajiem naudas sodiem (*Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa*),¹⁵⁴ personai, kura tīši vai aiz neuzmanības zvejo, nesamaksājot valsts noteikto maksu par zivju resursu apsaimniekošanu, tiek piemērots 100 *euro* naudas sods. Identisks sods tiek piemērots arī tad, ja makšķernieks ir samaksājis, bet zvejas laikā nespēj uzrādīt samaksu apliecināšu dokumentu un neiesniedz to policijai septiņu dienu laikā. Formāli raugoties, persona, kura cenšas “ietaupīt” 47 *euro*,¹⁵⁵ izvairoties no likumā noteiktās maksas, faktiski riskē saņemt 100 *euro* sodu. Vienlaikus šāda rīcība negatīvi ietekmē kopējo zvejas resursu pārvaldību un sabiedrisko finansējumu ūdeņu apsaimniekošanai. Ja makšķernieks gada laikā dodas zvejot, piemēram, 30 reizes, maksa par zivju resursu apsaimniekošanu, kas vidēji sasniedz aptuveni 1,57 *euro*¹⁵⁶ par reizi, ir pielīdzināma vienas piena pakas cenai. Līdz ar to mēģinājums izvairīties no šī maksājuma nav tikai juridiski nepamatots, bet arī ekonomiski neracionāls. Šāda soda sistēma veido skaidru preventīvo signālu: zvejas noteikumu ievērošana Somijā ir lēta, bet pārkāpumi – dārgi. Rezultātā tiek stiprināta sabiedrības uzticība vides aizsardzībai, nodrošināta zivju resursu ilgtspēja un veicināta atbildīga makšķerēšanas kultūra.

Latvijā pēc būtības šī situācija ir līdzīga, tikai Latvijā tā ir elastīgāka, paredzot piemērot brīdinājumu vai naudas sodu, vai arī aizliegt makšķerēšanas tiesības uz laiku līdz vienam gadam.

Papildus zivju resursu apsaimniekošanas maksas (makšķerēšanas atļaujas maksas) nesamaksāšanai biežāk sastopamie zvejas pārkāpumi ir: zveja aizliegtās vietās vai aizliegtā laikā, neatļautu zvejas rīku un metožu izmantošana, neatbilstoša izmēra vai aizliegtu zivju paturēšana,

¹⁵⁴ Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa.–<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2019/808#OT0>

¹⁵⁵ Kalastusmaksut.– https://www.vapaa-ajankalastaja.fi/kalastus/perustietoa-kalastuksesta/lait-ja-luvat/kalastusmaksut/?utm_source=chatgpt.com

¹⁵⁶ 1,57 *euro* nav normatīvajos aktos noteikta atsevišķa maksa. Tas ir ilustratīvs piemērs, kas atspoguļo gada zivju resursu apsaimniekošanas maksas (*kalastonhoitomaksu*) vidējo apmēru par vienu makšķerēšanas reizi, pieņemot noteiktu makšķerēšanas reizu skaitu gadā. Ja gada maksa ir 47 *euro* un persona makšķerē 30 reizes gadā, tad vidējā maksa par vienu reizi ir $47/30 = 1,57$ *euro*.

zvejas rīku nemarķēšana atbilstoši noteikumiem, aizliegumu pārkāpšana saistībā ar aizsargājamu sugu tirdzniecību vai pirmo nozveju. Par šādiem pārkāpumiem visbiežāk tiek piemēroti naudas sodi.

Nelegālas zvejas nodarījumi Somijā ietilpst Kriminālkodeksa 48a. nodaļas 2. pantā (zvejas pārkāpumi), kā arī Zvejniecības likumā. Krimināltiesiskā atbildība iestājas, piemēram, ja:

- zvejā tiek izmantotas sprāgstvielas, šaujamieroči vai elektrība;
- sistemātiski un būtiskā apjomā tiek pārkāpti Zvejniecības likuma noteikumi par aizsardzības režīmu, liegumiem, rīku izmantošanu vai minimālajiem izmēriem;
- nelikumīgi tiek ielaistas vai pārvietotas zivis un vēži tādā veidā, kas rada būtisku apdraudējumu zivju populācijām vai ūdenstilpēm.

Šādos gadījumos sods, atkarībā no nodarījuma smaguma un vainas formas (tīša rīcība vai rupja neuzmanība), var tikt piemērots no naudas soda līdz pat diviem gadiem brīvības atņemšanas. Turklāt vainīgajai personai iestājas pilna civiltiesiskā atbildība par nodarītā kaitējuma atlīdzināšanu neatkarīgi no tās vecuma.¹⁵⁷

Saskaņā ar Somijas Zvejniecības likumu (*Kalastuslaki, 379/2015*)¹⁵⁸ ELY centram ir tiesības ar administratīvu lēmumu noteikt zvejas ierobežojumus vai aizliegumu, ja tas ir nepieciešams zivju krājumu aizsardzībai, tostarp gadījumos, kad zvejas tiesību īstenošana (t.sk., ļaujot zvejot citām personām) var apdraudēt konkrētas sugas vai populācijas saglabāšanos, vai ja attiecīgais ūdensobjekts ir būtisks nārsta un dabiskās atražošanās nodrošināšanai. Šāds lēmums var paredzēt, cita starpā, aizliegumu vai ierobežojumu izmantot noteiktus zvejas rīkus vai zvejas paņēmienus, zvejas aizliegumu vai ierobežojumu noteiktā laikposmā, zvejas rīku skaita ierobežojumus, loma apjoma ierobežojumus, kā arī aizliegumu paturēt noteikta izmēra vai dzimuma zivis un aizliegumu paturēt nozveju, kas neatbilst marķējuma prasībām. Ierobežojumus vai aizliegumu ELY centrs var noteikt arī kuģošanas drošības apdraudējuma novēršanai. Ierobežojumi vai aizliegums var tikt noteikti uz laiku līdz 10 gadiem un tiem jāatbilst samērīguma principam, proti, tie nedrīkst ierobežot zvejas tiesību izmantošanu vairāk, nekā tas nepieciešams legatīvajā mērķa sasniegšanai.

Zvejniecības likums nostiprina vispārēju pienākumu zveju īstenot tā, lai netiktu radīts nepamatots kaitējums vai traucējumi citai likumīgai zvejai un citām aizsargājamām interesēm, kā arī aizliedz tīši traucēt vai apgrūtināt likumīgu zveju. ELY centra administratīvo lēmumu, kas pieņemts saskaņā ar Zvejniecības likumu, var pārsūdzēt administratīvajā tiesā saskaņā ar administratīvā procesa regulējumu. Vienlaikus ELY centrs var noteikt, ka lēmums ir izpildāms nekavējoties arī pārsūdzēšanas laikā, ja vien attiecīgais tiesiskais regulējums neparedz citādi.

¹⁵⁷ Halpa kalastus voi muuttua kalliiksi.– <https://www.kalastajankanava.fi/kalastatko-luvatta-tai-luvattomia/>

¹⁵⁸ Kalastuslaki.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2015/379>

Somijā nelegāla zveja tiek regulēta ar pakāpenisku atbildības sistēmu: ikdienišķi pārkāpumi (tostarp maksas neveikšana vai dokumentu neuzrādīšana) tiek sodīti administratīvi ar skaidri preventīvu efektu, savukārt kriminālatbildība tiek piemērota gadījumos, kad rīcība ir īpaši bīstama, sistemātiska vai vērā ņemamā apjomā apdraud zivju resursus un ūdenstilpju ekosistēmas. Paralēli sodam pastāv arī tiesību ierobežojumi un pienākums atlīdzināt nodarīto kaitējumu.

Saskaņā ar Zvejniecības likuma 118. pantu pie atbildības saucama persona, kura tīši vai aiz neuzmanības izdara kādu no likumā paredzētajiem zvejas pārkāpumiem, tostarp izmanto aizliegtu zvejas metodi vai aizliegtu zvejas rīku, kā arī glabā šādu rīku laivā vai citā veidā tā, ka tas ir viegli pieejams izmantošanai zvejā. Šāds regulējums nozīmē, ka atbildība var iestāties ne vien par aizliegtā rīka faktisku izmantošanu, bet arī par tā turēšanu apstākļos, kas objektīvi norāda uz rīka paredzētu izmantošanu zvejā, tādējādi atsevišķas sagatavošanās darbības normatīvi pielīdzinot pārkāpuma sastāva izpildei.

Savukārt Zvejniecības likuma 119. pants paredz nevis patstāvīgu sodu, bet atņemšanas valsts labā sankciju (*menettämisseuraamus*). Tas notiek gadījumos, kad persona, izdarot likumā noteiktus zvejas pārkāpumus, prettiesiski noķer vai patur 119. pantā uzskaitīto zivju vai vēžu sugu īpatņus. Šādā situācijā tiesa var noteikt pienākumu valsts labā samaksāt attiecīgo īpatņu normatīvi noteikto vērtību, kuras apmērs tiek noteikts saskaņā ar Zemkopības un mežsaimniecības ministrijas nodefinēto vērtību sarakstu, atspoguļojot sugu aizsardzības un saglabāšanas apsvērumus, nevis to tirgus cenu. Zvejniecības likumā un tā pielikumos noteiktās konfiskācijas maksas atspoguļo sugas ekoloģisko nozīmīgumu, aizsardzības statusu un populācijas stāvokli, nevis tirgus cenu. Piemēram:

- Vuoksa un Hītolonjaki (*Hiitolanjoki*) baseina ezerlase – 7 510 *euro* par īpatni;
- taimiņš jūrā vai jūrā ietekošās upēs – 3 260 *euro*;
- palija noteiktos Saimas ezera posmos – 5 100 *euro*;
- zutis – 3 510 *euro*;
- alata (*harjuss*) jūras ūdeņos – 1 360 *euro*;
- nēģis – 100 *euro* par īpatni;
- upes vēzis – 50 *euro* par īpatni.

No iepriekšminētā secināms, ka šādas vērtības veido vienu no stingrākajām atturošajām sankcijām Somijas zvejas tiesību sistēmā un būtiski mazina nelegālas zvejas ienesīgumu, īpaši attiecībā uz apdraudētām un aizsargājamām sugām.

Somijas tiesu praksē būtisks precedents ir Augstākās tiesas izskatītās lietas par sāmu tradicionālajām zvejas tiesībām Tenojoki upes sistēmā. Augstākā tiesa, atstājot spēkā Lapzemes apgabaltiesas nolēmumus, noraidīja apsūdzības par makšķerēšanu bez licences un zvejas noteikumu pārkāpumiem, kas izvirzītas pieciem vietējiem sāmiem par 2017. gada vasarā veiktu

zveju Utsjoki un Vetsijoki upēs. Tiesa atzina, ka valdības dekrētā noteiktie zvejas ierobežojumi konkrētajā gadījumā ir pretrunā sāmu konstitucionāli aizsargātajām tradicionālajām tiesībām, un līdz ar to atteicās piemērot attiecīgās normas, izslēdzot kriminālbildības iestāšanos.¹⁵⁹

Otrajā lietā Augstākā tiesa izskatīja apsūdzības pret četriem vietējiem sāmiem par makšķerēšanu Vetsijoki upē bez Somijas dabas mantojuma dienesta “*Metsähallitus*” izsniegtas atļaujas, kas saskaņā ar 2017. gadā spēkā esošo Zvejniecības likumu bija obligāta lašu migrācijas zonās. Secināts, ka prasība pēc atsevišķas atļaujas konkrētajos apstākļos uzlika nesamērīgus ierobežojumus sāmu konstitucionāli aizsargātajām tradicionālās zvejas tiesībām, un atteicās piemērot attiecīgo normu, noraidot visas apsūdzības. Tiesa uzsvēra, ka stingrāki zvejas ierobežojumi, kas skar sāmu kultūras pamattiesības, ir pieļaujami tikai tad, ja zivju krājumus nav iespējams aizsargāt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, un vērtēja ierobežojumu samērīgumu, balstoties tikai uz 2017. gadā pieejamo informāciju.¹⁶⁰

Secināms, ka kriminālbildība nav piemērojama, ja apsūdzība balstīta uz tādu zemāka juridiska spēka regulējumu (piemēram, dekrētu vai atļaujas prasību), kas konkrētajos apstākļos nesamērīgi ierobežo konstitucionāli aizsargātas sāmu tradicionālās zvejas tiesības. Tiesa šādos gadījumos veic samērīguma izvērtējumu un attiecīgo normu nepiemēro, ja mērķi (zivju krājumu aizsardzību) var sasniegt ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, vērtējot pamatojumu pēc tā brīža pieejamās informācijas.

Izvērtējot citu prakses piemēru, kurā 1948. gadā dzimis vīrietis laikā no 2023. gada oktobra līdz novembrim un tad vēl maijā Hartolas Jēsjervi (*Jääsjärvi*) ezerā bija nozvejojis 39 mazizmēra taimiņus ar noņemtu taukspuru. Pārkāpums tapa zināms brīdī, kad vīrieša dēls sociālajos tīklos publiski palielījās ar “lomu”, kas ļāva policijai identificēt vainīgo. Par zvejas pārkāpumu tiesa viņam piemēroja 325 *euro* naudas sodu, taču, pieskaitot maksu par katru neatļauti paturēto zivi, kopējā summa pārsniedza 10 000 *euro*. Pirmstiesas izmeklēšanā persona apgalvoja, ka nezināja par neatbilstoša izmēra taimiņu paturēšanas aizliegumu, taču šāda nezināšana netika atzīta par attaisnojošu apstākli.¹⁶¹ Līdz ar to secināms, ka par zvejas noteikumu pārkāpumu personai var tikt piemērots ne tikai naudas sods, bet arī atsevišķs maksājums par katru nelikumīgi paturēto zivi, kā rezultātā kopējā finansiālā ietekme var būt būtiska un tieši samērīga pārkāpuma

¹⁵⁹ The Supreme Court dismissed the criminal charges in two cases relating to the fishing rights of the Sámi <https://korkeinoikeus.fi/en/index/supremecourt/news/thesupremecourtdismissedthecriminalchargesintwocasesrelatingtothefishingrightsofthesami.html>

¹⁶⁰ KKO:2022:25 – Fishing restriction imposed on the Sámi indigenous people and its relationship to their fundamental rights (fishing offence) Diary number: R2019/424.– https://korkeinoikeus.fi/en/index/ennakkopaatokset/shortsummariesofselectedprecedentsinenglish/2022_1/kko202225.html

¹⁶¹ Poliisi kiinnostui kalakuvista somessa – oikeus tuomitsi eläkeläismiehen maksamaan yli 10 000 euroa korvauksia.– <https://yle.fi/a/74-20107943>.

apjomam. Līdz ar to secināms, ka pārkāpuma atklāšanā un vainīgās personas identificēšanā var tikt izmantoti publiski pieejami sociālo tīklu ieraksti kā informācijas avots.

Vēl viens piemērs – gadījums 2024. gada oktobra vidū Salo apkaimē. Uskelanjonas upes (*Uskelanjoen*) pietekā, kas jau desmit gadus ir iekļauta upes atjaunošanas projektā, tika atklāts nelikumīgs murds. Zvejas rīkā atradās aptuveni trīsdesmit apdraudēti taimiņi, no kuriem daļa jau bija gājuši bojā. Šāda nodarījuma gadījumā potenciālais maksājumu apjoms var sasniegt līdz 20 000 *euro*, kombinējot administratīvo naudas sodu un konfiskācijas maksu, kas tiek aprēķināta par katru neatļauti noķerto zivi.¹⁶²

2023. gadā Centrālās Somijas apgabaltiesa izskatīja lietu R 122/536¹⁶³ pēc Kriminālkodeksa 48a. daļas 2. panta, kur apsūdzētais veica liela apjoma zveju, pārkāpjot noteikumus par individuālajiem zvejas limitiem, izmantojot kopumā 40 tīklus ezerā, kaut arī atpūtas zvejai bija atļauts izmantot tikai 8 tīklus. Rajona tiesa piesprieda apsūdzētajam 25 dienu naudas sodu (*päiväsakon*, angļu – *day-fines*).¹⁶⁴ ko aprēķina sekojoši: Naudas sods = dienu skaits × vienas dienas vērtība (balstās uz personas faktisko ienākumu un mantisko stāvokli).¹⁶⁵ Somijas Kriminālkodeksa 2a. nodaļas 2. pants nosaka, kā aprēķināma vienas dienasnaudas vērtība, t.i., dienas soda apmērs jānosaka tā, lai tas būtu samērīgs ar soda saņēmēja maksātspēju. Par samērīgu dienas soda apmēru uzskatāma viena sešdesmitā daļa no soda saņēmēja vidējiem mēneša ienākumiem, no kuriem atskaitīti ar valdības dekrētu noteiktie nodokļi un maksas, kā arī fiksētā pamatpatēriņa atlaide. Soda naudas saņēmēja uzturēšanas pienākums var samazināt dienas soda naudas apmēru.¹⁶⁶

Administratīvie sodi tiek piemēroti par mazāk būtiskiem pārkāpumiem. Kā uzskatāms piemērs ir minama lieta R 23/2121, ko 2023. gadā izskatīja Oulu rajona tiesa, kur tika piemērots Zvejniecības likuma 118. pants, nevis Kriminālkodeksa normas. Apsūdzētie bija nelikumīgi nozvejojuši vismaz 15 mazizmēra foreles, izmantojot sešus standarta zvejas tīklus, pārkāpjot minimālā izmēra prasības. Tiesa secināja, ka nozveja nav bijusi nozīmīga liela apjoma, nav gūts finansiāls labums un izvairīšanās no mazizmēra zivju nozvejas bijusi apgrūtināta, tādēļ nodarījums

¹⁶² Poliisi jäljittää laittoman rysän asentajaa Salossa – salakalastajaa uhkaa vajaan 20 000 euron lasku.– https://yle.fi/a/74-20118840?utm_source

¹⁶³ Suomi. Keski-Suomen hovioikeus. Rikosasia nro R122/536, tuomio 2023.

¹⁶⁴ 1921. gadā Somija bija pirmā Ziemeļvalsts, kas savā kriminālsankciju sistēmā ieviesa dienas naudas sodu sistēmu. Galvenais iemesls jaunās sistēmas pieņemšanai bija mēģinājums ieviest sistēmu, kurā naudas sodi vienādi ietekmētu cilvēkus ar atšķirīgiem līdzekļiem. Somijas krimināltiesību kopējās reformas (1980–2003) svarīgs mērķis bija samazināt brīvības atņemšanas sodu skaitu, tādēļ tika dota priekšroka finansiālu sankciju plašākai izmantošanai. Salīdzinošā analizē dienas naudas sodi Somijā tiek piemēroti ļoti plaši. Valstī ir vispārēja apmierinātība ar naudas sodu sistēmu. Dienas naudas sodu sistēmas efektivitāti veicina sīki izstrādāti noteikumi par personas ienākumu novērtēšanu un naudas sodu efektīvu izpildi.– <https://www.cambridge.org/core/books/abs/day-fines-in-europe/day-fines-in-finland/590A3C52C1E6B8B73DB495314D669967>

¹⁶⁵ Environmental Crime in Finland – Review 2024.–

<https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Environmental-crime-report-2024.pdf>

¹⁶⁶ Rikoslaki 2 a luku 2 §, “Päiväsakon rahamäärä”: Criminal Code: Act amending Chapter 2a, Section 2 and Chapter 16, Section 6 of the Criminal Code | Regulation No 808/2007 | Statutes of Finland | Finlex.

kvalificēts kā zvejniecības pārkāpums. Apsūdzētajiem solidāri tika piespriests samaksāt 6 080 *euro* par nozvejoto zivju vērtību un katram noteikts 15 dienu naudas sods.¹⁶⁷

Bīstamību pastiprina tas, ka nelegālā zveja nereti izmanto īpaši destruktīvas metodes, piemēram, indes, sprādzienbīstamus līdzekļus un citas videi kaitīgas tehnoloģijas. Šādai rīcībai ir potenciāls izraisīt neatgriezenisku kaitējumu jutīgām jūras dzīvotnēm, piemēram, koraļļu rifiem, kuru dabiska atjaunošanās var ilgt pat 25 gadus. Tādējādi nelikumīga zveja rada kaitējumu ne tikai tieši skartajām sugām, bet arī plašākai jūras ekosistēmai kopumā, kuras dabiskajai atjaunošanās spējai ir nepieciešams ievērojams laika posms.

Saskaņā ar Somijas Zvejniecības likuma 50. pantu “Izvairīšanās no traucējuma” (*häiriön välttäminen*) zvejojot nedrīkst radīt nevajadzīgas neērtības vai traucējumus videi, citiem uz ūdens esošajiem, citai atļautai zvejai, kā arī krasta īpašniekam vai turētājam. Savukārt likumā paredzētie aizliegumi un ierobežojumi, kuru pārkāpšana var veidot zvejas pārkāpuma (*kalastusrikkomus*) pamatu, aptver šādus gadījumus:

- aizliegtu zvejas paņēmieni vai rīku izmantošana (aizliegtie paņēmieni un rīki noteikti likuma 46. pantā), kā arī citu ar zvejas rīku izmantošanu saistītu prasību pārkāpšana;
- zvejošana aizlieguma/lieguma laikā (*rauhoitus*) vai aizsardzības režīma pārkāpšana attiecībā uz konkrētām sugām vai laikposmiem (likuma 55. pants, konkrētie *rauhoituslaiki* un *pyyntimitat* praktiski tiek konkretizēti arī zemākā līmeņa normatīvajos aktos, t.sk. *kalastusasetuksessa*);
- minimālo nozvejas izmēru prasību pārkāpšana (likuma 56. pants);
- zvejas ierobežojumu pārkāpšana migrējošo zivju aizsardzībai un zivju ceļu nodrošināšanai (regulējums ir 7. nodaļā, t.sk. par aizliegumiem un izņēmumiem (*jokisuu/kalaväylä/kalatie*);
- kompetentās iestādes noteikto aizliegumu vai ierobežojumu pārkāpšana, ja tie noteikti likumā paredzētajā kārtībā (piemēram, iestādes pilnvaras ierobežot zveju – likuma 53. pants);
- zivju resursu apsaimniekošanas maksas (*kalastonhoitomaksu*) nesamaksāšana vai maksājuma apliecinājuma neuzrādīšana (maksas regulējumu nosaka 79.–81. pants).

Vienlaikus likumdevējs ir paredzējis, ka par 79. pantā noteiktās maksas (*kalastonhoitomaksu*) nesamaksāšanu vai apliecinājuma savlaicīgu neuzrādīšanu kā vienīgo sodu piemērojamais sankciju režīms tiek nostiprināts regulējumā par *rikesakkorikkomus* (986/2016)¹⁶⁸. Aizliegums attiecas gan uz slēgto sezonu, gan uz mazizmēra sugām neatkarīgi no sezonas.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Environmental Crime in Finland – Review 2024.– <https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Environmental-crime-report-2024.pdf>

¹⁶⁸ Laki rikesakkorikkomuksista.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2016/986>

¹⁶⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle luonnontarvikkeiden koskevien säännösten uudistamisesta.–

Lai parādītu, kā šo materiālo prasību pārkāpumi atspoguļojas praksē krimināltiesiskās reaģēšanas līmenī, ir apkopoti kriminālizmeklēšanas iestāžu 2019.–2023. gadā reģistrētie zvejas pārkāpumi (sk. 4. tabulu)

4. tabula

**Kriminālizmeklēšanas iestāžu 2019.–2023. gadā reģistrētie zvejas pārkāpumi saskaņā ar
Kriminālkodeksa 48a nodaļu**

Zvejas pārkāpums, Kriminālkodeksa 48a. nodaļa, 2. pants	2019	2020	2021	2022	2023
Policija	1	2	6	9	3
Aizsardzības spēki	1	1	0	0	0
Kopā	2	3	6	9	3

Apkopotie dati rāda, ka laikposmā no 2019. gada līdz 2023. gadam kriminālizmeklēšanas iestāžu reģistrēto zvejas pārkāpumu (Somijas Kriminālkodeksa 48a. nodaļas 2. pants) skaits kopumā ir neliels, tomēr perioda vidū fiksējams būtisks pieaugums: no 2–3 reģistrētiem gadījumiem 2019.–2020. gadā līdz maksimumam 2022. gadā (9), pēc kā 2023. gadā reģistrāciju skaits samazinās līdz 3. Reģistrāciju sadalījumā dominē policijas reģistrētie gadījumi visā aplūkotajā periodā, savukārt Aizsardzības spēku reģistrācijas ir atsevišķas un konstatētas tikai 2019.–2020. gadā, katru gadu pa vienam gadījumam, bet 2021.–2023. gadā tie netiek fiksēti. Kopumā iegūta informācija norāda, ka kriminālprocesuāla reaģēšana uz šīs kategorijas pārkāpumiem praksē ir ierobežota, tā pārsvarā koncentrējas policijas kompetencē. Vienlaikus 2021.–2022. gada reģistrēto gadījumu skaits var būt saistīts ar kontroles intensitātes vai piemērošanas prakses izmaiņām, kas gan no reģistrāciju datiem vien nav viennozīmīgi secināms.

No iepriekš aprakstītā secināms, ka Somijā nelegāla zveja tiek mērķtiecīgi padarīta neizdevīga un riskanta – mazāki pārkāpumi tiek sodīti administratīvi, bet bīstama, sistemātiska vai liela apjoma rīcība var novest līdz kriminālatbildībai, un īpaši spēcīgs atturēšanas instruments ir augstas konfiskācijas maksas par katru nelikumīgi noķerto (īpaši aizsargājamu) zivi.

Somijas nelegālās zvejas regulējums parāda konsekvētu, ekonomiski un ekoloģiski orientētu pieeju, kuras mērķis ir panākt, lai pārkāpums nekad nekļūtu “izdevīgs”. Salīdzinājumā ar Latviju iezīmējas gan kopīgas iezīmes (aizliegto rīku un aizsargājamo teritoriju īpašā aizsardzība), gan būtiskas atšķirības instrumentu stingrībā un filozofijā.

Pirmkārt, Somijā dominē princips “lēta atļauja, dārgs sods”, kur legālai rīcībai noteikta skaidra un samērīga maksa, savukārt administratīvais sods ir strukturēts tā, lai izvairīšanās no

atļaujas būtu ekonomiski neracionāla. Latvijā, kur praksē iespējams arī brīdinājums un sankciju elastība ir lielāka, preventīvais efekts var būt vājāks tieši tajos gadījumos, kad pārkāpējs rēķinās ar “maigu” reakciju. Piemēram, Somijā, ja apdraudētu vai citādi īpaši aizsargājamu zivju īpatņi ir nelikumīgi noķerti vai prettiesiski paturēti, tiesa var piemērot atņemšanas valsts labā sankciju (*menettämisseuraamus*), nosakot pienākumu samaksāt valstij normatīvajos aktos noteikto vērtību par katru nelikumīgi iegūto īpatni, t.i., par Baltijas jūras lasi jūrā un iekšzemes ūdeņos – 3 470 *euro* par vienību.¹⁷⁰ Savukārt Latvijā par zveju iekšējos ūdeņos –143 *euro* par vienību.¹⁷¹

Otrkārt, Somijas sistēma īpaši izceļas ar to, ka dabas resursu aizsardzībā tiek vērtēta ekoloģiskā, nevis tirgus vērtība. Konfiskācijas un kompensācijas aprēķins par katru nozvejoto īpatni balstās uz sugas retumu un nozīmi ekosistēmā, tādējādi radot būtisku finansiālu risku pat par šķietami “nelielu” pārkāpumu. Latvijā kompensācijas mehānisms arī pastāv, tomēr Somijas praksē redzams stingrāks uzstādījums, jo sankcijai jābūt tādai, lai tā vienmēr pārsniegtu iespējamo peļņu un novērstu “soda iekļaušanu biznesa aprēķinā”.

Treškārt, Somijā kriminālatbildības sliekšnis ir cieši saistīts ar īpaši destruktīvām metodēm un sistemātisku likuma ignorēšanu, turklāt noteiktos gadījumos atbildība var iestāties arī par sagatavošanās stadiju (piemēram, aizliegtu rīku turēšanu laivā). Papildu būtiska atšķirība ir Somijas dienas naudas sodu sistēma, kas sodu individualizē pēc personas ienākumiem, nodrošinot reālu atturošu efektu neatkarīgi no mantiskā stāvokļa.

Visbeidzot, Somijas judikatūra uzrāda augstu jutību pret konstitucionāli aizsargātām tiesībām un tradīcijām: pamatiedzīvotāju (sāmu) tradicionālo nodarbošanos ierobežojumi tiek vērtēti caur samērīguma prizmu, un tiesa analizē ne tikai normu burtu, bet arī kultūras pamattiesību aizsardzību. Latvijā šāds konteksts pamatiedzīvotāju tiesību dēļ nav tik aktuāls, taču Somijas piemērs ilustrē tiesu gatavību veikt padziļinātu samērīguma testu arī vides un resursu aizsardzības jautājumos.

Kopumā Somijas modelis uzskatāmi demonstrē preventīvu kriminālpolitiku, kur centrā ir ekonomiskā neizdevīguma radīšana un ekoloģiskās vērtības aizsardzība, kamēr Latvijā regulējums pēc būtības ir līdzīgs, bet praksē biežāk sastopama elastīgāka sankcionēšana un mazāk izteikta ekonomiskā “atturēšana”.

VIDES PIESĀRŅOJUMS

Vides aizsardzības likuma 7. pantā noteiktais piesārņojuma aizliegums Somijā tradicionāli interpretēts plaši – proti, kā aizliegums vidē atstāt vai novietot jebkādu organismus

¹⁷⁰ Maa- ja metsätalousministeriön asetus uhanalaisten ja taantuneiden kalojen arvoista.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2019/614>

¹⁷¹ Noteikumi par rūpniecisko zveju iekšējos ūdeņos.– <https://likumi.lv/ta/id/341795-noteikumi-par-rupniecisko-zveju-ieksejos-udenos>

vai mikroorganismus, ja šāda rīcība rada piesārņojumu vai piesārņojuma risku. Lai gan praksē organismi un mikroorganismi bieži tikuši uzskatīti par piesārņojuma aizlieguma tvērumā ietilpstošiem, tomēr ir atzīts, ka šāds skaidrojums nav pietiekams, tādējādi precizējot normatīvā regulējuma interpretāciju.

Līdz ar to Somijas tiesībās vides piesārņojums tiek izprasts plaši un ietver gan vielu vai priekšmetu novietošanu, izliešanu vai atstāšanu vidē, gan arī vides aizsardzības vai atkritumu apsaimniekošanas tiesību aktos noteikto pienākumu neievērošanu, ja šāda rīcība rada vides piesārņojuma vai apdraudējuma cilvēku veselībai risku. Attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāvs ir komplekss, aptverot vairākus iespējamus izdarīšanas veidus un balstoties uz plašu atsauču loku uz materiālajām vides tiesību normām. Šāda regulējuma piemērs ir nelikumīgas kuģu naftas noplūdes Somijas jūras teritorijā.

Kriminālkodeksa 48. nodaļas 1.–4. pantā tiek regulētas situācijas, kad vide tiek piesārņota ar ķīmiskām vielām, rūpniecības emisijām, atkritumiem, notekūdeņiem vai citiem bīstamiem piesārņotājiem. Lielākoties šie gadījumi ir saistīti ar uzņēmējdarbību, kur operators nav ievērojis atļauju nosacījumus, nav pienācīgi uzraudzījis emisiju kontroli vai ir apzināti slēpis piesārņojuma apmēru.

Par vides pārkāpumiem Somijā var piemērot gan naudas sodus, gan brīvības atņemšanas sodus. Smagākās sankcijas paredz Kriminālkodeksa 48. nodaļa, kur noteikti noziedzīgi nodarījumi, par kuriem iespējama reāla cietumsoda piemērošana. Atkarībā no nodarījuma rakstura un kaitējuma apmēra sods var svārstīties no naudas soda līdz brīvības atņemšanai līdz sešiem gadiem. Piemēram, kādā no smagākajiem Somijā konstatētajiem vides piesārņojuma gadījumiem tika atklāts, ka rūpnīca ne vien nodarījusi būtisku kaitējumu apkārtējai videi, bet arī sistemātiski viltojusi ūdens paraugus, lai radītu iespaidu, ka emisijas atbilst atļaujas nosacījumiem. Rūpnīca bija pat atšķaidījusi uzraudzības iestāžu ņemtus kontroles paraugus ar destilētu ūdeni, lai pazeminātu piesārņojuma koncentrāciju.¹⁷² Par šīm darbībām atbildīgās personas – rūpnīcas direktors un laboratorijas vadītājs – tika notiesāti ar bargiem brīvības atņemšanas sodiem, kas Somijas prakses kontekstā uzskatāmi par vieniem no smagākajiem vides noziegumu lietās.¹⁷³ Pēc tam, kad bija atklāta ūdens paraugu viltošana, uzņēmumam tika uzlikts pienākums izmaksāt vairāku miljonu *euro* kompensāciju Lievestuore ezera komitejai, vietējām zvejnieku kopienām, kā arī par valstij nodarīto kaitējumu. Nākamajā gadā uzņēmums iesniedza bankrota pieteikumu.¹⁷⁴

¹⁷² Manninen O. Lievestuoreenjärven historiaa. Laurinkylän koulun projekti 2006. Arkistoitu osoitteeseen. – <https://web.archive.org/web/20140525195819>

¹⁷³ Reims E. “MIKÄ ON TUOMION SIGNAALI YMPÄRISTÖSTÄ JA LUONNOSTA PIITTAAMATTOMILLE?” Analyysi suomalaista ympäristörikollisuutta käsittävää julkisesta keskustelusta. – <https://trepo.tuni.fi/bitstream/10024/224696/2/ReimsElina.pdf>

¹⁷⁴ Manninen O. Lievestuoreenjärven historiaa. Laurinkylän koulun projekti 2006. Arkistoitu osoitteeseen. – <https://web.archive.org/web/20140525195819>

Minētais piemērs ilustrē, ka vides tiesību izpildē būtiska nozīme ir vides uzraudzības un monitoringa pienākumu godprātīgai izpildei. Ūdens paraugu viltošana apdraud valsts kontroles mehānismu efektivitāti un tiek vērtēta kā pārkāpuma smagumu pastiprinošs apstāklis, jo tā var kavēt savlaicīgu piesārņojuma konstatēšanu un kaitējuma novēršanu. Gadījums vienlaikus apliecina, ka atbildība nav reducējama tikai uz juridisko personu līmeni, bet var tikt personificēta un piemērota arī amatpersonām, kuras faktiski organizē vai uzrauga atbilstības nodrošināšanu (piemēram, uzņēmuma vadībai un atbildīgajām speciālistu struktūrām). Turklāt līdztekus krimināltiesiskajām sekām vides pārkāpumiem var iestāties civiltiesiskās sekas – pienākums atlīdzināt nodarīto kaitējumu, samaksāt kompensācijas cietušajām personām un valstij. Kopumā tas var radīt tādu finansiālu slogu, kas apdraud uzņēmuma saimnieciskās darbības turpināšanu, līdz ar to praksē nostiprinot preventīvo atziņu, ka vides prasību pārkāpšana un pārkāpuma slēpšana nav ekonomiski racionāla. Pirmstiesas izmeklēšanas iestādes 2024. gadā reģistrēja kopumā trīs smagus vides piesārņošanas gadījumus, kuru izmeklēšana ir uzsākta, pamatojoties uz vides iestāžu paziņojumiem.

Somijā vides piesārņojuma jēdziens tiek interpretēts ļoti plaši, aptverot gan tiešu piesārņošanu, gan atļauju/pienākumu neievērošanu, ja rodas piesārņojuma vai veselības apdraudējuma risks. Smagos gadījumos (īpaši, ja ir konstatēta apzināta slēpšana) iespējami reāli cietumsodi un lielas kompensācijas. Tāda sarežģīta pieeja rada robežu un interpretācijas neskaidrību, kriminālatbildība kļūst atkarīga no administratīvo normu un atļauju interpretācijas, un uzraudzība var būt bezspēcīga pret manipulācijām ar datiem (piemēram, paraugu viltošanu), kas apgrūtina pierādīšanu un efektīvu kaitējuma atlīdzināšanu.

Somijas pieredze vides noziegumu apkarošanā demonstrē preventīvu krimināltiesiskās aizsardzības modeli, kur valsts reakcija netiek balstīta vienīgi uz iestājušos seku konstatēšanu, bet arī uz apdraudējuma (risku) savlaicīgu identificēšanu, vides monitoringa datu integritātes aizsardzību un ekonomiskā labuma atņemšanu. Šādas pieejas mērķis ir nodrošināt, ka vides aizsardzības prasību neievērošana nav racionalizējama kā aprēķināts uzņēmējdarbības risks, jo tiesiskās sekas ir jūtamas un prognozējamas. Būtiska Somijas regulējuma iezīme ir izpratne par piesārņojumu aptverot arī dzīvu organismu un mikroorganismu radītu ietekmi, līdz ar to ļaujot krimināltiesiski reaģēt uz bioloģiskā piesārņojuma formām, tostarp invazīvo sugu ievazāšanu vai patogēnu izplatību. Latvijas praksē piesārņojuma tvērums biežāk tiek saistīts ar vielu, īpaši ķīmisku, nonākšanu vidē, un bioloģiskā apdraudējuma dimensija ne vienmēr tiek izcelta kā patstāvīgs krimināltiesiski vērtējams risks.

Vienlaikus Somijā par īpaši smagu kvalificējošu elementu tiek uzskatīta apzināta manipulācija ar vides monitoringa datiem. Šāda rīcība tiek traktēta ne vien kā pārkāpuma slēpšana, bet kā uzbrukums valsts uzraudzības sistēmai, kas kavē savlaicīgu risku konstatēšanu un kaitējuma

novēršanu, tādējādi paaugstinot nodarījuma sabiedrisko bīstamību. Latvijas normatīvajā regulējumā atbildība par nepatiesas informācijas sniegšanu par vides stāvokli ir paredzēta, tomēr praksē šādu epizožu piemērošana ir salīdzinoši ierobežota un nereti tiek pakārtota piesārņošanas pamatsastāvam.

Somijas modelī nozīmīgu atturošo efektu dod arī konsekventa principa “piesārņotājs maksā” īstenošana, jo pārkāpējam var tikt uzlikts ievērojams finansiālais slogs, kas izriet ne tikai no valsts noteiktajiem sodiem, bet arī no civiltiesiskajām prasībām, kuras aktīvi īsteno pašvaldības, kopienas un nozares dalībnieki. Latvijā kompensācijas mehānisma praktisko iedarbību bieži mazina pierādīšanas grūtības civilprocesā, īpaši situācijās, kad kaitējums uzreiz nav redzams vai nav kvalificējams kā katastrofāls notikums.

Visbeidzot, Somijas sistēmas funkcionālais pamats ir efektīva institucionāla sadarbība starp vides uzraudzības iestādēm un tiesībaizsardzības struktūrām: administratīvi konstatētas neatbilstības, parādoties apzinātas slēpšanas, sistemātiskuma vai liela apjoma darbību pazīmēm, operatīvi pāraug kriminālprocesā. Latvijā līdzīga sadarbības arhitektūra formāli pastāv, tomēr tās efektivitāte praksē biežāk ir atkarīga no resursu pieejamības un pierādījumu iegūšanas sarežģītības, kas var kavēt kriminālprocesa savlaicīgu uzsākšanu.

ATKRITUMU APSAIMNIEKOŠANA

Pārkāpumi atkritumu apsaimniekošanā Somijā nav kodificēti kā atsevišķi noziedzīgi nodarījumi, taču praksē tie tiek kvalificēti kā vides kvalitātes pasliktināšana, smaga vides kvalitātes pasliktināšana vai vides pārkāpumi Kriminālkodeksa 48. nodaļas izpratnē, ja atkritumu apsaimniekošana rada piesārņojumu vai būtisku riska situāciju. Šāda noziedzība tiek uzskatīta par tipisku ekonomisku vides noziedzību, jo tās pamatmotivācija gandrīz vienmēr ir izmaksu samazināšana, regulatīvo prasību apiešana vai nelegālas peļņas gūšana.

Kriminālatbildība par atkritumu apsaimniekošanas pārkāpumiem Somijā galvenokārt izriet no diviem normatīvajiem aktiem: Kriminālkodeksa, kas nosaka sodus par vides noziegumiem, un Atkritumu likuma (*Jätelaki 646/2011*),¹⁷⁵ kas precizē operatoru konkrētus pienākumus, atbildību un atkritumu apsaimniekošanas procedūru.

Vides noziegumi, kas saistīti ar atkritumu apsaimniekošanu, Somijā tiek klasificēti pēc pārkāpuma smaguma un nodarītā kaitējuma:

- 1) Vides aizsardzības noteikumu pārkāpums (*ympäristörikkomus*) – maznozīmīgi pārkāpumi bez būtiska kaitējuma vai nopietna apdraudējuma, kur parasti piemēro naudas sodu (t.sk., dienas naudas sodu).

¹⁷⁵ Jätelaki.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2011/646>

- 2) Vides piesārņošana (*ympäristön turmeleminen*) – neatļauta izmešana/uzglabāšana vai atļauju nosacījumu pārkāpumi, kas rada kaitējumu vai reālu apdraudējumu videi vai cilvēku veselībai. Sods – naudas sods vai brīvības atņemšana līdz 2 gadiem.
- 3) Smaga vides piesārņošana (*törkeä ympäristön turmeleminen*) – īpaši liels vai plašs/ilgstošs kaitējums vai risks, rupja/plānota rīcība vai mantkārīgs nolūks. Sods – brīvības atņemšana uz laiku no 4 mēnešiem līdz 6 gadiem. Iespējama arī juridiskas personas kriminālatbildība (korporatīvais naudas sods).

Papildus tam Atkritumu likums paredz iespēju piemērot nokavējuma naudas sodu, kura apmērs var būt no 500 līdz 500 000 *euro*. Šāda sankcija tiek piemērota gadījumos, kad operators kavē pienākumu izpildi vai neatbilstoši reaģē uz uzraudzības iestādes norādījumiem. Par nenozīmīgiem atkritumu apsaimniekošanas pārkāpumiem var piemērot arī fiksētu administratīvo naudas sodu, piemēram, ja tiek pārkāpts Atkritumu likumā noteiktais atkritumu izmešanas aizliegums.

Nosacīti (*ehdollinen vankeus*) un beznosacījuma brīvības atņemšanas sodi (*ehdoton vankeus*) vides krimināllietās Somijā ir ļoti reti sastopami. Lai gan tiesību akti paredz arī alternatīvas sankcijas (piemēram, sabiedriskais darbs vai citi probācijas pasākumi), praksē vides noziegumu lietās tās gandrīz netiek piemērotas.

Ja uzņēmumam ir ražotāja atbildība vairākās jomās (piemēram, iepakojums, akumulatori, elektriskās iekārtas), tad ražotāja atbildības pienākumi ir jāizpilda atsevišķi katrā atbildības jomā, nodrošinot pilnīgu normatīvo prasību ievērošanu katrā no tiem. Ja ražotājs nepilda savas ražotāja saistības, piemēram, Pirkamā reģionālais ELY centrs var piemērot naudas sodu par nolaidību. Sods ir 1% apmērā no uzņēmuma apgrozījuma iepriekšējā gadā, bet ne mazāk kā 500 *euro* un ne vairāk kā 500 000 *euro*.¹⁷⁶

2024. gadā Kimenlākso (*Kymenlaakso*) rajona tiesa izskatīja krimināllietu Nr. R 22/838¹⁷⁷ par smagu vides piesārņošanu saskaņā ar Kriminālkodeksa 48. nodaļas §2.¹⁷⁸ Apsūdzētais, būdams sabiedrības X valdes priekšsēdētājs un vienīgais valdes loceklis, sistemātiski pārkāpa uzņēmumam izsniegtās vides atļaujas nosacījumus, uzsākot atkritumu apstrādi vēl ekspluatācijā nenodotā noliktavas hallē un uzglabājot lielus apjomus mitru, smakojošu un

¹⁷⁶ ES direktīva par rūpnieciskajām emisijām (Eiropas Parlamenta un Eiropas Padomes direktīva 2010/75/ES par rūpnieciskajām emisijām). – <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0075>

¹⁷⁷ YMPÄRISTÖRIKOSKATSAUS. –

<https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikoskatsaus-2025.pdf/cf231380-9796-5f30-0249-e0632300447c/Ymp%C3%A4rist%C3%B6rikoskatsaus-2025.pdf?t=1762237240129>

¹⁷⁸ Brutālie vides postījumi. Ja, iznīcinot vidi 1) videi vai veselībai nodarītais kaitējums vai šāda kaitējuma risks ir īpaši liels, ņemot vērā nodarītā vai draudētā kaitējuma ilgtermiņa raksturu, plašo apjomu vai citus faktorus; 2) mērķis ir gūt ievērojamu finansiālu labumu, vai 3) pārkāpums ir izdarīts īpaši sistemātiski un pārkāpums kopumā ir uzskatāms par smagu, pārkāpējam par *smagu vides kaitējumu* piespriež brīvības atņemšanu uz laiku no četriem mēnešiem līdz sešiem gadiem.

ugunsbīstamu atkritumu neatbilstošos apstākļos. Tiesa konstatēja būtisku ugunsgrēku risku, vairāku nekontrolētu atkritumu krājumu degšanu, apkārtējās vides piesārņojumu un nopietnu apdraudējumu cilvēku veselībai, kā arī citus pārkāpumus atkritumu apsaimniekošanu apjomā un kvalitātē, kas neatbilda vides atļaujai un deklarētajam darbības modelim. Apsūdzētais ar šo prettiesisko darbību guva ievērojamu ekonomisku labumu (vairāk nekā 1 000 000 *euro*), vienlaikus radot būtiskus zaudējumus telpu īpašniekam un publiskajām iestādēm. Tiesa atzina viņu par vainīgu vides piesārņošanā lielos apmēros, smagā krāpšanā un ugunsdrošības noteikumu pārkāpšanā, piespriežot brīvības atņemšanu uz 1 gadu un 8 mēnešiem, kā arī nosakot vairāk nekā 90 000 *euro* kompensāciju par labu cietušajam.

Citā lietā (R 12/2475) uzņēmums “*Lokapojat Corporation*” tika atzīts par atbildīgu par vides noziegumiem, kas saistīti ar atkritumu nelikumīgu apsaimniekošanu Helsinku metropoles reģionā. Tiesa konstatēja, ka uzņēmuma vadības izstrādāts un sistemātiski īstenotais darbības modelis paredzēja dažādu atkritumu veidu – tostarp notekūdeņu, naftas atkritumu un tauku uztvērējaku atkritumu – prettiesisku sajaukšanu un nodošanu apstrādei iekārtās, kas nebija piemērotas šo atkritumu drošai apstrādei. Korporācija izgāza un apstrādāja nelikumīgi savāktos atkritumus, nodarot vides kaitējumu, kā arī maldināja atkritumu apstrādes uzņēmumus par atkritumu kravas automašīnu saturu, lai ietaupītu uz atkritumu apstrādes izmaksām. Korporācijas vadītāji tika notiesāti par krāpšanu un nodarīto kaitējumu videi vainu pastiprinošos apstākļos gan apgabaltiesā, gan apelācijas tiesā. Vadītājiem tika piespriests četrus gadus cietumsods un uzdots samaksāt 1 miljonu *euro* kompensāciju.¹⁷⁹

Somijā atkritumu apsaimniekošanas noziedzība nav izdalīta kā atsevišķs noziegums, bet to kvalificē kā vides pārkāpumu/vides piesārņošanu saskaņā ar Kriminālkodeksa 48. nodaļu, ja atkritumu apsaimniekošana rada piesārņojumu vai būtisku risku. Parasti pārkāpums ir ekonomisku motīvu vadīts (izmaksu samazināšana, prasību apiešana, peļņa).

Lai juridiski precīzi atspoguļotu atkritumu apsaimniekošanas pārkāpumu kvalifikāciju un ar to saistīto sankciju gradāciju Somijas krimināltiesībās, 5. tabulā apkopota Somijas Kriminālkodeksa 48. nodaļā paredzēto vides noziedzīgo nodarījumu hierarhija atkarībā no nodarījuma smaguma.

5. tabula

Hierarhija starp pārkāpuma smagumu un piemērojamo sodu

Pārkāpuma veids	Somu valodā	Sekas / Sods
Vides pārkāpums	<i>Ympäristörikkomus</i>	Maznozīmīgs, naudas sods.

¹⁷⁹ Waste no money – reducing opportunities for illicit waste dumping Sahramäki// Law and Social Change, 2017, 68, pp. 217–232.– <https://research.fi/en/results/publication/0281697117>

Vides bojāšana	<i>Ympäristön turmeleminen</i>	Kaitējums/apdraudējums, naudas sods vai līdz 2 gadiem cietumā.
Smaga vides bojāšana	<i>Törkeä ympäristön turmeleminen</i>	Plānots, mantkārīgs, liels noziedzīgs nodarījums, 4 mēneši – 6 gadi cietumā.

DERĪGO IZRAKTEŅU IEGUVE

Noziedzīgi nodarījumi derīgo izrakteņu ieguves jomā Somijā ir sastopami retāk nekā atkritumu apsaimniekošanas vai vides piesārņojuma lietas, tomēr tieši raktuvju sektorā ir radušās dažas no smagākajām un ietekmīgākajām vides krimināllietām valsts vēsturē. Normatīvajā līmenī šādi nodarījumi parasti tiek kvalificēti kā vides degradācija vai smaga vides degradācija, bieži vien kombinācijā ar Kalnrūpniecības likuma pārkāpumiem, atļauju nosacījumu neievērošanu, bīstamo vielu regulējuma prasību pārkāpumiem un administratīvo lēmumu ignorēšanu.

Derīgo izrakteņu ieguve Somijā ir saistīta ar īpašiem, strukturāliem vides riskiem, tostarp skābo drenāžas ūdeņu (*acid mine drainage*) veidošanos, smago metālu noplūdēm, ievērojamu ķīmisko vielu izmantošanu, piemēram, biolīzes tehnoloģijas izmantošanu Talvivāras (*Talvivaara*) raktuvē, kā arī lielām atkritumu izgāztuvēm un dūņu uzkrājumiem, kas var izraisīt gruntsūdens, ezeru un ūdensceļu piesārņošanu. Šo apstākļu dēļ raktuvēm tiek piemēroti vairāki paralēli atļauju režīmi: Vides aizsardzības likuma atļaujas, ūdens tiesību atļaujas, Kalnrūpniecības likuma atļaujas, kā arī pastiprināti monitoringa un ziņošanas pienākumi.

Somijā kriminālatbildība par vides nodarījumiem raktuvju sektorā iestājas tikai tad, ja pārkāpums sasniedz Kriminālkodeksa 48a. nodaļas §1–§2 noteikto “būtiska kaitējuma” vai būtiska riska sliekšni. Somijas Krimināllikumā jēdziens, ko latviski varētu dēvēt par “būtiska riska sliekšni”, visbiežāk parādās saistībā ar vides bojāšanu (*ympäristön turmeleminen*). Somu juridiskajā terminoloģijā tas ir pazīstams kā būtiskas briesmas/risks (*huomattava vaara*) vai būtisks risks (*olennainen vaara*). Šis sliekšnis ir juridisks kritērijs, kas nosaka, kad darbība kļūst par kriminālpārkāpumu, pat ja faktiskais kaitējums vēl nav iestājies. Sliekšnis tiek vērtēts individuāli, ņemot vērā: vielas bīstamību – vai noplūdusī viela ir toksiska, radioaktīva vai citādi kaitīga; apjomu un ilgumu – vienreizējs incidents vai sistemātiska darbība; vides jutīgumu – vai darbība notika aizsargājamā dabas teritorijā, vai tuvu dzeramā ūdens ņemšanas vietām.

Somijas tiesu praksē noziedzīgie nodarījumi derīgo izrakteņu ieguvē visbiežāk ir vides noziegumi, kas saistīti ar ieguves darbību (*kaivostoiminta*) radītu piesārņojumu un vides atļauju pārkāpumiem. Klasisks precedents ir Talvivāras lieta (KKO:2019:102, 21.11.2019.), kurā Sotkamo niķeļa raktuves ilgstoši novadīja apkārtējā vidē “attīrītus” notekūdeņus ar būtiski paaugstinātu sulfāta, nātrija un mangāna koncentrāciju, pārsniedzot vides atļaujā noteiktos parametrus un izraisot ievērojamu ūdensobjektu piesārņojumu. Uzņēmuma vadība tika saukta pie

kriminālatbildības pēc Somijas Kriminālkodeksa 48. nodaļas par vides piesārņošanu un smagu vides piesārņošanu. Par galveno vainīgo tika atzīts uzņēmums un tā valdes priekšsēdētājs, kurš apzināti veica neatļautās darbības.

Derīgo izrakteņu ieguves (raktuvju) kontekstā Talvivāras lieta ilustrē situāciju, kurā krimināltiesiskā atbildība var iestāties par ieguves procesa radītu notekūdeņu un citu emisiju novadīšanu vidē ārpus vides atļaujas tvēruma, pat ja atļaujas lēmumā nav tieši noteiktas konkrētu vielu robežvērtības. Tiesa izvērtēja, vai atļaujas pieteikumā norādītie un atļaujas lēmuma aprakstošajā daļā fiksētie emisiju parametri ir uzskatāmi par atļaujas satura sastāvdaļu, un atzina, ka šāda informācija krimināltiesiskā nozīmē var veidot “atļaujas nosacījumus”. Līdz ar to gadījumos, kad derīgo izrakteņu ieguves uzņēmums novada vidē piesārņojošas vielas tādā apjomā vai sastāvā, kas būtiski pārsniedz atļaujas pieteikumā paredzēto un līdz ar to nav bijis iestādes izvērtējuma priekšmets, rīcība var tikt kvalificēta kā vides prasību pārkāpums, kas pārsniedz administratīvo režīmu un sasniedz kriminālatbildības sliekšni, vienlaikus ievērojot tiesiskās noteiktības un paredzamības principu (prasību, lai kriminālatbildība balstītos pietiekami skaidrā un personai paredzamā tiesiskajā regulējumā).

Tiesu praksē nostiprināta atziņa, ka vides aizsardzības prasību pārkāpumi ne tikai kaitē videi, bet arī kropļo konkurenci, nodrošinot prettiesiskas ekonomiskas priekšrocības. Savukārt Kriminālkodeksa 48. nodaļas 3. panta a) punkts paredz īpašu atbildību par nelikumīgu derīgo izrakteņu izmantošanu Arktikā, atspoguļojot Somijas starptautiskās vides aizsardzības saistības. Ieguves atkritumi tiek uzskatīti par pastāvīgiem tikai tad, ja tie nerada ķīmisku, ugunsbīstamības vai toksikoloģisku risku un atbilst normatīvajos aktos noteiktajām robežvērtībām.¹⁸⁰

Tiesa piesprieda uzņēmumam samaksāt 300 000 *euro* naudas sodu un 3,5 miljonus *euro* kompensāciju valstij. Savukārt Talvivāras izpilddirektoram Peka Perele (*Pekka Perä*) tika piespriests samaksāt naudas sodu 90 dienu naudas soda apmērā jeb 20 340 *euro*, bet bijušajam izpilddirektoram Hari Natunenam (*Harri Natunen*) bija jāmaksā 60 dienu naudas sods 7 740 *euro* apmērā, un kalnrūpniecības darbības direktoram Lasi Lamsāram (*Lassi Lammasaari*) arī tika piespriests 60 dienu naudas sods 6 540 *euro* apmērā.¹⁸¹

Kopsavilkumā secināms, ka derīgo izrakteņu ieguves (raktuvju) darbībā ilgstoša un būtiska vides atļaujā paredzētā emisiju režīma vai atļaujas tvēruma pārsniegšana (piemēram, notekūdeņu novadīšana ar piesārņojošo vielu koncentrācijām vai apjomiem, kas nav bijuši atļaujas izvērtējuma priekšmets), ja tā rada ievērojamu piesārņojumu vai būtisku risku videi vai veselībai, var pamatot kriminālatbildību par vides bojāšanu un kvalificētā gadījumā – par smagu vides

¹⁸⁰ Kaivannaisjätteiden luokittelu pysyväksi. Louhinnassa muodostuvat sivukivet. Suomen ympäristö 21/2011. Ympäristöministeriö. Kalnrūpniecības atkritumu klasifikācija kā pastāvīgiem atkritumiem. Nederīgi izrakumi, kas veidojas ieguves laikā. Somijas Vides likums 21/2011. Vides ministrija.

¹⁸¹ Kainuu court reduces charges, fines Talvivaara bosses for environmental crimes. – <https://yle.fi/a/3-8880594>

bojāšanu. Atbildība šādos gadījumos var tikt attiecināta gan uz juridisko personu, gan uz uzņēmuma vadības pārstāvjiem, ja tie, apzinoties neatbilstību, pieļauj vai turpina neatļautu emisiju novadīšanu. Vienlaikus tiesu prakse uzsver, ka šādi pārkāpumi ne tikai nodara kaitējumu videi, bet arī var radīt prettiesisku ekonomisku priekšrocību, samazinot atbilstības izmaksas un tādējādi kropļojot godīgu konkurenci nozarē.

Analizējot noziedzību derīgo izrakteņu ieguves jomā Somijā, secināms, ka, lai arī šādas krimināllietas sastop retāk kā atkritumu aprites pārkāpumus, tās ir īpaši nozīmīgas augstā sabiedriskās bīstamības un potenciāli neatgriezeniskas ekoloģiskās ietekmes dēļ, jo raktuvju sektors ir saistīts ar strukturāliem vides riskiem (piemēram, smago metālu migrāciju un skābo drenāžas ūdeņu veidošanos), kas var radīt plaša mēroga piesārņojumu ezeru un gruntsūdeņu sistēmās.

Somijas tiesiskajā regulējumā ir salīdzinoši skaidri nošķirta administratīvā atbildība (atļauju vai noteikumu pārkāpumi bez tūlītēja apdraudējuma) no kriminālatbildības, kas iestājas jau pie būtiska riska sliekšņa (*huomattava vaara*), tādējādi kriminālprocesu ļaujot uzsākt arī preventīvi, negaidot faktisku negatīvu seku iestāšanos. Vienlaikus praksē identificējama regulatīvā plaša starp Kalnrūpniecības likuma resursu ieguvei vērsto regulējumu un Vides aizsardzības likuma kontroles instrumentiem, kas var radīt “pelēkās zonas” un veicināt strīdus par pienācīgu riska pārvaldību, kļūstot par kriminālprocesu priekšmetu.

Somijas piemēri, t.sk., Talvivāras precedents, parāda arī atbildības personalizāciju – līdzās juridiskās personas atbildībai un būtiskām kompensācijām tiek saukta pie atbildības uzņēmuma augstākā vadība, piemērojot ienākumiem piesaistītus dienas naudas sodus, īpaši gadījumos, kad pārkāpumi tiek apzināti turpināti, tādējādi nostiprinot vadības pienākumu aktīvi pārraudzīt vides riskus. Turklāt vides prasību apiešana šajā nozarē tiek traktēta ne tikai kā kaitējums videi, bet arī kā tirgus kropļošana, jo tā rada prettiesisku ekonomisku priekšrocību uzņēmumiem, kas nav ieguldījuši līdzekļus dārgās attīrīšanas un drošības tehnoloģijās.

Šīs atziņas ļauj formulēt ieteikumus Latvijas kontekstā: apsvērt ienākumiem piesaistītu sodu elementa ieviešanu fiziskām personām (īpaši vadībai), stiprināt kombinētu atļauju režīmu (ieguve, ūdens resursi, vides aizsardzība) kā savstarpēji saistītu kontroļu sistēmu, normatīvi konkretizēt “būtiska riska” kritērijus, lai kriminālprocesu varētu uzsākt risku stadijā, kā arī pilnveidot mehānismus, kas nodrošina, ka kompensācijas tiek mērķēti novirzītas piesārņoto teritoriju sanācijai un vides atjaunošanai.

Pētījumā iegūtā informācija ļauj izdarīt vairākus secinājumus.

1. Somijā “būtisks kaitējums” nav fiksēts kvantitatīvs sliekšnis, bet vērtējams kā juridisks kritērijs, ko nosaka pēc faktiskajām sekām vai pierādāma apdraudējuma.

Kriminālatbildība parasti iestājas, ja atļauju/pienākumu pārkāpums rada ievērojamu piesārņojumu vai salīdzināmu vides stāvokļa pasliktināšanos (t.sk., risku cilvēka veselībai) un ir izdarīts tīši vai rupjas neuzmanības dēļ. Kvalificējoši apstākļi praksē ir īpaši smagas vai plašas sekas/risks, rīcības tīšums un sistemātiskums, mantkārīgs nolūks, pārkāpuma slēpšana/uzraudzības apiešana un (dabas resursu noziegumos) īpaši bīstamu paņēmieni izmantošana.

2. Nelegālās zvejas jomā Somijā paredzēta pakāpeniska atbildība: ikdienišķi pārkāpumi parasti ir administratīvi sodāmi, bet kriminālatbildība iestājas, ja rīcība ir paaugstināti sabiedriski bīstama (piemēram, sistemātiska, būtiskā apjomā vai ar īpaši destruktīvām metodēm). Kā efektīvs atturošs instruments praksē tiek piemērota kompensācija valsts labā (*menettämisseuraamus*) – pienākums samaksāt valstij normatīvi noteiktu vērtību par katru nelikumīgi iegūtu vai paturētu īpaši vērtīgas/aizsargājamas sugas īpatni, balstoties uz sugas ekoloģisko nozīmi, nevis tirgus cenu. Tas padara pārkāpumu ekonomiski neizdevīgu arī pie neliela apjoma, un kopējā finansiālā ietekme pieaug proporcionāli nelikumīgi paturēto īpatņu skaitam.
3. Vides piesārņojuma krimināltiesiskais tvērums ir preventīvs: kriminālatbildība var iestāties arī tad, ja rīcība vai bezdarbība rada pierādāmu būtisku apdraudējumu videi vai cilvēka veselībai, negaidot faktiskā kaitējuma iestāšanos. Par vainu pastiprinošu apstākli praksē uzskata apzinātu manipulāciju ar uzraudzības/monitoringa datiem (piemēram, paraugu viltošanu, nepatiesu ziņu sniegšanu). “Piesārņotājs maksā” principa ietvaros tiesiskās sekas bieži ir kumulatīvas: kriminālsods (vai korporatīvais naudas sods), kaitējuma atlīdzināšana un vides atjaunošanas izmaksas (un iespējamās civiltiesiskās kompensācijas), kas var radīt ievērojamu finansiālu slogu uzņēmumam.
4. Somijā atkritumu apsaimniekošanas prettiesiski nodarījumi tiek kvalificēti Kriminālkodeksa 48. nodaļā kā vides pārkāpums, vides bojāšana vai smaga vides bojāšana, atkarībā no tā, vai nelikumīga savākšana, uzglabāšana, apstrāde vai pārvadāšana izraisa piesārņojumu vai rada pierādāmu būtisku piesārņojuma/veselības apdraudējuma risku. Tā kā pārkāpumi bieži ir ekonomiski motivēti, tiesiskā reakcija vērsta arī uz prettiesiski gūtā labuma neitralizēšanu (t.sk., “ietaupīto” atbilstības izmaksu dēļ). Smagākās lietās atbildību var attiecināt gan uz juridisko personu, gan uz vadību un faktisko organizatoru, vienlaikus piemērojot mantiskās sekas (kaitējuma atlīdzināšanu, kompensācijas un citus maksājumus) seku novēršanai un atturošam efektam.
5. Somijā derīgo izrakteņu ieguves (raktuvju) noziegumi ir salīdzinoši reti, taču ar augstu sabiedrisko bīstamību augsta riska emisiju un noplūžu dēļ, kas var radīt plašas un

ilgstošas negatīvas sekas ūdeņiem un gruntsūdeņiem. Kriminālatbildība praksē iestājas, ja vides atļaujas režīma pārkāpums izraisa ilgstošus un būtiskus emisiju pārsniegumus vai rada pierādāmu būtisku apdraudējumu videi vai cilvēka veselībai. Talvivāras precedents ilustrē, ka atļaujas prasību pārkāpuma krimināltiesiskajā vērtējumā ietilpst ne vien rezolutīvajā daļā noteikto pienākumu neizpilde, bet tostarp atkāpe no emisiju parametriem un darbības nosacījumiem, kas atļaujas pieteikumā un lēmuma pamatojumā ir nostiprināti kā atļaujas izsniegšanas priekšnoteikumi un noteikuši atļautās darbības saturu. Atbildība var tikt piemērota gan juridiskajai personai (korporatīvais sods, kaitējuma atlīdzināšana, atjaunošanas izmaksas), gan vadībai, īpaši apzinātas neatbilstības gadījumā. Praksē tiek akcentētas arī prettiesiskas ekonomiskās priekšrocības un uzsvērts konkurences kropļošanas aspekts.

6. Somijas piemērs rāda, ka efektīva vides noziegumu politika nav balstāma tikai sankciju stingrumā, bet prasa skaidru normatīvo regulējumu, konsekventu tiesu praksi, uzticamus riska novērtēšanas instrumentus un sabiedrības informētību. Vienlaikus pārkāpumos ar lokālām un atjaunojamām sekām vai privātpersonu savstarpējām attiecībām var būt lietderīgi elastīgāki risinājumi, tostarp mediācija. Mediācijas ieviešana vides noziegumu lietās sniedz vairākus ieguvumus: tā ļauj koncentrēties uz kaitējuma reālu novēršanu vai mazināšanu, nevis tikai formālu soda piemērošanu; mediācija nodrošina strukturētu dialogu starp vainīgo un cietušo vai institūciju, kas pārstāv vides intereses, tādējādi veicinot pārkāpēja izpratni par nodarījuma ietekmi un atbildības uzņemšanos; šāds mehānisms saskan ar mūsdienu vides politikas pamatprincipiem, kur “piesārņotājs maksā”; ilgtspējīga pārvaldība un ekoloģiskās kompensācijas izmantošana, jo mediācijas rezultātā iespējams mobilizēt resursus biotopu atjaunošanai un vides sakārtošanai, kas ne vien atjauno nodarīto kaitējumu, bet arī stiprina sabiedrības uzticību tiesiskumam. Latvijā Kriminālprocesa likums paredz izlīguma iespējas, t.i., mediācija var kļūt par nozīmīgu papildinājumu Latvijas vides tiesību sistēmai – kā instruments, kas vienlaikus veicina taisnīgumu, atbildību un praktisku vides aizsardzību situācijās, kur sods vien nespēj nodrošināt pietiekamu sabiedrisko labumu.

Nemot par pamatu Somijas pieredzi, pētījuma autori piedāvā vairākus priekšlikumus Latvijas Republikas Krimināllikuma (turpmāk – Krimināllikums) pilnveidei.

1. Somijā kriminālatbildība iestājas jau pie būtiska riska videi (*huomattava vaara*), negaidot faktisku piesārņojumu. Krimināllikuma 11. nodaļā “Noziedzīgi nodarījumi pret vidi” nepieciešams precīzāk definēt, ka kriminālatbildība iestājas ne tikai par seku

izraisīšanu (piegružošanu), bet arī par apzinātu darbību, kas rada tūlītējus un būtiskus draudus vides ekosistēmai vai cilvēku veselībai. Tas ļautu tiesībsargājošajām institūcijām rīkoties ātrāk, pirms notikusi neatgriezeniska katastrofa. Pārņemot “būtiska riska sliekšni” nav nepieciešams noteikt “būtisku kaitējumu”. Sliekšņa normas noteikt likumā “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”.

2. Somijā kriminālatbildība iestājas ne tikai par faktisku kaitējumu, bet arī par nopietnu risku (kā redzams piemērā ar atkritumu eksportu uz Igauniju). Krimināllikuma 102. panta “Zemes, ūdeņu un atmosfēras gaisa piesārņošana” 2. daļā skaidrāk definēt, ka kriminālsodāma ir rīcība, kas rada reālu un būtisku apdraudējuma risku, negaidot, kamēr iestājas neatgriezeniskas sekas. Tas ļautu policijai pārtraukt noziegumu jau procesā (piemēram, apturot nelegālu kravu transportēšanu), nevis tikai konstatēt saindētu augsni pēc tam.
3. Latvijā administratīvie sodi atkritumu apsaimniekošanas jomā pārsvarā ir noteikti fiksētos diapazonos “naudas soda vienībās” (piemēram, juridiskai personai 50–560 vai līdz 800 vienībām), kur 1 vienība ir 5 *euro*, tātad tipiskie sankciju griesti ir vien dažī tūkstoši. Valsts vides dienesta dati rāda, ka praksē atkritumu jomā vidējais piemērotais sods 2021. gada 1. pusgadā bija aptuveni 526 *euro*.¹⁸² Savukārt Somijā atsevišķos gadījumos (piemēram, ražotāju atbildības sistēmās) sankcija var būt piesaistīta apgrozījumam, t.i., 1% no iepriekšējā gada apgrozījuma (500–500 000 *euro* robežās).¹⁸³

Sodu efektivitātes salīdzinājums

Elements	Latvija, pašreizējā pieeja	Somijas pieredze (ieteikums)
Sods juridiskām personām	Bieži vien – fiksēts limits.	Procenti no apgrozījuma (līdz 1%).
Kritērijs kriminālsodam	Pārsvarā būtisks kaitējums.	Arī “būtisks risks” (preventīvi).
Fokuss	Seku novēršana.	Nelegālā ekonomiskā ieguvuma izskaušana.

Priekšlikums – ieviest proporcionālus naudas sodus juridiskajām personām, proti, administratīvos sodus vides jomā juridiskajām personām, piesaistīt uzņēmuma

¹⁸² Valsts vides dienests. - <https://www.varam.gov.lv/lv/jaunums/valsts-vides-dienests-2021-gada-1-pusgada-par-vides-parkapumiem-sodijis-523-personas-piemerojis-naudas-sodu-vairak-neka-433-000-eur-apmera>

¹⁸³ Waste Act. – <https://www.finlex.fi/api/media/statute-foreign-language-translation/688070/mainPdf/main.pdf?timestamp=2011-06-16T21%3A00%3A00.000Z>

iepriekšējā gada apgrozījumam. Šāda norma nodrošinās samērīgu sankciju apmēru un novērsīs situācijas, kad pārkāpuma izdarīšana ir finansiāli izdevīgāka nekā likum ievērošana.

4. Somijā ir skaidra gradācija starp nejaušu pārkāpumu (*rikkomus*) un smagu vides bojājumu (*törkeä turmeleminen*), kur par pēdējo draud cietumsods. Krimināllikuma pantos par vides piesārņošanu (piemēram, 102. pantā) ieviest kvalificējošu pazīmi – “ja tas izdarīts sistemātiski vai mantkārīgā nolūkā, izmantojot saimniecisko darbību”. Jāvērtē kopsakarība ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, valsts amatpersonu atbildība. Tas ļautu nodalīt individuālus kļūdainus lēmumus no organizētas, korporatīvas noziedzības.
5. Somijā kriminālatbildība iestājas par “sistemātisku darbību lielā apjomā”. Krimināllikumu autori rosina papildināt ar kvalificējošu pazīmi – “vides piesārņošana, ja tā izdarīta mantkārīgā nolūkā vai sistemātiski”. Tas ļautu piemērot bargākus sodus uzņēmējiem, kuri apzināti ignorē administratīvos sodus un turpina piesārņot vidi, rēķinot, ka soda naudas ir mazākas par attīrīšanas iekārtu ierīkošanas izmaksām.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

1. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2004/35/EK (2004. gada 21. aprīlis) par atbildību vides jomā attiecībā uz videi nodarītā kaitējuma novēršanu un atlīdzināšanu.– <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/35/oj/?locale=LV>
2. Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2010/75/ES (2010. gada 24. novembris) par rūpnieciskajām emisijām (piesārņojuma integrēta novēršana un kontrole).– <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:32010L0075>
3. Jätelaki (646/2011): Atkritumu likums.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadaskaannokset/2011/eng/646>
4. Kaivoslaki (621/2011): Kalnrūpniecības likums.– <https://www.finlex.fi/en/legislation/translations/2011/eng/621>
5. Kalastuslaki (379/2015): Zvejniecības likums.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadaskaannokset/2015/eng/379>
6. Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (252/2017): Likums par ietekmes uz vidi novērtēšanas procedūru.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadaskaannokset/2017/eng/252>
7. Luonnonsuojelulaki (9/2023): Dabas aizsardzības likums.– <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadaskokoelma/2023/9>

8. Rikoslaki (39/1889): Kriminālkodekss.–
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadaskaannokset/1889/eng/39-001>
9. Vesilaki (587/2011): Ūdens likums.–
<https://www.finlex.fi/en/legislation/translations/2011/eng/587>
10. Ympäristönsuojelulaki (527/2014): Vides aizsardzības likums.–
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadaskaannokset/2014/eng/527>
11. International liability for injurious consequences arising out of acts not prohibited by international law (International liability in case of loss from transboundary harm arising out of hazardous activities)// Yearbook of the International Law Commission, Vol.II Part 2, Chapter V, 2006.–
<https://legal.un.org/ilc/reports/2006/english/chp5.pdf>
12. International liability for injurious consequences arising out of acts not prohibited by international law (International liability in case of loss from transboundary harm arising out of hazardous activities)// Yearbook of the International Law Commission, Vol.II, Part 1, 2004.–
<https://digitallibrary.un.org/record/717847?v=pdf&ln=en#files>
13. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ympäristövahinkorahastosta annetun lain 37 ja 38 §:n muuttamisesta sekä Finanssivalvonnasta annetun lain 5 §:n 15 kohdan kumoamisesta (HE 176/2024): Valdības priekšlikums parlamentam par grozījumiem Vides kaitējumu fonda likuma 37. un 38. pantā un par Finanšu uzraudzības likuma 5. panta 15. punkta atcelšanu.–
<https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2024/176>
14. Hallituksen esitys Eduskunnalle luonnonvararikoksia koskevien säännösten uudistamisesta (HE 203/2001): Valdības priekšlikums parlamentam par noteikumu reformu attiecībā uz dabas resursu pārkāpumiem.–
<https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2001/203>
15. Wetterstein P. Environmental damage in the legal systems of the Nordic countries and Germany// Environmental Damage in International Law and Comparative Law.– Oxford University Press.
16. Grin J., van de Graaf H. Technology Assessment as Learning. Science// Technology & Human Values, Vol. 21(1), 1996.–
<https://doi.org/10.1177/016224399602100104>
17. Kallio P. Suotuisa suojelutaso luonnonsuojeluoikeudessa.– Helsinki, 2001.
18. Kallio P. Terve, ja kiitos simpukoista// Ympäristöjuridiikka Vol. 1, 2006.

19. Kallio P. Luontovahingot EY:n ympäristövastuudirektiivissä – vastuun ulottuvuus ja merkittävyyskynnys// Ympäristöpolitiikan ja – oikeuden vuosikirja, 2007.
20. Lazarus R. J. Assimilating environmental protection into legal rules and the problem with environmental crime// Loyola of Los Angeles Law Review, 27(3), 1994.
21. Susani S. PhD Thesis – Advances in assessing the sustainability of geotechnical ground improvement processes// University (XXXVI Cycle), 2023.
22. Wetterstein P. Current Trends in International Civil Liability for Environmental Damage// Annual Survey of International & Comparative Law, 1(1), Article 8, 1994.– <https://digitalcommons.law.ggu.edu/annlsurvey/vol1/iss1/8>
23. The deterrence effect of criminal sanctions against environmental crime in Finland// European Journal of Law and Economics Vol. 58, 2024, pp. 175–200.– <https://doi.org/10.1007/s10657-024-09818-8>
24. Money Laundering from Environmental Crimes.– <https://eurasiangroup.org/files/uploads/files/03.Money-Laundering-from-Environmental-Crime.pdf-rus.pdf>
25. Sahramäki I., Kankaanranta T. Waste no money – reducing opportunities for illicit waste dumping// Crime, Law and Social Change, Vol. 68, 2017.– https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A1%3A1749441/detailv2?sid=ebsco%3Aocu%3Arecord&id=ebsco%3Adoi%3A10.1007%2Fs10611-016-9674-y&bquery=AU%20Kankaanranta%2C%20Terhi&page=1&link_origin=www.google.com&searchDescription=Kankaanranta%2C%20Terhi&sortBy=date&crl=f
26. Study supporting the development of general guidance on the implementation of the Extractive Waste Directive. Final Report 2021.– <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3f161749-5192-11ec-91ac-01aa75ed71a1>
27. Environmental Crime in Finland – Review 2024.– <https://poliisi.fi/documents/25235045/28576016/Environmental-crime-report-2024.pdf/3967e657-f741-c932-af46-92e11f590179/Environmental-crime-report-2024.pdf?t=1762259086251>
28. Preventing environmental damage.– <https://ym.fi/en/preventing-environmental-damage>
29. Merkittävien ympäristövahinkojen korjaaminen – Opas menettelyistä 2012.– <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/0f9c4de6-d7db-4971-9e62-7088752502fe>

30. Sahramäki I., Willman-Koistinen M., Lunden J. Ympäristöön ja elintarvikeketjuihin liittyvät laittomat toimet rikostorjunnan varjoista valokeilaan// KRIMINOLOGIA 1: 2025.–
<https://kriminologia.journal.fi/article/view/156927/104704>
31. KKO:2022:25 – Fishing restriction imposed on the Sámi indigenous people and its relationship to their fundamental rights (fishing offence) Diary number: R2019/424.–
https://korkeinoikeus.fi/en/index/ennakkopaatokset/shortsummariesofselectedprecedentsinenglish/2022_1/kko202225.html
32. Supreme Court: The Supreme Court dismissed the criminal charges in two cases relating to the fishing rights of the Sámi 2022.–
<https://korkeinoikeus.fi/en/index/supremecourt/news/thesupremecourtdismissedthecriminalchargesintwocasesrelatingtothefishingrightsofthesami.html>
33. Environmental offences down from last year.– <https://poliisi.fi/en/-/environmental-offences-down-from-last-year>
34. Halpa kalastus voi muuttua kalliiksi.– <https://www.kalastajankanava.fi/kalastatko-luvatta-tai-luvattomia/>
35. Uhanalaisia raakkuja kuoli, kun Stora Enson metsäkoneet jyristelivät joen yli – poliisi tutkii törkeänä luonnonsuojelurikoksena. 21.8.2024.– <https://yle.fi/a/74-20106354>
36. Poliisi tutkii Tampereen isoa jätepaloa. 11.11.2024.– <https://yle.fi/a/74-20123834>
37. Kotkalaisen yrityksen tiloista löytyi vuosia vanhaa lihaa – oli myynyt elintarvikkeita ravintoloille ympäri Etelä-Suomen. 15.11.2024.– <https://yle.fi/a/74-20124953>
38. Kaivannaisjätteiden luokittelu pysyväksi. Louhinnassa muodostuvat sivukivet. Suomen ympäristö 21/2011. Ympäristöministeriö.–
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/6d39ff32-d68f-406b-9a2a-ed6d9e51574e/content>
39. Opas kaivannaisjätteiden hallinnan MWEI BREF – vertailuasiakirjan parhaita käyttökelpoisia tekniikoita koskevien päätelmien soveltamiseen. YMPÄRISTÖMINISTERIÖN JULKAISUJA 2020:12.–
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/server/api/core/bitstreams/d640a4e2-f727-495e-9717-2b1adc5ae64f/content>
40. Manninen O. Lievestuoreenjärven historiaa. Laurinkylän koulun projekti 2006. Arkistoitu osoitteeseen.– <https://web.archive.org/web/20140525195819/>

41. The New EU Packaging and Packaging Waste Regulation – Highlights and Challenges Ahead.– https://www.packaginglaw.com/special-focus/new-eu-packaging-and-packaging-waste-regulation-highlights-and-challenges-ahead?utm_source
42. Legislation on environmental impact assessments – Environmental impact assessment (EIA) of projects.– <https://ym.fi/en/legislation-on-environmental-impact-assessments>
43. The Pew Charitable Trusts. 2008. The Costs of IUU Fishing to the EU.– <https://www.pew.org/~media/legacy/uploadedfiles/peg/publications/report/iuu20briefing20englishpdf.pdf>
44. Kotiaho J. S. Environmental degradation and its offsetting, or ecological compensation.– https://opintokeskusvisio.fi/wp-content/uploads/sites/2/2022/07/GEF_Environmental-degradation.pdf